

İDARE

Dahiliye vekâletinin aylık mecmuası

Yıl: 8

Mart 1935

Sayı:84

RESMÎ KISIM

Tayinler:

Takdir ve tecziye edilenler:

Kıdem tashihleri:

Kararnameler:

Nizamnameler:

Talimatnameler:

Şûrayı Devlet Kararları:

Vergi bakayasının tasfiyesine dair 12/7/1934 tarihli ve
2566 numaralı kanunun sureti tatbikine dair izahname.

Tamimler:

Saylav seçimi:

Şubat 935 ayı içinde idari teşkilâtta yapılan değişiklikler:

Teftiş heyetinin 934 yılı çalışması:

Tekaüt ve yetim muamelesi ikmal edilenler:

GAYRÎ RESMÎ KISIM

Uluslar arası Lyon belediyeçilik toplantısı

İdarî ihtilâflar

İktisadî işletmecilik esasat ve prensipleri

K. Naci

Çeviren:

İbrahim Âfî

Çeviren:

Macit Burhan

Resmî Kısım

Tayinler

Yenişehir Kaymakamı Mahirin Bozkır Kaymakamlığına, Emniyet işleri Umum Müdürlüğü altıncı şube müdürü Necmettin'in Yenişehir Kaymakamlığına, Adapazarı Kaymakamı Ağâhın Geyve Kaymakamlığına, Geyve Kaymakamı İhsan'ın Adapazarı Kaymakamlığına, Eski Gölpazarı Kaymakamı Şükrünün Bünyan Kaymakamlığına, eski Bilecik mutasarrıfı Raufun Silivri Kaymakamlığına, Seydişehir Kaymakamı Kerimin Cide Kaymakamlığına, Cide Kaymakamı Fikrinin Akçaabat Kaymakamlığına, Akçaabat Kaymakamı Hazımın Of Kaymakamlığına, Of Kaymakamı Hamidin Çarşamba Kaymakamlığına, Devrek Kaymakamı Fuadın Simav Kaymakamlığına, Simav Kaymakamı Avninin Kozan Kaymakamlığına, Gercüş Kaymakamı Kâmilin Devrek Kaymakamlığına, Ilgın Kaymakamı Talâtın Beyşehir Kaymakamlığına, Karapınar Kaymakamı Salâhettinin Ilgın Kaymakamlığına, Sabık Ovacık Kaymakamı Neş'etin Karapınar Kaymakamlığına, staj müddetini ikmal eden Hukuk mezunlarından Emniyet İşleri Umum Müdürlüğü altıncı şube şeflerinden Şükrü Saibin İncesu Kaymakamlığına nakil ve yeniden tayinleri tensip edilmiştir.

Bu kararnamenin icrasına Dahiliye Vekili memurdur.

4/2/935

935 Şubat ayı içinde

Takdir ve tecziye edilenler

Konya İdare heyeti azası A. Rıza:	Yükümünüzden başka olarak ve eski yıllardan toplanıp kamış olan iskân işlerinin azamî bir zaman zarfında bitirmiş olduğundan vilâyetçe takdir edilmiştir.
Konya Vilâyeti İdare heyeti azasından Sadettin:	Vazifesine ek olarak vilâyet nüfus işlerinde çalışıp kısa bir zamanda nüfusa ait müterakim evrak muamelesini ikmal ettiğinden dolayı vilâyetçe takdir edilmiştir.
Bartın Kaymakamı Nazım Günensen	Yol ve mektep işlerini verimli emek ve başarmasından ötürü vilâyetçe takdir edilmiştir.
Palu Kaymakamı Rifat:	Muhacir iskânı, Maarif ve köy işlerindeki muvaffakiyetlerinden ötürü takdir edilmiştir.
Keşan Kaymakamı Reşat:	Kazanın iskân ve arazi işlerinde gösterdiği verimli mesaiden ötürü vilâyetçe takdir edilmiştir.
Boğazlıyan Kaymakamı Necmi:	Saylav ve umumî meclis seçimlerinin çabuk ve kanuna uygun olarak başarılmasında gösterdiği gayretten dolayı vilâyetçe takdir edilmiştir.
İzmir Umuru Hukukiye müdürü Fuat:	İzmir vali muavinliği vekâletinde 6 ay devam eden müddet temiz ve başarılı özenle dolmuş ve vali vekâletini de

	severek yapmak suretile muvaffakiyet gösterdiğinden vilâyetçe takdir edilmiştir.
Manisa mektupçusu Talât:	Belediye reisi vekâletinde bulunduğu müddet içinde belediye ait işlerde azamî gayret göstermiş olmasından dolayı vekâletçe takdir edilmiştir.
Maraş mektupçusu Mithat:	Saylav ve Umumî meclis üyeleri seçilmeleri muamelâtında gösterdiği sür'at ve ehliyetten dolayı vilâyetçe takdir edilmiştir.
Yozgat mektupçusu Avni:	Saylav seçiminde verilen işi çabuk ve kanuna uygun bir surette başardığından vilâyetçe takdir edilmiştir.
Konya Nüfus müdürü Kâzım:	Konya nüfus idaresine gelen gizli doğum yeniden kayıt ölüm ve sair nüfus vukuatının sevk ve idaresi ile kısa bir zamanda bitirilmesinden ötürü vilâyetçe takdir edilmiştir.
Elbistan Kaymakamı İsmail vaktinde Berk:	Asayişe taallûk eden vekayii vaktinde vilâyete haber vermediğinden vilâyetçe ihtar edilmiştir.

**1935 Yılına ait 6 inci tertip kıdem tablosundaki Vaziyetlerine
itiraz edenler
90 Lira maaş alanlar**

Çorum valisi Arif Hikmet Aykaçın hukuk mektebinden çıktığı tarih kıdem tablosunda 324 - 325 olarak tashih edilmiştir.

55 lira maaş alanlar

Üçüncü sınıf mülkiye müfettişlerinden F. S. Ülküye evvelce şarkta bulunmuş olmasına mebni bir yıl uzaklık zammı esasen daha evvel verilmiş olduğu anlaşıldığından 935 yılına ait 6 ıncı tertip kıdem tablosunda sınıfına tayin tarihi sütunu 1. 9. 929 - 928 olmak üzere düzeltilmiş ve 55 lira maaşlıların 22 incisi olmuştur. (Hayri) olarak yazılmış olan babasının adının da (Sabri) olduğu anlaşıldığından tablodaki kaydı tashih edilmiştir.

Şimdi Tekirdağ Vali vekili bulunan Üçüncü sınıf mülkiye müfettişi Haşım İşcanın evvelce şarkta memuriyet verdiği ve üç takdirname dahi almış olduğu anlaşıldığından memurin kanununun 37 ve 25 maddelerine tevfikan kendisine birer yıl kıdem zammı verilmek suretile kıdem tablosuna Nazilli kaymakamı İhsandan sonra yazılmıştır.

Alanya kaymakamı Hamiye daha evvel kıdem zammı verilmiş olduğundan sınıfına tayin tarihi 29. 10. 932 - 931- 930 olmuş ve kendisi eski Bolvadin şimdi Hafik kaymakamı Rüştüden sonra yazılmıştır. Bu tetkik esnasında diğer arkadaşlarından Nazimiye kaymakamı Zekinin, Kemah kaymakamı M. Akif Rahminin 55 lira maaşa tayin tarihleri 24. 10. 932 - 931 - 930 şimdi Gönan kaymakamı 1 bulunan eski Gürün kaymakamı Nurettin, Derik kaymakamı Adil, Kemalpaşa kaymakamı A. Muhittin, Lice kaymakamı M. Celâl Gerede kaymakamı İbrahim, Çine kaymakamı H. Hulusi, Pazarcık kaymakamı Abdünnafi, Palo kaymakamı H. Rifatin da sınıflarına tayin tarihleri 29. 10. 932 - 931 olduğu anlaşıldığından vaziyetleri bu suretle düzeltilerek kıdem tablosundaki yerleri ona göre tesbit edilmiştir.

Şimdi Eleşkirt kaymakamı bulunan Oltu kazası eski kaymakamı Pertevin babasının adı Abdülhamit olduğundan tablo bu suretle düzeltilmiştir. Doğu yılı hakkındaki iddiası henüz tahkik ve tetkik edilmektedir.. Alınacak neticeye göre muamele yapılacaktır.

1935 yılda ait 6 ıncı tertip kıdem tablosuna adı yazılmıyan Trakya Umumi Müfettişlik iskân müdür muavini Sadrettinin adı 55 lira maaşlı memuralar arasına ve Üçüncü sınıf mülkiye müfettişi Rüknettinden sonra yazılmıştır.

45 maaş alanlar

Orhaneli kaymakamı Nazımın açık müddeti kıdemine ilâve edilerek sınıfına tayin tarihi 19. 10. 931 olmak üzere tablodaki yeri düzeltilmiş ve şimdi Of kaymakamı bulunan Akçaabat eski kaymakamı M. Hazımdan sonraya yazılmıştır.

Akseki kaymakamı Kâmilin menşe'i hukuk ve sınıfına tayin tarihi 29. 10. 932 - 931 olmak üzere tablo islâh edilmiştir. Bu tetkik esnasında diğer arkadaşlarından Kuşadası kaymakamı Dilâverin kıdem sırası 45, Arapkir kaymakamı İbrahimin 46, kendisinin 47 ve M. Kemalpaşa kaymakamı Fahrinin 48 olarak düzeltilmiştir.

Şimdi İznik kaymakamı bulunan eski Ereğli kaymakamı Eminin sicil karnesinde doğum yeri Kütahya olduğundan tashihi icabettirecek bir cihet görülememiştir. Doğum yılının da sicil karnesinde olduğu gibi Tabloya da 1927 yazılmıştır.

Kıdem tablosuna 40 lira maaşlı memurlar arasına yazılmış olan B. U. M. Asayış müdür muavini. Ömer Hulusi Tunabaşın bu memurları arasından çıkarılarak 45 lira maaşlılar arasına alınmış ve Ayaş kaymakamı M. Aliden sonraki yere yazılmıştır.

40 lira maaş alanlar

Iğdır Kaymakamı M. Nedimin devlet hizmetine girdiği tarihin 1/2/929 olduğu anlaşıldığından kıdem tablosu bu suretle düzeltilmiştir.

Şimdi Şarkışla Kaymakamı bulunan eski Boğazlayan Kaymakamı B asrının sicillinde devlet hizmetine girdiği tarih 24/3/327 yazılı olduğu anlaşıldığından sicillinde olduğu gibi tabloya da 24/3/327 yazılmıştır.

Devlet hizmetine 13/Ağustos/930 yılında girmiş olan Çemişkezek Kaymakamı Celâlin tabloya da bu tarih gösterilmek suretile düzeltilmiştir

Kararnameler

Kararname: No. 1971

9/7/1934 tarih ve 2/968 sayılı kararnameye ektir:

«Sokaklara isim veya numara ve bütün binalara numara konulması» hakkındaki talimatnamenin, yalnız İstanbul Belediyesi huduna şamil olmak üzere ilişik maddelere göre değiştirilerek tatbiki; Dahiliye Vekilliğin muvafakatına atfen İstatistik Umum Müdürlüğünün 10/2/1935 tarih ve 552/91 sayılı tezkeresile yapılan teklifi üzerine İcra vekilleri Heyetinin 11/2/1935 toplantısında onanmıştır.

11/2/1935

Sokaklara isim veya numara ve bütün binalara numara konulması hakkındaki talimatname, yalnız İstanbul belediye hududlarına şamil olmak üzere, aşağıdaki gibi değiştirilmiştir:

A — Yedinci madde:

Mevcut numaraları sıra takibeden sokaklarda bir binada (26 - 34)_gibi bir kaç numara bir arada bulunduğu ve bu numaraların tek numara ile tebdili, müteakib bir çok müteselsil ve muntazam numaraların da değiştirilmesini icabettirdiği takdirde bu kabil numaraların muhafazası caizdir.

Aynı veçhile numaraları müselsel giden sokaklarda bir kaç parsel birleştirilerek üzerine bir bina yapılmış olduğu takdirde bu kabil binalara da bu numaralar meselâ (23-25) şeklinde konulabilir. Keza, evvelce bir numara almış olan bir arsaya müteaddit binalar yapıldığı taktirde arsaya verilen numara esas tutularak binalara 15/1, 15/2, 15/3 gibi numara verilebilir.

Sokaklara isim veya numara ve bütün binalara numara konulması hakkındaki talimatnamanin mer'iyete konulmasına dair 2/968 sayılı kararname 2771 sayılı Resmî Gazetededir.

B — On beşinci madde:

Bir sokağın baş veya son kısmında bulunan arsalar eğer bir duvar, çit, tel, tahta veya saç perde veya herhangi bir şekilde bir mania ile ayrılmamış ise bu kabil arsalarda parsel taksimatı yapılmış olduğu takdirde bu parsellerin her birine ayrı ayrı numara verilir.

Keza yangın yerlerinde umumî istikametler haricinde ve yollar üzerinde yangından kurtulmuş olup sokak taksimatına nazaran bilâhara yıkılacak olan binalara en uygun yangın parselinin numarası kesirli olarak verilebilir.

C — Otuz üçüncü madde:

Numaralama işinin talimatnamedeki şerait dahilinde ikmali nisan 1935 nihayetine kadar uzatılmıştır.

Nizamnameler

Kefalet Sandığı Nizamnamesi

BİRİNCİ BÖLÜM

Kuruluş ve vazife

Madde 1 — 2489 sayılı Kefalet Kanunu ile kurulmuş olan Kefalet Sandığı Maliye Vekilliğine bağlı ve hükmî şahsiyetli bir varlıktır.

Bu varlık, Maliye Vekili tarafından Vekillik memurları arasından seçilecek bir Reis ile iki Azadan kurulu bir heyetçe idare olunur.

Reisin en aşağı dördüncü ve azaların en aşağı yedinci derecede memurlardan olması gerektir.

Madde 2 — Sandığın işlerini İdare Heyeti çevirir. Kararlar birlik veya çoklukla verilir ve sıra numarası altında toplu olarak saklanır.

Kararlar, Reis yerine getirir. İdare Heyetinin vazifesi dışında kalan işten, doğrudan doğruya Reis yapar.

Sandığı Reis temsil eder. Reisin bulunmadığı zamanlar-

da azadan derecesi yüksek olan ve derecede beraberlik halinde azalıkta daha eski olan, Reisin işlerini görür.

Heyeti teşkil edenlerden birinin muvakkaten gaybubeti halinde Vekâletçe seçilecek bir zat Heyeti tamamlar.

Madde 3 — İdare heyetinin başlıca vazifeleri şunlardır:

A — Sandığın işlerini çevirmek, kendiliğinden veya muhasebecinin göstereceği lüzum üzerine icabeden tedbirleri almak ve hesap usullerini tayin etmek;

B — Kefaletle bağlı memur ve müstahdemlerden kesilecek paraların her yerde ve zamanında kesilmesini ve gösterilecek bankalara yatırılmasını temin etmek;

C — Sandık muhasebesinin defterlerini ve kayitlerini bu nizamnameye göre tutmak;

D — Her üç ayda bir muhasiblerin ve bankaların verecekleri cetveller üzerine muhasebecinin yapacağı hesap hulâsasını tetkik etmek;

E — Kesilecek paraları zamanında veya hiç kesmiyen veya kestiği paraları bir ay içinde Sandık hesabına bankaya yatırmıyan muhasiblerin kanunun onuncu maddesinde yazılı cezalarını tayin eylemek;

F — Sandığın ödediği zimmetlerin alâkalılardan geri alınması için gerekli takibleri yaptırmak;

G — Yıl sonunda muhasebecinin yapacağı bilâncoyu tetkik ederek Maliye Vekiline sunmak;

H — Kefaletle bağlı memur ve müstahdemlerin kafileşmiş hükümlere bağlı borçlarını alacaklı daire veya müesseselere kanunun gösterdiği müddet içinde ödemek;

İ — Sandığın, sermayeden ödediği paraları kefaletle bağlı memur ve müstahdemlere hisselerine göre dağıtmak;

J — Sandıktan ayrılan veya ölen memur ve müstahdemlerin Sandıktaki sermayelerini kendilerine veya mirasçılara kanun hükümlerine göre geri vermek;

K — Sandığın masraf bütçesini yaparak Maliye Vekiline tasdik ettirmek;

L — Sandık muhasebecisini seçerek Maliye Vekilinin tasdikına bildirmek ve kâtibleri tayin etmek.

Madde 4 — Sandıkta bir muhasebeci ve gereği kadar kâtib kullanılır.

Madde 5 — Muhasebecinin vazifeleri şunlardır:

A - Sandığın bütçesini hazırlamak;

B - Verilmesi gerekli olan paraların usulüne göre sarf muamelesini yapmak;

C - Kefaletle bağlı memur ve müstahdemlerden kesilmesi lâzım gelen paraların her yerde ve zamanında kesilmiş olup olmadığının ve bankalara yatırılıp yatırılmadığını araştırarak kanunsuz işleri ve gecikmeleri Reise haber vermek;

D - Her üç ayda bir muhasiblerin verecekleri cetvelleri tetkik ederek kayde geçirmek ve bunlara göre hesap hulâsalarını hazırlyarak İdare Heyetine vermek;

E - Yıl sonunda Sandığın bilânçosunu yapmak;

F - Sandığın bütün hesap işlerini görmek ve İdare Heyetince hazırlanıp Maliye Vekilliğince tasdik olunacak hesap talimatnamesine göre defterlerin iyi ve doğru tutulmasını temin etmek;

G - Sandığın bütün gelirlerinin düzenli olarak elde edilmesini ve gerekli olan tazminatların ilişik]llerden tahsilini temin için icabeden tedbirleri ve takipleri yapmak ve icabında İdare Heyetine haber vermek;

H - Sandığın yazı ve kayid işlerini görmek ve gördürmek;

Madde 6 — Muhasebeci, paraya el süremez. Sandık namına ödemeler ve masraflar, usulüne göre tahakkuk ettikten sonra Reis ve onun bulunmadığı zamanlarda vekâlet eden Aza ile muhasebeci tarafından birlikte imzalanacak çek ile hak sahibine veya mütemede bankadan verilir.

Madde 7 — Kâtiblerin vazifeleri, muhasebecinin kontrolü altında ve onun vereceği işleri yolunda yapmaktan ibarettir

Kâtibler, kayid ve yazı işlerim yolunda ve zamanında yapmamaktan ve kâğıtları ve defterleri iyi saklamamaktan mes'uldürler.

Madde 8 — Muhasebeci, hesap bakımından Muhasebei Umumiye Kanununun genel hükümlerine bağlıdır.

Muhasebeci, Sandığın aldığı, verdiği para ve ayınlar ile

vazifelerine ilişkin bütün muamelelerden mesul ve hesaplarını Divanı Muhasebata vermeğe mecburdur.

Madde 9 — Muhasebecinin ve kâtiblerin vazifelerini iyi yapmamlarından doğan idari ve inzibâtî mes'uliyetlerinin tayini İdare Heyetine aiddir. Cezaya ve tazminata dayanan mes'uliyetleri umumî hükümlere bağlıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

Kefaletle bağlı olanlar

Madde 10 — A - Umumî bütçeye (mütedavil sermaye ve bu mahiyetteki sabit sermayeler dahildir);

B - Mülhak bütçelerden muhasebeleri Maliye Vekâletine bağlı olan daire ve müesseselere;

C - Gelirlerinin en az yüzde ellisini Devlet bütçesinden alan müesseselere;

D - Varidat almak maksadile kurulan İnhisar İdarelerine aid para menkul kıymetler ve ayınları muhasib nam ve hesabına alıp veren ve elinde tutan ve bunların girme ve çıkmasından ve saklanmasından mes'ul olan veznedar, tahsildar, ambar ve tevzi memurları, konsolos ve kançılar gibi muhasib mutemedleri müteselsil kefaletle bağlı olduğu gibi yukarıda yazılı daire ve müesseselerin bu vaziyette bulunan diğer memur ve müstahdemleri dahi müteselsil kefaletle bağlıdır.

Madde 11 — Onuncu maddede yazılı daire ve müesseselerde, para ve menkul kıymetlere ve ayınlara el sürmiyen muhasiblerle Muhasebe! Umumiye kanununun 83 üncü maddesinde yazılı mutemedler ve ordu ve jandarma mensublarından para ve menkul kıymetleri ve ayınları alıp veren ve ellerinde tutanlar müteselsil kefaletin dışında kalırlar.

Bunlardan ordu ve jandarma mensubları hakkında askerî kanunlar ve nizamların hükümleri tatbik olunur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Sandığın sermayesi

Madde 12 — Sandığın sermayesi:

A - Kefaletle bağlı vazife alanların maaş ve ücretlerinden kesilecek kefalet aidatı;

B - Muhasiplerden alınacak para cezaları;

C - Sandık sermayesinin tevdi edileceği bankadan alınacak faizler;

D - Kefaletli memur kullanan daire ve muesseselerin icabında sandığa yapacakları yardımlardan toplanır.

Madde 13 — Müteselsil kefalete bağlı olanlardan, giriş ve aylık olmak üzere iki türlü aidat alınır:

1 - Giriş aidatı;

Kefaletle tâbi vazife alanlardan tam olarak aldıkları ilk maaş veya ücretin yarısı beş ayda ve beş müsavi taksitte kesilmek üzere giriş aidatı olarak alınır.

2 - Aylık aidat;

Giriş aidatının tamamen kesilmesini takibeden aydan itibaren başlamak üzere, tediye sırasında maaş ve ücretlerden yüzde ikisi aylık aidat olarak kesilir.

Maaş tabirinde emsali hasılı da dahildir.

Madde 14 — Aidatla kullanılanlardan alınacak sandık aidatı, vazifelerin benzeri olanların giriş ve aylık aidatlarından aşağı olmamak üzere, İdare Heyetince takdir olunur.

İdare Heyetinin kararı kafidir.

Benzeri olmayanlardan ilk aylık aidatının tutarı üzerinden giriş ve her ayın tutarı üzerinden aylık aidatları alınır.

Gündeliklerin giriş ve aylık aidatı, gündeliğinin yirmi beş misli üzerinden kesilir.

Madde 15 — Kefaletle bağlı memur ve müstahdemlerin, izinli oldukları aylara aid maaş ve ücretlerinden dahi kefalet aidatı kesilir.

Madde 16 — Muvakkat veya açıktan vekâlet suretile kefaletle bağlı vazife alanlardan vazifesinin ehemmiyetine göre Sandık İdare Heyetince bin liradan aşağı olmamak üzere iki bin liraya kadar tayin olunacak miktarda para veya Artırma ve Eksiltme ve İhale Kanunundaki esaslar dairesinde menkul kıymet ve gayrimenkul ipotekli kefalet alınır.

Şu kadar ki muvakkat veya vekâlet suretile tayin olunanlar, esasen kefaletle bağlı memurlardan iseler, kendilerinden ayrıca kefalet aranmayıp aldıkları vekâlet maaş veya ücretinden yüzde iki aidat kesilir.

Madde 17 — Kadrodaki memuriyet unvanı ve vazifesinin mahiyeti itibarile kefalete bağı bir memuriyete tayin edilenler, kefalete tâbi olmıyan islerde kullandıkları takdirde dahi kefalet aidatı sermekle mükelleftirler.

Madde 18 — Sandık sermayesinin Sandık İdare Heyetinin göstereceğı ve Maliye Vekilinin kabul edeceğı bir ulusal bankada nakden mevduat suretile bulundurulması mecburidir.

Madde 19 — Kefalet Sandığı sermayesi, her türlü vergi ve resimlerden muaftır.

Madde 20 — Sahiblerine red ve iade olununcıya kadar Sandıktaki mevduat, Sandığın ödeyeceğı tazminata karşı teminattır.

Üçüncü şahısların bu paralar üzerine koyacakları hacizler, paraların sahiblerine verileceğı zaman tenfiz edilir.

Madde 21 — Sandığın hususî veznesi yoktur. Bütün gelirleri, 17 nci madde mucibince tayin olunacak bankada bulundurulur ve masraflar ve bütün ödemeler banka vasıtasile yapılır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Zimmetlerin ödenmesi

Madde 22 — Kefalet Kanununa tâbi daire ve müesseselerde, kefalete bağı memur ve müstahdemlerin alıp verdikleri ve ellerinde bulundukları, o daire ve müesseselere aid para ve menkul kıymetler ve aylardan zimmetlerine geçmiş olduğı kat'iyet kesbetmiş olan ilâmlarla tebeyyün eden miktarlar, Sandıkça o daire ve müesseselere ödenir.

Madde 23 — Menkul kıymetlerle ayların değerleri ilâmda yazılı değılse, İcra ve İflâs Kanununun 24 üncü maddesi mucibince icra memuru tarafından takdir olunacak değırleri ödenir.

Madde 24 — Kefalet bağı memur ve müstahdemlerin zimmet ve ihtilasları hakkındaki kat'î ilâmların asıl veya tasdikli suretleri ilâmın katileştiğı sene içinde alâkalı daire ve müessese tarafından Sandığa gönderilerek hüküm altına alınmış olan zimmet ve ihtilâsların ödenmesi istenir.

Madde 25 — 24 üncü maddeye göre yapılan ödeme dileğinin içinde yapıldığı bilanço senesinin bitmesini takibeden. ayın sonunda, tazminat alâkalı daire veya müesseseye verilir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Ödenen zimmetlerin karşılanması ve dağıtılması.

Madde 26 — Ödenen zimmetler, zimmetli memur ve müstahdemnin hükmün kat'iyet kesbettiği sene bilançosundaki hissesinden, yetişmezse kârdan karşılanır. Kâr da yetişmezse, hükmün katileştiği sene içinde kefaletli vazifede bulunanlara aynı sene bilânçosundaki hisselerinin miktarına göre yüzde hesabı ile dağıtılır.

ALTINCI BÖLÜM

Kefaletli vazifeden ayrılanların alâkalarının kesilmesi

Madde 27 — Kefaletle bağlı memurlar ve müstahdemlerden kefaletle bağlı olmıyan bir memuriyete geçen veyahud her hangi bir sebeble vazifeden ayrılanların Sandıktaki alâkaları şu suretle kesilir:

Bunların ayrıldıkları tarihe kadar kesilmiş olan aidatlarından 26 ıncı maddede yazılı olduğu veçhile ödenen zimmetlerden hisselerine düşen miktarlar indirildikten sonra kalanın birinci yarısı müteakib bilânço tarihinden üç ay sonra kendilerine verilir.

Madde 28 — 27 inci maddede yazılı memur ve müstahdemlerden ölenlerle tekaüt edilenlere bu madde veçhile geri verilecek birinci yarım, bilânço tarihinden itibaren ayrıca üç ay beklettirilmeksizin derhal verilir.

Madde 29 — Kalan ikinci yarılar, üç sene içinde tahakkuk edecek şahsına ait zimmetlerle Sandıktan ayrılmadan evvelki zamanlara ait ve (26) ıncı madde hükmile kendine düşecek zararlar karşılığı olarak üç sene beklettirilir. Üç sene sonunda 26 ıncı maddede yazıldığı üzere hissesinin tamamına düşecek zararlar, ikinci yarımından çıkarıl-

dıktan sonra kalanı, o senelerde sandığın sermayesine aldığı faizlerin vasatı nispetinde hesap olunacak faizle birlikte kendilerine ve ölenlerin mirasçılarına verilir.

Madde 30 — Kefaletli vazifeden ayrılanlar, birinci yarımını almadan evvel yine kefaletli vazifeye geçecek olurlarsa, ilk yarıyı istemeye hakları kalmaz, tekrar aylık aidat kesilir, ilk yarıyı alıpta henüz ikinci yarıyı almadan evvel üç sene içinde .tekrar kefalete bağlı hizmete geçenlerin ikinci yarımını, sermaye olarak Sandıkta kalır.

Bunlardan başkaca giriş aidatı aranmaz.

YEDİNCİ BÖLÜM

Murakabe

Madde 31 — Muhasipler, maiyetlerinden para ve menkul kıymetlerle ayniyat alıp vermekte ve elinde tutmakta olan memur ve müstahdemlerin koruyacakları para ve menkul kıymetler ve ayniyatı şu müddetlerle murakabeye mecburdurlar:

A - Para ve menkul kıymetleri alıp verenleri, en az on beş günde bir, tahsildarları en az iki ayda bir ve her tahsilattan avdetini takibeden on gün içinde:

B - Ayniyat işlerinde, işin icablarına göre ve en az senede bir defa;

C - Sefer ve seyahatte bulunan gemileri avdetlerinde.

Tahsil Müdür ve Müfettişlerinin muhasipler namına yaptığı murakabe dahi makbuldür.

Muhasiplerin mazeretleri halinde murakabe, vekillerine düşer.

Madde 32 — Murakabe usulleri ve muhasiplerin mazeretleri halinde kimlerin vekâlet suretile murakabe yapacağı ve muhasibin bulunduğu yerden ayrı yerlerde vazife gören murakabeye tâbi ve kefalete bağlı memur ve müstahdemlerin murakabesi şekilleri her daire ve müessesenin kurumunun hususiyetleri göz önüne alınarak Maliye Vekilliğince bir talimatname ile tayin olunacaktır.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Cezalar

Madde 33 — Kefaletle bağlı memur ve müstahdemlerin maaş veya ücretlerinden kefalet karşılığını miadında kesmiyen veya kesipte bir ay içinde Kefalet Sandığı hesabına yatırmayan muhasiplerin ceza olarak maaş veya ücretlerinin dörtte biri ve tekrar yapıldığı halde yarı maaş veya ücretleri kesilerek Sandık hesabına irat kaydolunur. Ancak bunun bir yanlışlık veya mazerete müstenit bulunduğu anlaşıldığı veya eksik kestiği parayı şahsen tazmin ettirdiği takdirde Maliye Vekilinin tasvibile Sandık İdare Heyetinin cezayı hafifletmek veya kaldırmak salâhiyeti vardır.

Madde 34 — Muhasipler, 33 üncü maddedeki cezadan başka ihmal ve teseyyüplerinin ve sebep oldukları zararların derecelerine göre Memurun Kanununun 28, 29, 30, 31 ve 33 üncü maddelerinde yazılı fiiller ile mukayyet olmaksızın takdir ve tayin olunacak inzibatî cezalara da çarptırılır.

Bu cezalar, muhasibin mensup olduğu daire ve müessesenin inzibat komisyonları ve inzibat komisyonu bulunmayan daire ve müesseselerde bu işi gören heyet veya makam tarafından tatbik olunur.

Madde 35 — Kefaleti memur ve müstahdemlerden teftiş ve tahkik neticesinde zimmet veya ihtilasları anlaşılanlar, derhal usulüne göre hizmetlerinden çıkarılır ve haklarında ayrıca kanunî takibat yapılır. Bunlara açıkta kaldıkları müddetçe herhangi bir nam ile maaş veya ücret verilmez. Ancak suçları muhakeme ile sabit olduğu takdirde zimmete geçirilen para ve menkul kıymetleri ve ayniyatı verseler bile ihtilas şeklinde zimmet yapanlar, bir daha Devlet işlerinde kullanılmazlar. Yetim ve dulların hakları mahfuz kalmak şartile tekaüt hakkından da mahrum kalırlar. Adıyen zimmettar olanlar hakkında Ceza Kanununun hükümleri tatbik edilmekle beraber bunlar da para ve ayniyatın alınıp verilmesi ve elinde tutulması gibi işlerde kullanılmazlar.

DOKUZUNCU BÖLÜM

Ödenen zimmetlerin takip yolları

Madde 36 — Kefaletle bağlı memur ve müstahdemlerin Sandıktaki aidatlarından zimmet ve ihtilaslarına karşı tutulan miktardan arta kalan kısmı umumî hükümlere tevfikân bunların mallarına ve haczi kabil haklarına müracaat olunarak tahsil edilir. Sandığın hak ve alacakları Maliye Vekilligince takip olunur.

Madde 37 — Kefaletli memur ve müstahdemlerden teftiş ve tahkik neticesinde veya herhangi bir suretle zimmet ve ihtilasları anlaşılanların mallarına mensup olduğu dairelerce derhal ihtiyatî hadiz koydurularak mütehakkık zararların tahsili temin edilir.

Madde 38 — Teftiş ve murakabe vazifelerini ihmal ederek veya herhangi bir suretle teseyyüplerde bulunarak zimmet ve ihtilas vukuuna sebebiyet veren muhasiplerin müşterek mes'ul sıfatile tazmin ile mahkûm edildikleri takdirde bunlardan tahsil olunacak mebalîğ dahi Kefalet Sandığına aittir.

Madde 39 — Zimmet veya ihtilas edilen para ve menkul kıymetlerle ayınlardan doğan Sandık alacakları diğer Devlet alacakları gibi rüçhanlıdır.

ONUNCU BÖLÜM

Bütçe ve masraflar

Madde 40 — Sandığın bilanço senesi ikinci kânun iptidasından itibaren başlar ve birinci kânunun sonunda biter.

Madde 41 — Sandığın sermayesine alınacak faizin muhammen miktarı ile yapılacak masraflar her senenin bütçesinde gösterilir.

Masraf kısmı, İdare Heyetinin mesai saati haricindeki çalışmalarına mukabil verilecek ikramiye, muhasebeci ve kâtip ve hademe ücretlerini ve lüzumlu sair idare masraflarını ihtiva eder.

İdare Heyetinden tanzim olunacak bütçe, Maliye Vekilinin tasdikile mer'î olur.

Madde 42 — Sandığın sermayesinden her sene alınacak faizlerden yapılan masraflar çıktıktan sonra geri kalanı, sandığın kârını teşkil eder. Bu kâr Sandıkça ödenen zimmetlerden fazla, olursa bu fazlalık ertesi senenin muhammen varidatına, ayrı bir kalem olarak ilâve edilir.

Madde 43 — Kefalet Sandığında tutulacak defterlerin ve kefaletle bağlı memur ve müstahdemlere ait cüzdanların ve hesabı cari cetvellerinin şekilleri ve bunların kullanma tarzları İdare Heyetince tanzim ve Maliye Vekilliğince tasdik edilecek hesap talimatnamesile tayin olunacaktır.

Madde 44 — Muhasibler, kefaletle bağlı memur ve müstahdemlerden 14 üncü madde mucibince keserek bankaya yatıracakları kefalet aidatı miktarını gösterir nümunesine uygun olmak üzere yapacakları müfredatlı hesabı cari cetvellerini tasdikli olarak ve Sandığın bankasından alınan makbuz suretlerde birlikte nisan, temmuz, birinci teşrin ve ikinci kânunun en geç birinci haftası nihayetine kadar her üç ayda bir muntazaman Kefalet Sandığına göndermeğe mecburdurlar.

Muvakkat madde 1 — Kanunun 13 üncü maddesi mucibince Kefalet Sandığı dışında kalan daire ve müesseselere bağlı memur ve müstahdemlerin Sandıkla ilişkilerinin kesilmesi için yapılacak tasfiye tarihi 1934 senesi birinci kânunun son günüdür. Bu tarihe kadar Sandık hesabına bankaya yatırılan bütün mevcudat üzerinden tasfiye muamelesi yapılır.

Tasfiye muamelesine 1935 senesi ikinci kânunun birinci gününden itibaren başlanır ve on beş gün içinde bitirilerek devir muamelesi yapılır.

Tasfiye tarihine kadar Sandığa ibraz edilen kafileşmiş ilâmların muhtevası ödendikten sonra bilançoda kalan miktar aşağıda yazılı olduğu üzere tevzi olunur.

Kanunun dışında kalan daire ve müesseselerin memur ve müstahdemlerinin son bilançodaki sermayeden hisselerine düşen zararlar çıkarıldıktan sonra arta kalan hisseler toptan bu daire ve müesseselerin bağlı bulundukları Vekâlet veya idare emrine millî bir bankaya yatırılır.

Bu memurların isimleriyle bilançodaki sermayeden hisselerine düşen bakiye alacaklarını gösteren birer cetvel cüzdanlarıyla birlikte o daire ve müesseselere verilir.

1934 senesi birinci kânununun son gününden sonra ibraz edilen ve kanunun dışında kalan daire ve müesseseler lehine olan ilâmların muhtevası tefrik edilen hisselerden verilmek üzere alâkadar dairelerden aranır.

Tasfiyeden evvel Sandıkça ödenipte tasfiyeden sonra alâkalı zimmetlilerden tahsil olunacak paralar tasfiyede alınan paralar nisbetinde Sandıkla kanunun dışında kalan daire ve müesseseler arasında taksim olunur. İşbu tasfiye hesaplarından dolayı Kefalet Sandığı ile daire ve müesseseler arasında ihtilâf çıkarsa bunu son olarak Divanı Muhasebat Reisi hakem sıfatile halleder.

Muvakkat madde 2 — Kanunun mer'iyet kesbettiği 6 haziran 1934 tarihine kadar kefaletli hizmetlerden herhangi bir suretle alâkalı kesilmiş bulunanlara bu kanunun mer'yetinden sonra reddedilecek kefalet aidatları hakkında da bu kanun hükümleri tatbik olunur.

Madde 45 — 2489 sayılı kanunun birinci maddesine göre kaleme alınmış ve Şûrayı Devletçe görülmüş olan işbu nizamname neşri gününden yürümeye başlar.

Madde 46 — İşbu nizamname hükümlerini İcra Vekilleri Heyeti yürütür.

İcra Vekilleri Heyetinin 22/1/935 tarihli ve 2/1894 sayılı Kararnamesile onanmıştır.

Ölçüler Nizamnamesinin 170 inci maddesini değiştiren nizamname

Madde 1 — Ölçüler Nizamnamesinin 170 inci maddesi aşağıda yazılı şekilde değiştirilmiştir:

1934 yılı senelik muayenelerine belediye ayar memurluklarınca 1935 yılı mayıs ayı sonuna kadar devam edilir. Bu muayenelerde vurulacak belediye ayar damgalarile birlikte ilk muayene damgası yerine geçmek üzere İktisat Vekilliğince dağıtılan umumî ayar işareti ve 1934 yıl rakamı

kullanılır ve bu muayeneler 1934 yılında yapılmış sayılır. Umumî ayar işareti ile yıl rakamı 1935 yılı haziran ayının birinci günü İktisat Vekilliğine geri gönderilir.

Madde 2 — Şûrayı Devletçe görülmüş olan bu nizamnamenin hükümleri neşri gününden yürümeğe başlar.

Madde 3 — Bu nizamname hükümlerini Adliye, Dahiliye, Maliye, İktisat ve Gümrük ve İnhisarlar Vekilleri yürütür.

İcra Vekilleri Heyetinin 3/2/935 gün ve 2/1940 sayılı kararnamesiyle onanmıştır.

Hususî İdare ve Belediyeler Kefalet Sandığı Nizamnamesi

BİRİNCİ BÖLÜM Kuruluş ve vazife

Madde 1 — Hususî idare ve belediyelerde para ve menkul kıymetleri ve ayniyatı alıp veren ve elinde tutan memur ve müstahdemler için müteselsil kefalet usulünü tatbik etmek maksadile (Hususî İdareler ve Belediyeler Kefalet Sandığı) kurulmuştur. Bu sandık hükmî şahsiyeti haiz ve Dahiliye Vekilliğine bağlıdır.

Madde 2 — Sandık Dahiliye Vekili tarafından, Vekillik memurları arasında seçilecek bir reis ile iki azadan mürekkep bir heyetçe idare olunur. Reisin en aşağı dördüncü ve azaların en aşağı yedinci derecede memurlardan olması gerektir.

İdare heyeti lüzum gördükçe reisin daveti üzerine toplanır.

Mazeretsiz devamsızlığı görülen reis ve azayı Dahiliye Vekili değiştirebilir.

Madde 3 — Sandığın işlerini idare heyeti çevirir.

Kararlar, birlik veya çoklukla verilir ve sıra numarası altında toplu olarak saklanır. Kararlar reis tarafından ye-

rine getirilir. İdare heyetinin vazifesi dışında kalan işleri doğrudan doğruya reis yapar.

Sandığı, reis temsil eder. Reisin bulunmadığı zamanlarda azadan derecesi yüksek olan ve derecede beraberlik halinde azalıkta daha eski olan reisin işlerini görür. Heyeti teşkil edenlerden birinin muvakkaten gaybubeti halinde Vekillikçe seçilecek bir zat heyeti tamamlar.

Madde 4 — İdare heyetinin başlıca vazifeleri şunlardır:

A - Sandığın işlerini çevirmek, kendiliğinden veya muhasebecinin göstereceği lüzum üzerine icabeden tedbirleri almak ve hesap usullerini tayin etmek;

B - Kefaletle bağlı memur ve müstahdemlerden kesilecek paraların her yerde ve zamanda kesilmesini ve gösterilecek bankalara yatırılmasını temin etmek;

C - Sandık muhasebesinin defterlerini ve kayıtlarını bu nizamnameye göre tutturmak;

D - Her üç ayda bir hususî idarelerle belediyelerden ve bankalardan verilecek cetveller üzerine muhasebecinin yapacağı hesap hulâsasını tetkik etmek;

E - Eksilecek paraları zamanında veya hiç kesmiyen veya kestiği paraları bir ay içinde sandık hesabına bankaya yatırmıyan muhasiblerin kanunun onuncu maddesinde yazılı cezalarını tayin eylemek;

F - Sandığın ödediği paraların zimmetlerine geçirenlerden tahsili için gerekli takibatın esaslarını hazırlayıp olbapdaki evrakı Vekâlet makamına vererek memurun mensup olduğu hususî idare veya belediye vekilleri marifetile kanunî takibat yaptırmak;

G - Yıl sonunda muhasebecinin yapacağı bilânço-yu tetkik ederek Dahiliye Vekilinin tasvibine sunmak;

H - Kefaletle bağlı memur ve müstahdemlerin kafileşmiş hükümlere bağlı borçlarını alacaklı idare veya belediyelere kanunun gösterdiği müddet içinde ödemek;

İ - Sandığın, yukarıdaki fıkra-y'a göre, sermayeden ödediği paraları kefaletle bağlı memur ve müstahdemlere, hisselerine göre, dağıtmak;

J - Sandıktan ayrılan veya ölen memur ve müstah-

demlerin sandıktaki sermayelerini kendilerine veya mirasçılarına kanun hükümlerine göre geri vermek;

K - Sandığın masraf bütçesini yaparak Dahiliye Vekiline tasdik ettirmek;;

L - Sandık muhasebecisini seçerek Dahiliye Vekilinin tasdikine bildirmek ve kâtipleri tayin etmek;

Madde 5 — Sandıkta bir muhasebeci ve gereği kadar kâtip kullanılır.

Muhasebeci idare heyeti kararı ve Dahiliye Vekilinin tasdikile tayin olunur. Kâtiplerin tayini idare heyetince yapılır.

Madde 6 — Muhasebecinin vazifeleri şunlardır:

A - Sandığın bütçesini anıklamak;

B - Verilmesi gerekli olan paraların usulüne göre sarf muamelesini yapmak;

C - Kefaletle bağlı memur ve müstahdemlerden kesilmesi gerekli olan paraların her yerde ve zamanında kesilmiş olup olmadığını ve bankalara yatırılıp yatırılmadığını araştırmak kanunsuz işleri ve gecikmeleri reise haber vermek;

D - Her üç ayda bir hususî idarelerle belediyelerden ve bankalardan verilecek cetvelleri tetkik ederek, kayde geçirmek ve bunlara göre hesap hülâsalarını hazırlıyarak idare heyetine vermek;

E - Yıl sonunda sandığın bilânçosunu yapmak;

F - Sandığın bütün hesap işlerini görmek ve idare heyetince Maliye Kefalet Sandığının kabul ettiği esaslara uygun olarak hazırlanıp Dahiliye Vekilligince tasvip olunacak hesap talimatnamesine göre defterlerin iyi ve doğru tutulmasını temin etmek;

G - Sandığın bütün varidatının düzenli olarak elde edilmesini ve ödenmesi gerekli tazminatların ilişiklerden tahsilini temin için icabeden tedbirleri yapmak ve icabında, idare heyetine haber vermek;

H - Sandığın yazı ve kayıt işlerini görmek ve gördürmek;

Madde 7 — Muhasebeci paraya el sürmez. Sandık na-

mına yapılacak ödemeler ve masraflar, usulüne göre tahakkuk ettikten sonra reis ve onun bulunmadığı zamanlarda vekâlet eden aza ile muhasebeci tarafından birlikte imzalanacak çek ile hak sahibine veya mutemede bankadan verdirilir.

Madde 8 — Kâtiplerin vazifeleri, muhasebecinin kontrolü altında ve onun vereceği işleri yolunda yapmaktan ibarettir. Kâtipler kayıt ve yazı işlerini yolunda ve zamanında yapmaktan ve kâğıtları ve defterleri iyi saklamaktan mes'uldürler.

Madde 9 — Muhasebeci, hesap bakımından Muhasebe! Umumiye Kanununun genel hükümlerine bağlıdır.

Muhasebeci, sandığın aldığı vs verdiği para ve ayınlar ile vazifelerine ilişkin bütün muamelelerden mes'ul ve hesaplarını Divanı Muhasebata vermeğe mecburdur.

Madde 10 — Muhasebecinin ve kâtiplerin vazifelerini iyi yapmamalarından doğan idari ve inzibatî mesuliyetlerinin tayini idare heyetine aittir. Cezaya ve tazminata dayanan mesuliyetler, umumî hükümlere ve Memurin Muhakemat Kanununda yazılı usullere bağlıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

Kefaletle bağlı olanlar

Madde 11 — Vilâyetler hususî idarelerde belediyelerde para ve menkul kıymetleri ve ayınları alıp veren ve elinde tutan ve bunların girmesinden ve çıkmasından ve saklanmasından mes'ul olan veznedar, tahsildar, ambar ve tevzi memurları, müteselsil kefaletle bağlı olduğu gibi bu idarelere merbut müesseselerin ayni vaziyette bulunan diğer memur ve müstahdemleri dahi müteselsil kefaletle bağlıdır.

Madde 12 — Bu nizamnameye tâbi daire ve müesseselerde para ve menkul kıymetlere ve ayınlara filen el sürmiyen muhasiplerle Muhasebei Umumiye Kanununun 83 üncü maddesinde yazılı mutemetler kefalet usulüne tâbi tutulmazlar.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM **Sandığın sermayesi**

Madde 13 — Sandığın sermayesi:

A - Kefalet Kanununun birinci muvakkat maddesinin B fıkrasına göre yapılacak tasfiye neticesinde hususî idareler ile belediye memurlarına dağıtılması gerekli olan paralar (bu paralar, alâkadarların hakları mahfuz kalmak şartile sandığın ilk sermayesini teşkil eder.)

B - Kefaletle bağılı vazife alanların maaş (emsal hasılı da dahildir.) veya ücretlerinden kesilecek kefalet aidatından;

C - Kefaletle bağılı memur ve müstahdemlerin maaş veya ücretlerinden kefalet karşılığını miadında kesmiyen veya kesip te bir ay içinde kefalet sandığı hesabına yatırmıyan muhasiplerden kesilecek para cezalarından;

D - Sandık sermayesinin tevdi edileceğı bankadan alınacak faizlerden;

E - Kefaletle memur kullanan daire ve müesseselerin icabında sandığa yapacakları yardımlardan elde edilir.

Madde 14 — Müteselsil kefaletle bağılı olanlardan, sandığa girerken ve aylık olmak üzere iki türlü aidat alınır:

1 - Giriş aidatı, kefaletle bağılı vazife alanların tam olarak aldıkları ilk maaş veya ücretin yarısıdır.

Tayinlerini takip eden aydan itibaren beş ayda ve beş müsavi taksitte kesilir.

2 - Aylık aidat, maaş ve ücretlerin % 2 sidir. Bu aidat giriş aidatının tamamının kesilmesini takibeden aydan itibaren tediye sırasında kesilir.

Madde 15 — Aidatla kullanılanlardan alınacak sandık aidatı, bu vazifelerin benzeri olanların giriş ve aylık aidatlarından aşağı olmamak üzere idare heyetince takdir olunur.

Vazifelerinin benzeri olmıyanların, ilk aylık aidatının tutarı üzerinden giriş ve her ayın tutarı üzerinden aylık aidatları alınır.

Gündeliklerin giriş ve aylık aidatı, gündeliğinin yirmi beş misli üzerinden kesilir.

Madde 16 — Kendisine muvakkat olarak veya vekâlet suretile kefalete bağı vazife verilenler, vazifenin ehemmiyetine göre kafalet olarak bin liradan iki bin liraya kadar para veya Artırma ve Eksiltme ve İhale Kanunundaki esaslara göre menkul kıymetler veya ipotekli gayri menkul gösterirler. Şu kadar ki muvakkat veya vekâlet suretile tayin olunanlar, kefalete bağı memurlardan iseler, kendilerinden ayrıca kefalet aranmaz; ancak aldıkları vekâlet maaşından veya ücretten yüzde iki aidat kesilir.

Madde 17 — Bu suretle elde edilen paralar, ulusal bir bankaya yatırılır. Hangi bankaya verileceğı ve ne suretle numaralanacağı idare heyetince tayin ve Dahiliye Vekili tarafından tasdik olunur. Bütün varidat bankaya yatırılacağı gibi bütün ödemeler de banka vasıtasile yaptırılır. Sandığın hususî veznesi yoktur.

Madde 18 — Kefalet sandığı sermayesi her türlü vergi ve resimlerden muaftır.

Madde 19 — Sahiplerine ret ve iade oluncıya kadar bu sandıktaki mevduat muhtemel tazminata karşı teminatır. Üçüncü şahısların bu paralar üzerine koyacakları hacizler, paraların sahiplerine verileceğı zaman tenfiz olunur.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Zimmetlerin ödenmesi

Madde 20 — Bu nizamname ile kefalete tâbi tutulan hususî idare ve belediye memur ve müstahdemlerinden her hangi birinin kat'iyet kesbetmiş hükümle tebeyyün eden zimmeti, sandığın her bilânço senesini takibeden ayın sonunda alacaklı daire veya müesseseye verilir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Ödenen zimmetlerin karşılanması ve dağıtılması

Madde 21 — Ödenen zimmetler, hükmün kat'iyet kesbettiğı senede kefaletli memuriyette bulunanlara o sene bilânçosundaki kâr kifayet etmediğı takdirde aynı sene bilançosundaki hisseleri nisbetinde garameten tevzi edilir.

ALTINCI (BÖLÜM **Kefaletli vazifeden ayrılanların alâkalarının** **kesilmesi**

Madde 22 — Kefaletle bağlı memurlar ve müstahdemlerden kefaletle bağlı olmıyan bir memuriyete geçen veya ölenlerle herhangi bir sebeple kefaletli hizmetten ayrılmış olanların sandıktan alâkalan, aşağıda yazılı surette kesilir: Bunların ayrıldıkları tarihe kadar kesilmiş olan aidatları yekûnundan 21 inci maddeye göre mahsup edilecek miktarlar çıktıktan sonra kalanının birinci yarısı ölenlerin verselerde tekaüt edilenlere derhal verilir. Bunlardan gayri sebeplerle kefaletli hizmetten ayrılmış olanlara müteakip bilanço tarihinden üç ay sonra geri verilir.

Madde 23 — Kalan diğer yarısı, üç sene içinde tahakkuk edecek şahsına ait zimmetlerle sandıktan ayrılmadan evvelki zamanlara ait ve 21 inci madde hükmile kendine düşecek zararlar karşılığı olarak mevkuf tutulur.

Üç sene sonunda yukarıda yazılı zimmetler mahsup edildikten sonra kalan miktar, üç senelik faiz ilâ vesile beraber alacaklı memura geri verilir. Sandıkça verilecek faiz haddi, sandığın son üç sene içinde sermayesine aldığı faizlerin nisbetini geçemez.

Madde 24 — Kefaleti hizmetten ayrılanlar bu müddet içinde yine kefaletli hizmete geçtiklerinde ilk yarısı istemeğe hakları kalmaz. 22 inci maddeye göre kefalet sandığından birinci yarısı aldıktan sonra üç sene içinde tekrar kefaletle bağlı bir hizmete geçenlerin sandıkta kalan son yarı hisseleri memuriyetleri müddetince sermaye olarak hesaplarına sandıkta kalır.

YEDİNCİ BÖLÜM **Murakabe**

Madde 25 — Muhasipler, maiyetlerinde para ve menkul kıymetlerle ayniyat alıp vermekte ve elinde tutmakta olan memur ve müstahdemlerin koruyacakları para ve menkul kıymetleri ve ayniyatı aşağıda yazılı müddetler içinde murakabeye mecburdurlar:

A - Para ve menkul kıymetleri alıp verenleri en az on beş günde bir, tahsildarları, en az iki ayda bir ve her tahsilattan avdetini takibeden on gün içinde;

B - Ayniyat işlerinde;

İşin icablarına göre ve en az senede bir defa belediye müfettişlerinin, hususî idare murâkıplerinin muhasipler namına yaptığı murakabe dahi makbuldür.

Muhasiplerin mazeretleri halinde murakabe vekillerine düşer.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Cezalar

Madde 26 — Kefaletle bağlı memur ve müstahdemlerin maaş veya ücretlerinden kefalet karşılığını miadında kesmiyen veya kesipte bir ay içinde kefalet sandığı hesabına yatırmayan ceza olarak maaş veya ücretlerinin dörtte biri ve tekrar yapıldığı halde yarım maaş veya ücretleri kesilerek sandık hesabına irat kaydolunur.

Ancak bunun bir yanlışlık veya mazerete müstenit olduğu anlaşıldığı veya eksik kestiği parayı şahsen tazmin ettirdiği takdirde Dahiliye Vekilinin tasvibi ile Sandık İdare Heyetinin cezayı hafifletmek veya kaldırmak salâhiyeti vardır.

Madde 27 — Muhasipler, 26 ıncı maddedeki cezalardan başka ihmal ve teseyyüplerinin ve sebep oldukları zararların derecelerine göre Memurin Kanununun 28, 29, 30, 31, 32, 33, üncü maddelerine ve belediye memur ve müstahdemleri nizamnamesinin 21 inci maddesinde yazılı fiiller le mukayyet olmaksızın takdir ve tayin olunacak inzibatî cezalara da çarptırılır.

Madde 28 — Kefaletli memur ve müstahdemlerden teftiş ve tahkik neticesinde zimmet veya ihtilasları anlaşılanlar; derhal usulüne göre hizmetlerinden çıkarılır ve halklarında ayrıca kanuni takibat yapılır. Bunlara açıkta kaldıkları müddetçe herhangi bir nam ile maaş veya ücret verilmez. Ancak suçları muhakeme ile sabit olduğu takdirde zimmete geçirilen para ve menkul kıymetleri ve ayniyatı verseler bile ihtilas şeklinde zimmet yapanlar bir daha

belediye ve hususî idarelerce kullanılmazlar. Yetim ve dulların hakları mahfuz kalmak şartile tekaüt hakkından da mahrum kalırlar.

Adiyen zimmettar olanlar hakkında, Ceza Kanununun hükümleri tatbik edilmekle beraber bunlar da para ve ayniyatın alınıp verilmesi ve elinde tutulması gibi işlerde kullanılmazlar.

DOKUZUNCU BÖLÜM **Ödenen zimmetlerin takip yolları**

Madde 29 — Kefaletle bağlı memur ve müstahdemlerin sandıktaki aidatlarından zimmet ve ihtilaslarına karşı tutulan miktardan arta kalan kısmı umumî hükümlere göre bunların mallarına ve haczi kabil haklarına müracaat olunarak tahsil edilir.

Sandığın hak ve alacakları, Dahiliye Vekilligince takdir olunur.

Madde 30 — Kefaletli memur ve müstahdemlerden ve tahkik neticesinde veya herhangi bir suretle ihtilasları anlaşılanların mallarına mensup olduğu dairelerce derhal ihtiyatî haciz koydurularak tebeyyün eden zararların tahsili temin edilir.

Madde 31 — Teftiş ve murakabe vazifelerini ihmal ederek veya herhangi bir suretle teseyyüpte bulunarak zimmet ve ihtilas vukuuna sebep veren muhasiplerin müşterek mes'ul sıfatile tazmin ile mahkûm edildikleri takdirde bunlardan tahsil olunacak mebalîğ dahi kefalet sandığına aittir.

Madde 32 — Zimmete geçirilen ve ihtilas edilen para ve menkul kıymetlerle ayniyattan doğan kefalet sandığının alacakları, Devlet alacakları gibi rüchanlıdır.

ONUNCU BÖLÜM **Bütçe ve masraflar**

Madde 33 — Sandığın bilanço senesi ikinci kânun iptidasından başlar. Ve birinci kânun sonunda biter.

Madde 34 — Sandığın sermayesine alınacak faizin nuhammen miktarile yapılacak masraflar her senenin bütçesinde gösterilir.

Masraf kısmı:

İdare heyetinin mesai saatleri haricindeki çalışmalarına mukabil verilecek ikramiyeyi;

Muhasebeci, kâtip ve hademe ücretlerini;

Gerekli görülen sair idare masraflarını ihtiva eder

İdare heyetince tanzim olunacak bütçe, Dahiliye Vekilinin tasdikine mer'i olur.

Madde 35 — Sandığın sermayesinden her sene alnaca k faizlerden yapılan masraflar çıktıktan sonra geri kalanı sandığın kârını teşkil eder.

Bu kâr sandıkça ödenen zimmetlerden fazla olursa, bu fazlalık ertesi senenin muhammen varidatına ayrı bir kalem olarak ilâve edilir.

Madde 36 — Muhasipler, kefaletle bağlı memur ve müstahdemlerden keserek bankaya yatıracakları, kefalet aidatı miktarını gösterir nümunesine uygun olmak üzere yapacakları müfredatlı hesabı cari cetvellerini tasdikli olarak ve sandığın bankasından alınan makbuz suretlerde birlikte nisan, temmuz, birinci teşrin ve ikincikânun aylarının en geç birinci haftası nihayetine kadar her üç ayda bir muntazaman kefalet sandığına, göndermeğe mecburdurlar.

Madde 37 — Sandıkla alâkalı memurlar ve müstahdemler için bir hesabı cari defteri tutulur. Hesabı cari defterinde, her memur ve müstahdem namına birer hesap açılarak başlangıçtan itibaren verdiği bütün aidat oraya geçirilir.

Madde 38 — İşbu nizamnamenin tatbiki sureti bir talimatname ile tesbit olunur.

Madde 39 — 2489 sayılı Kefalet Kanununun 13 üncü maddesine göre hazırlanmış ve Şûrayı Devletçe görülmüş olan bu nizamname neşri tarihinden muteberdir.

Madde 40 — Bu nizamnamenin hükümlerini Dahiliye Vekili yürütür.

İcra Vekilleri Heyetinin 3/2/935 gün ve 2/1942 sayılı kararnamesiyle onanmıştır.

2489 numaralı Kefalet Kanunu 2720 sayılı Resmî Gazetededir.

**Bazı kisvelerin giyilemeyeceğine dair kanunun tatbik suretini
gösterir nizamname**

Madde 1 — Herhangi din ve mezhepte Olurlarsa olsunlar mensup oldukları din ve mezheplerin usul ve teamüllerine göre mabet ve ayinlerde ruhanî kisve taşımakla mükellef olanlar mahallî Hükümetlerince alâkadar olanlardan alınacak listeler mucibince ancak mabet ve ayinlerde ruhanî kisve taşımağa mezuñ addolunurlar.

Madde 2 — Her din ve mezhebin ruhanilerini ayırt ettirmek için kabul edilen her türlü kisve, alâmet ve işaret ruhanî kıyafet addolunur.

Madde 3 — Mabetler her din ibadetine mahsus ve usule muvafık olarak teessüs etmiş olan kapalı mahallerdir.

Madde 4 — Hükümet her din ve mezhepten münasip göreceği yalnız bir ruhaniye mabet ve ayin haricinde dahi ruhanî kıyafetini taşıyabilmek için verebileceği muvakkat müsaadeler ile bir müsaade müddetinin hitamında onun aynı ruhanî hakkında yenilenmesi veya başka bir ruhaniye verilmesi hakkındaki muameleye ait teklifler Dahiliye Vekâletince yapılır. Ve karar İcra Vekilleri Heyetince verilir.

Madde 5 — İzcilik ve sporculuk gibi topluluklar ve cemiyet ve kulüp gibi heyetlerce bugün kullanılmakta olan ve aşağıdaki şartlara uygun olduğu bu teşekküllerin altıncı maddeye göre verecekleri beyannamelerle mahallî Hükümetlerince anlaşılan kıyafet, alâmet ve levazım tip olarak kabul edilecektir. Aynı şartları haiz olmak üzere başka tipler de kabul edilebilir.

A) Türk inkılâbına, rejimine ve vahdetine muhalif bir ciheti olmamak.

B) Hükümetçe kabul edilmiş resmî kıyafetlerden ayrı olmak.

C) Yabancı memleketlerin siyasî, askerlik ve milis gibi teşekküllerde münasebeti olmamak.

Madde 6 — İşbu nizamnamenin neşrinden itibaren 30 gün zarfında 5 inci maddede yazılı olan izcilik ve sporculuk gibi topluluklar, cemiyet ve kulüp gibi heyetler bulundukları mahallin en büyük mülkiye memuruna kabul ettik-

leri kıyafet, alâmet ve levazımı- gösterir bir beyanname verirler. Bu beyanname ile beraber ya bir numune veyahut boyalı bir resim verilir. Beyannamenin verildiği tarihten itibaren bir ay içinde cevap verilmezse beyannamede gösterilen kıyafet, alâmet ve levazım kabul edilmiş addolunur. Kıyafet tebdili halinde istimalden evvel beyanname tevdi lâzımdır. Yeniden kurulacak izcilik ve sporculuk gibi topluluklar cemiyet ve kulüp gibi heyetler bir kıyafet, alâmet ve levazım taşımak istedikleri takdirde nizamnamelerile birlikte onları gösteren bir beyannameyi aynı makama tevdi ederler.

Madde 7 — Ecnebi herhangi bir teşekkül mensuplarının ecnebilerin Türkiyede ikamet ve seyahatleri hakkındaki kanun ve talimatname hükümlerine göre münferiden veya toplu olarak kendi kıyafet, alâmet ve levazımlarıyla Türkiye'ye muvakkat müddetle ziyaret seyahatleri yapmaları caizdir. Ancak mahzurlu görülecek hallerde bu gibi ziyaretlere Dahiliye Vekilliğince müsaade verilmeyebilir ve uzun müddet devam edecek ziyaretlerin yapılabilmesi Dahiliye Vekâletinin müsaadesine bağlıdır.

Madde 8 — Mektep ve başka bilgi müesseselerine devam edenlerin bir kıyafet alâmet ve levazım kullanmalarına lüzum görüldüğü takdirde tip tayini bu mektep ve müesseselerin merbut bulundukları vekillikçe talimatname yapılır. Bu gibi mektep ve müesseseler için kabul olunacak alâmetleri mektep ve müesseselerden mezun olanlar da taşıyabilirler.

Madde 9 — Hususî müsaade ile gelen yabancı memleketler kara, deniz ve hava kuvvetlerine mensup kimselerin resmî üniformaları nerelerde ve ne zaman taşıyabilecekleri Millî Müdafaa ve Hariciye Vekâletince hazırlanarak İcra Vekilleri Heyetince tasdik olunacak bir talimatname ile tesbit olunacaktır.

Bu talimatname çıkıncıya kadar mutat olan usulün tatbikına devam olunur.

Madde 10 — Bu nizamnamenin 1, 2, 3 ve 4 üncü maddelerinin hükümleri 13 haziran 1935 gününden ve diğer hükümleri neşrinin ertesi gününden yürümeğe başlar.

Madde 11 — 2596 numaralı kanunun 6 inci maddesine göre tanzim olunmuş ve Şûrayı Devletçe görülmüş olan bu nizamname hükümlerini İcra Vekilleri Heyeti yürütür.

İcra Vekilleri Heyetinin 6/2/935 gün ve 2/1958 sayılı kararnamesiyle onanmıştır.

Kaçakçıların takibinde ve muhafaza hususlarında büyük yararlıkları görülenlere verilecek ikramiye hakkında nizamname

Madde 1 — Büyük yararlık ikramiyesi, muhafaza tabur, gümrük ve merkez müdürlükleri mıntakalarında yapılan kaçakçılıkları takip ve muhafaza işlerinde büyük yararlıkları görülenlere verilir.

Madde 2 — Büyük yararlık ikramiyesinin payları kaçakçılık hâdisesinin meydana geldiği mıntakadaki gümrük veznelerinde toplanır ve yalnız o mıntakada yararlıkları görülenlere dağıtılır.

Madde 3 — Gümrük vezneleri bu suretle emanet hesabında toplanacak paraları her ayın sonunda o paraların dağıtılacağı tabur kumandanlığına veya gümrük müdür ve merkez müdürlüklerine bildirirler.

Madde 4 — Bu mıntakalardan yapılan gümrük kaçakçılıklarından başka kaçakçılık vakalarından elde edilen yüzde on beş yararlık payları ilişkili idarelerce o yerdeki gümrük idarelerine yatırılır.

Madde 5 — Birinci maddede yazılı mıntakalardan başka mıntakalarda yakalanan kaçakçılık vakalarından elde edilecek yüzde on beş büyük yararlık payları, alâkalı idarelerin bütçelerine varidat yazılır.

Madde 6 — Aşağıda yazılı haller, büyük yararlık sayılır :

A - Kaçakçıları, kaçak eşya ile birlikte çarpışarak tutmak;

Bazı kisvelerin giyilemeyeceğine dair olan 2596 numaralı kanun 2879 sayılı Resmî Gazetededir.

B - Kaçakçılarla çarpışmada, kaçakçıları ve kaçak malları ele geçirmede diğer arkadaşlarından çok gayret ve cesaret göstermek;

C - Çarpışmada yaralanmak;

D - Kaçakçılarla çarpışmada veya onları kovalamada daima maiyetinin başında bulunarak çalışmak;

E - Kaçakçılık hareketlerde sürekli ve tesirli uğraşmak ve isabetli tedbirler almak yüzünden Muhafaza Umum Kumandanlığının takdirini kazanmak;

F - Kaçakçıları ve kaçak eşyayı doğru haber vermekte mükerreren hizmeti veya bunları yakalamada yardımı görülmek.

Madde 7 — Muhafaza tabur, gümrük müdür ve merkez müdürlükleri mıntakalarındaki polis ve jandarma âmirleri kendi teşkilâtlarının gördüğü işlerde yukarıdaki maddede yazılı şekillere uygun olarak büyük yararlık ikramiyesine hak kazananları, sebeplerde birlikte her ay bir raporla askerleşen mıntakalarda muhafaza tabur kumandanlarına, askerleşmiyen mıntakalarda da muhafaza başmüdür veya muhafaza müdürlüklerine bildirirler.

Madde 8 — Askerleşen mıntakalarda, tabur kumandanları, her ay nihayetimde kendi emirlerindeki kıt'a kumandanlarıyla 7 inci madde mucibince zabıta âmirlerinden gelen raporları tetkik ederek bu raporlara göre 6 inci maddeye uygun olarak büyük yararlık ikramiyesine hak kazananları etraflıca gösterecek ayrıca bir rapor tanzim edecekler ve bu raporların kıt'a kumandanlarından ve zabıta âmirlerinden aldıkları raporlarla birleştirip mensup oldukları alay kumandanlarına gönderirler.

Alay kumandanları, tabur kumandanlarının raporlarını ve ilişkilerini iyice tetkik ederek bunlara istinaden yazacakları kanaat raporlarına tabur kumandanlıklarından gelen bütün raporları ve ilişkilerini ide ekleyip Muhafaza Umum Kumandanlığına yollarlar.

Madde 9 — Askerleşmiyen mıntakalarda muhafaza baş müdür ve müdürleri, 7 inci maddeye göre zabıta âmirlerinden ve kendi emirleri altındaki mıntaka memurlarından her ay alacaktan raporları yukarıdaki maddenin son fık-

rasına uygun bir şekilde muhafaza Umum Kumandanlığına gönderirler.

Madde 10 — Büyük yararlıkları bildiren raporlar, Muhafaza Umum Kumandanlığınca bu nizamname hükümlerine uygun görülürse, mıntaka veznesinde toplanmış paraya ve yararlığın derecesine göre ikramiye miktarı kestirilerek hak sahiplerine dağıtılmak üzere Umum Kumandanlığın tasdikından geçen dağıtma cetvellerinin bir örneği, muhafaza kumandan veya müdürlüklerine gönderilir ve tasdikli öteki örnekleri de Umum Kumandanlıkta saklanır.

Madde 11 — 2550 sayılı kanuna dayanarak hazırlanmış ve Devlet Şûrasınca da tetkik edilmiş olan bu nizamname hükümleri, neşri tarihinden yürümeğe başlar.

Madde 12 — Bu nizamname hükümlerini Dahiliye, Maliye ve Gümrük ve İnhisarlar Vekilleri yürütür.

İcra Vekilleri Heyetinin 6/2/935 gün ve 2/1959 sayılı kararnamesiyle onanmıştır.

Talimatnameler

Pul ve kıymetli evrakın getirilmesi ve muhafazası

1 — Hâzinece İstanbulda Damga Matbaası Müdürlüğüne tabettirilip oradan defterdarlıklara gönderilen ve defterdarlıklarca kaza mal müdürlüklerine ve merkez veznesine tevzi ve veznedarlar tarafından da bayilere para, bey memurlarına zimmet mukabilinde verilerek sarfedilen

I — 2550 numaralı kaçakçılığın men ve takibi hakkındaki 1918 sayılı kanunun 57 ve 60 inci maddelerini değiştiren ve bu kanuna bir madde ekliyen kanun 2748 sayılı Resmî Gazetededir.

II — 191 sayılı kanun 2000 sayılı Resmî Gazetededir.

pul ve kıymetli evrak vilâyetlerde 'büyük ve küçük kazalarda yalnız küçük ambarlarda muhafaza edilir. [1]

Büyük ambar

2 — Büyük ambar: Vilâyet merkezlerinde bulunur. Bu ambar vilâyet merkezile vilâyete merbut kazaların ihtiyacını karşılamak için Damga Matbaasından getirilen pul ve kıymetli evrakın muhafazasına mahsustur. Bu ambara Damga Matbaasından gönderilen pul ve kıymetli evrak girer. Kaza mal müdürlüklerinden istenilen ve vilâyet merkezi ihtiyacı için veznedara verilen pul ve kıymetli evrak çıkar. Bu ambardan bu yerlerden başkasına pul ve kıymetli evrak verilmez.

Kaza mal müdürlüklerinden ihtiyaç fazlası olarak iade veyahut başka bir sebeple celbedilecek pul ve kıymetli evrak yine bu ambara alınır.

3 — Büyük ambardaki pul ve kıymetli evrak defterdar, muhasebe müdürü veya merkez mal müdürü, merkez mal müdürlüğü kadrosu verilmeyen mahallerde muamelât memuru ile veznedarın mes'uliyeti altında muhafaza edilir. Ambar muhtelif iki anahtarlıdır. Anahtarın birisi muhasebe müdürü veya merkez mal müdüründe, merkez mal müdürü bulunmayan yerlerde muamelât memurunda; diğeri veznedarda bulunur. Defterdar şahsî mührü ile ambarın kapısını mühürler.

Büyük ambar bu üç memur bir arada bulunmadıkça açılmaz ve ambardan pul ve kıymetli evrak alınmaz.

Büyük ambarda çıkan noksandan defterdar, muhasebe müdürü, merkez mal müdürü, merkez mal müdürü kadrosu verilmeyen mahallerde muamelât memuru, veznedar müştereken mes'uldürler.

4 — Talepname: Defterdar, muhasebe müdürü veya merkez mal müdürü vilâyet merkezi ile kazalarda sarfi tahmin edilen pul ve kıymetli evrakın miktarını büyük ambarda-

[1] Pul denilince; hare, damga, istihlâk pulları ve kıymetli evrak denilince de soğuk damga ile kıymetlendirilmiş nüfus cüzdanı, ferağ ilmühaberi kira mukavelenamesi ilâh... gibi evrak anlaşılmalıdır.

ki mevcut ihtiyaçları zamanında karşılaşmak imkânını nazarı dikkate alarak Damga Matbaası Müdürlüğünden altı aylık ihtiyacı daima ambarda hazır bulundurmak üzere pul ve kıymetli evrak talep ederler. Talep bir talepname ile olur. Matbu talepname ciltlerinden birisi bu işe tahsis edilir. Ucu ve dipkoçanı aynı şekilde tabedilmiş olan talepnameye istenilen pulların ve evrakın nevileri adedi, tutarı yazılır. Adet ve tutarı yekûn edilir. Gerek asıl ve gerek dipkoçanı defterdar, muhasebe müdürü veya merkez mal müdürü, merkez mal müdürü bulunmayan yerlerde muamelât memuru ile veznedar tarafından imza olunur. Bu işe tahsis olunan talepnamenin varak numaraları bir malî sene başından sonuna kadar teselsül ettirilir. Malî sene sonunda kullanılmakta olan talepname cildi bitmemiş ise aynı cilde birden itibaren yeni varak numaraları konur.

5 — İrsaliye: Damga Matbaası Müdürlüğü vilâyetlerden gelen talepnameleri nazarı dikkate alarak bir irsaliye ile pul ve kıymetli evrak gönderir. Pul ve kıymetli evrak sağlam ve dikişsiz torba veya sandıklarda mühürlü ve kıymetli koli olarak posta idaresi marifetile sevk edilir. İrsaliye ayrı, koli ayrı olarak postaya verilir. İrsaliye iki uçludur. Aslı ve dipkoçanı aynı şekilde tabettirilmişdir. Her ikisinde de gönderilen pul ve kıymetli evrakın nev'i, adedi, tutarı, kutu, cilt, torba adetleri ile koli numarası yazılır. Damga Matbaasında irsalâtı yapan memurlar, muhasip ve matbaa müdürü tarafından imza olunur. Hangi tarih ve numaralı talepname mukabili tanzim edildiği işaret edilir.

6 — Açma zaptı: İrsaliye, pul ve kıymetli evrak gelince defterdar, merkez mal müdürü, posta müdürü veya koli işlerinden anlar bir memur, idare heyetinden bir aza hazır bulunduğu halde koli tartılır. Tartısına uygun görüldükten sonra ipleri, mühürleri, muhafazası tetkik olunur ve açılır. Kolinin içindeki pul kutularının kutuları, ipleri, mühürleri ve kıymetli evrak paketlerinin ipleri, mühürleri, paketlerine bakılır. Bunlar uygun bulunursa pulların kulakları, kıymetli evrakın ciltleri sayılır. Tamam görüldüğü takdirde irsaliye ile tatbik ve keyfiyet bütün bu işleri ihtiva eden bir zabıtla tesbit olunur. Aksi halde görülen noksanlar yine bir zabıtle tevsik ve derhal Maliye Vekâleti ve Damga Matbaası Müdürlüğü haberdar edilerek emrin gelmesine inti-

zaren pul ve evrak bütün teferruatile açmağa memur heyetin mührü altına alınır. Büyük ambarda muhafaza edilir. İrsaliye gelmeden pul ve kıymetli evrakın kolisi açılmaz.

7. — İpleri, mühür ve kutuları sağlam görülen paketler kazalara yapılacak irsalâtta ve büyük ambarın tadadında kolaylık olmak için açılmaz. Bunlar büyük ambara nakil ve büyük ambar İthalât ve ihracat defterine ithalât kaydedilir.

8 — **Vüsul ilmühaberi:** Pul ve kıymetli evrak büyük ambara konulduktan sonra Damga Matbaası Müdürlüğünden gelen irsaliyeye mütenazır olmak üzere bir vüsul ilmühaberi tanzim defterdar, muhasebe müdürü veya merkez mal müdürü ve merkez mal müdürü bulunmayan yerlerde muamelât memuru, veznedar tarafından imza olunduktan sonra derhal Damga Matbaası Müdürlüğüne gönderilir. Vüsul ilmühaberi de iki uçlu olarak tabettirilmişdir. Gerek ucunda ve gerek dipkoçanında gelen pul ve evrakın nev'i, adedi, tutarı ve yekûnları Damga Matbaası Müdürlüğünden gelen irsaliyenin tarih ve numarası gösterilir. Her ikisi de imzalanır. Damga Matbaası Müdürlüğünün irsaliyesi ile açılma zaptı vüsul ilmühaberinin dipkoçanına ilsak suretile birlikte muhafaza edilir. Vüsul ilmühaberinin varak numaraları bir malî sene başından sonuna kadar teselsül ettirilir. Malî sene sonunda kullanılmakta olan vüsul ilmühaberi cildi bitmemiş ise aynı cilde birden itibaren yeni varak numaraları konulur.

Damga Matbaasından gönderilen ve gönderilecek olan talepname irsaliye ve vüsul ilmühaberleri ciltlerinin büyük ambarda muhafazası ile büyük ambar defterinde açılacak ayrı bir sahifeye ithalât kaydı ve kazalara ancak istimal edilecek miktarda, azamî iki cilt talepname, irsaliye ve vüsul ilmühaberi gönderilmesi ve bunların da büyük ambar defterine ihracat kaydı lâzımdır. Kazalarda ancak kullanılacak miktarda bulundurulacağı için küçük ambar defterinde ayrıca kayıt tesis etmelerine ihtiyaç yoktur.

Büyük ambar ithalât ve ihracat defteri

9 — Büyük ambar ithalât ve ihracat defteri büyük ambara giren ve büyük ambardan çıkan pul ve kıymetli ev-

rakın kaydine mahsus olup muhasebece tutulur. Bu defter birbirine mütenazır iki tabloyu ihtiva eder.

(A) İthalât tablosu (B) ihracat tablosu.

(A) İthalât tablosu: İthalât tablosu; büyük ambara giren pul ve evrakın kaydine mahsustur. Bu tabloya Damga Matbaasından gelen pul ve kıymetli evrak ile istisnaen kaza mal müdürlüklerinden ihtiyaç fazlası olarak gönderilen veya görülen lüzuma binaen celbi icap eden pul ve kıymetli evrak kaydedilir. Her iki halde de pul ve kıymetli evrak muhakkak bir irsaliye ile gönderileceğinden gelen pul ve evrakın nev'i, adedi, tutarı, adet ve tutarlarının yekûn ile irsaliyelerin tarih ve numarası ve mukabilinde gönderilen vüsul ilmühaberinin tarih ve numarası ithalât tablosundaki mevcut sütunlara yazılır.

Kullanılmakta olan damga harç ve istihlâk pulları ile kıymetli evrak için bu defterde kâfi miktarda sahifeler tefrik ve her nevi pul için ayrı ve kıymetli evrakın hepsi için de ayrı tablolar tahsis edilir. Bir cins pulun bütün nevilerine bir sahifedeki sütunlar kâfi gelmediği takdirde müteakip sahifede kullanılır. Son sütun icmal sütunu yapılarak pul ve kıymetli evrakın adet ve tutarı yekûnları bu sütuna dercolunur; defterin başına bir fihrist yapılarak her cins pula tahsis edilen sahifeler gösterilir. Sahifeler bittikçe yekûn edilir. Yekûnlar malî sene başından sonuna kadar teselsül ettirilir. Ambar mevcudunu anlamak için sene içinde yapılan tadat ile defterler, muhasebe müdürü, veya merkez mal müdürü, merkez mal müdürü bulunmayan yerlerde muamelât memuru veya veznedardan birisinin değişmesi bu teselsülü bozmadır. Memurların değişmesi halinde ithalât ve İhracat tabloları yekûn edilir. Fakat ayrı bir kâğıt üzerinde bulunur ve bu fark devir cetveline geçirilir. Muameleyi yeni memur takip eder.

(B) İhracat tablosu: İhracat tablosu, büyük ambardan çıkan pul ve evrakın kaydine mahsustur. Bu tablo ithalât tablosuna mütenazır olarak tutulur. Kaza mal müdürlüklerinden talepname ile istenilen ve kazalara irsaliye ile gönderilen pul ve kıymetli evrak ile vilâyet merkezindeki veznedara, doğrudan doğruya verilen pul ve kıymetli evrak bu tabloya kaydedilir.

Kaza mal müdürlüklerine gönderilen pullara ait irsaliyenin tarih ve numarası ve mukabilinde gelecek vüsul ilmühaberinin tarih ve numarası mevcut sütunlara yazılır.

Vilâyet veznedarına, bu deftere ihracat küçük ambar defterine ithalât kaydedildikten sonra pul ve kıymetli evrak verilir. Bu kayıtlar muhasebece yapılır; (muhasebe müdürü, merkez mal müdürü veya merkez mal müdürü bulunmayan yerlerde muamelât memuru.)

10 — İthalât ve ihracat tablolarının arasındaki fark ambarda bulunan pul ve kıymetli evrakı gösterir. Tadat neticesinde noksan görüldüğü takdirde noksan ihracat kayıt ve muhafazadan mes'ul memurlar namına eşhas zimemi hesabına alınarak derhal tahsil olunur.

11 — Defterdar, muhasebe müdürü veya merkez mal müdürü, merkez mal müdürü kadrosu verilmeyen mahallerde muamelât memuru diledikleri zaman büyük ambarı veznedar da bulunduğu halde hep birlikte tadat edebilirler. Bu, asgarî ayda iki defa yapılır. Tadat yapılmadan evvel ithalât ve ihracat tabloları yekûn edilir. Ve aradaki fark ayrı bir kâğıt üzerinde tesbit olunur. Bu erkanı tadatta esas teşkil eder. Pullar evrak sayılır. Ambar mevcudu tamam görüldüğü takdirde keyfiyet defterin mülâhazat hanesinde tesbit ve müştereken imza edilir. Bu tadattan sonra ambardan sarfiyat yapılmamış bulunduğu takdirde, ambar da açılmamış olduğu için, istenilirse tadat yapılmıyabilir. Tadat neticelerinin müştereken imza ile defterin mülâhazat hanesinde tesbit ve imzası şarttır.

12 — Sene başında ithalât ve ihracat tabloları yekûn edilir. İhracat tablosu ithalât tablosu yekûnunun altına yazılır. Fark kırmızı mürekkeple tesbit olunur. Tadat neticesinde mevcudun, mevcut bulunması icap eden miktara tekabül ettiğine dair yazılan şerhin tadat heyeti imza eder. Ancak tadat heyetinin defterin ithalâtını bir taraftan daha evvelki sene başı tadat zaptı ile ve diğer taraftan Damga Matbaası Müdürlüğü irsaliyeleri ile tatbik etmesi ve ihracatını da kazalara gönderilen pullara, evraka ait irsaliye dipkoçanları ve vüsul ilmühaberleri ile ve merkez veznesine verilenleri de küçük ambar defterinin ithalât tablosu ile karşılaştırılması her iki tablonun yekûnlarına bakması şarttır. Tadat neticesi tadat zaptına ithal edil-

mekle beraber tadatta bulunan pul ve kıymetli evrak yeni sene defterine ithalât kayıt ve mülâhazat hanesine (.....senesinden müdevver) şerhin. Ve eski sene defterinin hangi sahifesinden geldiği işaret olunur.

Küçük ambar

13 — Küçük ambar, vilâyet merkezinde sarf edilen pul ve kıymetli evrak ile kaza mal müdürlükleri tarafından sarfedilen pul ve kıymetli evrakın muhafazasına mahsustur. Bu ambarda vilâyet merkezi veznedarının küçük ambar ithalât ve ihracat defterine ithalât kayıt ettirmek suretile aldığı pul ve kıymetli evrak ile kaza mal müdürlüklerinin talepname ile defterdarlıktan istedikleri ve irsaliye ile aldıkları ve mukabilinde vüsul ilmühaberi gönderdikleri pul ve kıymetli evrak girer. Ambardan bey memurlarının zimmet ve bayilerin para mukabilinde aldıkları pul ve evrak çıkar. Bu ambardan perakende pul ve evrak satışı muahezeyi muciptir. Ambar, veznedarın muhafazası, vilâyetlerde muhasebe müdürü, merkez mal müdürü ve merkez mal müdürü kadrosu bulunmayan yerlerde masraf muhasipliğini ifa eden defterdarın ve kazalarda kaza mal müdürünün daimî murakabesi altında bulunur.

14 — Kazaların pul talebi: Kaza mal müdürleri veznedarla birlikte kazanın azamî üç aylık pul ve kıymetli evrak ihtiyacını daima hazır bulundurmak üzere defterdarlıktan bir talepname ile pul ve kıymetli evrak talep eder. Talepname 4 üncü maddede zikredilen eşkâl dahilinde tanzim ve mal müdürü ile veznedar tarafından imza olunur. Kazalardan gelen talepnamereler defterdar, muhasebe müdürü ve merkez mal müdürü bulunmayan yerlerde muamelât memuru tarafından nazarı dikkate alınarak pul ve kıymetli evrak kıymetli koli olarak posta idaresi marifetile kazalara büyük ambardan sevkolunur. Bir de irsaliye tanzim ve ayrıca gönderilir.

15 — Koli defterdar, muhasebe müdürü, merkez mal müdürü, merkez mal müdürü bulunmayan yerlerde muamelât memuru, veznedar, ve idare heyetinden bir aza huzurunda yapılır, tartılır, mühürlenir. Kolinin şekli, tartısı kaç yerinden mühürlendiği iki nüsha zabıtla tesbit olunur.

Talepname, bu zaptın bir sureti ve gelecek vüsul ilmühaberi, irsaliye dipkoçanına ilsak ve muhafaza olunur. Zaptın diğer sureti irsaliyeye rapten irsalât mahalline gönderilir.

Kıymetli koli kabul etmiyen mahallerde ise yapılacak paket valinin de mütalaası alınmak suretile tensip edilecek bir şekilde ve emin bir muhafaza altında kazalara gönderilir. Sevk esnasında bir bir ziya vukubulduğu takdirde maddî zarar muhafazayı emniyet altına almayan memurlara raci olur.

16 — Kazalarda açma şekli: Kazalarda mal müdürü, veznedar, posta müdürü veya koli işlerine vakıf bir memur idare heyetinden bir aza huzurunda vilâyetten gelen pul ve kıymetli evrak paketi altıncı maddede tasrih edilen eşkâl dahilinde açılır. Ancak kazalara gönderilen pul ve kıymetli evrak çok büyük miktarda bulunmadığı için pul ve kıymetli evrak paket ve kutuları altıncı maddede yazılan esaslar dahilinde ciddî bir muayeneye tetkika tâbi tutulduktan sonra açılır. Birer birer sayılır. Tamam bulunduğu takdirde keyfiyet bir zabıtle tesbit edilir. Pul ve evrak küçük ambara alınarak sekizinci maddede zikredilen şekilde bir vüsul ilmühaberi tanzim ve derhal defterdarlığa gönderilir. Pul ve evraktan noksan zuhur ettiği takdirde açılış ve noksanı görüş şekli mufasssal bir zabıtle tesbit olunarak koli olduğu gibi başka bir torbaya konur. Ve heyetin mühürü altına alınır. Derhal vaziyetten defterdarlık haberdar edilir. Emir beklemeden açılma günü memhur torba defterdarlığa gönderilmek üzere postaya tevdi olunur.

Talimatnamede münderiç merasime harfîyen riayet edilmediği ve keyfiyet zabıtlarla tesbit olunmadığı takdirde noksanı mal müdürü ve veznedar tazmin eder.

Kazalardan bu şekilde gelecek mühürlü torbalar defterdarlık tarafından açılmaz. Vaziyetten Vekâlet haberdar edilir. Alınacak emre göre hareket olunur.

Büyük ambardan vilâyet veznedarına verilecek pul ve evrak, mühürlü kutu ve paketlerden verilecek ise bu halde de kutu ve paketler koli yapmağa memur heyet tarafından tetkik edilir, açılır, pullar ve evrak sayılır. Veznedara teslim edilir. Veznedara paketler veya kutular mühürlü ola-

rak verilirse bilâhere noksan zuhur eylediğine dair vaki olacak iddia nazarı itibara alınmaz. Noksan veznedarın zimmeti addolunur.

17 — Yalnız bir seneye mahsus olan kıymetli evrak sene sonlarında meselâ tavla lavhası gibi mevkii istimalden kaldırılacak olan ve herhangi bir sebeple celbine lüzum görülen pul ve evrak talep vukuunda bir irsaliye ile defterdarlığa gönderilir. İrsalât talimatnamede tasrih edilen eşkâl dahilinde yapılır. İrsaliye küçük ambar defterine ihracat kaydolunur. Mukabilinde defterdarlıktan gönderilecek vüsul ilmühaberleri irsaliye dipkoçanına ilsak ve birlikte muhafaza edilir. Defterdarlıktan Damga Matbaası Müdürlüğüne gönderilen vüsul ilmühaberi için bir, bütün kazalar için ayrı bir cilt kullanılır.

Küçük ambar ithalât, ihracat defteri

18 — Küçük ambar ithalât ve ihracat defteri küçük ambara giren ve bu ambardan bey memurlarına ve bayilere verilen pul ve kıymetli evrakın kaydine mahsustur. Bu defter büyük ambar defteri gibi ithalât ve ihracat tablolarını ihtiva eder. Kayit şekli büyük ambar defterinin kayit şeklinin aynidir. Vilâyet merkezlerinde veznedar talepname ile pul istemeği ve irsaliye ile pul almadığı için ithalât tablosuna büyük ambardan çıkış tarihi yazılır.

İhracat tablosuna ise: Bey memurlarına zimmet mukabilinde ve talepname ile verilen pulların miktarı tutarı ve mülâhazat hanesine de hangi daireye hangi tarihte verildiği talepnamenin numarası yazılır. Bayilere pullar para ve bordro mukabilinde verildiği için bunların da miktarı tutarı ve mülâhazat hanesine de hangi bayie hangi tarihte verildiği, teslimatı ihtiva eden makbuzun numarası kaydedilir. İhracat icmali zimmet defterinde ve makbuzlarda muharrer mebaliği gösterir.

19 — Küçük ambar 13 üncü maddede murakabeye memur edilenler tarafından asgarî ayda iki defa tatat edilir. Tatat esnasında yekûnlar pulların tutarı ile zimmet ve teslimat kayıtları behemehal tetkik ve imza olunmalıdır.

Sene başı tadadı ve devir muamelâtı büyük ambar defterinin tutuş şekli hakkında verilen izahat dairesinde cereyan eder.

Tadat neticesinde küçük ambar mevcudu eksik çıktığı takdirde bu noksan deftere ihracat kaydedilerek eşhas zimemi hesabına alınır. Veznedara, şayet mal müdürünün murakabe ve tetkik vazifesini yapmadığı görüldüğü takdirde her ikisine tazmin ettirilir. Sebep bir muhakkik tarafından behemehal tahkik edilir.

Pul ve kıymetli evrakın sarfı

20 — Pul ve kıymetli evrak bey memurları ve bayiler tarafından sarfedilir. Bunlar haricinde memurların ve eşhasın pul ve kıymetli evrak satması memnudur. Satanlar hakkında kanunî takibata tevessül olunur.

21 — Bey memurlarına: Resmî dairelerce istifa edilmekte olan harçlar mukabilinde veya kıymetli evrak satmağa memur ve mecbur olan kefaleti müteselsileye tâbi tutulan memurlar bey memurlarıdır. Nüfus memuru, tapu memuru, icra memuru, mahkeme başkâtibi ilâh... gibi kefalet aidatı kesilmiyen memurlar zimmet mukabilinde pul ve evrak alıp sarfedemez. Bey memurları bulunmadığı takdirde bunların satacakları evrak ile bey memurlarının vazifelerine taallük etmiyen evrakı veznedarlar bey memurları gibi satarlar.

22 — Bey memurlarına pul ve kıymetli evrak zimmet defterine kaydedilmek ve imzası alınmak suretile küçük ambardan azamî yüz elli, veznesi mevcut olan vilâyet icra memuru veznedarlarına beş yüz kaza icra veznedarlarına iki yüz elli liraya kadar pul ve kıymetli evrak verilebilir. Her talep vukuunda zimmet defteri de tutmağa mecbur oldukları satış defteri karşılaştırılır. Ellerindeki pul mevcudu hiç bir suretle bu haddi tecavâz edemez. Yukarıda tesbit edilen miktarlardan fazla pul verildiği ve bey memurlarının zimmeti zuhur ettiği takdirde bu zimmetten veznedarlar da mes'ul tutulur.

Yukarda tesbit edilen miktarlardan fazla pula ihtiyaç gösteren muamelâtta istihlâk edilecek pullar peşin para.

ile verilir. Bu halde de alınan pulların muhakkak zimmetle alınan pullar gibi kayıt şekillerine tâbi tutulması iktiza eder.

23 — **Talepname:** Her bey memuruna bir talepname cildi verilir. Bey memurları almak istedikleri pul ve kıymetli evrakın nev'ini, adedini, tutarını bu talepnameye yazarlar. Adet ve tutarı hanelerini yekûn ederler. Yazı ile de yekûnları tesbit ettikten sonra imza ederler. Talepnamelerin hususî varak numaralı bir imalı sene başından sonuna kadar teselsül eder. Bey memurlarının talepnameleri birbirine karışmamak için dairelerinin resmî mühürleri ile de mühürlenir. Veznedarlar 29 uncu madde mucibince bey memuru sıfatile, sarfedecekleri pul ve evrakı alırken talepname doldurmazlar. Yalnız zimmet defterine alacakları pulun tutarını kayıt ve imza ederler. Aldıkları pulu bir satış defterine ithalât kaydederler. Her bey memurunun talepnamesi ayrı bir zarfa konur. Sene sonunda bu zarflar daha büyük zarfa vaz ve sene sene muhafaza edilir.

Zimmet defteri

24 — Bu defter münhasıran küçük ambardan bey memurlarına verilen pul ve kıymetli evrakın ve buna mukabil yapılan teslimatın kaydine mahsustur.

Sütunlarının tetkikından da anlaşılacağı veçhile defterin bir tarafı bey memurlarına verilen pulların tutarını, hangi tarihte verildiğini, talepnamenin tarih ve numarasını ve bey memurunun imzasını ve diğer tarafı da alınan pullara mukabil bey memurları tarafından yapılan teslimatın miktarını, makbuzların tarih ve numaralarını kimin tarafından teslim edildiğini gösterir.

25 — Her sene veznedar tarafından zimmet defterinde her bey memuru için ayrı sahifeler tefrik edilir. Bey memurlarına ait hesapların birbirine karıştırılmamasına itina olunur. Bu defterin başında da bir fihrist yapılarak bey memurlarına ait hesapların bulunduğu sahifelerin numaraları yazılır. Malî sene sonunda bey memurları tarafından satış hasılatı vezneye behemehal teslim olunur. Satılmamış evrak ve pul. kalmış ise bunların tutarı yeni sene zimmet defterine nakil ve bey memuruna imza ettiri-

lir. Bu bakiye satış defterinin ithalât tablosu yekûnu -ile ihracat tablosu yekûnu arasındaki farkın binnetice yeni seneye devredilen pulların tutarına tekabül eder.

Satış defteri

26 — Satış defteri küçük ambar ithalât ve ihracat defterine müşabih olarak tabettirilmişdir. Bu defterde ithalât ve ihracat tablolarını ihtiva eder. Ve bey memurlarının talepname ile isteyip zimmet mukabilinde aldıkları pul ile yaptıkları satışın kaydine mahsustur. Bey memurları, pul aldıkça satış defterini birlikte getirirler. Ve aldıkları pulları, evrakı bu 'defterin ithalât tablosuna, veznedara kaydettirirler.

İthalât tablosunda pul ve evrakın nevileri, adetleri tutarları ve adet ve tutarı yekûnları, alım tarihi ve taleptamenin tarih ve numarası gösterilir.

27 — Bey memurları defterin ihracat tablosuna her gün yaptıkları satışı bir kalemde ithalât tablosuna mütenazır olarak kaydederler. Her hafta sonunda bu tabloyu yekûn ederek hasılatı vezneye teslim ve mukabilinde aldıkları makbuzun tarih ve numarasını veznedara yazdırırlar. Haftalık yekûnlara daha evvelki haftaların yekûnları ilâve edilir. Yekûnlar bu suretle sene sonuna kadar teselsül ettirilir. Her makbuz muhteviyatı haftalık icmal yekûnundaki pul tutarına tevafık eder.

28 — Hasılatı yaptığı halde haftada bir defa teslimat yapmayan bey memurları hakkında idareten ceza tatbik cihetine gidilir. Uzun zaman teslimat yapmayan bey memurunun veznesi sayılarak hasılat yapıp yapmadığı tetkik olunur.

29 — Küçük ambardan perakende olarak pul ve kıymetli evrak satılmayacağından indelhace veznedarlar tarafından pul ve kıymetli evrakın satılmasına zaruret hasıl olduğu takdirde bunların da bey memurları gibi bir satış defteri tutmaları şarttır. Kıymetli evrak hasılatı veznede mevcut paralarla karıştırılmaz. Ayrı muhafaza edilir. Kıymetli evrak hasılatını tahsilat veya avans ile 'karıştıran ve tadatlarda bu yüzden vezne mevcudu fazla çıkan vez-

nedarlar muaheze edilmekle beraber bu fazla da vezne fazlası gibi irat kaydettirilir.

Bey memurlarının değışmesi halinde değışen bey memuru hesabını tamamen kapamağa mecburdur. Elinde pul kaldığı takdirde bunları veznedara iade eder. İade edilen miktarın tutarı zimmet defterinin teslimat hanesine kayıt ve aynen iade edildiğı işaret edilerek küçük ambar defterinin ithalât tablosuna geçirilir. Yeni bey memuruna başka bir hesap açılır.

30 — Bayiler: Bayiler peşin para mukabilinde ve bir bordro ile mallandıklarından pul alan ve kendilerine aidatı bey'ıye verilen ruhsatiyeli eşhas, müessese ve memurlardır. Bayiler damga ve harç pulu bayii olarak iki kısma ayrılabilir. Damga pulu bayileri hakkında (Damga Kanunu İzahnamesi) nin (pul bayileri hakkında) ki ahkâmı dairesinde muamele olunur. Harç pulu 'bayii ise münhasıran noterlerdir. Noterlere kendi muamelelerinde kullanmak üzere (Kâtibiadil Kanunu) 99 uncu maddesine tevfi kan gerek harç pulu ve gerekse damga pulu verilir. Noterler, pulları bayiler gibi bordro ile ve peşin para mukabilinde alırlar. Ancak harç pulu için ayrı ve damga pulu için ayrı bordro doldurulur.

31 — Muamelâtı çoğaltmamak ve karıştırmamak için bayilerin vilâyetlerde yüz, kazalarda elli, nahiyelerde ise yirmi beş liradan aşığı kıymette pul almamaları şarttır.

Bayilere aldıkları damga pulu için % 5 ve noterlere harç pulları için % 15 aidatı bey'ıye verilir.

Bayilerin aldıkları pul mukabilinde vezneye yatırdıkları paraya mukabil kendilerine verilen makbuzların aidatı bey'ıye sarf evrakını raptı iktiza eder.

32 — Veznedarların bayilik yapması esas itibarile memnudur. Ne gibi ahvalde bayilik yapacakları Damga Kanunu İzahnamesinde yazılıdır. İstisnaî olarak pek muzlar vaziyette ruhsatiye alınarak bayilik yaptırıldığı takdirde veznedarların bayiler gibi bordro ile ve peşin para mukabilinde pul almaları lâzımdır. Küçük ambardan hiç bir kayde müstenit olmaksızın pul sattıkları anlaşılan veznedarlara aidatı bey'ıye verilmediğı gibi o tarihe kadar aldıkları aidatı bey'ıye de geri alınır. Gerek veznedar, gerek mâl müdürü tecziye edilir. Damga Kanunu İzahnamesinde tas-

rih edilen şartlara riayet olunmadan veznedarlara ruhsat tezkeresi istihsal edildiği' anlaşıldığı takdirde ruhsatiye istihsal eden âmirler hakkında kanunî takibat yapılır.

33 — Bayilerin bordroları her malî sene başından sonuna kadar sıra numarası takip eder. Her bayiin bodrosu ayrı zarfa konur. Sene sonunda hepsi büyük bir zarfa vazedilerek sene sene muhafaza edilir.

Müteferrik hükümler

34 — Pul ve kıymetli evraktan bir kısmının tedavülden kaldırılması halinde yapılacak muamele Vekâletçe tayin olunur.

35 — Pul ve kıymetli evrak hakkında mevcut talimatnamelerin, bu talimatname ile değiştirildiği cihetle, artık muamelâta tesirleri kalmamıştır. Defterlerin nûmuneleri değiştirilmemiştir.

Şurayı Devlet kararlar]

Hususî Heyet Kararı

No. 626

Kastamonu, Zonguldak, Kocaeli, Isparta, Niğde ve Bursa Vilâyetleri Maliye tahsildarları ve varidat memurları haklarında Vilâyetler inzibat komisyonları tarafından verilen inzibatî kararlardan dolayı Maliye Bakanlığı ile vilâyetler arasındaki ihtilâfın bir karara bağlanması için havale buyrulan Dahiliye Bakanlığının tezkerelerine bağlı dosyaların Şûrayı Devlet Hususî Heyetince tetkikinde:

Vilâyetler inzibat komisyonlarınca, inzibatî cezalarla cezalandırılmasına karar verilen memurların, Vilâyetler İdaresi Kanununa tevfi kan vilâyetçe tayin olunan kazanın talî memurlarından olması hasebile Memurin Kanununun 52 inci maddesini değiştiren 1129 numaralı kanun mucibince ilk kararın kaza inzibat komisyonunca verilece-

ği ve itiraz halinde de bu kararların vilâyet ve Vekâlet inzibat komisyonlarında tetkik olunacağı mütaleasile Maliye Bakanlığı İnzibat Komisyonlarınca da Vilâyetler İdaresi Kanununa göre kazanın talî memurlarından olan bu memurların tayinleri vilâyete ait olmasına ve Memurin Kanununun 53 üncü maddesinde ise tayinleri vilâyete bırakılan memurlar hakkında vilâyet inzibat komisyonlarınca karar verileceği yazılı bulunmasına mebni ilk kararın vilâyet inzibat komisyonuna ait olduğunda ısrar edildiği anlaşılmıştır.

Memurin Kanununun 52 inci maddesini değiştiren 1129 numaralı kanunda her ne kadar inzibat komisyonlarının Vekâlet, vilâyet ve kaza inzibat komisyonları olmak üzere üç kısma ayrıldığı ve teşekkül sureti izah edilmekte ise de hangi memurlar hakkında hangi inzibat komisyonları tarafından karar verileceğine dair bir sarahat ve bu hususta sarahati havi Memurin Kanununun 53 üncü maddesini değiştiren bir kayıt bulunmadığı gibi bu kanunun neşrinden muahhar olan 1426 numaralı Vilâyetler İdaresi Kanununun on dördüncü maddesinin «B» fıkrasında yanlı Maliye memurlarından maadasının mezkûr kanunun 12 ve 13 üncü maddelerinde yazılı talî memurlardan olduğu ve 13 üncü madde ise kaza talî memurlarının tayinlerinin valilere verildiği ve Memurin Kanununun 53 üncü maddesinde de tayinleri vilâyete ait olan memurlar hakkında vilâyet inzibat komisyonlarınca karar verileceği açıkça yazılı bulunmakta olmasına mebni tayinleri vilâyete ait olan bu memurlar hakkında birinci derecede vilâyetler inzibat komisyonlarınca karar verilip itiraz halinde Vekâlet inzibat komisyonunda ve Şûrayı Devlette tetkika tâbi tutulacağından Maliye Vekâleti İnzibat Komisyonunca verilmiş olan nakız kararının nakzına Heyetçe söz birliğiyle karar verildi. 24/1/1935

Nafia Vekâleti ile İstanbul Tramvay şirketi davası

Davacı: İstanbul'da Bey oğlunda Tünel başında Metro hanında İstanbul Tramvay Türk Anonim Şirketi.

Dava olunan: Bayındırlık Bakanlığı.

Dava sebebi: Bayındırlık Bakanlığı ile Tramvay Şirketi arasında aktedilen 21 ve 24 temmuz 926 günlemeçli iki mukavelename ile kararlaştırılan vecibelerden, yeni hatlar inşasına, müteallik olan kısmı şirket tarafından ifa edilmediğinden Bakanlıkça bu mukavelelerin feshedildiği ve bu mukavelelere tevfikân yükseltilmiş tarife mucibince tramvay ücreti olarak halktan fazla alınan iki milyon küsur liranın iadesi hakkında 30 temmuz 934 günlemecinde ittihaz edilip 1 ağustos 934 günlemecinde kendilerine tebliğ olunan karar salâhiyet, şekil ve esas noktalarından kanuna muhalif olduğu cihetle iptalini istedikleri, usul itibariyle evvelâ Şûrayı Devlet Kanununun İdarî davalara ait hükümlerine göre Bakanlığın bu mukaveleyi kendi kendine feshe salâhiyeti bulunmadığı, ve mahkemeye müracaatla hâkime feshettirmek teşebbüsünde bulunması lâzım geleceği ve Tramvay şirketi kazanç için teşekkül etmiş bir ticaret şirketi olmasıyla hakkında Ticaret Kanununun hükümleri dairesinde muamele yapılması muktazi olduğu; velev dava olunanın müdafaaları makbul sayılarak borçlar kanunu hükümlerine gidilse bile evelemerde şirkete ihtaratta bulunulması ve mühlet verilmesi lâzım geldiği; halbuki ihtar yapılmadığı ve mühlet de verilmediği cihetle şirketin mütemerrit bir borçlu vaziyetinde sayılamıyacağı; esasen 1911 mukavelesinin merî bulunan 10 nuncu maddesi mucibince feshin kabul edilmemiş olduğu; şirketin 926 mukaveleleriyle yapmasını teahhüt ettiği yolların yapılmaması, evelemerde İstanbul Belediyesince güzergâhların istimlak ve tesviyesi işlerinin yapılmasına bağlı olup bu şart yerine getirilmediğinden Bakanlığın iddia ettiği gibi şirket zimmetinde muacceliyet kesbetmiş bir borç tasavvur edilemeyeceği; âkitler arasında müsavat bulunması hukuk esaslarından olup Bakanlığın re'sen aldığı fesih karar bu esası da ihlâl eylediği; fesih kararile 923 mukavelesi hükümleri avdet edince tarife tezyidinden dolayı fazla alınan paraların bir kısmı 926 mukaveleleriyle

teahhüt edilip ve yerine getirilen vecibelerle karşılaşmış olduğundan bunun heyeti umumiyesini mütalibesi haksız bulunduğu; feshi istenen 1926 mukaveleleri münhasıran yeni hat inşasına matuf olmayıp mukavelelerde bundan başka maksatların da mevcut bulunduğu; şirketçe yapılması taahhüt edilen hatlar için belediyece istimlâk yapılmış olan Fatih Edirnekapı hattını şirketin de hemen inşa eylediği; 926 mukaveleleri mucibince hükümetçe sermayesi İsviçre frangı olarak kabul edilmiş olan şirketin hissedarlarını bu mukavenenin feshi yüzünden müktesep haklarını ihlâl edilmesine imkân olmadığı, bu sebeplerle bakanlıkça yapılan fesih muamelesinin ne usul ve ne de esas itibarile kanunlara mutabakatı bulunmadığından iptali; dileğinden ibarettir.

Dava olunanın müdafaaları hülâsası:

Ulus itibarile, yapılan mukavenenin bir âmme himeti mukavelesi olması itibarile buna ademi riayete vecibelerini ifa etmemek yüzünden Bakanlığın bu mukaveleyi fesh etmekteki salâhiyeti muhakkak ve dünyanın her tarafında devlet için bu salâhiyetin kabul edilmiş olduğu; Bakanlığın teşkilât kanununun da bu harekette müsait bulunduğu; şirket vecibelerini yerine getirmemiş olduğundan borçlar kanunu karşısında kusurlu sayılacağı; 1926 mukaveleleri ötedenberi her mukavelede zikredilmesine rağmen yapılmamış olan hatların inşalarını istihdaf edip şirketin dava kâğıtlarının da bu hususu gösterdiği; Ticaret Kanunu hükümlerine gitmeğe mahal olmayıp imtiyazlı bir âmme hizmeti gören şirketin tacir vaziyetinde sayılmayacağı; buna dair ticaret kanununda bir hüküm de bulunmadığı; âmme hizmetine müteallik idarî mukavelelerde hükümetle diğer âkit taraf arasında müsavat tasavvur olunamayacağı; borçlar kanunu hükümlerine göre Bakanlığın şirkete ihtar yapmış ve mühlet de vermiş olduğuna 1934 yılında aylarca süren müzakerelerin delil sayılacağı; şirketin bidayeti teşekkülündenberi kendine az menfaatler temin edecek hatları yapmamakta daimî bir temerrüdü bulunduğu; şartlarından velev birisinde dahi olsa riayet edilmeyen âmme hizmetine müteallik idari mukavenenin kendi kendine mefsuh olacağı; hukuku âmme icaplarında mücbir sebepler bile kabul edilemeyeceği; bu sebeplerle bakanlıkça alı-

nan fesih (kararında bir kanunsuzluk olmadığından davanın reddi lâzım geldiği yolundadır.

Müddeiumuminin mütaleası H: Hâdiseyi beyan ile tarafların iddia ve müdafaalarını telhis ettikten sonra: Bakanlığın, bir âmme hizmeti ifa ettirmek maksadile davacı şirketle akdettiği mukaveleyi iki fert arasında münakit hukuku hususiye mukaveleleri mahiyetinde telâkkiye hukukan imkân olmadığı; esasen vazı kanun da bu gibi âmme işlerine müteallik imtiyaz mukavelelerini adî mukavelelerden farklı görmüş ve bunlara mütedair ihtilâfların hallini Şûra heyetine vermiş bulunduğu; meseleyi ferdî ve âmme hukukları cephelerinden tetkik ettiğimizde böyle bir âmme hizmetini üstüne alan şirketin hüsnü niyetle yapacağı şey, her ne bahasına olursa olsun işbu taahhüdünü yerine getirmeğe çalışmak olup halbuki tarihçesi tetkik edilen davacı şirketin ise 21 temmuz 1926 mukavelesini değil daha evvelkilerini de yerine getirmediğinin anlaşılmış bulunduğu; üzerine aldığı işleri; yapmadığı ve yapamayacağı meydanda olan şirketin akdettiği 1926 mukaveleleri âmme hukukunu siyana ten bakanlıkça bozulduğu; âmme hukukunu siyanete borçlu olan Bakanlığın bu mukaveleleri bozmak için hiç bir mercie müracaatına lüzum olmadığı gibi selâmeti âmmeyi muhafaza için alınan tedbirler merasime muhtaç olmayıp hükümetin bu hususta muhtariyetinin kabulü zarurî bulunduğu; bu esaslar karşısında hâdise için ticaret kanunu hükümleri mevzuubahs olmayacağı; belediyeler birer hükmi şahıs olduklarına göre bakanlığın, bunların işine müdahale ve kendilerine emir vermesi de kabul olunamayacağı; belediyelere bazı gûna imtiyazlar verilmek hususunu derpiş eden idarei umumiye! vilâyat kanununun 78 inci maddesinin ve diğer mevzuatın dahi hâdise ile bir alâkası olmadığı gibi davacı şirketin bayındırlık bakanlığının İstanbul belediyesini temsil ettiği iddiasının da gayri varit bulunduğu; 1926 mukavelelerinin feshinden sonra 1923 mukaveleleri hükümlerinin avdeti tabîi olup umumî harbi müteakip taraflarca kabul edilmiş olan bu mukavele hükümlerinin tatbikinde isabetsizlik bulunmadığı; şirketin iavsız olarak halktan aldığı paraların karşılığı hatları yapmak hizmeti olup bu hizmet te yapılmamış bulunmasına göre ücret farkının geri istenmesinde

de kanuna mugayeret görülemeyişi gibi bakanlıkça hüsnü niyet gösterilerek bu miktar üzerinden şirketçe gösterilen masrafların tenziline muvafakat dahi edilmiş olmasına rağmen yeni hatlar yapılmamış olduğu halde şirketin vaktiyle elde ettiği müsaadeyi âmmenin zararına temadi ettirmek hususundaki endişe ve Israrının hüsnü niyete hamledilmesine imkân olmadığı binnetice izahatı vakıaya ve Bakanlığın kanunî defilerine göre davacı şirketin hiç bir suretle varit görülmiyen iddiasının reddi icap edeceği merkezindedir.

Türk ulusu adına:

Hüküm veren Şûrayı Devlet daavî daireleri genel heyeti tarafından gereği düşünüldü:

Yardımlı veya yardımsız, menafî garantisini muhtevi veya bu garantiden arî olarak bir âmme hizmetinin, masrafı kendisi tarafından yapılmak ve kendisine, bu hizmetten müstefit olanlardan muayyen bir tarife dairesinde bir ücret istifası hak ve mezuniyeti verilmek suretile bir ferde veya bir şirkete uzun bir devre için gördürülmesi ve anın bu hizmetle mükellef tutulması esasına müstenit bulunan mukavelelere (âmme hizmeti imtiyazı mukaveleleri) denir. Bu nevi mukaveleler, taraflara idare hukukundan müştak mükellefiyetler tarhetmek itibarile İdarî mukaveleler mecmuasına dahil olmakla beraber bunlar, âkitlerini âmme hizmetini yürütmek ve daimî ve muntazam bir halde işletmek gayesini temin için âmme kudreti haklariyle de teşhiz ettiklerinden diğer İdarî mukavelelerden bir fark arzederler. İşte bu ayrılık icabıdır ki imtiyaz mukaveleleri hakkında bütün memleketlerde hukuku adiyeye rejiminden müstakil ve âmme hukukundan münbais hususî bir hukuk sistemi intibak ettirilmiş ve bunlardan mütevellit her türlü ihtilâflar İdarî kaza sahasına vazolunmuştur. Adlî kazanın yanibaşında bir de İdarî kazanın müesses olduğu yerlerde bugün istisnasız bir surette carî olan işbu kaide, Türkiye Teşkilâtı Esasiye Kanununa müsteniden Şûrayı Devlete vücut vermiş olan 1859 numaralı kanun ile hiç bir şek ve tereddüde mahal vermeyecek surette mütehakkık bulunmaktadır.

Filhakika bu kanunun 19 uncu maddesinin B. fıkrası,

âmme hizmetlerinden birini ifa maksadile akdolunan mukavelelerden dolayı akitler arasında tekevvün edecek ihtilâfların iptidaen ve intihâen Şûrayı Devletçe hükme bağlanacağını natıktır. 22 inci maddenin ikinci fıkrası da iktisat ve nafia işleri imtiyazları hakkında aynı hükmü mutazammındır. Şu halde herhangi bir imtiyaz mukavelesinin feshi hususunda hükümetçe tatbikata girişilmezden evvel hukuku hususiye rejimiyle işliyen mahkemelerden bir karar almak lâzımgeldiği yolunda davacı tarafından ileri sürülen müddeanın kabulüne imkân olmadığı zahiridir.

Diğer taraftan Şûrayı Devlet kazası, hükümetin ittiha ettiği idari muamelelerden ve kararlardan dolayı haklarını veya menfaatlerini haleldar olmuş görenler için müessestir. Şûrayı Devlet nezdinde açılarak idari davalarda hükümetin daima dava olunan taraf mevkiinde bulunması lâzımgelir. Nitekim bu nokta, idari davalarda fertlere dava hakkının, idari bir muamele veya kararın tefhim veya tebliği veya icraat yoluyla alâkadarların ittilama arzı tarihinden başlayıp arada altmış gün geçtikten sonra sakıt olacağını gösteren Şûrayı Devlet Kanununun 25 inci maddesi ile de müstedeldir. Kanunun vazıı, hükümetin de Şûrayı Devlette dava açabileceğini derpiş etmediğindendir ki maddede yalnız fertler mevzuubahs edilmiştir. Gerçi hükümetin de Şûrayı Devlette dava açtığı vaki ise de bu hal yalnız Şûrayı Devlet Kanununun 20 inci maddesinin D fıkrasında yazılı kazaî kararlara temyiz yolu ile itiraz sadedinde cereyan edebilir yoksa kanunun 19 uncu ve 22 inci maddesinde yazılı ve kaza mercilerinin iptidaen ve intihâen Şûrayı Devletten ibaret olduğu muharrer mesail ve ihtilâfatta hükümet davacı mevkiine geçemez.

Bundan başka âmme hizmeti imtiyaz mukavelelerinin illeti tesisi, bu hizmetin görülmesinden ibaret olmasına nazaran bu türlü mukaveleler hususî ve ferdî bir teşebbüsün sureti icraiyesi hakkında taraf arın mütekabil taahhütlerini gösteren bir andlaşma mahiyeti arz edemez. Bunlar hakikatte âmme hizmetinin temsilîyet şeklini ifade ederler. Binaenaleyh, hükümetin bunlar karşısındaki vaziyeti alelâde bir taraf teşkil etmekten ibaret kalmaması zaruridir. Zira: âmme hizmetinin ifası esasen hükümete müterettip

bir vazifedir. Bu hizmet, bir başkasına devir ve tahmil edilmekle hükümet, aslan vazifedar olduğu bu işin hakikî mes'ulü olmaktan kurtulamaz. Tabiri diğerle imtiyaza bağlanmış olan bir âmme hizmeti hiç bir zaman bu mahiyetten sıyrılmış olamaz. İşte, imtiyaz mukavelelerinde hükümetin sadece bir fert hak ve iktidariyle mücehhez bir taraf teşkil etmeyip kendisinin her yerde işin hakikî sahip ve hâkimi olarak tanınmasında ve bu nevi mukaveleler için onda ok adar hudutsuz bir mürakabe salâhiyetinin kabul edilmesindeki sebep ve illet yukarda zikredilen esasta mündemiçtir. Hükümetin vazifesi icabatını takdir ve tatbik hususunda hiç bir makamdan mezuniyet almaması da âmme hukukunun esaslı ve umumî prensiplerinden birisidir. Şu halde vilâyeti âmme hukukunu haiz olan devletin herhangi bir imtiyaz mukavelesinde imtiyaz sahibinin vecibelerini yapmamasından dolayı bizzat harekete gelerek yukarda söylendiği üzere aslen ifası kendisine terettüp eden bu hizmetin işlemlerini temin için lüzumlu gördüğü her tedbiri resen ittihazda serbestisini kabul etmek zaruridir. Buna binaen müddeinin, imtiyaz mukavelelerinde hükümetin fertle müsavi vaziyette olduğu ve bunlara müteallik ihtilâflarda müstakillen harekete mezun olmayıp bütün efaelinin hukuku hususiye kaidelerde bağlı bulunduğu neticesine varan iddiası kabule lâayık değildir.

Davacı şirketin 21 ve 24 temmuz 1926 tarihlerinde istihsal etmiş olduğu imtiyaz mukavelelerinin feshinde Bayındırlık Bakanlığının istinat ettiği sebeplerin meşrutiyet ve ademi meşrutiyetine gelince; vakıa davacı şirket bu mukavelelerin feshinde kendisinin vecibelerini yapmamış olması illet tutulmakta olduğunu ve halbuki kendisine mukavelelerle tertip edilen vecibeler 1 — Muayyen tramvay hatlarını yapmak, 2 — İstimlâklar için İstanbul belediyesine 200.000 lira vermek, 3 — Karaköy köprüsü kaldırıklarını inşa ve imtiyaz müddetinin sonuna kadar hüsnü halde idame etmek, 4 — Muayyen yerlerde muayyen tarifeli otobüs işletmek, 5 — Belediyeye verildiği kontrol aidatını 7200 liraya iblâğ eylemek noktalarından ibaret ve birinci fıkıada bahsedilen tramvay hatlarını yapmak vecibesinin de imtiyaz mukavelesi mucibince bu hatların güzergâhlarında belediyece istimlâklar icra ve yolların tesviyesi ile

meşrut bulunduğunu ve 2, 3, 4, ve 5 inci fıkralarda münderiç vecibelerin tarafından tamamen yerine getirildiğini ve birinci fıkra ile işaret edilen tramvay hatlarından güzergâhının istimlâki belediyece tamam olan Fatih — Edirnekapısı hattını inşa edip işlettiğini ve diğer hatları yapmaması bunlara ait istimlâklerin belediyece ademi ifasından ileri geldiğini beyan ile belediyenin ihmalinden doğan bir gecikmeden dolayı kendisinin mes'ul tutulmaması icap edeceğini ve mukavelesinin bu yüzden feshinin ne ticaret kanunu, ne de medenî kanun bakımlarından doğru olmadığını iddia etmekte ise de yukarda zikrî tafsîl olduğu üzere her imtiyazlı âmmе hizmeti mukavelesinin akdindeki gaye, âmmе hizmetinin muntazam ve daimî surette işlemesi olmakla bu gaye, her ne sebeple olursa olsun hasıl olmadığı takdirde mukavele zaten hükümsüz kalır. Hizmetin yapılmamış olması için ileri sürülebilecek sebepler mukavelelerin bu hükümsüzlüğünü izaleye müessir olamaz. Zira: Mukavele bizzat bu hizmetin ifası için vücuda getirilmiş bulunmaktadır. Kaldı ki her mukavele gibi idari mukaveleler dahi tarafların tevzini menafii esasına istinat eder. Fesholunan mukavelede imtiyaz sahibi olan şirkete tarife ve sair noktalarda verilen menafii ise hükümetin halk hesabına taahhüde bağlattığı menafie tekabül etmek lâzım gelir. Bu menafii de yeni hatların inşasından ibaret olduğu malumdur. Halbuki işbu umumî menfaatlerin makul bir inşa müddeti içinde tahakkuk etmemiş olduğu meydandadır. Bu vaziyete rağmen diğer tarafın kendine taallük eden menafii almakta devam etmesi elbetteki hakkaniyet kaidelerine münafidir.

Davacı şirketin, tarife tezyidinin yeni mukavelelerle derpiş edilen hatların inşasına mukabil bir ivaz teşkil etmediği iddiası; bu tezyidin ancak bu yeni mukavelelerle kabul edilmesi ve bu vakıanın başka hiç bir sebeple meşru gösterilmesinin mümkün bulunmaması itibariyle pek açık olarak varit değildir.

Kezalik sermayesinin tezyidi ve eski sermaye ile yeni sermayenin para cinsi noktasından bir vahdet hasıl etmek üzere İsviçre frangına, tahvilî hususunda gösterilen ve tatbikatta aldığı şekil bilhassa tenkidi davet eden müsaadelerin de yeni hatların yapılmasına muktazi nakdî im-

kânı temin etmekten ibaret olmasına ve bu hatların da aradan sekiz sene kadar bir zaman geçmiş olduğu halde yapılmamış bulunmasına göre artık ademi cereyanı tabiidir.

Belediyenin mukavelede derpiş olunan istimlâkleri yapmamasından dolayı Bayındırlık bakanlığına meşguliyet atfetmeğe de imkân yoktur. Zira: Cumhuriyet mevzuatına göre Türkiye Belediyeleri müstakil birer hükmi şahsiyettir. Bunlar üzerindeki idarî velâyet, ancak kanunların tahsis ettiği mevzilere münhasırdır. Kanun ise Bayındırlık Bakanlığının istimlâkler hususunda belediyeler üzerinde bu yolda bir velâyetine müsait bulunmamaktadır.

Umumî hizmetleri tesis ve teşkilâta raptetmek aslen hükümete aittir. Belediyelerin bu kabil hukuka doğrudan doğruya sahip edilmesi ancak yeni belediye kanunu ile mahdud bir dairede tecviz olunmuştur. 1926 mukavelelerinin akdi tarihinde ise belediyelerin böyle bir salâhiyeti gayrı mevcut olup o zamanda ancak menafii belediyelere ait olmak üzere kanunen muayyen şartlar altında vilâyetlerin belediyelere imtiyaz vermesi hükmü mevzu bulunmakta idi. Şu halde, kırk seneden fazla bir imtiyazı tazammün eden işbu mukaveleleri Bayındırlık Bakanlığının belediyeye niyabeten ve vekâleten akdettiğini ve bu noktadan bunlardaki vecibelerin ifa olunmamasından dolayı belediyenin mes'ul tutulması lâzımgeldiğini İdarei Umumiyei Vilâyat Kanununun 78 inci maddesinin 3 üncü fıkrasına ve Borçlar Kanununun 32 ve 415 inci maddelerine istinaden iddia etmek mümkün olamaz.

Bundan başka, (mevcut mukavele ve şartname ve itilâf nameler hükümleriyle bunların ilâ vat ve tadilâtı işbu mukavelename ile tearuz etmedikçe mer'î kalacağı) 21 temmuz 1926 mukavelenamesinin sonuncu maddesile muayyen olduğu ve 21 kânunusani 1911 tarihli mukavelenin 10 uncu maddesi ise şirketin icrasına mecbur bulunduğu taahhüdât, Şehremanetinin istimlâke ait bilcümle muamelâtı lüzumu zamanında istimlâk kanununa tevfikân yapmasile meşrut olup aksi takdirde hükümetin şirketi işbu imtiyazdan mütevellit hukukundan Iskat edemiyeceği yolunda bir hükmü mutazammın bulunduğu beyanile fesh muamelesinin bu noktadan da doğru olmyacağı iddiasına

gelince; Bu iddianın dahi zikrolunan maddenin yalnız, taalluk ettiği mukavelede muayyen ve mecburî hatların inşa müddetlerine temas etmesine ve 21 temmuz 1926 mukavelesi ise mecburî hatların gerek envai ve gerek müddeti inşaları hususunda başka hükümleri muhtevi bulunmasına göre varit görülmemiştir.

Bütün bu sebepler karşısında ihtiva ettiği vecibelerin yerine getirilmemesi itibarile hükümden düşmüş olan 21 ve 24 temmuz 1926 tarihli mukavelelerin Bayındırlık Bakanlığınca feshinde ve bu mukavelelerin davacıya tahmil ettiği aslî ve ferî vecibelerin tamamen ve noksansız olarak yapılması karşılığı olan tarife farklarının bu vecaipten ifa edilenlere tekabül eden miktarı çıkarılmak şartile davacıdan geri istenmesinde ne salâhiyet, ne şekil ve ne de esas noktalarından biriyle kanun ve nizama muhalefet görülmediğinden ikame edilmiş elan davanın reddi ile 400 kuruş ilâm harcının davacıdan alınması 26 şubat 1935 gününde sözbirlikle kestirildi.

Vergi bakayasının tasfiyesine dair 12/7/1934 tarihli ve 2566 numaralı kanununun sureti tathikine dair izahname [*]

Tetkikinden de anlaşılacağı veçhile vergi bakayasının tasfiyesine dair olan 2566 numaralı kanunun muhtevi olduğu hükümler:

I — Harp kazançları vergisi ile akitlerden mütevellit iltizam bedelleri ve sair alacaklar hariç olmak üzere 1339 ve daha evvelki malî senelere ait bilûmum vergi ve resimler bakayasının terkin;

II — Seneleri ne olursa olsun mülga bazı vergi ve resimler bakayasının sureti umumiyede ve tamamen terkin;

III — Yukarıda (I) işaretli fıkrada terkin hükmü haricinde kaldığı zikredilen harp kazançları vergisi ile ihale aşarı ve sair iltizam bedelinden borçlu olanlardan borçları-

[*] 2566 sayılı kanun 2750 sayılı Resmî Gazetededir,

nın asıllarından bir kısmını muayyen zamanlarda ödeyenlerin geri kalan borçlarının terkini;

IV — 1933 senesinden sonraki senelere ait arazi, bina ve veraset ve intikal vergileri ile bakayasından muayyen zamanlara ait bir kısmının taksitlere raptı ile istifası ve taksit zamanlarının hulûlünden evvel borçlarını ödeyenlerin borçlarından tenzilât icrası;

V — Hayvanlar ve umumî istihlâk ve eğlence ve hususî istihlâk vergilerinin asıllarile misil ve teahhur zamlarından borçlu bulunan mükelleflerden mezkûr vergilerin asıllarından muayyen bir kısmını tediye edenlerin geri kalan borçlarının bazı tenzilâta tâbi tutulması;

VI — Son senelerde ihdas edilen kazanç ve muamele ve 19/5/1930 tarihli ve 1629 numaralı kanun mucibince alınan eğlence ve hususî istihlâk vergileri ve sair vergi ve resimler ile zam cezalarından borçlu mükelleflerden bu vergi ve resimlerin asıllarının tamamını tediye edenlerin misil ve teahhur zamlarından olan borçlarının kısmen veya tamamen tenzil olunması;

VII — Gerek iltizam bedelinden ve gerek vergi ve resimden olan borçlarından dolayı emvali gayrimenkulleri Hazine namına tefevvüz edilmiş olan borçlulardan borçlarını nakden ödeyenlerin ve elyevm Hazine uhdesinde bulunmuş olan gayrimenkullerin sahip veya varislerine iadesi;

VIII — Müteferrik hükümler;
olmak üzere sekiz esasata hülâsa edilebilir.

Mezkûr hükümlerin sureti tatbiki ile terkini lâzımgelen vergi ve cezalar için muhasebe ve tahsilât kayıtlarında yapılacak muameleler aşağıda yazılı maddelerde izah olunmuştur.

1: Harp kazançları vergisi ile akitlerden mütevellit iltizam bedelleri ve sair alacaklar hariç olmak üzere 1339 ve daha evvelki malî senelere ait bilûmum vergi ve resimler bakayasının terkini;

Madde 1 — Kanunun birinci maddesi mucibince 1339 ve daha evvelki malî senelere ait olarak gerek seneleri içinde ve gerek seneleri geçtikten sonraki zamanlarda tahakkuk etmiş ve henüz tahsil edilmemiş bulunan bilûmum

vergi ve resimler ve harçlar ve borçlar ve vergi tezkereleri bakayasının kayıtları terkin olunur.

1339 malî senesi sonuna kadar senelere ait hâdiseler dolayısıyla bu kanunun mer'iyeti tarihinden sonra da artık ayrıca mezkûr seneler için vergi ve resim tahakkuk ettirilmez.

Maddedeki terkin hükmü, Devlet, hususî idarelerle belediyelere ait bilûmum vergi ve resimler ve harçlara da şamildir. 1339 malî senesi nihayetine kadar seneler için bu idarelere ait olarak ayrıca tahakkuk etmiş olan munzam kesirler dahi vergilerin asıllarıyla birlikte terkin edilir.

Kezalik maddede tasrih olunduğu veçhile terkin hükmü vergi ve resimlerin misil ve zam cezalarına da şamildir.

Madde 2 — Harp kazançları vergisi bakayasından 23 nisan 1336 tarihine kadar tahakkuku yapıp henüz tahsil edilmemiş olan ve 2266 numaralı kanunun üçüncü maddesi mucibince terkin edilmesi lâzımgelen bakaya hariç olmak üzere bu vergiden 23 nisan 1336 tarihinden sonra tahakkuk edip henüz tahsil edilmemiş olan harp kazançları vergisi bakayasına terkin edilmez. Bu bakaya hakkında aşağıda 5 inci maddede yazılı hükümler dairesinde muamele olunur.

Kezalik kanunun birinci maddesinin son fıkrasında gösterildiği üzere ihale aşarı ve sair resimler iltizam ve orman taahhüt bedelleri gibi akitlerden doğan alacaklar yukarıda yazılı terkin hükmü haricindedir.

II. Seneleri ne olursa olsun mülga bazı vergi ve resimler bakayasının terkinini

Madde 3 — Kanunun ikinci maddesinde tarih ve numaraları gösterilen kanunlara müsteniden alınan mülga vergilerden:

A — Mükellefiyeti nakliyei askeriye,

B — Müecceliyeti askeriye.

C — Muafiyeti askeriye,

Ç — Mahsulâtı arzıye,

D — 8 şubat 1926 tarihli ve 733 numaralı kanun mucibince alınan maktu vergi,

E — 15 nisan 1338 tarihli ve 216 numaralı kanıma merbut tarife mucibince kayık ve mavnalardan alınan şehriye rüsümü,

F — Emanet aşarı (köy namına ihale edilip köylü tarafından ikinci bir mültezime devir edilmeyerek tahsil edilen köylüye ait aşar borçları da dahil),

G — Mülga temettü vergisi,

Bakayasının senelerine bakılmaksızın kamilen kayıtları terkin olunur, Yani, bu vergi resimlerden elyevm bakaya görünen miktarların 1339 malî senesi nihayetine kadarki senelere taallûk edip etmediğine bakılmaksızın sureti umumiyede kayıtlarının terkin edilmesi lâzımgelir.

Kanunun mezkûr ikinci maddesinin son fıkrası mucibince bundan sonra da kanunun ikinci maddesinde zikredilen kanunlara müstenit bulunan mülga vergilerden tahakkukat dahi yapılamaz.

Madde 4 — Kanunun mezkûr ikinci maddesinin K işaretli fıkrasında 3 nisan 1926 tarih ve 797 numaralı Veraset ve İntikal Vergisi Kanununun 50 inci maddesi ile vergiye tâbi olup 4 temmuz 1931 tarih ve 1836 numaralı kanunun muaddel 50 inci maddesi ile vergiden muaf tutulan 1 haziran 1926 tarihinden evvelki intikal ve mevhuplara ait veraset ve intikal vergisinden halen bakaya görülen Devlet alacaklarının da terkin olunacağı gösterilmektedir.

Malum olduğu üzere, 797 numaralı Veraset ve İntikal Vergisi Kanununun 50 inci maddesinde, bu kanunun mer'iyetinden evvel bedelsiz vukubulan intikal ve mevhupların iki sene zarfında resmî muamelelerin ifasına tevessül bulunduğu takdirde bu intikallerin eski ahkâma tâbi olacağı gösterilmiş ve bu itibarla işbu iki sene zarfında müracaat etmeyenler de Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu dairesinde vergi tahakkuk ettirilmesi icabetmekte bulunmuş idi.

Muahharen mer'iyete giren 1836 numaralı kanun ile mezkûr 50 inci madde tadil edilmiş ve bu muaddel maddede bu kabil hâdiselerin intikal vergisine tâbi olmayacağı gösterilmiştir.

Ancak, maddenin tadilinden evvelki zamanlarda mezkûr iki sene içinde müracaatta bulunmamış olan bazı mü-

kellefler namıma yapılmış olan tahakkuklar hakkında ne muamele yapılacağı tasrih edilmiştir.

Kanunun mezkûr ikinci maddesinin yukarıda zikredilen (K) fıkrası bu suretle 797 numaralı kanunun 50 inci maddesi mucibince tahakkuk ettirilipte henüz tahsil edilmemiş bulunan bakayanın da terkinin lüzumunu âmir bulunduğundan bu kısım tahakkukattan 1836 numaralı kanunun neşrinden sonra kayıtları terkin edilmemiş bakaya var ise bu bakayanın dahi terkinin lâzımgelir.

Şu kadar ki, mezkûr muaddel 50 inci maddenin son fıkrası mucibince bu kabil intikallerden Tapu Harçları Kanununa göre kaydiye alınmak icabettiğinden tahakkukatın terkinin sırasında bu cihetin de nazarı dikkate alınması icabeder.

III. Harp kazançları vergisi ile ihale aşarı ve sair iltizam bedelleri ve bunlara ait maarif ve menafi hisselerinden borçlu olanlar hakkındaki hükümler

Madde 5 — Kanunun üçüncü maddesinde gösterildiği üzere 1929 malî senesi nihayetine kadar, harp kazançları ve ihale aşarı ile sair vergi ve resimler iltizam bedellerinden ve bu vergi ve bedellerinin zam cezaları ile maarif ve menafi hisselerinden ve faiz ve takip masraflarından borçlu olanlardan;

A — Bu vergi ve belediyelerin yalnız zam cezalarından veya faiz veya takip masraflarından borçlu, bulunanların bu borçları terkin olunur.

B — Bu vergi veya iltizam bedellerinin hem aslılarından ve hem de zam cezası veya faiz veya takip masrafları gibi cihetlerden borçlu olanlardan;

Bu borçlarından vergi ve iltizam bedellerinin asılları ile kesri munzamalarına ait mıntakaların yüzde 40 nı 1934 malî senesi içinde verenlerin geri kalan yüzde 60 miktardaki borçları ile zam cezaları ve faiz ve takip masraflarından olan borçlarının tamamı terkin olunur.

C — Bu suretle hem vergi ve iltizam bedellerinin asılları ile kesri munzamalarından ve hem de para cezaları ile faiz

ve takip masraflarından borçlu olanlardan bu borçlarının asıllarile munzam kesirlerine ait. miktarların en az yüzde 20 sini 1934 ve yüzde 30 unu 1935 malî seneleri içinde olmak üzere cem'an yüzde 50 sini verenlerin gerek asıldan ve gerek munzam kesirlerden geri kalan yüzde 50 borçları ile zam cezaları ve faiz ve takip masraflarından olan borçları;

D — Bu suretle borçlu olanlardan borçlarının vergi ve iltizam bedellerinin asıllarile kesri munzamlarına ait miktarlarının yüzde 60 ını 1935 malî senesi sonuna kadar zaman içinde nakden ödeyenlerin de gerek asıldan ve gerek munzam kesirlerden geri kalan yüzde 40 borçlarıle kezalik zam cezaları ve faiz ve takip masraf] arından olan borçlarının tamamı terkin olunur.

Faraza: İhale aşarı yahut 1929 malî yılı nihayetine kadar senelere ait saydiye resmi mültezimlerinden herhangi bir mültezim veya kefilî iltizam bedelinden olan borcunun maarif ve menafi hisselerde birlikte aslını evvelce tediye etmiş olupta yalnız faiz veya mahkeme ve takip masrafından 100 lira borcu kalmış olsa işbu faiz ve takip masrafından olan borcu tamamen terkin olunur.

Bu mültezimin 50 lirası iltizam bedelinden ve 10 lirası maarif ve menafi hisselerinden ve 40 lirası da faiz ve takip masraflarından olmak üzere cem'an 100 lira borcu bulunduğu farzolunsa; bu borçlarından iltizam bedelinin aslına ait olan 50 lira ile maarif ve menafi hisselerinden olan 10 lira ki cem'an 60 liraya balığ olan borcundan yüzde 40 ı teşkil eden 24 lirasını 1934 malî senesi sonuna kadar nakden tesviye ettiği takdirde mezkûr 60 liradan geri kalan 36 lira borcu ile faiz ve takip masraflarından borçlu olduğu 40 lira tamamen terkin edilir.

Bu mültezim iltizam bedeli ile kesri munzamlarından cem'an 60 lira borcundan yüzde 20 si olan 12 lirasını 1934 ve yüzde 30 unu teşkil eden 18 lirasını da 1935 malî senesinde olmak üzere cem'an 30 lirasını kezalik nakden tesviye ederse geri kalan 30 lira borcu ile faiz ve takip masrafından olan 40 lira borcu kezalik terkin olunur.

Aynı mültezim, mezkûr 60 liranın yüzde 20 sini teşkil eden 12 lirayı 1934 malî yılı içinde tesviye etmemiş olmakla beraber mezkûr 60 liranın yüzde 60 ı olan 36 lirasını 1935

malî senesi' nihayetine kadar ceste ceste "ödeyecek olursa tediyesi velev tamamen 1935 malî senesi içinde yapılmış olsa da mezkûr 60 liradan geri kalan 24 lira borcu ile faiz ve takip masraflarından olan borçlarının tamamı kezalik terkin olunur.

Yukarıda yazılı hükümler mucibince terkin olunacak faizler de yukarıki hükümler mucibince bu kanunun neşri tarihine kadar tahakkuk etmiş faizlerle yukarıda yazılı tediye tarzları dairesinde tediyeenin vaki olduğu tarihe kadar işleyecek faizler dahi dahil ve terkine tâbidir.

Harp kazançları vergisi bakayası hakkında da yukarıda yazılı izahat dairesinde muamele olunur.

Yukarıda yazılı hükümler dolayısıyla ve borçlunun bu hükümler dairesinde tediyyatta bulunmasına intizaren borçlu hakkında başlanılan takibatın durdurulması lâzım gelmez. Takibata devam edilir.

IV.1339 senesinden sonraki senelere ait arazi ve bina vergileri ile veraset ve intikal vergisi bakayasından bir kısmının taksitlere raptile istifası ve taksit zamanlarının hulûlünden evvel borçlarını ödeyenlerin borçlarından tenzilât icrası

Madde 6 — Kanunun (6,9) nuncu maddelerinde arazi ve bina, vergileri ile veraset ve intikal vergisi için;

A — Bu vergiler bakayasından bir kısmının taksitlere raptı suretile istifası,

B — Bu vergiler bakayasından kanunda tayin edilen müddetler zarfında borçlarını verenlerden tenzilât ısrası; olmak üzere iki türlü kolaylık gösterilmektedir.

Mezkûr 6 inci maddenin arazi vergisine ait birinci fıkrası hükümlerine göre:

Yukarıda A ve B işaretile gösterilen her iki türlü kolaylığın tatbiki noktasından;

1340 malî senesi başından itibaren müteakip senelerde arazinin umumî tahriri yapılmış olan cüz'ü tamir ile bu suretle tahrir görmemiş olan yerler tefrik edilerek başka başka hükümlere tâbi tutulmuştur. Bu hükümlere göre;

A — 1340 malî yılı İptidasından itibaren müteakip senelerde umumî tahrirleri yapılmış olan cüz'ü tamlarda 1933 malî yılı sonuna kadar.

B — 1340 malî yılı başından itibaren müteakip senelerde umumî tahrirleri icra edilmemiş olan ve 1331 tarihinde kayıtlı kıymetlerinin altı misli vergilerine matrah ittihaz edilmekte bulunan cüz'ü tamlarda 1931 malî yılı sonuna kadar senelere ait arazi vergileri bakayesi ile munzam kesirleri sekiz müsavi kısma ayrılarak sekiz senede tahsil olunur. Her seneye isabet eden taksit miktarı da haliyeye ait vergi taksitlerine göre tefrik edilerek bu taksitlerle birlikte istifa edilir.

Bu suretle muayyen taksitler ile istifası lâzım gelen bakayadan yalnız taksit müddeti gelmiş olan miktarı mükelleften talep edilir. Ve tediye edilmediği takdirde yalnız bu kısımdan dolayı Tahsili Emval Kanunu ahkâmı dairesinde takibat yapılabilir.

Henüz tahsil zamanı hulul etmemiş olan kısımlar, mükelleflerden talep edilemez. Ve verilmemesinden dolayı da mükellef hakkında takibat yapılamaz. Şu kadar ki;

C — 1340 malî yılı başından itibaren geçen seneler içinde umumî tahrirleri yapılmış olan cüz'ü tamlarda 1933 malî yılı sonuna kadar senelere ait olarak arazi vergisi ile munzam kesirlerinden borçlu olan mükelleflerden bu borçlarının yüzde 30 unu 1934 malî yılı içinde veyahut 50 sini 1935 malî yılı sonuna kadar zaman zarfında ödeyenlerin geri kalan borçları terkin edilir.

D — 1340 malî yılı başından itibaren geçen müddet içinde umumî tahrirleri yapılmamış olan cüz'ü tamlar dahi 1931 malî yılı sonuna kadar senelere- ait arazi vergileri bakayasından ve munzam kesirlerden borçlu olan mükelleflerden bu borçlarının yüzde 30 unu 1934 malî yılı içinde veyahut yüzde 50 sini 1935 malî yılı nihayetine kadar müddet zarfında ödeyenlere geri kalan borçları kezalik terkin olunur.

Yukardaki izahattan anlaşılacağı üzere taksite raptı icabeden arazi vergisi bakayasından hangilerinin 1933 ve hangilerinin 1931 malî yılı nihayetine kadar taksite raptı lâzımgeldiğinin tayininde bu arazinin bulunduğu

cüz'ü tamın 1340 tarihinden itibaren müteakip yıllarda umumî tahrirlerinin yapılmış olup olmadığına bakılmak lâzımgelir.

Herhangi bir kasaba veya köy arazisinin 1340 tarihinden sonra umumî tahriri yapılmış ve yeni rayiçlere göre biçilmiş kıymetleri vergilerine matrah ittihaz edilmekte bulunmuş ise bu cüz'ü tanılarda tahakkuk eden vergilerden 1933 malî yılı sonuna kadar tahakkuk edip henüz tahsil edilmemiş olan arazi vergisi bakayası yukarıda izah edildiği veçhile sekiz senede tahsil edilmek üzere taksitlere bağlanır.

Kezalik bu suretle umumî tahriri yapılmış olan cüz'ü: tamdaki arazi vergisi mükelleflerinden 1933 malî senesi sonuna kadar seneler vergilerinden borçlu bulunanlardan bu borçlarının yüzde 30 unu 1934 malî yılı içinde verenlerin geri kalan yüzde 70 borçları ve bu borçlarından 1935 malî yılı sonuna kadar yüzde 50 sini verenlerin dahi geri kalan yüzde 50 nispetindeki borçları terkin olunur.

Misal ittihaz edilen cüz'ü tam arazisinin 1340 senesinden sonra umumî tahriri yapılmamış ve vergilerine 1331 senesi kıymeti mukayyedesinin altı misli matrah ittihaz edilmekte bulunmuş ise bu takdirde bu cüz'ü tam arazinin yalnız 1931 malî yılı nihayetine kadar bakayası yukarıda zikredildiği veçhile sekiz taksite bağlanır.

Kezalik münhasıran 1931 malî yılı sonuna kadar bakayası hakkında yukarıda mezkûr terkin hükümleri tatbik olunur.

1340 senesinden sonra arazisinin umumî tahriri yapılmamış olan ve 1331 senesinde kayıtlı kıymetlerinin altı misli vergilerine matrah ittihaz edilen bir cüz'ü tamda yeniden açılmak veya mektum iken meydana çıkarılmak veyahut bağ iken tarla, haline gelmek gibi tahavvüller dolayısıyla 1340 senesinden sonra hususî tadilât suretile ve yeni rayiçlere göre kıymetleri (biçilmiş elan arazinin de yalnız 1931 malî yılı nihayetine kadar senelere ait bakayası taksite bağlanır. Ve yukarıda yazılı tenzil hükümlerinden istifade eder. 1340 senesinden sonra yeniden kıymetin tayin edildiğine bakılmaksızın cüz'ü tamın tâbi olduğu hükme tâbi tutulur.

Madde-7 — Bina vergisi:

Bina vergilerinden (müsakkafat ve mülga emlâk nizamnamesi mucibince binalardan alınan emlâk vergileri dahil) 1340 malî senesi iptidasından 1929 malî yılı sonuna kadar senelere ait olarak verginin aslı ile munzam kesirleri bakayasından borçlu olanların borçları dört senede müsavi taksitlerle tahsil edilir.

Her seneye isabet eden taksit miktarı da o senenin haliye vergilerinin tâbi olduğu taksitlere tefrik edilerek bu vergilerle birlikte muayyen zamanlarda istifa edilir.

Mezkûr hüküm; 1929 malî senesi nihayetine kadar seneler bakayasına şamildir.

Binaenaleyh, mezkûr tarihe kadar olan senelere ait olarak bu tarihten sonra ki senelerde tahakkuk etmiş olan bina vergileri bakayasına da mezkûr hükümden istifade eder.

Fakat 1930, 1931, 1932 ve 1933 malî yıllarına ait olarak mütehakkık bina vergileri bakayasına mezkûr hükmün haricinde bulunduğundan bu bakayanın eskisi gibi umumî hükümler dairesinde tahsiline devam olunmak lâzımgelir.

Meselâ: Herhangi bir mükellefin 1933 malî senesi nihayetine kadar seneler bina vergisi bakayasından 150 lira borcu olupta bu miktardan 80 lirasının 1929 ve daha evvelki senelere ait bulunduğu anlaşılırsa işbu 80 liranın dört senede ve her sene yirmi lirası tahsil edilir.

Kezalik her seneye isabet eden işbu yirmi liradan binanın bulunduğu mahallin 1934 malî senesi bina vergilerinin dört taksitte istifası kabul edilmiş bulunduğu takdirde mezkûr yirmi lira dahi beşer lira hesabına dört taksite ayrılarak hal senesi vergi taksitlerinde birlikte tahsil edilmesi lâzımgelir.

Geri kalan ve 1929 senesinden sonraki senelere ait olan 70 liranın da eskisi gibi umumî hükümler dairesinde tahsili takip edilir.

Yine 1929 malî yılı sonuna kadar senelere ait bina vergilerinde munzam kesirlerinden borçlu olanlardan yukarıda zikredilen taksitlere bakılmaksızın bu borçlarının yüzde 60 ını 1935 malî yılı içinde nakden verenlerin mütebaki yüzde 40 borçları veyahut mezkûr borçlarının yüzde 75 ini 1935 malî yılı nihayetine kadar nakden ödeyenlerin mütebaki yüzde 25 borçları terkin olunur.

Şayet 1929 malî senesi nihayetine kadar seneler bina vergisi bakayasından borçlu olan mükelleflerden bu verginin zam cezasından da borçları bulunanlar, kezalik verginin aslile kesri munzamlarına ait borçlarını yukarıda yazılı zamlar ve nisbetler dairesinde tediye ederlerse zam cezalarından olan borçları da tamamen terkin edilir.

Madde 8 — Veraset ve intikal vergisi:

Kanunun 9 uncu maddesinde: Veraset ve İntikal Vergisi bakayasından 1929 malî yılı nihayetine kadar bakaya münhasır olmak üzere bazı terkin hükümleri mevzu bulunmaktadır. Bu hükümler tetkik edilirse; 1929 malî yılı nihayetine kadar tahakkuk ettirilmiş olan veraset ve intikal vergileri hakkında:

I — 1929 malî yılı nihayetine kadar tahakkuk etmiş veraset ve intikal vergilerinin zam cezalarının tamamen terkin;

II — 1929 malî yılı nihayetine kadar mütehakkık veraset ve intikal vergilerinden taksitleri hulûl etmiş olupta henüz tahsil edilmemiş bulunanların 1934 malî yılından itibaren iki senede ve iki müsavi taksitte tahsili;

III — 1929 malî yılı nihayetine kadar mütehakkık veraset ve intikal vergisinden borçlu olanlardan borçlarının yüzde yetmiş beşini 1934 malî senesi içinde nakden ödeyenlerin geri kalan borçlarının ödenmiş addile kapatılması;

Suretlerinde olmak üzere üç suretle kolaylık gösterilmektedir.

Kanunun mezkûr 9 uncu maddesinde 1929 malî yılı nihayetine kadar tahakkuk etmiş olan veraset ve inikal vergilerinin misil ve teahhur zamanlarından henüz tahsil edilmemiş bulunanların terkinini mutlak olarak zikredildiği yani verginin aslından borcu olmamak gibi bir kayıt ile mukayyet olmadığı cihetle mezkûr sene sonuna kadar tahakkuk eden veraset ve intikal vergilerinin zam cezalarının umumiyetle terkinini icap eder.

Kanunun mezkûr maddesinde 1929 malî yılı sonuna kadar veraset ve intikal vergilerinin zam cezalarının terkinini zikrolunduğuna ve terkin hükmü 1929 malî yılı sonuna kadar tahakkukları yapılmış olanlara hasredildiğine nazaran mezkûr tarihten sonra tahakkuku yapılan vera-

set ve intikal vergileri 1929 senesile ondan evvelki senelerde vaki hâdiselere müstenit de olsa işbu terkin hükmüne tâbi tutulmaz.

Kezalik mezkûr maddenin ikinci fıkrasında 1929 malî yılı sonuna kadar tahakkuk ettirilmiş veraset ve intikal vergilerinden hulul eden taksitleri henüz verilmemiş olanların 1934 malî yılından itibaren iki senede ve iki müsavi taksitte istifası lâzımgelir.

Veraset ve intikal vergileri kanunları mucibince gayrimenkullere ait veraset ve intikal vergilerinin taksitlere rapten istifası lâzımgeldiğinden bu suretle taksitleri geldiği halde borçlarını vermiyenlerin borçları iki müsavi kısma ayrılarak yarısının 1934 ve diğer yarısının 1935 malî yılı içinde olmak üzere iki taksitte istifası icap eder.

Bu suretle taksite raptolunan borçların tamamının tesviyesi mükelleflerden talep edilemez.

Her taksite ait olan müddet mürur ettikçe yalnız bu miktar için mükellef hakkında Tahsili Emval Kanunu mucibince takibat yapılır. Henüz taksiti gelmemiş olan kısımdan dolayı mükellef hakkında Tahsili Emval Kanunu hükümleri tatbik edilemez.

Mükellef bu suretle taksite bağlanan borcunun tamamından yüzde 75 mi 1934 malî yılı içinde öderse borcun geri kalan yüzde 25 inin kaydi kapatılır.

V - Hayvanlar ve umumî istihlâk ve eğlence ve hususî istihlâk vergilerinin asıllarile misil ve teahhur zamlarından borçlu bulunan mükellefler hakkındaki hükümler

Madde 9 — Kanunun yedinci maddesi mucibince;

1340-1931 malî yıllarına ait hayvanlar vergisi ile kesri munzamlarından borçlu olan mükelleflerden:

A —'Bu vergilerin yalnız zam cezalarından borcu olanların borçları tamamen terkin olunur.

B — Verginin hem aslı ile kesri munzamlarından hem de cezalarından borçlu bulunanlardan verginin asıllarile kesri munzamlarından olan borçlarının yüzde 70 ini 1934 malî yılı içinde verenlerin verginin aslı ile kesri munzamlar-

rından geri kalan yüzde 30 borçları ile zam cezalarından cılan borçlarının tamamı terkin edilir.

C — Verginin yalnız aslı ile munzam kesirlerinden borçlu olup misil ve sair zam cezalarından borçlu bulunmayan mükelleflerden 1934 malî senesi içinde bu borçlarının yüzde 75 ini veya 1935 malî yılı sonuna kadar müddet içinde yüzde 85 ini nakden ödemiş bulunanların geri kalan yüzde 25 veya yüzde 15 borçları terkin edilir.

Madde 10 — Kanunun 4 üncü maddesi mucibince;

10 şubat 1926 tarihli ve 735 numaralı Umumî İstihlâk Vergisi ve 13 şubat 1926 tarihli ve 737 numaralı Eğlence ve Hususî istihlâk Vergisi Kanunlarıyla bu kanunların müzeyyelâtı mucibince tahakkuk ettirilmiş olan umumî istihlâk ve eğlence ve hususî istihlâk vergileri bakayası ile zam cezalarından borçlu bulunanlardan:

A — Verginin aslına ait miktarın yüzde 80 ini 1934 malî yılı sonuna kadar ödeyenlerin verginin aslından geri kalan yüzde 20 borçları ile zam cezaları;

B — Verginin aslının tamamını 1935 malî yılı sonuna kadar nakden ödeyenlerin zam cezaları;

C — Mezûr vergilerin asıllarından borçlu olmayıp yalnız zam cezalarından borçlu bulunanların bu cezanın yüzde 20 sini 1934 malî senesi içinde veya yüzde 30 unu 1935 malî senesi sonuna kadar nakden ödeyenlerin mezûr zam cezalarından 1 geri kalan yüzde 80 veya 70 borçları;

Terkin olunur.

Yukarda zikredilen kanunların tarih ve numaralarından da anlaşılacağı üzere bu hükme tâbi olacak bakaya, 737 numaralı Eğlence ve Hususî İstihlâk Vergisi Kanununa göre tahakkuk eden eğlence ve istihlâk vergisi bakayasıdır.

1629 numaralı kanun mucibince alınan eğlence ve hususî istihlâk vergileri ile zam cezaları bakayasına bu hükmün şümulü yoktur. Bu kısım eğlence ve hususî istihlâk vergileri bakayası hakkında kanunun 8 inci maddesinde yazılı olan ve ileride izah edilecek bulunan hükümler tatbik edilir.

11 — Umumî istihlâk ve eğlence ve hususî istihlâk vergileri bakayası hakkında yukarıda yazılı hükümler, bu

vergilere ait 735 ve 737 numaralı kanunların mer'î olduğu zamanlarda cereyan eden hâdiseler dolayısıyla tahakkuk ettirilmesi lâzımgelen ve henüz tahakkuk safhasında bulunan umumî ve eğlence ve hususî istihlâk vergileri ile zam cezalarına dahi şamildir.

VI: Son senelerde ihdas edilen kazanç, muamele ve 1629 numaralı kanun mucibince alınan eğlence ve hususî istihlâk vergileri bakayası hakkındaki hükümler

Madde 12 — Kanunun sekizinci maddesi mucibince;

A — Kazanç, muamele ve 1629 numaralı kanun mucibince alınan eğlence ve hususî istihlâk vergileri ile kesri munzamları ve misil ve teahhur zamları bakayasından;

B — Damga, oyun alâtı, oyun kâğıdı, sigara kâğıdı, kibrit, kav ve çakmak resimlerinden ve bu resimlerin tazminat mahiyetindeki cezalarından;

Borçlu bulunanlardan:"

I — Bu vergi ve resimlerin asıllarını işbu 2566 numaralı Tasfiye Kanununun mer'iyeti tarihine kadar tamamen tediye etmiş bulunupta yalnız para ve zam cezalarından borcu kalmış olanların bu borçları;

II — Bu vergi ve resimlerin asıllarile kesri munzamlarından da borcu bulunanlardan vergi ve resimlerin asıllarından olan borçlarını 1934 malî yılı içinde tamamen ve nakden ödeyenlerin zam cezaları;

III — Bu vergi ve resimlerin asıllarından olan borçlarının yarısını veya daha fazlasını 1934 malî yılı içinde nakden ödeyenlerin zam cezalarından olan borçlarının bu tediyele nisbetindeki miktarları;

Terkin olunur.

Madde 13 — Bu hüküm mucibince verginin aslından 1934 malî yılı içinde kısmen tediye bulunanların zam cezalarına ait borçlarından tediyele nisbetinde tenzilât yapılabilmesi için bu tediyele verginin aslına ait borcun yarısından aşağı olmaması şarttır. Yarıdan aşağı miktarda tediye bulunan borçluların zam cezalarından bir gûna tenzilât yapılamaz.

Faraza: kazanç vergisi mükelleflerinden bir mükellefin 1929 malî yılı nihayetine kadar senelere ait kazanç vergisinin gerek aslından ve gerek munzam kesirlerinden bir gûna borcu olmayıp münhasıran zam cezasından olmak üzere 200 lira borcu bulunsa verginin aslından ve munzam kesirlerinden borcu olmadığına göre cezaya ait olan mezkûr 200 liranın tamamı terkin edilir.

Bu mükellefin kezalik 1929 malî yılı sonuna kadar seneler kazanç vergisinin aslı ile munzam kesirlerinden 120 ve misil ve teahhur zamlarından 200 lira borcu bulun verginin aslı ile munzam kesirlerine ait 120 liranın tamamını 1934 malî yılı içinde nakden ödediği takdirde misil ve teahhur zamlarından kalan 200 lira borcunun tamamı terkin olunur.

Bu mükellef mezkûr 120 liranın tamamını 1934 malî senesi içinde ödeyememiş olmakla beraber bu miktarın yarısını teşkil eden 60 lirasının 1934 malî senesi sonuna kadar nakden tesviye etmiş olduğu takdirde misil ve teahhur zamlarından borçlu olduğu 200 liranın yarısı olan 100 lirası tenzil olunur.

Fakat, mükellef verginin aslı ile kesri munzamlarından olan 120 lira borcuna mukabil 1934 malî yılı içinde 59 lira 99 kuruş veya andan aşağı bir miktarını tediye etmiş bulunursa bu tediyesi borcun aslının yarısından noksan olduğundan misil ve teahhur zamlarından olan borcundan bir gûna tenzilât yapılamaz.

1934 malî yılı içinde verginin aslı ile kesri munzamlarından olan 120 lira borcundan 80 lirasını ödemiş bulunursa borcun aslından 80/120 nisbetinde tediyyatta bulunmuş olacağından misil ve teahhur zammından olan 200 lira borcundan da bu nisbette olarak $200 \times 80/120 = 133,33$ lirası tenzil olunur.

Madde 14 — Kanunun yukarıki maddede yazılı sekizinci maddesinin (7) inci fıkrasında:

Askerlik mükellefiyetini yapmak için silâh altına çağrılan esnan erbabı namlarına silâh altında bulundukları müddet için 1933 malî senesi nihayetine kadar herhangi bir sebeple tahakkuk ettirilmiş olan, kazanç vergilerde kesri munzamlarının terkin edileceği gösterilmektedir.

Kanunun bu hükmü ile kazanç vergisi mükelleflerinden esnan erbabından olarak filen silâh altına alınmış ve ticaret ve sanatlarını terketmiş bulundukları halde terk keyfiyetini ihbar etmemiş bulunmaları gibi kanunî bazı merasimi ifa etmemiş olmasından dolayı namlarına tahakkuk ettirilmiş olan kazanç vergilerinin terkinin istihdaf edilmektedir.

Kanunun mezkûr fıkrasında her ne kadar (Terki sanat ve ticaret için evvelce beyanname verilmiş olsun olmasın) ibaresi mevcut ise de bu ibare vaktile terk beyannamesi vermiş olupta herhangi bir sebeple beyannamesini verdiği isbat edilmemiş bulunmak dolayısıyla silâh altında bulunanlar namına tahakkuk ettirilmiş olan vergilere de terkin hükmünün şümulünü tavih maksadına matuf olmak icap eder.

Bu hükme göre terkin edilecek kazanç vergileri mükellefin filen silâh altında bulunmak dolayısıyla filen icrayı ticaret ve sanat etmediği müddete ait muamelelerinden dolayı tahakkuk ettirilmiş olan vergilerdir. Askere çağrılmak dolayısıyla san'at ve ticaretini terkettiği tarihten evvelki müddet ticaretine ait olarak tahakkuk ettirilmiş olan vergiler bu hükmün şümulü haricindedir. Binaenaleyh askere alınmak suretile ticaretini terkettiği tarihe kadar zamana ait kazanç vergilerinin Kazanç Vergisi Kanunu ahkâmı dairesinde hesap ve tefrik edilerek istifasına devam olunur.

Mükellefin filen askere gittiği tarih ile silâh altında kaldığı müddetin tayini askerlik şubelerinden alınacak resmî vesikalar ile tesbit ve tevsik edilir.

Madde 15 — Kanunun 14 üncü maddesi mucibince 1860 numaralı Muamele Vergisi Kanununun 7 inci maddesine tevfikân muamelâtını harice ihraç ettikleri sabit olan müesseselere gümrük kayıtlarile tesbit edilen ihracat miktarları için yalnız mezkûr maddede gösterilen kayıt ve şartlara riayet etmediklerinden dolayı tahakkuk ettirilip tahsil edilmemiş olan vergi ve cezaların kayıtlarının de terkinin icap etmektedir.

1860 numaralı Muamele Vergisi Kanununun 7 inci maddesi mucibince mamulâtını memleket dahilinde satıp

bir kısmını gerek bizzat ve gerek ihracat tacirleri vasıtasile ihraç eden müesseselerin mezkûr kanunun ikinci maddesinin (K) işaretli fıkrasında zikredilen muafiyetten istifade hakkı verilmiştir.

Ancak bu hak alâkadarların varidat idarelerinden ihraç edecekleri mamulâtın nevini, miktarını, kaplarının nevi ve adedini ve markalarını ve hangi gümrükten ihraç edeceğini gösterir ve nakliye tezkeresi elmalârı ve tezkere tarihinden itibaren altı ay zarfında bu muamelâtın tamamen ihraç edildiğini gösteren gümrük idaresi vesikasını varidat idarelerine ibraz etmeleri şartına talik edilmiştir.

Bu şarta riayet etmeyenlerden mamulâtın fabrikadan çıkarıldığı zaman tahakkuk ettirilmiş olan verginin defaten tahsili iktiza eylemektedir.

Bu suretle mamulâtından bir kısmını harice çıkardıkları halde mezkûr şartlara riayet etmemelerinden dolayı namlarına vergi tahakkuk ettirilmiş olan mükelleflerden bu malların gümrük idarelerinden alıp ibraz edecekleri vesikalar ile harice çıkardıklarını ispat edenlerin vergilerinden harice çıkardıkları mamulâta ait kısmın vergisi terkin edilecektir.

Kanunda bu suretle terkinden istifade hükmü yalnız yukarıda yazılı kayıt ve şartlara riayet etmemelerinden dolayı tahakkuk ettirilip henüz tahsil edilmemiş muamele vergilerine hasredilmiş olduğundan evvelce tahakkuk ettirilip tahsil edilmiş bulunanların ret ve iadesi icap etmez. Kezalik muamele vergileri terkin edilecek mamulâtın harice çıkarıldıklarının gümrük kayıtları ile tesbit edilmiş olması şarttır.

Terkin hükümlerinden istifade şartları

Madde 16 — Kanunun onuncu maddesinde münderiç olduğu üzere gerek verginin aslı ile zam cezalarından olsun ve gerek misil ve teahhur zamlarına ait ve münhasır bulunsun kanunun tayin ettiği müddetlerde ve nisbetlerde yapılacak tediyeler dolayisile yukarıki maddelerde yazılı terkin hükümlerinden istifade olunabilmek için mükellefler tarafından yapılacak ödemelerin salâhiyeti idari merciler tarafından (Tahsilât Komisyonları) verilen haciz ve hapis kararlarının tatbiki üzerine mahcuz malın paraya

çevrilmesinden ve mahcuz alacağın tahsilinden ve hapis müddetinin hitamından evvel yapılmış olması şarttır.

Alacağının tahsili için mükellef hakkında tahsilat komisyonundan haciz kararı alınmış ve mükellefin menkul ve gayri menkul malı veya üçüncü şahıstaki alacağı haciz edilmiş olduğu halde henüz haczolunan mal satılarak veya alacak tahsil edilerek Hazine hakkı filen istifa edilmeksizin mükellef tarafından nakden tediye bulunulursa yukarıda yazılı terkin hükümlerinden istifade eder.

Kezalik, hakkında hapis kararı alınmış ve hatta infazına dahi başlanmış olan mükellef henüz hapis müddeti tamam olmadan evvel nakden tediyyatta bulunursa kezalik terkin hükümlerinden müstefit olur.

Mahcuz mal satılarak paraya çevrildikten veya şahsı salisteki alacak tahsil edilerek borç kapandıktan veya hapis edilen mükellef hapis müddetini bitirdikten sonra tediyyatta bulunursa yukarıda yazılı terkin hükümlerinden istifade hakkını zayi eder.

Şu kadar ki, mükellefin mahcuz malı paraya çevrildikten veya mahcuz alacağı tahsil edildikten ve borcuna mahsup olunduktan sonra borcu tamamen kapanmamış olur veya haczin tatbikine sebep olan vergiden maada diğer vergilerden de borcu bulunursa geri kalan veya diğer vergilere ait bulunan borçlarını yukarıda zikredilen müddetler içinde ve şartlar dahilinde ödediği takdirde yalnız bu borca münhasır olmak üzere terkin ve tenzil hükümlerinden istifade hakkını muhafaza eder.

Kezalik hapis edilen borçlu mükellefin, faraza arazi, bina, hayvanlar ve kazanç vergileri gibi muhtelif vergilerden borcu olupta yalnız bina veya bina ile arazi veya kazanç vergilerinden olan borcundan 'dolayı hakkında hapis kararı alınmış bulunursa hapis müddetini ikmal ettikten sonra bu mükellef tarafından hapis kararının alınmasını istilzam eden vergiler haricinde kalan diğer vergilerden olan borçları için yukarıda yazılı kayıt ve şartlar dairesinde terkin hükümlerinden müstefit olması lâzımgelir

Yukarıki maddelerde yazılı vergi ve resimler bakayasından olan borçlarından dolayı emvali veya üçüncü şahıslardaki alacağı haczedilen veyahut hakkında hapis kararı

alınan borçlu mükellef tarafından, borcun kanunda ve bu talimatnamede münderiç müddet ve nisbetler dairesinde' tediyesi taahhüt ve bu taahhüdü muteber bir banka kefalet mektubu ilede temin edilirse; haciz ve hapis kararı baki kalmak üzere ve taahhüt mucibince tediye vukuuna kadar bu borçlara ait haciz ve 'hapsin infazı durdurulur ve terkin hükümlerinden müstefit olur.

Terkin edilecek vergi bakayasının taallûk ettiği senelerin tayin ve tesbiti ve bu hususta muhasebe ve tahsilat kayıtlarında yapılacak muameleler

Madde 17 — Yukarıdaki maddelerde yazılı izahattan da anlaşılacağı üzere vergi bakayasının tesfîyesi hakkındaki kanun mucibince terkinî lâzımgelen bakaya:

A — İşbu talimatnamenin 2 inci maddesinde gösterildiği üzere harp kazançları vergisi ile ihale aşarı ve sair iltizam bedelleri hariç olmak üzere 1339 ve daha evvelki senelere ait bilcümle vergi ve resimler ve harçlar ve vergi tezkereleri esmanı,

B — Senelerine bakılmaksızın terkinî lâzımgelen ve üçüncü maddede nevileri gösterilen mülga vergiler.

C — (14) üncü maddede gösterilen ve silâh altına çağrılan esnan erbabının silâh altında bulunduğu müddete ait kazanç vergileri ve 797 numaralı Veraset ve İntikal Vergisi Kanununun 50 inci maddesi mucibince tahakkuk ettirilmiş olan veraset ve intikal vergisi ve 1860 numaralı Muamele Vergisi Kanunu mucibince harice çıkarıldığı gümrük kayıtlarıyla tesbit edilen mevatta ait muamele vergileri,

Ç — 6, 7 ve 9 uncu maddelerde gösterilen 1340-1931 ve 1340-1933 senelerine ait arazi ve 1340-1929 senelerine ait bina ve 1340-1931 malî yıllarına ait hayvan vergileri,

D — 8, 10, 12, 13, 14 üncü maddelerde gösterilen vergi ve resimler ile zam cezalarından ibarettir.

Gerek tamamen ve gerek kısmen terkinî lâzımgelen ve yukarıdaki maddelerde zikri geçen zam cezaları ve faizleri ve takip masrafları bakayasının terkin muameleleri icra edilebilmek için bunların evveleminde ait olduğu senelerin tesbit ve tefriki icap eylemektedir. Çünkü her ne kadar bu

bakayadan iltizam bedeli gibi bazı alacakların hesapları ayrı tutulmak itibarile taallûk ettikleri senelerin tesbiti mümkün ise de bina, arazi, kazanç ve hayvanlar vergileri bakayas 1928 senesindenberi gerek müfredat defterlerinde ve gerek tahsilat defterlerinde tahakkukat ve teslihatı (sabıka) namı altında memzucen gösterilmekte olmasından dolayı bu tarihten sonra bakayadan tahsil edilen miktarların hangi seneler bakayas olduğunun tesbitinde müşkülâta uğranması muhtemeldir.

2266 numaralı kanunun 3 üncü maddesi ile terkinde tâbi tutulan vergi bakayasının terkin muameleleri hakkında yapılan muhaberelede bu ihtimali teyit ve takviye eylemektedir.

Maamafih 1928 senesi iptidasına kadar senelere münevver bakayadan her seneye ait miktarların tayin ve tesbiti mümkün olabileceğinden terkin edilecek bakayanın taallûk ettiği senelerin tayin ve tesbiti için zaruret görülen ahvalde mezkûr 1928 senesine müdevver bakayanın ele alınarak bu miktarların yardımından istifade edilmesi lâzım geleceğinden terkin edilecek bakayanın 1928 senesine müdevver bakaya, miktarı vasıtasile tayin ve tesbit şekillerinin berveçhi ati izahına lüzum görülmüştür.

Şöyle ki:

Yukarıda zikrolunduğu veçhile terkin hükümlerinin tatbiki noktasından terkinde tâbi olacak bakayanın taallûk ettiği seneleri itibarile miktarlarının hesap ve tahsilât kayitlerinin tetkiki suretile tayin ve tesbit edilmesi asildir.

Binaenaleyh, gerek 1339 malî yılı sonuna kadar senelere ait olup tamamen terkinleri icabeden vergi ve resim ve harçlar bakayasının ve vergi tezkereleri esmanının ve gerek 1340 malî senesinden sonraki senelere alt olup yukarıdaki maddelerde yazılı kayıt ve şartlar dairesinde bir kısmı terkin edilecek olan bakayanın mümkün olduğu kadar taallûk ettikleri senelerin tayin ve tesbiti cihetine gidilmesi ve bu suretle tesbit olunacak miktarlara göre muameleye tâbi tutulması muktazidir.

Şayet 1934 senesi varidat müfredat defterlerinin sabıka süunlarında sabıka namı altında birer kalemde kayitli olan bakayadan senelerinin tesbiti mümkün olmıyanların

senelerin tayini hususunda 1928 senesine devredilen bakaya miktarlarından istifade edilmesi zaruridir.

Faraza:

1339 malî senesi sonuna kadar daha evvelki senelere taallûk eden ve kamilen terkinleri lâzımgelen bilumum vergi ve resim ve harçlar bakayasının tayin ve tesbiti için bu vergi ve resimlerden 1934 malî senesine devredilen bakayanın ayrı ayrı taallûk ettikleri seneleri tayin ve bunlardan 1339 malî yılı sonuna kadar senelere ait olanları. tefrik edilerek terkin edilir.

Şayet 1934 malî senesine devrolunan vergi ve rûsum bakayasından bazılarının 1928 senesinden sonraki senelerde, tahsilatın memzucen kaydedilmiş bulunmasından dolayı taallûk ettikleri senelerin doğrudan doğruya tesbitine imkân bulunmaz ise 1928 senesinden evvelki senelere ait bakaya seneleri itibarile ayrı ayrı kayıtlı bulunduğundan bu takdirde mezkûr 1928 senesine devredilen ve müfredatı malûm olan bakaya miktarı ele alınır ve işbu 1928 senesine müdevver bakayadan 1339 malî senesi sonuna kadar olan; senelere taallûk eden kısmı tayin edilir.

1928 senesi nihayetine kadar bakayanın 1339 senesi, sonuna kadar senelere ait olan miktarı tayin edildikten sonra 1929-1934 malî yılları içinde bu bakayadan tahsilat vaki olabileceği ve binaenaleyh 1339 malî yılı sonuna kadar tesbit edilen bakayadan tahsil edilmiş miktarının tenzil edilmesi lâzımgelse derkâr ise de mezkûr senelerdeki tahsilatın hangi seneler bakayasına ait bulunduğu tayini mümkün olmadığına nazaran bu cihetin halli için 1928 senesine müdevver bakaya göre seneleri ve miktarı tayin edilen bakayanın taallûk ettiği mükellef namına 1928 senesile ondan sonraki senelerde aynı vergiden tahakkuk yapıp yapılmadığına bakılır.

Tahakkuk yapılmamış veyahahut yapılan tahakkuklar seneleri içinde tahsil edilerek ertesi seneye devredilmemiş ise 1928 senesine müdevver bakaya göre seneleri tesbit edilen bakaya miktarında yeni tebeddül vaki olmamış demek olacağından aynen terkin edilir.

Şayet bu mükellef namına 928 senesinden sonraki senelerde de vergi tahakkuk etmiş ve tahakkuk eden vergi-

den bir kısmını tahsil-siz kalarak müteakip senelere devredilmiş ve 1929-1930 ve 1931 malî yıllarına memzuç olarak mü dev ver sabıka tahakkukatından tahsilat ta vaki olmuş ise bu tahsilatın hangi seneler bakayasına ait olduğu tefrik edilmediği takdirde mezkûr 1928-1933 sabıka tahakkukatından vaki tahsilat miktarının 339 senesi nihayetine kadar seneler bakayasına mahsubunun icrası zarurî görülmek ve 1928 senesine müdevver bakayadan 1339 malî yılı nihayetine kadarki senelere ait olarak tefrik edilmiş bulunan bakaya miktarından 1928-1933 seneleri içindeki tahakkukatın tenzilile gerisinin terkini cihetine gidilmek iktiza eder. Ancak 1928 senesinden sonraki senelerde vukubulan bakaya tahsilatından 1339 ve daha evvelki şenler bakayasına ait olmayıp 1340 senesinden sonraki seneler borçlarına ait bulunduğu mükellef tarafından iddia edilir. Ve bu iddia makbuz ibrazı veya sair suretlerle tevsik olunursa 1339 yılından sonraki senelere taallûku bu suretle sabit olan tahsilat miktarlarının 1339 senesinden evvelki seneler bakayasına ilâvesile terkini cihetine gidilir.

Şu kadar 'ki bu suretle tevsik neticesinde terkini lâzımgelen bakaya için tanzim olunacak terkin evrakının Vekâlete gönderilerek alınacak mezuniyete müsteniden terkin muamelesi ifa olunur.

Yukarıda yazılı izahata göre yapılacak tetkikatı bir misal ile izah edelim:

Faraza; herhangi bir mükellefin 1934 malî yılma müdevver arazi vergisi bakayasından 50 lira borcu mukayyet bulunsa evvelemirde bu bakayadan ne kadarının 1339 senesi nihayetine kadar senelere ait olduğundan tayini cihetine gidilir. Bu suretle tesbitine imkân bulunur ve 30 lirasının mezkûr sene sonuna kadar senelere ait bulunduğu anlaşılırsa bu miktar terkin edilir.

Şayet 1928 senesinden sonra memzucen devredilmesi itibarile senelerinin tayini mümkün olmazsa bu takdirde 1928 senesine müdevver bakaya miktarı nazarı, dikkate alınır.

1928 senesine devrolunan arazi vergisi bakaya miktarı da 50 liradan ibaret olduğu farzedilse eğer bu mükellef namına 1928 senesinden sonraki senelerde arazi vergisi tahakkuk ettirilmemiş veya tahakkuk ettirilmiş olan vergileri seneleri içinde tamamen tahsil edilmiş bulunursa bittabi 1928 senesine müdevver bakayada müteakip senelerde bir tebeddül vaki olmamış olacağından bu miktara göre 1339 malî yılı sonuna kadar miktarı hesap ve terkin olunur.

Bu mükellef namın 1928 ve anı takip eden malî yıllarda da arazi vergisi tahakkuk etmiş ve bu tahakkukattan da bakaya kalmış olur ve 1928 senesinden itibaren memzucen müdevver bakayadan da 10 lira tahsilat vukua gelmiş bulunursa 1928 malî yılından sonraki tahsilatın taallûk ettikleri senelerin ayını mümkün olmadığına göre bu tahsilât 1339 senesi sonuna kadar seneler bakayasından vukua gelmiş addolunur. 1928 senesinden müdevver 50 lira bakayadan 30 liradan 928 senesile anı takip eden senelerde yapılan 10 lira tahsilatın tenzihle geri kalan 40 liranın 1339 malî yılı nihayetine kadar bakaya addie tenzili lâzımgelir.

Bu misalin kayitlerle izahı:

Arazi vergisi bakayası olarak;

Bakayanın taallûk ettiği Miktarı

seneler	Lira
---------	------

1337	8
------	---

1338	7
------	---

1339	10
------	----

1340	2
------	---

1926	1
------	---

1927	2
------	---

30 lira olmak üzere 1928

senesine otuz lira

Devredilmiş bulunduğu farzolunursa ve 1928 senesinden sonraki müfredat defterlerinde de

Senesi	Tahakkukat		Tahsilat		Ertesi, senelere devrolunan
	Haliye	Sabıka	Haliye	Sabıka	bakaya miktarı
1928	15	30	11	2	32
1929	17	32	13	6	30
1930	17	30	2	5	40
1931	17	40	12	6	39
1932	22	39	22	0	39
1933	20	39	9	0	50
1934	0	50			

Suretinde yazılı olduğu görülürse evvelemirde 1928 senesine müdevver (30) liradan birinci tabloda 1337 ve 1338 ve 1339 senelerine ait olduğu gösterilen $8 + 7 + 10$ ki cem'an 251 lira ele alınır.

İkinci tabloya göre 1928, 1929, 1930 ve 1931 senelerinde bakayadan vaki olan $2 + 6 + 5 + 6 = 19$ lira tahsilatında 1339 senesi sonuna kadar sene vergilerine aidiyeti kabul olunduğundan işbu 19 liranın 25 liradan tenzihle $25 - 19 = 6$ lira 1339 senesi nihayetine kadar bakaya terkin edilir.

Mükellef tarafından bilâhara yukarıda ikinci tabloda 1928, 1930 ve 1931 senelerinde sabıkadan tahsil edildiği gösterilen 19 liradan (6) liranın da 1339 senesinden sonraki seneler bakayasına ait bulunduğu iddia edilir ve bu iddia makbuz ibrazı ve sair suretle tevsik olunursa Vekâletten alınacak mezuniyete müsteniden terkin cihetine gidilir.

Kanunun ikinci ve işbu talimatnamenin 3 üncü maddelerinde yazılı mülga vergiler bakayasına gelince:

Bu bakayanın senelerine bakılmaksızın mutlak ve umumî surette terkin lâzım geldiğinden mezkûr mülga vergiler bakayasından 1934 malî yılma müdevver bakayanın umumiyetle kayıtları terkin olunur.

Madde 18 — 17 inci maddenin Ç işaretli fıkrasında gösterilen ve borçlulardan işbu talimatnamenin 6, 7 ve 9 uncu maddelerinde yazılı şerait dahilinde tediye bulunmalarından dolayı kısmen terkinleri lâzımgelen arazi ve bina vergilerine ait bakaya hükümlerini arazide 1931-1933 ve bina vergisinde 1929 ve hayvanlar vergisinde 1931 sene-

leri nihayetine kadar olmak üzere üç kısım üzerinden mütala etmek lâzım geldiği evvelce gösterilmişti.

Umumî tahrirleri yapılmış olan cüz'ü tamlardaki arazi vergileri bakayasına ait terkin hükümleri 1933 malî senesi sonuna kadar seneler bakayasına şamil olduğundan bu kısım bakayanın terkinlerinde 1934 malî yılma müdevver bakaya miktarı nazarı dikkate alınmak lâzımgelir.

Henüz umumî tahrirleri yapılmamış olan mahallerdeki arazi vergisi bakayasından cüz'ü tamda bulunacaklar için kısmen yapılacak terkinler 1931 malî yılı sonuna kadar seneler bakayasına münhasır bulunduğundan bu hususta 1932 senesine devrolunan bakaya miktarı esas tutulur.

Bina vergilerinden 1929 nihayetine kadar olan bakayadan yapılacak kısmen terkin hükümlerinde de 1930 senesine müdevver bakayanın esas tutulması ve müteakip senelerde tahsilat vaki olmuş ise senelerinin tesbiti mümkün olduğu takdirde ol suretle olmadığı takdirde yukarıda izah olduğu veçhile vaki tahsilatın 1931 ve daha evvelki senelere aidiyeti farzolunarak ona göre tesbiti cihetine gidilir.

İşbu talimatname hükümleri dairesinde terkinî lâzımgelen ve yukarıdaki esaslar dairesinde miktarı tesbit edilen bakaya tahsildarların vazafine dair olan talimatnamenin 16 ncı maddesi ile tahsil şubesi olan mahallerde tahsil şubeleri talimatnamesinin 19 uncu maddesinde yazılı olduğu üzere tenzil emri tanzim edilmek suretile (Tahsildar müfredat) (Devairi tahsiliye) ve tahsil şubelerince (Esas müfredat) (Tahakkukat ve tahsilat ve irsalât) defterlerinden ve müfredat defterlerinde her mükellefin hesabından yine bu maddelerde yazılı esaslar dairesinde terkinleri icra olunur.

Terkin için tanzim olunacak tenzil emrinden birer nüsha fazla tanzim edilerek muhasebeye iki nüsha olarak tevdi ve muhasebeci de bunlara müsteniden varidat muavin defterinde ait olduğu vergilerin sabıka tahakkukat tablolarından aynı suretle tenzil muamelesi icra olunacak ve tenzil emrinin diğer nüshası tenzilâtın yapıldığı aya ait tanzim edilecek evrakı safiye ile birlikte gönderilecek olan varidat müfredat cetveline rapt ve muhteviyatı varidat

müfredat cetvelinin yekûnlarından bir kalemde tenzil edilecektir.

Madde 19 — İhale aşarı ve sair iltizam bedelinden mütevellit matlûbatı Hâzineden yapılacak terkinler için aynı suretle tenzil emri tanzim edilerek muhteviyatı ait olduğu defterlerden terkin olunur. Yapılacak tenzil emirlerinde tenzil ve terkini lâzımgelen matlûbatın bu kanunun hangi maddesine müsteniden tenzil ve terkine tâbi tutulduğunun gösterilmesine dikkat edilir.

Madde 20 — Yukarıda izah olunduğu şekilde yapılacak terkinler için Vekâletten ayrıca mezuniyet istihsaline hacet yoktur. Ancak 17 inci maddede zikredilen ve mükellef taraflardan vaki olacak iddianın sıhhatli anlaşılması üzerine terkine tâbi tutulacak olan aksam için Vekâletten mezuniyet istihsal edilmesi lâzımdır.

Madde 21 — Bakayadan kanunda zikredilen şerait dairesinde kısmen veya tamamen tediyatta bulunmayıp taksitlere bağlanmak suretile tahsiline cevaz verilen akşamın taksit müddetleri içinde tahsilleri temin ve kolaylıkla takip olunabilmek üzere mevcut bu kısım bakayanın taksit zamanları ve miktarı gösterilmek suretile gerek müfredat ve gerek boş defterlerden miktarı kâfisi tahsis edilerek ayrı ayrı kaydolanması ve vergi cüzdanı almış olan mükelleflerden tahsili lâzımgelen bakaya miktarının da müracaat vukuunda bu cüzdanlarına işaret edilmesi lâzımdır.

Madde 22 — Senelerine bakılmaksızın terkini lâzımgelen ve nevileri bu talimatnamede gösterilen mülga vergiler bakayasına ile 1339 ve daha evvelki malî senelere ait bakayanın terkin muamelelerinin kısa bir zaman içinde ikmal edilerek hesap kayıtlarının tasfiyesi mültezem olduğundan bu işin mümkün olduğu kadar süratle bitirilmesi ve terkin edilen bakayanın cetvel halinde ayrıca Tahsilât Müdürlüğü adresine gönderilmesi lâzımdır.

Müteferrik hükümler

Madde 23 — Kanun; yukarıda yazılı tasfiye hükümlerinden maada yine tasfiye ile alâkadar telâkki olunabilecek bazı hükümleri muhtevi bulunmaktadır.

Bu hükümlerden:

I — 1454 numaralı kanunun mer'iyete girdiği 1929 malî yılı iptidasına kadar ayrıca tahakkuk ettirilen munzam kesirlerin de asıllarile tevhibi.

Kanunun (11) inci maddesi hükmüne nazaran, arazi, bina, hayvanlar (sayım) ve kazanç vergilerine 1929 malî senesi iptidasına kadar mahallî idareler namına munzam kesirler halinde ayrıca tahakkuk ettirilmiş olan ve ayrıca tahsil edile gelmekte bulunan hisselerde taallûk ettiği vergileri asıllarile birleştirilir.

1454 numaralı kanunun meriyetinden sonra olduğu gibi asıllarile birlikte memzucen tahsil edilir.

Bu suretle vukubulacak tahsilattan verginin nevine göre ve mezkûr 1454 numaralı kanunun 13 üncü maddesinde yazılı nisbetler dairesinde vilâyet, idarei hususiye, belediye ve maarif hisseleri tefrik ve ait olduğu dairelere teslim edilir.

Faraza:

Mezkûr 1454 numaralı kanunun mer'iyete girdiği 1929 malî yılından evvelki seneler kazanç vergisi bakayası olarak herhangi bir kazada,

Verginin aslından	15000 lira	
Vilâyet hissesinden	1000	»
İdarei hususiye (Tayyare)	750	»
Maarif hissesinden	4500	»
Belediye hissesi	250	»
		Belediye hududu
		dahiline lira ki
		cem'an

Mezkûr hisselerden mütehakkık bakaya verginin aslı olan 15000 lira ile birleştirilerek 21,500 lira bir kalemde vergi olarak gösterilir. İşbu 21,500 lira kazanç vergisinden meselâ 1000 lira tahsilât vaki olsa 1454 numaralı kanunun on üçüncü ve sureti tatbikına dair olan talimatnamenin (30) uncu maddeleri mucibince kazanç vergileri tahsilatından:

Yüzde	3	Vilâyet hissesi
Yüzde	2	İdarei hususiye
Yüzde	28	Maarif
Yüzde	3	Belediye

(Yalnız belediye hududu dahilindeki
mükelleflerin kazanç vergilerinden)

Tefriki lâzım geldiğinden mezkûr (1000) lira tahsilattan

$\frac{1000 \times 3}{100} = 30$ lira Vilâyet hissesi

$\frac{1000 \times 2}{100} = 20$ lira İdarei hususiye (Tayyare)

$\frac{1000 \times 28}{100} = 280$ lira Maarif

$\frac{1000 \times 3}{100} = 30$ lira Belediye hissesi bilhesap tefrik edilerek mezkûr
talimat hükmü dairesinde ait olduğu idarelere verilir.

II — Gerek iltizam ve kefalet suretile olsun iltizam bedelinden veya vergiden olan Hazine alacaklarından dolayı Haizine namına tefevvüz edilen emlâkten henüz Hazine uhdesinde bulunanların ferağlarının iadesi:

Madde 24 — Kanunun 12 inci maddesi mucibince, ihale aşarı vesair iltizam bedellerinden, veya vergiden olan borçlarından dolayı emvali gayrimenkulleri Hazine namına tefevvüz edilmiş bulunan borçluların, borçlarının asılları alâkadarları tarafından nakden veya tamamen tediye edilirse faiz vesaire aranmaksızın ve ferağ harcı kendilerine ait olmak üzere tediye yapan sahip veya kefil veya varisleri namına ferağları iade olunur.

Bu hüküm kanunen neşri tarihine kadar gerek iltizam ve gerek kefalet suretile ihale aşarı ve iltizam bedelinden veya vergiden olan borçlarından dolayı Hazine namına tefevvüz edilmiş bulunan ve kanunun neşri tarihine kadar Hazine uhdesinde bulunan gayrimenkullere aittir. Bu gayrimenkuller müzayedeye konularak üçüncü şahsa ihale oluncıya kadar caridir.

Kanunun meriyeti tarihinde yukarıda yazılı matlûbattan dolayı Hazine namına tefevvüz edilmiş bulunan gayrimenkuller herhangi birisi müzayedeye konularak satıldıktan ve üçüncü şahıs uhdesine geçtikten sonra bittabi iade mevzuubahs olamaz. Kezalik kanunun neşri tarihinden sonra vergi vesaireden dolayı Hazine namına teferru-

ğu icra kılınmış olan gayrimenkullerde yukarıda yazılı müsaadelerden istifade edemez.

Yukarıda yazılı sebeplerden dolayı tefevvüz edilen gayrimenkulun tefevvüzüne sebep olan borcun tediye edilmesinden dolayı gayrimenkulün ferağının iadesi için icap eden ferağ harcı namına ferağ edilecek kimselere racidir.

III — Mübadil, gayrimübadil, muhacir ve harikzedegâna ve emsaline tefviz edilmiş bulunan gayrimenkuller üzerine evvelki sahiplerinin vergi ve iltizam borçlarından dolayı mevzu hacizlerin kaldırılması, ve bu borçların terkin,

Madde 25 — Kanunun 13 üncü maddesinde münderiç olduğu veçhile mübadil, gayrimübadil, muhacir ve harikzedelere ve emsaline kanunları dairesinde tefviz edilmiş olan gayrimenkuller üzerine, bu gayrimenkullerin evvelki sahiplerinin gerek iltizam ve kefalet suretile olsun iltizam bedelinden ve gerek vergiye olan borçlarından dolayı tefvizden evvelki zamanlarda konulmuş olan hacizler kaldırılır.

Ve Hâzinenin yukarda yazılı sebeplerden doğan alacakları terkin olunur.

IV — Mülga umumî istihlâk vergisinden ve cezasından tahakkuk ettirilmiş olan alacakların Tahsili Emval Kanununa tevfikân tahsil ve bu vergilerden dolayı mükelleflerin ancak Vergi Temyiz Komisyonuna ve Devlet Şûrasına itiraz edebilecekleri;

Madde 23 — Kanunun beşinci maddesinde gösterildiği veçhile 10/şubat/1926 tarihli ve 735 numaralı kanunla bu kanuna müzeyyel 9/haziran/1926 tarihli ve 924 numaralı ve 25/haziran/1927 tarihli ve 1167 numaralı kanun hükümlerine tevfikân evvelce tarh edilip henüz mercii tetkik dolayısıyla ihtilaflı olan veya olmıyan umumî istihlâk vergisile zam cezaları — Mükelleflerin bu kanundan istifade hakları mahfuz kalmak üzere — Tahsili Emval Kanununa tevfikân tahsil olunur. Bu tarhiyata karşı mükellefler ancak Vergi Temyiz Komisyonuna ve Devlet Şûrasına itiraz edebilirler. Halen sulh mahkemelerinde veya adliye icra mercilerinde bulunan evrak bu mercilere devredilir. Ve bu kanunun mer'iyetinden sonra yeniden tarhiyat ve tahakkuk muamelesi yapılamaz..

Kanuna bu hükmün vaz'ı sebebi, maddede zikri geçen umumî istihlâk vergisi kanunlarında 235 numaralı kanunda. istihlâk vergileriyle zam cezalarının sulh mahkemelerince ve 924 numaralı kanunun 9 uncu maddesinde ise bu vergilerle zam cezalarının Tahsili Emval Kanunu mucibince tahsil olunacağı ve 1039 numaralı Muamele Vergisi Kanununda muamele vergileriyle zam cezalarının yine sulh mahkemesince hükmolunacağı ve anı istihlâf eden 1860 numaralı Muamele Vergisi Kanununda dahi, muamele vergilerinin, Tahsili Emval Kanununa tevfikân tahsil edileceği gösterilmiştir. Ve Muamele Vergisi Kanunlarının mahakimce yukarıda zikri geçen Umumî İstihlâk Vergisi Kanununun istihlâf ettiği içtihadında bulunmasından dolayı istihlâfî olan umumî istihlâk vergilerinin tayin ve bu ihtilâfın yeni bir hüküm ile halli esbabının temininden ibarettir.

Mezkûr maddede, bu kabil merci ihtilâfları derpiş edilerek birinci fıkra mucibince, mercii tetkik dolayısıyla ihtilâflı olan veya olmıyan umumî istihlâk vergisi ile zam cezalarının Tahsili Emval Kanununa tevfikân tahsil olunacağı teşrih edilmiştir. İkinci fıkrada da henüz sulh mahkemelerinde ve icra mercilerinde bulunan evrakın bu kanuna göre ait olduğu mercilere devrolunacağı tasrih kılınmıştır.

Binaenaleyh, bu sebeplerle gerek sulh mahkemelerinde ve gerek icra dairelerinde mevcut olan bu kabil işlere ait evrakın tahsilât komisyonlarına devrinin bu mahkemeler icra dairelerinden istenilmesi lâzımgelir.

Mamafih, işbu devir keyfiyeti bir emri kanunidir. Binaenaleyh bu işlere müteallik evrakın devrine intizar olunmaksızın tahsilât komisyonlarınca kaldıkları noktadan itibaren takibata da devam ve şayet, mükellef tarafından hâdisenin sulh mahkemesinde veya icra dairesinde derdesti tetkik olduğu veya herhangi bir suretle karara bağlanmış bulunduğu dair itiraz vuku bulduğu takdirde esasen daha evvel bu evrakların ait olduğu mercilere devri istenilmiş olacağından kanun hükümleri dairesinde bu evrakın devri muktezi olduğundan bahisle müdafaada bulunularak bunların bir an evvel devirlerinin temini suretile muamelenin ikmaline çalışılması iktiza eyler.

Borçlu mükellef verginin esası hakkında itiraz ettiği takdirde evrakı Temyiz Komisyonuna gönderilir.

Kanunda, hu suretle ihtilâflı olan umumî istihlâk vergileri mükelleflerinin de kanunda yazılı müsaadelerden istifade hakkı mahfuz bulundurulmuş olduğundan bu suretle merci ihtilâfı dolayısıyla şimdiye kadar tahsil edilmemiş bulunan umumî istihlâk vergileri hakkında da talimatnamenin yukarıda 10 nuncu maddede yazılı terkin hükümlerinden istifade edebilirler.

Badema bu vergiden tahakkuk da yapılamaz.

Muhtelif kanunlarla Devlet alacaklarına mahsubu tecviz edilen Hazine tahvilleri hakkındaki hükümlerin mahfuziyeti

Madde 27 — Kanunun 15 inci maddesinde gösterildiği üzere muhtelif kanunlarla Devlet alacaklarına mahsubu tecviz edilen Hazine tâhvilleri hakkındaki hükümler kemakân mahfuzdur.

Kanunun bu hükmü, yukarıda yazılı terkin hükümlerinden istifade edebilmek için yapılacak tediyelerin nakden olması meşrut olduğu tasrih edilmesinden bu kanunla mahsuben tediyeye ait hükümlerin ilga edilmiş olduğu gibi bir zehabın husulüne mâni olmak maksadına müptenidir.

Mahsup kanunlarının hükmü kemakân cari olmakla beraber mahsuben yapılacak tediyeler dolayısıyla mükellefler, işbu talimatnamede izah edilen terkin hükümlerinden istifade edemez.

Bu hükümlerden istifade için borcun mutlaka nakden ödenmesi lâzımdır.

Tamimler

Hukuk müşavirliği

Öz

Memurin muhakematınca verilen
men'i muhakeme kararlarının
muhbire tebliğ edilmemesi H.

Sayı: 60

Memurin Muhakematı Kanununa tevfikân idare heyetlerince verilen men'i muhakemat kararlarını havi mazbataların vaziyeti hukukiyeleri itibariyle müddei şahsî ve müştekiden ayrı o. an ve itiraz hakkına sahip bulunmayan muhbirler icap etmeyip yalnız idare reislerde müddei şahsilere tebliği lâzımgeldiğine dair Devlet Şûrası Genel Heyetince verilen 27/12/934 günlemeç ve 244-243 sayılı karar sureti iliştilererek sunuldu.

Bu 'karar münderecatına göre muamele yapılması tamimen tebliğ olunur.

Vilâyetlere ve Umumî Müfettişliklere yazılmıştır.

26/1/935

Dahiliye Vekili N.

V. Demirel

Şûrayı Devlet Genel Heyetinin 27/12/934 günlemeç ve 243-244 sayılı kararı suretidir.

Memurin Muhakemat Kanununa tevfikân İdare Heyetince verilen men'i muhakeme kararlarının muhbire tebliğ edilip edilmeyeceğinin bir karara bağlanması hakkındaki Dahiliye Bakanlığının Başbakanlıktan havaleli bitiş üzerine Mülkiye dairesinden yazdan ve Vilâyetler İdaresi kanununun 16 ıncı maddesinde memurlar hakkındaki ihbar ve şikâyetler sabit olmadığı takdirde müfteri sıfatile takibat yapılmak için keyfiyetin müddeiumumiliğe verile-

ceği yazılı olduğundan müfteri sıfatile mahkemeye verilecek kimselerin bunların suç isnat ettikleri memurun men'i muhakemesine dair kararlara muttali olarak itiraz edebilmeleri lâzımgeleceği ve itiraz hususunda muhbir ile müştekinin tefrik edilmemesi Genel Heyetin 19/12/932 günlemeçli ve 267-277 sayılı karar iktizasından bulunduğunu havi olan 12/12/934 günlemeçli ve 2819-2785 sayılı mazbata Genel Heyetinde okundu.

Üyelerden Muammer As, memurlar hakkında İdare Heyetlerince verilen men'i muhakeme kararlarının müştekiye olduğu gibi muhbire de tebliğ edilmesi için ilk içtihat kararında beyan edilen sebepler muvafık bulunduğu ve Vilâyetler İdaresi Kanununun 16 ıncı maddesinin imali zarurî olduğu cihetle men'i muhakeme kararlarının muhbire de tebliğ edilmesi sesinde bulunmuş ise de, Vilâyetler İdaresi Kanununun 16 ıncı maddesinde yazıldığı veçhile memurlar hakkındaki ihbar ve şikâyetler sabit olmadığı takdirde keyfiyet müddeiumumiliğe verilince kanunî takibat için tahkikat yapılacağı tabii olup halbuki memurun muhakemat kanununun 5 inci maddesinde men'i muhakemat kararlarının «memurun mensup olduğu idare reisine ve varsa müddei şahsiye tebliğ edilir» diye yazılı olmasına ve ceza muhakemeleri usulü kanununun 151 inci maddesinin son fıkrasında ceza kanunundaki şikâyet ve şahsî iddia tâbirlerinin bir olduğu musarrah bulunmasına göre memurlar hakkında İdare heyetlerince verilecek men'i muhakeme kararlarının kanunda yazıldığı gibi yalnız idare reislerle müddei şahsilere tebliğ olunması lâzımgeleceği, 27/12/934 günlemecinde, çoklukla kestirildi.

Mahalli İ. U. M.

Öz

İdare aleyhine verilen kararların temyizi için.

Sayı: 59/5

İdare aleyhine verilip kanun hükümlerine ve temyiz

içtihatlarına uymıyan hükümlerin temyiz edilmesi pek tabii isede herhangi bir hâdise hakkında teessüs etmiş temyiz içtihatlarına uygun olarak verilmiş olan hükümlerin temyizden esasen bir fayda elde edilmesi mümkün olmadığından bu cihetin nazara alınması Adliye Vekâletinden bildirilmiş ve takibinde menfaat bulunmıyan davaların ahkâmı kanuniye dairesinde terkini esbabının teminine çalışılacağı da Maliye Vekâletinin iş'arından anlaşılmıştır.

Keyfiyetin hususi idare ve belediyelerde de göz önünde bulundurulması tamimen tebliğ olunur

27/2/935

Öz

Hususî idare memurlarının
okutulması için.

Şimdiye kadar yapılan teftiş ve muhaberele nazaran Vilâyet hususî idarelerine ait bazı işlerde intizamsızlık göze çarpmakta ve bunun başlıca âmilllerinden biri ve belki en mühimini de memurların mevzuata ve bilhassa Malî kanunlara bihakkın vakıf olmamalarından ileri geldiği anlaşılmaktadır.

Hususî idarelerimizin vaziyetini islâh ve işlerin bir intizam dahilinde yürümesini temin için bu idarelere alınacak memur evsafının tahsil bakımından ehemmiyetle tatbiki icap edeceği gibi mevcut memurların da umumî bilgilerinin tedricen yükseltilmesi ve kuvvetlendirilmesi lüzumlu görülmektedir.

Bundan ötürü Hususî muhasebe memurlarından her devre için Vilâyetinizce münasip görülecek birer memurun Maliye meslek mektebinde tahsil etmeleri faideli olacaktır.

26/3/927 tarihli ve 30 sayılı tamim mucibince mektebe gönderilecek memura verilmesi icap eden yevmiye ve harcırah için 935 bütçesine icap eden tahsisat konulmak üzere içtima halinde bulunan Umumî meclislere teklifi ve neticenin bildirilmesi rica olunur.

27/2/935

**Nüfus işleri U. M.
Ş. I.**

Öz

1929 den sonra gelen
muhacirlerin istatistiği H.

Sayı: 4722/1951

1921 senesinden 1929 senesi sonuna kadar Türkiye'ye gelen muhacirlerin istatistikleri tertip edilmiş isde bu tarihten sonraki ihşaiyatlar Vilâyetlerce muntazam gönderilmediğinden lâyıkile tespite imkân bulunamamıştır.

Bu noksanı tamamlamak üzere bağılı olarak gönderilen cetvele göre kazalardan 1930, 1931, 1932 senelerinde ve 1/1/933 den 1/6/933 ayları arasında gelen muhacirler için cetvel altında yazılı izahat dairesinde doldurulacak cetvellerin Vilâyetlerde birleştirilerek ve altının da imza ve resmî mühürle tasdikinden sonra bir ay içinde merkezde bulundurulmasının ve gönderilecek cetvellerin çok doğru olmasının teminini ehemmiyetle rica ederim.

23/2/935

Ş. III.

Öz

Umumî Nüfus sayımı H.

Sayı: 4443/312

Bu yıl yapılacak Umumî Nüfus sayımına hazırlık olmak üzere gönderilen talimatnameler üzerinden yapılacak tetkikat sonunda görülecek hatalar tashih ve ona göre talimatnamelerde değişiklikler yapılarak bu sayımın eyi ve doğru yapılması esasını kurmak için memleketin bazı yerlerinde tecrübe sayımları yapıldığı malûmunuzdur.

İstatistik Umum Müdürlüğünden alınan raporlara gö-

re bu tecrübe sayımlarında görülen ehemmiyetli eksikleri aşağıya hülâsa ediyorum.

1 — Bu sayım için lâzım olan hazırlık iyi yapılmamış ve lâyük olduğu ehemmiyet ve alâka gösterilmemiştir:

Şöyle ki:

A — Sayıma esas olan numaralama ameliyesi noksan yapılmıştır.

B — Numaraları talik edilmediği için sayım memurları çok müşkilâta maruz kalmışlardır.

C — Mıntaka teşkilâtı vaktile iyi tanzim edilmemiş olduğundan sayım esnasında bazı mintakalar üzerinde tadilât ve tashihat yapmak zarureti hasıl olmuştur.

Ç — Bazı Vilâyet ve kazalar halen numaralama faaliyetine başlamamıştır.

2 — Yukarıda yazılan hülâsa İdare memurlarımızın ve Belediyelerin bu iş için gösterdikleri alâkanın azlığını göstermektedir. Hal böyle devam edecek olursa Sayım hazırlıklarının iyi yapılamaması yüzünden Umumî Nüfus Sayımının istenildiği neticeyi vermemesinden hakkile endişe olunabilir.

3 — Numaralama hazırlıklarının eksildiğinden ve sayım işlerinin bozulduğundan birinci derecede mes'ul tutulacak olan İdare âmirlerinin bu işi benimseyerek ve bir memleket işi bilerek yakından takip etmeleri ve İstatistik Umum Müdürlüğünden gönderilen 13/11/934 ve 18, 27, 31 /12/934 tarih ve 4, 7, 8, 9 sayılı tamimlere göre eksiklerin tamamlattırılmasını ve sonuna erdirilmesini ehemmiyetle

19/2/935

Vilâyetler İ. U. M.

Ş. I.

Öz

Soy adı alanların listesinin
gönderildiğine dairi

Sayı: 1455

2525 sayılı kanun mucibince soy adı alan Umumî Mü-

fettişler ve Valilerle merkez memurlarından bir. kısmına ait soy adlarını gösteren liste ilişik olarak gönderilmiştir. Vilâyetlere, Umumi Müfettişliklere ve Vekâlet dairelerine yazılmıştır.

23/2/1935

2525 sayılı kanun mucibince soy adı alan Umumî Müfettişler ve Valilerle merkez memurlarından bir kısmına ait soy adlarını gösterir listedir.

Umumî Müfettişler ve Başmüsavirleri

Trakya Umumî Müfettişi İbrahim Tali	(Öngören)
Birinci Umumî Müfettişlik Başmüsaviri Fuat	(Baturay)
Valiler	
Afyon Valisi Ahmet Durmuş	(Evrendilek)
Amasya valisi Kadri	(Üçok)
Ankara valisi Nevzat	(Tandoğan)
Antalya valisi Sahip	(Örgel)
Aydın valisi Fevzi	(Toker)
Balıkesir valisi Salim	(Gündoğan)
Bayazıt valisi İmadettin	(Arda)
Bilecik valisi A. Rıza	(Oskay)
Bolu valisi S. Cemal	(Güler)
Burdur valisi Saip	(Okay)
Bursa valisi Fazlı	(Güleç)
Çanakkale valisi Süreyya	(Yurdakul)
Çankırı valisi D. Hüsnü	(Uzgören)
Çoruh valisi Ekrem	(Erten)
Çorum valisi A. Hikmet	(Aykaç)
Denizli valisi Fuat	(Tuksal)
Diyarbakir valisi Faiz	(Erğün)
Edime valisi S. Özdemir	(Günday)
Elâziz valisi Tevfik	(Gür)
Erzincan valisi Fahri	(Özen)

Eskişehir valisi Hakkı	(Yücel)
G. Antep valisi Akif	(Eyi doğan)
Giresun valisi Y. Sezai	(Üzer)
Gümüşane valisi Etem	(Aykut)
İçel valisi H. Haydar	(Berksun)
Isparta valisi Fevzi	(Daldal)
İstanbul valisi Muhittin	(Üstündağ)
İzmir valisi Kâzım	(Dirik)
Kars valisi Cevdet	(Ertuğrul)
Kastamonu valisi Fazıl	(Özelçi)
Kayseri valisi Nazmi	(Toker)
Kırklareli valisi Faik	(Üstün)
Kırşehir valisi Mitat	(Saylam)
Kocaeli valisi H. Faik	(Türel)
Konya valisi Cemal	(Bardakçı)
Kütahya valisi Hazım	(Türeğün)
Malatya valisi İ. Etem	(Akıncı)
Muğla valisi Ö. Cevat	(Öztekin)
Niğde valisi Ziya	(Tekeli)
Ordu valisi Nazım	(Akyürek)
Samsun valisi Fahrettin	(Kiper)
Seyhan valisi Tevfik Hadi	(Baysal)
Siirt valisi Sakıp	(Beyğö)
Sinop valisi A. Hakkı	(Savaş)
Sivas valisi S. Sami	(Kepenek)
Tokat valisi Recai	(Gürel)
Trabzon valisi Rifat	(Danışman)
Yozgat valisi Baran	(Baran)
Zonguldak valisi Halit	(Aksoy)

Merkez memurlarından bir kısmı

Müsteşar Vehbi	(Demirel)
Hususî Kalem Müdürü Ekrem	(Sevencan)
Emniyet İşleri Umum Müdürü Şükrü	(Sökmenstür)
Hukuk Müşaviri Ekrem	(Ergüven)
Mahallî İdareler U. Müdürü Naci	(Kıcıman)

Nüfus İşleri U. Müdürü Galip	(Pekel)
Teftiş Heyeti Reisi İ. Sabri	(Çıtak)
Vilâyetler İ. U. Müdürü Sabri	(Öney)
Vilâyetler İ. U. Müdürü Muavini Halit	(Akalin)
Mahalli i. U. Müdürü Muavini Hüdai	(Karataban)
Hukuk Müşaviri Muavini Cavit	(Ünver)
Nüfus İşleri U. M. Muavini Hilmi	(Balcı)
Emniyet İşleri U. M. Muavini Feyyaz	(Bosot)
Vilâyetler İ. İkinci Ş. Müdürü Abidin	(Erener)

Mülkiye Müfettişleri

Başmüfettiş Hüsnü	(Toköz)
» Nedim Nazmi	(Gürmen)
Birinci sınıf Müfettiş T. Talât	(Demirkan)
İkinci sınıf Müfettiş Hilmi Cerit	(Cerit)
» » » Ahmet Hilmi	(Ocaklı)
» » » Muhtar Kadri	(Akman)
» » » A. Feyzi	(Gürel)
» » » Agâh	(Erhan)
» » » İhsan	(Aksoy)
» » » Rifat	(Şahinbaş)
» » » Şefik	(Bicioğlu)
Üçüncü sınıf Müfettiş Hikmet	(Soyman)
» » » Şevki	(Yalvaç)
» » » M. Şükrü	(Bıçakcıoğlu)
» » » A. Refik	(Noyan)
» » » Haşan Basri	(Konyar)
» » » F. Sacit	(Ülkü)
» » » Hayri	(Arar)
» » » A. Hasip	(Koylan)
» » » Asım	(Türel)
» » » O. Sami	(Güvenç)
» » » Rüknettin	(Sözer)

Ş. I.**Öz**

İnzibat komisyonlarınca tahvile tâbi tutulan memurlar hakkında:

Sayı: 1518

Bazı vilâyetlerce memurların idareten tahvile tâbi tutulma işinin memurin kanununun 35 inci maddesinin tatbiki suretile İnzibat komisyonları kararla yapılmakta olduğu ve bu suretle hem muamelenin geçtiği, hem de bazı kararların kanuna uygun olmadığı görülmektedir.

1777 sayılı kanunun ikinci maddesi valilere, sabit olan lüzuma binaen memurları tayinlerindeki usule tevfikân aynı derece ve sınıftaki diğer memuriyetlere tahvil edilebilmek salâhiyetini vermiş bulunduğu göre bundan sonra memurlar hakkında yapılacak idari tahvillerin bu kanunun verdiği salâhiyeti kullanmak suretile doğrudan doğruya valiler tarafından yapılması ve ancak bu salâhiyetin lüzum ve zaruret görüldükte tatbik edilmesi tamimen tebliğ olunur.

Vilâyetlere umumî müfettişliklere yazılmıştır.

27/2/935

Ş. II.**Öz**

Saklanacak ve yok edilecek evrak hakkında:

Sayı: 175

1 — İcra Vekilleri Heyetinin 19/9/934 tarihli içtimasında kabul ve tasdik ve Resmî Gazetesinin 4/10/934 tarih ve 2820 sayılı nüshasında neşrolunan (resmî evrak ve defterlerden lüzumsuz olanlarının yok edilme tarzına dair nizamname) nin 10 nuncu maddesine tevfikân vilâyetler

mülhakatındaki evrakı ayıracak heyetlerin kurularak çalışmaya başlanması hakkında Başbakanlık yüksek katından alınan 20/1/935 tarih ve 6/90 sayılı buyruğun tasdikli bir örneği iliştilmiştir. Sözü geçen nizamnamenin 10 nuncu maddesine göre gerekli olan heyetlerin bir an evvel kurularak çalışmaya başlanıldığının ve bu işe ait çalışma sonlarının, Başbakanlığa arz edilmek üzere çabukça bildirilmesi tamamen tebliğ olunur.

2 — Vilâyetlere, bilgi için U. müfettişliklere yazılmıştır.

21/2/935

Başvekâletin 20/1/935 tarihli ve 6/96 sayılı tezkeresi sureti

Sayı: 6/96

Vilâyetlerle mülhakatlarındaki evrakı ayırmak üzere vilâyette kurulacak heyetlerin valilerce seçileceği 2/1232. sayılı kararnameye bağlı nizamnamenin 10 uncu maddesinde yazılıdır.

Vekâlet ve dairelerdeki evrakı ayırmak üzere gerekli heyetler kurulması bütün Vekilliklere ve belli makamlara yazılmış olduğundan vilâyetlerle mülhakatındaki evrakı ayırmak üzere gerekli olan heyetlerin de kurularak çalışmaya başlamaları için işin valilere bildirilmesini ve takibini dilerim.

Başvekil
İ İnönü.

23/1/935

Ş. II.

Öz

İnşaatla kullanılacak çimento miktarı hakkında:

Sayı: 424

1 — 1935 senesi zarfında Vekâletimizde idarei hususiyeler ve belediyeler tarafından yaptırılması tasavvur edilen bilumum inşaat için kullanılacak (aynı zamanda 1934 senesinde kullanılan) çimento miktarı ile bu miktarın inşaat aylarına ne tarzda taksim edileceği İktisat Bakanlığından sorulmaktadır.

İdarei hususiye ve belediyelere ait olan kısım için vilâyetlere doğruca tebligat yapılması cevaben arzedilmiş olduğundan, merkezde Vekâlet hesabına 935 senesi zarfında dairenizce yaptırılması mutasavver inşaat için kullanılacak ve 934 senesi içinde de kullanılmış olan çimento miktarının ve inşaat aylarına sureti taksiminin çabukça bildirilmesi tebliğ olunur.

2 — Bakanlık dairelerine yazılmıştır.

17/2/935

Ş. II

Öz

Ecnebi konsolosların adli işlerde müracaat edecekleri makamlar H.

Sayı: 463

1 — Ecnebi konsolosların, adliyeye ait işler için Cumhuriyet müddeiumûliklerine doğrudan doğruya müracaat edip edemiyebilecekleri hakkında Trabzon valiliğinin işarına cevaben Hariciye Bakanlığından alınan 10/2/935 gün ve 2538/282 sayılı yazının, malûmat husulî için bir örneği ilâştirilerek gönderildi.

2 — Bütün vilâyetlere ve Umumî Müfettişliklere yazılmıştır.

17/2/935

**Hariciye Bakanlığının 10/2/935 gün ve 2538/282 sayılı yazısı
örneğidir.**

Trabzon valiliğinden yapılan bir işarda ecnebi konsolosların Adliye'ye ait bir iş için C. Müddeiumumiliklerine doğrudan doğruya müracaat edip edemeyecekleri sorulmuştu. Bu iş için bakanlığımız encümenince verilen bir kararda valiler bütün Hükümet dairelerinin mümessili ve vilâyetin en büyük mülkiye âmiri olmaları itibariyle Konsolosluklarla ve bilhassa Ecnebi tebaa haklarının gözetilmemesi veya muahedelerin tatbik edilmemesi gibi hallerde biricik salâhiyettar makam olduğu, bazı devletlerle yapılmış olan Konsolosluk mukavelenamelerinde (salâhiyettar makamlar) denilmesi valinin emri altındaki ikinci sınıf memurları kastedecek bir kayıt teşkil etmediği yalnız Adli müzaharet mukavelenamelerine müsteniden adli tebliğat ve istinabe işleri için C. Müddeiumumiliklerinin bundan müstesna bulunduğu neticesine varılmıştır

Keyfiyetin Trabzon valiliğine ve diğer alâkadar valilere bildirilmesine müsaadelerini dilerim.

Ş. II.

Öz

Arzuhal sahiplerine numara
pusulası verilmesi hakkında

Sayı: 465

1 — Herhangi bir iş için arzuhalde yapılan müracaatlar üzerine bazı yerlerde alâkadarlara arzuhalin kayıt nu-

marasının verilmediği gibi gördüğü muamele sonunun da tebliğ edilmediği vaki şikâyetlerden anlaşıyor.

Halk işlerinin çabuk ve kolaylıkla bitirilmesi esaslarına aykırı olan bu hal aynı zamanda bir çok lüzumsuz muhaberele ve alâkadarların mükerrer müracaat ve şikâyetlerine de yol açmakta olduğundan arzuhalde vaki müracaatlarda arzuhal sahiplerine bir numara pusulası verilmesinin ve şahsa ait müracaat ve şikâyetler üzerine yapılan muamele sonunun teşkilâtı esasiye kanununun 82 inci maddesine tevfikan müsted'ilere yazı ile bildirilmesinin icap edenlere tekrar ve ehemmiyetle anlatılması tamimen temenni olunur.

2 — Vilâyetlere, U. Müfettişliklere ve Bakanlık dairelerine yazılmıştır.

Ş. II.

Öz

Adlî ve İdarî işlerde askerle re yapılacak tebligat H.

Sayı: 484

1 — Askerlerin Adlî ve İdarî işler için çağrılmalarında gereken tebliğatin mahallinin en büyük askerî kumandanı vasıtasile yapılması hakkında Büyük Erkânı Harbiye Reisliğinden alınan 18/2/935 gün 2405 sayılı yazı örneği iliştilerle gönderildi.

İdarî işlerde mezkûr tamime tevfikan muamele ifası tamimen tebliğ olunur.

2 — Vilâyetlere ve U. Müfettişliklere yazılmıştır.

24/2/935

Büyük Erkân Harbiye Reisliğinin 18/2/935 tarih ve Adlî müşavirlik 2405 sayılı tezkeresi suretidir.

1 — Hasankale belediye hesaplarına bakılmak üzere mahallî askerlik şubesi muamele memurunun C. Müddeiumumiliğince ehli hibre olarak tayin edildiği ve âmiri bulunan şube reisi marifetile bu talebin tervici istenilecek yerde doğrudan doğruya mübaşirle çağırıldığı 9 uncu kolordu kumandanlığının işarından anlaşılmıştır.

2 — Askerlerin Adlî ve İdarî işlere çağırılmalarında tebligatın doğrudan doğruya kendilerine yapılmasının bir çok yolsuzluklara kapı açacağı ve mahzurlar doğuracağı muhtamel görüldüğünden umumî surette Adlî ve İdarî işlere askerlerin çağırılmalarında bu davetin o mahhallin en büyük askerî kumandanı vasıtasile ve usulü dairesinde yapılmasının lâzım gelenlere emir buyurulmasını ve keyfiyetin Büyük Erkân Harbiyeye de bildirilmesini dilerim.

3 — Adliye, Dahiliye, Millî Müdafaa Vekâletlerine arzulunmuş ve bilgi için 9 uncu kolordu kumandanlığına yazılmıştır.

Saylav seçimi sonu

Bolu, Erzurum, İstanbul ve Antalya vilâyetleri esas defterlerinde sonradan yapılan tashih ve ilâveler üzerine bu vilâyetlerden Bolunun 7, Erzurumun 9, İstanbulun 17 ve Antalyanın 7 saylav çıkaracakları anlaşılmış ve bu suretle 8/2/935 Cuma günü yapılan saylav seçiminde geçen seçimdekinden 82 fazlasiyle 399 saylav seçilmiştir.

8/2/935 Cuma sabahı her tarafta birden başlayan saylav seçimi, o gün saat 22 de bütün memleket çevresinde bitirilmiş ve 17 si Bayan olmak üzere 376 Cumhuriyet Halk Fırkası namzedi ittifakla ve 13 müstakil namzetde kısmen ittifak ve kısmen ekseriyetle Türkiye Büyük Millet Meclisi Üyelğine seçilmişlerdir.

Vilâyetlerin bu seçimde çıkardıkları sayıların isimleri bir liste halinde aşağıya yazılmıştır.

28/2/935

935 senesi Sayı intihabında seçilen Sayı isimlerini gösterir cetveldir.

	<u>Kazandığı rey</u>
Afyon	
1 Ali Çetin Kaya	666
2 Haydar Çerçel	»
3 İzzet Ulvi Aykurt	»
4 Cemal Akçın	»
5 İzzet Akosman	»
6 Mebrure Günenç (Kadın)	»
7 Keresteciyan (Müstakil)	»
Amasya	
1 Esat Ulus	309
2 İsmail Hakkı Mumcu	»
3 Nazif aktur	»
Ankara	
1 Kamâl Atatürk	1273
2 Aka Gündüz	»
3 Eşref Demirel	»
4 Falih Rıfkı Atay	»
5 Rasim Aktar	»
6 Şakir Kınacı	»
7 Rıfat Araz	»
8 Yahya Galip	»
9 Ahmet Ulus	»
10 Mümtaz Ökmen	»
11 Müşfik Ayaşlı	»
12 Satı kadın Çırpan (Kadın)	»
13 Doktor Taptas (Müstakil)	»

	<u>Kazandığı rey</u>
Antalya	
1 Dr. Cemal Tunca	590
2 Numan Aksoy	»
3 Rasih Kaplan	»
4 Nafiz Arıcan	»
5 Celâl	»
6 Türkân Başbuğ (Kadın)	»
7 Tayfur Sökmen (Müstakil)	»
Aydın	
1 Adnan Ertekin	586
2 Dr. Mazhar Germen	»
3 Abidin Özmen	»
4 Tahsin San	»
5 Nazmi Topçu	»
6 Nuri Kâzım	»
Balıkesir	
1 General Kâzım Özalp	1172
2 Hayrettin Varan	»
3 Enver Adakan	»
4 Hacim Tezer	»
5 Cavit Demir	»
6 Osman Niyazi Buren	»
7 İsmail Hakkı Uzunçarşılı	»
8 Süreyya	»
9 Sabiha Gökçül (Kadın)	»
10 Cemal	»
11 Rahmi	»
12 Vâsıf Sonyürek	»
Bayazıt	
1 İhsan Tav	217
2 Halit Bayrak	»
3 Ubeydullah	»
Bilecik	
1 İbrahim Çolak	300

	<u>Kazandığı rev</u>
2 Salih Bozok	»
3 Dr. General Besim Ömer	»
Bolu	
1 Cevat Abbas Gürer	581
2 Emin Cemal Suda	»
3 Haşan Cemil Çambel	»
4 İsmail Hakkı Uzman	»
5 Şükrü Güles	»
6 Mithat Kuray	»
7 Mithat (Müstakil askerî miralayı)	»
Burdur	
1 Mustafa Şeref Özkan	225
2 Halit Onarak	»
3 İbrahim Necmi Dilmen	»
Bursa	
1 Asaf Daras	1051
2 Dr. Refik Güren	»
3 Esat Sağal	»
4 Mustafa Fehmi Gerçeğer	»
5 Refet Canitez	»
6 Dr. Galip Kahraman	»
7 Fatın Güvendiren	»
8 Dr. Sadi Kanık	»
9 Atıf	»
10 Şekibe Şekip İşel (Kadın)	»
11 Sadettin Ferit Talay	»
Çanakkale	
1 Ahmet Cevat Emre	485
2 Hilmi Erğeneli	»
3 Dr. Mustafa Bengisu	»
4 Şükrü Yaşın	»
5 Ziya Gevher Etili	»
Çankırı	
1 Mustafa Abdülhalik Renda	412

Kazandığı rev

2	Rifat Önür	»
3	Ziya Esen	»
4	Sami Çölgeçen	»
5	Mustafa (eski defterdarlardan, müstakil)	«
Çorum		
1	Dr. Mustafa Cantekin	690
2	İsmail Kemal Aksar	»
3	İsmet Eker	»
4	Münir Çağıl	»
5	Nabi Rıza Yıldırım	»
6	Eyyüp Safari Akgül	»
7	Baytar Ali Rıza	»
Çoruh		
1	Akif	736
2	Atıf Tuzun	»
3	Ali Zirh	»
4	Asım Us	»
5	Fuat Bolcu	»
6	Mehmet Ali Akar	»
7	Haşan Cavit (Mühendis)	»
8	Ömer Fehmi	»
Denizli		
1	Dr. Kâzım Samanlı	707
2	Emin Arslan Tokatlı	»
3	Haydar Rüştü Öktem	»
4	Mazhar Müfit Kansu	»
5	Necip Ali Küçük	»
6	Yusuf Boşkaya	»
7	Dr. Hamdi (Memleket hastanesi başhekimisi)	»
8	General Şefik (Müstakil)	»
Diyarbakir		
1	General Kâzım Sevrüktekin	633
2	Zekâi Apyaydın	»
3	Zeki Mesut Arslan	»

		<u>Kazandığı rey</u>
4	Zülfü Tirel	»
5	Huriye Bahaiz (Kadın)	»
6	Tevfik Bilge	»
7	Rüştü (Evkaf Umum Müdürü)	»
	Edirne	
1	Fatma Şakir (kadın)	360
2	Faik Kaltakkıran	»
3	Mecid Boysan	»
4	Şerif Aykuta	»
	Elâziz	
1	Fuat Ziya Çiltepe	503
2	Tahsin Berk	»
3	Fuat Ağralı	»
4	Fazıl Ahmet Aykaç	»
5	Saffet Okay	»
	Erzincan	
1	Abdülhak Fırat	380
2	Aziz Samih İter	»
3	Hikmet Işık	»
4	Saffet Arıkan	»
	Erzurum	
1	Aziz Akyürek	870
2	Nafi Atuf Kansu	»
3	Nafiz Dumlu	»
4	Fuat	»
5	Dr. Ahmet Fikri Tuzer	»
6	Tahsin Üzer	»
7	General Zeki Saydemir	»
8	Necip Asım	»
9	Şükrü	»
10	Nakiye Elgün (kadın)	»
	Eskişehir	
1	Emin Sazak	422

2	Ahmet Özdemir	»
3	Yusuf Ziya Özer	»
4	Osman	»
5	İstamat Zihni Özdemir (Müstakil)	»
	G. Antep	
1	Ali Kılıç	688
2	Nuri Çonker	»
3	Reşit Ağar	»
4	Remzi Güreş	»
5	Bekir Kekeli	»
6	Ömer Asım Aksoy	»
7	Şahin »	
	Giresun	
1	Hakkı Tarık Us	614
2	General İhsan Sekmel	»
3	Talat Onay	»
4	Münir Akkaya	»
5	Sadri Maksudi Arsal	»
6	İsmail Sabuncu	»
7	Muzaffer Kılıç	»
	Gümüşane	
1	Haşan Fehmi Ateş	438
2	Şevket Erdoğan	»
3	Edip Servet Tor	»
4	Ali Şevket Önder	»
5	M. Durak Sakarya	»
	İçel	
1	Emin İnankul	493
2	Hakkı Saydam	»
3	Ferit Celâl Güven	»
4	Hamdi Öngün	»
5	Süleyman Fikri Mutlu	»
	Isparta	
1	Hüseyin Hüsnü Özdamar	380

2 İbrahim Demiralay	»
3 Kemal Ünal	»
4 Mükerrer Ünsalın	»

İstanbul

1 Abdülhak Hâmit	1625
2 Neşet Ömer İrdelp	»
3 Ali Barlaz	»
4 Ahmet Hamdi Denizmen	»
5 Ali Rana Tarhan	»
6 Dr. Refik Saydam	»
7 Halil Etem Eldem	»
8 Sadettin Rıza Uraz	»
9 Selâh Cimcoz	»
10 Ziya Karamürsel	»
11 Hamdi Mustafa Gürsoy	»
12 Yaşar	»
13 Hayrullah Ergin	»
14 Dr. General Hakkı Şinasi	»
15 General Şükrü Naili	»
16 Fakihe Öyner (Kadın)	»
17 Müttekait General Refet (Müstakil)	»

İzmir

1 Dr. Tevfik Rüştü Aras	1157
2 Kâmil Dursun	»
3 General Kâzım İnanç	»
4 Celâl Bayar	»
5 Esat Bozkurt	»
6 Rahmi Köken	»
7 Hamdi Aksoy	»
8 Şükrü Saraçoğlu	»
9 Sadettin Epikmen	»
10 Benal Nevzat	»
11 Hüsnü Çakır	»
12 Haşan Âli	»
13 Halil (Müstakil)	»

Kars

1 Baha Talî Öngören	660
---------------------	-----

	<u>Kazandığı rey</u>
2 Yusuf Akçora	»
3 Mehmet Nazif	»
4 General Muhittin Akyüz	»
5 Ömer Kâmil Güntay	»
6 Esat Uğus	»
7 Hüsrev Sami	»
Kastamonu	
1 Dr. Tevfik Arslan	797
2 Velet İzbudak	»
3 Tahsin Coşkun	»
4 Sıtkı Şerif (Çiftçi)	»
5 Şerif (Hariciye bakanlığında şef)	»
6 Abdurrahman Erkmen	»
7 İbrahim Karantay	»
8 Dr. Şükrü Şenozan	»
9 Kastamonu lise müdürü kimya muallimi Nuri (Müstakil)	348
Kayseri	
1 Ahmet Hilmi Arğa	690
2 Reşit Özsoy	»
3 Nahit Kerenezki	»
4 Ferruh Küpgüp (Kadın Kayseri belediye üyesi)	»
5 Süleyman Demirezen (Ankara As. Fabrikalar ustası)	»
6 Veli Yasın	»
7 Avukat Haşan Ferit	»
8 Salih (İstanbul Barut fabrikası kimyakeri)	»
Kırklareli	
1 Dr. Fuat Umay	306
2 Şevket Ödül	»
3 Zühtü Akın	»
Kırşehir	
1 Azım Börekçi	285
2 Lütfi Müfit Özdeş	»

Kazandığı rey

- 3 Ali Rıza Eser (Baytar U. Müfettişi)
- 4 Mehmet Seyfeli

»
»

Kocaeli

- 1 Kemalettin Alapta
- 2 Ali Dekmen
- 3 Ragıp Akya
- 4 İbrahim Süreyya Yiyit
- 5 Salâhattin Yarğa
- 6 General Ziya Nuri
- 7 Haşan Hayri Tam
- 8 Nedim Bozatık

677
»
»
»
»
»
»
»

Konya

- 1 Ahmet Hamdi Dikmen
- 2 Kâzım Gürel
- 3 Muzaffer Köken
- 4 Mustafa Ulsan
- 5 Mustafa Lütü Ekem
- 6 Na.im Hazım Onat
- 7 Tefvik Fikret Silay
- 8 Kâzım Okay
- 9 Bediz Aydılek
- 10 Mustafa Halit
- 11 Dr. Osman Şevki Uludağ
- 12 Ressam Şevket
- 13 Ali Rıza
- 14 Cemal Tekin
- 15 General Ali Fuat (Müstakil)

1352
»
»
»
»
»
»
»
»
»
»
»
»
»
»
»

Kütahya

- 1 Recep Peker
- 2 Besim Atalay
- 3 Lütü Kerdar
- 4 Ömer Davut Dinç
- 5 Muhlis Ekmen
- 6 Mehmet Sömer
- 7 İbrahim Dalkılıç

852:
»
»
»
»
»
»
»-

8	Naşit Hakkı	»
9	Uluğ Şakir Ahmet	»
	Malatya	
1	General İsmet İnönü	785
2	Dr. Hilmi Ortaç	»
3	Nedim Zopcu	»
4	Vasıf	»
5	Muttalip Öker	»
6	Mihri Pektaş (kadın)	»
7	General Osman Koptağel	»
8	Osman Hilmi Taner	»
9	Emrullah Barkın	»
	Manisa	
1	Dr. Saim Özer	988
2	Hikmet	»
3	Kani Akeken	»
4	Mehmet Sabri Toprak	»
5	Osman Erçin	»
6	Refik Şevket İnce	»
7	Turgun Türkoğlu	»
8	Tahir İtit	»
9	Yaşar Özey	»
10	Kenan Özer	»
11	Kâzım Nami Duru	»
	Maraş	
1	Mehmet Ertem	379
2	Mithat Nuri Ural	»
3	Haşan Reşit Tankut	»
4	Kemal Kusun	»
	Mardin	
1	Abdürrazak Satana	609
2	Ali Rıza Erdem	»
3	İrfan Ferit	»
4	Hilmi Çoruh	»

		<u>Kazandığı rey</u>
5	Dr. Rıza Levent	»
6	Edip Ergen	»
7	Osman Dinçer	»
	Muğla	
1	Şükrü Kaya	453
2	Yunus Nadi	»
3	Hüsein Avni Ercan	»
4	Nuri Tuna	»
5	Kitapçı Hüsnü (Müstakil)	»
	Muş	
1	Hakkı Kılıçoğlu	269
2	Naki	»
3	Şevki (İstanbulda Diş hekimi))	»
4	Şükrü (Ziraat bankası eski umum müdürü)	»
	Niğde	
1	Ahmet Tevfik Uluçay	583
2	Faik Soylu	»
3	Halit Mengü	»
4	Cavit İhsan Ural	»
5	Dr. Rasim Ferit Tavay	»
6	Kâmil	»
7	Dr. Abravaya (Müstakil)	»
	Ordu	
1	Ahmet İhsan Toköz	594
2	İsmail Çamaz	»
3	Hamdi Yalman	»
4	Ali Canip	»
5	Ziya Yaltırım	»
6	Muhittin Pars	»
7	Selim Sırrı	»
	Seyhan	
1	Esmâ Nayman (kadın)	751
2	Ali Münif Yeğena	»

	<u>Kazandığı rey</u>
3 Damar Arıkoğlu	»
4 Hilmi Uram	»
5 General Naci Eldeniz	»
6 Ömer Biçer	»
7 İbrahim Mete	»
8 Tevfik	»
Samsun	
1 Dr. Asım Sirel	702
2 Etem Tuncay	»
3 Mehmet Yunus Güneşdoğdu	»
4 Ruşeni Barkın	»
5 Zühtü Durukan	»
6 Meliha Ulaş (Samsun lisesi muallimi kadın)	»
7 Mehmet Ali Yürükel	»
8 Mustafa Tunalı (Ankara As. fabrikası ustası)	»
Siirt	
1 Halil Hulkî Aydın	308.
2 Mahmut	»
3 Şevki Susoy	»
4 İsmail Müştak Mayakon	»
Sinop	
1 Dr. Galip Hakkı Üstün	448
2 Yusuf Kemal Tengirşek	»
3 Hulûsi Oroçoğlu	»
4 Cevdet Kerim İncedayı	»
5 Hüsamettin Okan	»
Sivas	
1 Necmeddin Sadık	873
2 Rasim Başara	»
3 İsmail Mehmet Uğur	»
4 Vasfî Raşit Seviğ	»
5 Hüsrev Gerece	»
6 Sabiha Gülgay (kadın)	»
7 Remzi Çınar	872

	<u>Kazandığı rey</u>
8 Şemsettin Günaltıay	»
9 Ziya Başaray	»
10 Mithat Şükrü (Müstakil)	868
Tekirdağ	
1 Cemil Uybadin	432
2 Faik Öztırak	»
3 Yahya Kemal	»
4 Şakir Kesebir	»
5 Hüseyin Rahmi Apak	»
Tokat	
1 Hüsnü Konya	635
2 Nazım Baray	»
3 Recai Ereşken	»
4 Süreyya Genççağa	»
5 Galip Pekel	»
6 Hurrem	»
7 Faik Bermek	»
Trabzon	
1 Haşan Saka	856
2 Seniha Hızal (Kadın)	»
3 Daniş Eyyüp oğlu	»
4 Halil Nihat	»
5 Nebioğlu Hamdi Ülkümen	»
6 Raif Karadeniz	»
7 Süleyman Sırrı Gedik	»
8 Mithat Aydın	»
9 Sırrı Day	»
Urfa	
1 Ali Saip Ursavaş	575
2 Behçet Güney	»
3 Refet Ülgen	»
4 Emin Yurdakul	»
5 General Ahmet	»
6 Muhittin	»
7 Fuat	»

Kazandığı rey**Van**

1	Hakkı Öngen	263
2	Münip Baya	»
3	İbrahim Aras	»

Yozgat

1	Avni Doğan	543
2	Sungur	»
3	Sırrı İçöz	»
4	Ömer Çiftçi	»
5	Avukat Emin Dırama	»
6	Ekrem (Tekirdağ C. H. F. Reisi)	»

Zonguldak

1	Celâl Sahir Erozan	761
2	Halil Karatavusu	»
3	Ragıp	»
4	Rıfat Vardar	»
5	Haşan Karabacak	»
6	Esat	»
7	Recep Zühtü Soyuk	»
8	Doktor Mithat Altıok	»

Şubat 935 ayı içinde İdarî teşkilâtta yapılan değişiklikler

Madde 1 — Tokat vilâyeti merkez kazasına bağlı Ohtap ve Bizeri nahiyeleri lağvedilmiştir.

Madde 2 — İlga edilen bu nahiyelerden tasarruf edilen tahsisatla ilişik «1» ve «2» No.lu cetvellerde yazılı köyleri ihtiva etmek ve merkezleri Bizeri ve Kırımgir köyleri olmak üzere Gökdere ve Dökmetepe namlarıyla yeniden iki nahiye teşkil edilmiştir.

Madde 3 — Bu kararnamenin İcrasına Dahiliye Vekili memurdur.

4/2/935

**Yeni teşkil edilen Gökdere nahiyesine bağlanan
köyleri gösterir«2» No.lu cetvel**

Köyün adı	Köyün adı
Bizeri «nahiye merkezi»	Döllük
Acıpınar	Zazara
Ahmetalanı	Zodu
Ohtap	Südeni
Omala	Şehitler
Eze efe	Kızıl
Esdiğin	Karakaya
Ekincilik	Karacalar
Uşgöl	Küçük almus
Boyalı	Köseli
Bula	Kemkes
Cincife	Kürtpınar
Çökelik kışla	Gölçük
Çöreği büyük	Mülk
Hulvar	Muslu
Dere kışla	Nebi
Dihoy	Yenice

**Pazar nahiyesinden irtibatları kesilerek yeni teşkil edilen «Dökmetepe»
nahiyesine bağlanan «1» No.lu cetvel**

Köyün adı	Köyün adı
Kırımğir «nahiye merkezi»	Çiprek
Eski	Halil alanı
Emirsait	Doğancı «Necip»
Asarcık	Zamayır
Ahur	Sırçalı
Arzupınarı	Sar çiçek
Ortaköy	Kat
Ovacık «Necip»	Kalaycık
Üçgözen	Karaevli
Bozat alanı	Küçük birep
Büyük birep	Gürcü
Çarıkısız	Necip

Dahiliye Teftiş Heyetinin 934 yılı çalışması 934 yılı içinde 23 Vilâyet merkezi Teftiş görmüştür Bu Vilâyetler şunlardır.

Mersin (İçel), Bursa, Aydın, Denizli, İzmit, Tekirdağ, Amasya, Bayazıt, Afyon, Konya - yalnız Nüfus dairesi teftiş edilmiştir - Çankırı, Ordu, Sinop, Kars, Eskişehir, Elâziz, Muş, Van, Siirt, Urfa, Bolu, Bitlis, Adana kısmen.

934 yılı içinde 106 kuza ve bir nahiye teftiş edilmiştir İsimleri şunlardır.

Gülнар, Silifke, Tarsus, Gebze, Menemen, Sarayköy, Buldan, Çal, Kadıköy nahiyesi, Çivril, Çine, Anamur, Ceyhan, Balya, Edremit, Burhaniye, Orhaneli, Ayvalık, Eleşkirt, Gümüşhacıköy, Bayazıt, Karaköse, Karapınar, Ereğli, Bolvadin, Sandıklı, Emirdağ, Dinar, Yıldızeli, Koçhisar, Balâ, Çerkeş, Ilğaz, Ünye, Gerze, Boyabat, Seyitgazi, Tavşanlı, Emet, Pertek, Erğani, Baskil, Çapakçur, Palu, Solhan, Fatsa, Ayancık, Merzifon, Tutak, Gevaş, Şıtak, Diyadin, Sasun, Yaylak, Mutki, Haran, Karacasu, Nazilli, Söke, Çubuk, Polatlı, Safranbolu, Bartın, Karadeniz Ereğlisi, Keskin, Mihalıççık, Savur, Ahlat, Erciş, Muradiye, Kâzımpaşa, Başkale, Hendek, Mudurnu, Göynük, Gerede, Düzce, İneğöl, Orhangazi, Havza, Çarşamba, Gevar, Hakâri, Beytüşşebap, Dört Yol, Nazimiye, Mazgirt, Çemişkezek, Keban, Genç, Beşiri, Garzan, Eruh, Sımak, Pervari, Şirvan, Varto, Bulanık, Malazgirt, Malkara, Şarköy, Hayrabolu, Çorlu, Bozdoğan, Kuşadası, - yalnız belediyesi teftiş edilmiştir - Gediz, Simav, Devrek.

Mülkiye Müfettişlerinin 1934 senesi zarfında muhtelif işler

hakkında yaptıkları tetkikat, tahkikat ve Teftişata ait tanzim eyledikleri Fezleke, Rapor, Teftiş lâyihasile işten el çektirdikleri memur adedini gösterir cetvel.

Tahkikat fezlekesi Adet	Tahkikat raporu Adet	Teftiş lâyihası Adet	Tezkiye varakası Adet	İşten el çektirilen memur Adet
180	298	919	47	80

Teftiş heyeti reisliğinin 1934 yılı evrak istatistiğini gösterir cetvel.

Müfettişlerden gelen ve giden				Müteferrik yerlerden gelen, giden			
Müfettişlerden gelen	Müfettişlere giden	Hususî Müfettişlere giden	Umum	Yekûn	Müteferrik yerlerden gelen	Müteferrik yerlere giden	Yekûn
Adet	Adet	Adet	Adet	Adet	Adet	Adet	Adet
4674	2265	107	7046	2030	2150	4180	11226

28/1/935 den 27/2/935 tarihine kadar Dahiliye Vekâletince
muamelesi ikmal edilen
Tekaüt ve Yetim maaşları

İsim ve memuriyeti	Nev'i tahsisat
Seydişehir hususî muhasebe memuru Bekir	Tekaüt
İnegöl tahrirat kâtibi Refiki Osman	Yetim
Niğde vilâyeti daimî encümen başkâtibi Feyzi	Tekaüt
İsim ve memuriyeti	Nev'i tahsisat

Gaziantap hususî muhasebe tahsildarı mehmet Ali	»
Gerçüş eski nüfus memuru Süleyman	Yetim
İçel hususî muhasebe başkâtibi Mehmet Emin	Tekaüt
15 inci daire muhasebeciliğinden mütekait Şevket	Yetim
Hınıs hususî muhasebe memuru Süleyman	Tekaüt
Haremişerif hazreti nebevi tamirat memurluğundan mütekait Mehmet	Yetim
Balıbey nahiyesi müdürü Sabri	»
Eğret nahiyesi müdürü Sabri	»
Mecitözü kaymakamı Saffet	»
Pazar nahiyesi eski müdürü Ahmet	Tekaüt
Edirne mektubî kalemi 2 inci kâtibi Osman Nuri	Yetim
Bayezit dairesi kavası Mustafa	»
Nüfus işleri Umum Müdürlüğü 2 inci şube şefi Cemil	Tekaüt
Bayezit eski evrak kâtibi Ali Rıza	»
Kastamonu eski hususî muhasebe memuru Seyfettin	Yetim
Korkuteli nüfus memuru Ahmet	Tekaüt
Yumurtalık hususî muhasebe tahsildarı Ahmet Şemsettin	»
Mengen nahiyesi müdürü Vefik	Yetim
Sabık Üsküdar dairesi muhasebe kâtibi İsmet	Tekaüt
Konya mektubî kalemi ser müsevvidi Fahri	Yetim
Karaağaç müessesesi buz fabrikası ambar memuru İsmail Hakkı	»
İpsile nahiyesi müdürü Mustafa Hilmi	»
Beyoğlu tephirhanesi tephircisi Aziz Mahmut	»
Fen işleri müdürlüğü kâtibi Ahmet Mazhar	»
Sular müdürlüğü korucusu Yusuf Ziya	Tekaüt
Dahiliye Vekâleti Nüfus idaresi U. eski mümeyyizi Ali Nazım	Yetim
Durağan nahiyesi müdürü Ali Aşkar	Tekaüt
Mülğa imar ve iskân vekâleti Ziraat mütehassısı Ali Rıza	Yetim
İnhisar nahiyesi müdürü Mahmut	»
Abrenk nahiyesi eski müdürü Mehmet Sait	»
Üsküdar mutasarrıflığından mütekait Sadrettin	Yetim
Akdağ madeni nüfus memuru Mehmet Naim	»
Ortaköy nahiyesi müdürü Zeki	Tekaüt

Gayri Resmî Kısım

Uluslar arası

Lyon Belediyecilik toplantısı

— 6 —

Uluslar arası Lyon belediyecilik toplantısına, şehirlerin temizliği işi için verilmiş olan İngiliz raporunun son kısımları şöyle hülâsa edilebilir:

1 — İngilterenin 82 şehir ve kasabasında yolların temizliği (Yıkamak, süpürmek, karları kaldırmak) için 1933 senesinde harcanan para, 1,661,617 İngiliz lirasıdır.

2 — Her bin nüfusa 121,3 İngiliz lirası düşmektedir.

3 — Bunlardan bir kaç büyük şehrin masrafları örnek olarak alınırsa şu rakamlar göze çarpar-

A - Manchester şehri: Sulama ve süpürme; 127,237 Li

B - Liverpool şehri: » » 113,335 »

C - Birmingham şehri: » » 88,343 »

Bunlardan birincisinde her bin nüfusa 172,5, İkincisinde 141, üçüncüsünde ise 106,2 lira masraf düşmektedir.

Yaya kaldırımlar hariç olmak üzere her bin yarda mürabbai yol için senede temizlik masrafı birinci şehirde 28,6; ikinci şehirde 11,8; üçüncüsünde 16,7 liradır.

Bütün İngiliz belediyeleri sınırı içinde 13,384,236 nüfus vardır. Takriben: 9,000,000 yapı temizlik işinde vergiye bağlıdır.

Her eve ortalama 4.25; kişi düşüyor. Süpürülen yol ve meydanların yekûnu 22,720 mildir. Haftada beş defa süpürülen yerler 129, haftada dört defa süpürülenler 117, haftada üç defa süpürülenler 3,007, haftada iki defa süpürü-

lenler 4,808, haftada bir defa süpürülenler 7,410 mil tutuyor.

Bütün bu temizlik servisi bütün İngilterede % elli beşi makineli

vasıta ile, % otuz beşi hayvanlı vasıta ile ve % onu her ikisile karışık olarak yapıyor.

Hayvanla çekilen vasıtalar 4-6 yarda mik'abı ve makineli vasıtalar 7-18 yarda mik'abı süprüntü alır. Her vasıtanın başında 2-7 kişi vardır.

Evlerden hacim olarak bir senelik toplanan süprüntüler .10,5 milyon ton yahut 42,500,000 yarda mik'abıdır. Yollarla beraber on dört milyon ton yahut 51,000,000 yarda mik'abını buluyor.

Bir saatte bir adam 150 kilodan 750 kiloya kadar ve bir araba yine saatte 0,75 tondan 1,25 tona kadar toplayabilmektedir.

Bütün bu servislerden % 95 şî belediyelerce ve % 2,5 ğunu menfaatleri ortak reji usulile ve % 2,5 ğını da ehali tarafından çevrilmektedir.

Toplanan süprüntülerin % 44,5 ğunu üzeri örtölmek usulile depo edilir. Diğer % 42,7 si yakılır. % 6,2 si denize dökölür, diğer % 6,6 sıda açık yerlerde depo edilmektedir.

Umumî masrafin tutarı dört buçuk milyon İngiliz lirasıdır. Bir senede her bir ev için sekiz yüz elli İngiliz lirası düşmektedir.

Bu dört buçuk milyondan iki milyonu maaş ve ücrettir. Daimî amelesi 65,000 dir.

* * *

İsviçrenin (Zürich) şehrine ait rapor

Zürich şehrinin 20,400 evi ve 284,760 nüfusu vardır. Bu evlerden ortalama yüzde onu kendi çöplerini kendileri evlerinde kullanırlar. Umumî servise tâbi olan evlerin sayısı 18,550 dir.

Ev başına ortalama nüfus sayısı 15.4, kişidir. Temizleme servisine tâbi olanlar 240 hektardır.

1933 senesinde toplanan çöpler, 41,253 tondur. Arabaların dolaşması ortalama günde 4.4 defadır. Bir saatte bir amele 322 kilo çöp toplamaktadır. Bir saatte bir araba or-

lama 706 .kilo çöp alıyor. Çöpler reji usulile toplanmaktadır.

Çöpler Bamağ sisteminde yapılmış bir ocakta yakılmaktadır.

Yanma ile elde edilen sıcaklık bir elektrik merkezi ile bir ısıtma enstallasyonunun ihtiyacını temin eder. Yanma sonunda kalan döküntüler yapı işlerinde kullanılmak üzere satılmaktadır.

Temizlik işleri vergisi her yıl için oda başına 1.35 franktır. Banyo ile hela yarımşar oda ve bodrumlar, antireler, vestiyerler birer oda sayılır. Yakma ocağı için ayrıca 1.15 frank alınır. Şu halde oda başına senede 2.50 frank temizlik vergisi vardır.

Temizlik servisine bağlı alanlarda bulunan odalar 565,000 dir. Her binaya ortalama 30,5 oda düşüyor. 1933 yılında alınan vergi yekûnu 1,413,600 franktır.

Masrafa gelince:

Bunun bir yıllık tutarı 998,820 franka çıkıyor. Her bin nüfus için 3,500 frank hesap edilmiştir. Her bin ev için 53,800 frank düşüyor. Bir metre mik'ap çöp 6.15 franka toplanıyor demektir.

Bütün temizlik servisinde çalışan memurların sayısı 19 ve amelenin sayısı 174 dür.

* * *

Boudapeşte şehri hakkında temizlik raporu

- 1 — 1933 sayımına göre Boudapeştenin nüfusu 1,006,184 dür.
- 2 — Temizlik servisine bağlı evler 23,142 diğer yapılar 2,726 olup her ikisinin tutarı 25,868 dir.
- 3 — Temizlik işinin görüldüğü alanlar on sekiz bin hektardır.
- 4 — Ev başına nüfus vasatısı 43
- 5 — Temizlenen yollar 7.018.049 metre murabba-
- 6 — Temizlik vasıtaları 167 madeni araba (her birisi beş metre mik'abı alır).
- 63 ağaç araba (her birisi dört metre mik'abı alır).
- 7 — Bir yılda toplanan çöpler 561,163 metre mik'abı olup 269,489,000 kilo tutmaktadır.

- 8 — Temizlik arabaları günde üç kerre dolaşırlar.
- 9 — Günde her ev ortalama 0.74 kilo çöp vermektedir.

10 — Bir araba günün herhangi bir saatinde ortalama 25-50 kiloya kadar çöp alıyor.

11 — Temizlik servisi şehrin muhtelif yerlerinde reji usulile, şirket şeklinde ve hatta bir kısmında muhtelif usulde yapılmaktadır.

12 — Temizlik vergisine gelince:

Burada her evden gayrı safî hasılatının yüzde bir buçuğu temizlik vergisi olarak alınmaktadır. (Umumî vergileri birlikte tahsil edilir).

13 — Her bin nüfusa düşen masraf: 5,340 Pengü (Bir pengü 33 kuruştur.)

14 — Her bin evde düşen masraf: 207,870 pengü.

15 — Bir ton çöp 19 pengü ile kaldırılmaktadır.

16 — Bütün servislerde 35 âmir, 175 memur ve 1,962: amele çalışır.

* * *

Luxembourg şehri raporu

1 — Şehir 53,800 nüfusludur.

2 — Bunun muntazam temizlik servisine tâbi olan kısmında otuz bin nüfusu vardır.

3 — Temizlik hizmetine dahil evler 3,750 dir.

4 — Ev başına ortalama sekiz kişi hesap edilmiştir.

5 — Bir yıllık çöpler 11,150 yani 27,500 metre mik'abıdır.

6 — Servis arabaları günde dört defa dolaşır.

7 — Bir amele bir saatte ortalama 700 kilo çöp toplar.

8 — Temizlik servisi belediye rejisi şeklinde idare edilmektedir.

9 — Temizlik vergisine gelince:

A - 60 litrelik çöp kapları kullananlar yılda altmış frank verirler. Fevkalâde olarak ihtiyaç için bir defa kullanılırsa 5 frank,

B - 90 litrelik kap kullananlar doksan frank verirler. Fevkalâde hallerde bir defa kullanılırsa 7,5 frank,

C - Bu kaplar belediyece temin ve tamir olunur ve yıkanır.

D - Temizlik varidatı 380,000 franktır.

- E - Bir senelik masraf 412,000 franktır.
 10 — Bir yılda bin nüfusa düşen masraf 13,750 frank.
 11 — Bir yılda bin eve düşen masraf 110,000 franktır.
 12 — Bir ton çöp 37 franga toplanıyor.

* * *

Konuşmaların sonu

Lyon belediyeçilik toplantısının konuştuğu işlerden mahallî idarecilik ve belediyeçilik bilgileri için İtalyanın Bologne üniversitesi idare hakları profesörü M. Umberts Borsi tarafından toplantı başkanlığına verilen aşaki iki tahrir onaylanmıştır.

Birinci teklif:

1 — Bugünkü şartlar içinde, yalnız mahalli idareler birlikleri veya mahalli idare memurları cemiyeti gibi teşekküllerin uğraşmasıyla belediyeçilik bilgilerinin okutturulması için devamlı ve faideli bir kuruluş meydana getirilmesine imkân olmadığı toplantı tetkikleri ile anlaşılması;

2 — Gerek bu gibi kurum ve okulların okutma birliği yapmaları ve her memlekette arzu edilen yerlere dağıtılması lüzumu; gerek iyi şahsiyetlerin idaresinde cebri bir kuruluş için icap eden paraların temini ve en son da hem mahalli hem hususî kuruluşların çıkışlarına verdiği ad ve belgelerin resmî olarak tanıtılması gibi zorluklar bu imkânsızlık sebeplerinden görülmesi;

3 — Okutmalar için devletle mahalli idareler arasındaki münasebetler tetkik edilmiş ve ulusun genel menfaatlerine de dokunması yüzünden prensip olarak bu gibi okutmaların devlete ait olduğu bitimine varılması;

4 — Amerikalıların belediyeler arası (doctrine) i üzerinde uluslar birliği toplantısında geçen münakaşada hükümetlerin hakimiyetine uyan beledi menfaatlere yardım vadedilmesi;

Gibi münasebetler konferansça mütalea edilerek bu münasebetlere ait kuruluşların tetkikini gelecek (Berlin) konferansına bırakmaya karar verirken, o kongraya verilecek mevzular arasına bunların da konmasını başkanlıktan rica eder,

İkinci teklif:

Belediyecilik işlerinin tetkik ve hallinde kendilerine cebri çalışma birliği yapılması kabil olan uluslar arası kuruluşlar bulunmasını ve bilhassa bunlar arasında Brükseldeki uluslar arası idari bilgiler enstitüsü de olduğunu ve bununla münasebetler kurulmasını arzuya değer gören konferans;

Bu münasebetlerin kuruluşu işlerinin tetkikini gelecek Berlin konferansına bırakmaya karar verirken, mezkûr kongraya verilecek meseleler arasına bunun da alınmasını başkanlıktan rica eder,

* * *

Lyon toplantısının ikinci tetkik mevzuu olan şehirlerin temizliği işleri üzerinde toplantı konuşmaları sonunda alınan kararlar son gün toplantıya başkanlık eden Fransız belediyeler birliği umumî kâtibi H, Sellier tarafından şöyle hülâsa edilmiştir:

1 — Süprüntülerin yok edilmesi için bütün şehirlere tatbik edilebilecek tek bir usul yoktur. Her şehir, ev çöplerinin tabiatına ve mahalli şartlara göre kendi usulünü kendisi seçmeğe mecburdur.

2 — Süprüntülerin yakmadan ortadan kaldırılması kabil olan yerlerde ve bilhassa mürakabeli boşaltma sisteminde en az masrafla en çok teminat göz önünde bulundurulmalıdır. Aynı zamanda sıhhi şartlara uygun olması lâzımgelen bu sistemde, sonunda kalacak kısımlardan istifade düşünölmelidir.

3 — Ev süprüntüleri servis, umumî sıhhat bakımından büyük bir ehemmiyeti haizdir. Ve bundan dolayı her halde mahalli idarenin emrinde bulunmalı ve hususî menfaatler düşünölmemelidir.

4 — Belediyeler ev süprüntülerini ortadan kaldıracak

vasıtalar için harcadıkları paraların amortismanını çabuk temin etmelidir.

5 — Uluslar arası belediyeçilik birliğı umumî kâtipliğinden rica olunur ki bu işlere dair olan bütün vesikaları belediyelerin istifade edebilecekleri bir vaziyette bulundursun ve onların sorduklarına lâzım olacak cevapları versin.

K. Naci Kıcıman

İdarî ihtilâflar

Müellifi:

Jan Apilâton

Lyon Üniversitesi idare hukuku profesörü
İstinaf mahkemesi avukatlarından

Türkçeye çeviren:

İbrahim Ali

Siyasal bilgiler okulası idare hukuku
profesörü

(Tercüme harfiyen yapılmamıştır.)

İdarî Davalar

Umumî Prensipler

İdarî davanın tarifi:

«İdarî dava» diye «âmme hizmetlerini alâkadar eden ihtilâfların heyeti umumiyesine» derler.

İdarenin, kanunun kendisine temin etmiş olduğu muhtelif usullerle umumî ihtiyaçları tatmin ettiği sırada bazı menfaatleri izarar ve bazı hakları ihlâl etmesi mümkündür. Üçüncü bir şahıs hukukuna tecavüz edilmiş olması bir ihtilâfa sebebiyet verir ki bu ihtilâf, idari davalar meyanına dahildir. Hukukunun ihlâl edilmesi hak sahibine bu gibi ihtilâfları hal ve fasletmek için teşkil edilmiş olan mahkemelere müracaat hakkını bahşeder. Ona idare aleyhine dava ikamesi hakkını verir.

Diğer her türlü unsurlardan müstakil olarak, alelade bir menfaatin izararı, bu neticeyi hasıl etmeğe kâfi değildir. Belki üçüncü şahsın menfaatini izarar ederken, idarenin, kanunlar metninin veyahut kanunun ruh ve maksadının, onun faaliyetine vazetmiş olduğu hududu tecavüz etmesi de lâzımdır.

Şu halde idari dava, bir hakka tecavüzü veya hiç olmazsa hukuka muğayir olan bir tasarruf ile bir menfaatin izararını farz ve istilzam eder.

İdare, kanuna tecavüz eden bir harekette bulunmaksızın, bazı şahısların menfaatini ihlâl eylediği takdirde, bu şahıslar iyi anlamıyan idareden, daha iyi anlayan idareye şikâyet, lütuf ve atifete müracaat tarikile haklarında daha müsait bir karar ittihaz edilmesini temenni edebilirler, fakat dava yolunu ihtiyar ederek idari mahkemenin müdahalesini talep eylemeleri caiz değildir.

İdarî davada âmme hizmeti fikrinin ehemmiyeti:

Umumî menfaatler her zaman, idarenin itinasile tatmin edilmez. Fakat kanunla bu işe memur edildiği zaman o, bu işi umumiyetle birtakım müesseselerin, taazzuvların heyeti umumiyesile ve âmme hukukuna has usullerin iane-

sile yapar. Tesisine müteallik kanunlarla idare olunan, ye idare hukukunun hususî usullerde mücehhez bulunan bu taazzuvların her biri

bir âmme hizmetini teşkil eder.

Bu mefhumun idari ihtilâflar noktai nazarından fevkalâde ehemmiyeti vardır, zira yalnız âmme hizmetlerinin işlemlerinden doğan ihtilâflar İdarî davaların mevzuunu teşkil ederler. Bu davalar prensip itibarile, menşeiini âmme hizmetlerinin işlemlerinden alan bütün ihtilâfları ihtiva eder.

Bu fıkre, yirminci asrın birinci rubunda yavaş yavaş Laferriere'in fikri kaim olmuştur. Laferriere, mahiyetleri itibarile İdarî olan davaları, sultai âmme denilen tasarruflardan doğan ihtilâflara hasrediyordu. Temşiyet denilen tasarruflardan meydana gelen ihtilâfları bu meyana ithal etmek için hususî bir kanun metni talep ediyordu. Ve ancak o zaman bu nevi tasarruflar «kanunun tayini» ile İdarî davalar arasına giriyordu. Bugün İdarî kazaya has olan sahanın hududunu çizmek için, İdarî tasarrufların tasnifinden değil, âmme hizmeti mefhumundan hareket edilmektedir.

Âmme hizmetlerinin işlemlerinden doğan her ihtilâf ki -prensip itibarile, İdarî davaların bir kısmını teşkil ederler- bunlar idarenin yaptığı tasarruflardan ibaret değildir. Belki icra edilmelerinden müstakil olarak derpiş ve tenkit edilebilen hukukî tasarruflara da şamildir Memurların azil ve nasbi, fazla mehuz kararı, umumî yollarda tevakkuf ruhsatnamesinin ita veya istirdadı, menafii umumiye kararnamesi ilâh. gibi.

Bundan başka idarenin muamele ve hareketlerinden de doğan ihtilâflar da İdarî davalardandır. Muameleler; yani İdarî işlerin inşâi cihetini gösteren icra sahasındaki tedbirlerin heyeti umumiyesi (umumî bir eserin meydana getirilmesi, belediye intihabatı usulü) hareketler, bir zarara bais olmaları muhtemel olmak itibarile hukukî ehemmiyeti olan maddî hadiseler.

Fransız sisteminin umumî hatları:

Bu sistemi temyiz eden üç esaslı hat vardır.

1 — İdarî tasarruflara ait davaları ruiyetten adlî mahkemelerin menedilmiş olması.

2 — Âmme, hizmetlerini alâkadar eden ihtilâfları halletmek için idari mahkemeler ihdası.

3 — İdarî otoritenin, haksız olarak adlî otoriteye sevk- edilmiş olan bir ihtilâfın ruiyetini talep edebilmesi için bir ihtilâflar mahkemesi ihdası.

1 - Adlî mahkemeler için, âmme hizmetlerini alâkadar eden tasarruflar, muamele ve hareketlere müteallik davaları ruiyet etmek memnuiyeti gerek kiralık zamanında ve gerek ihtilâl devrinde, idarenin ve hükümetin adlî mahkemelerin tecavüzlerine karşı himaye edilmesi maksadile derpiş edilmiş bir tedbir edi. Kıratların emirnameleri «Loy-sel» gibi mahkemelere fazla salâhiyet verilmesine mani olmaktan bahseden eski hukukşinasların mütalea ve tefsirleri, bu memnuiyeti kuvvetlerin tefriki prensibine rapteden ihtilâl devrine ait kanunlar ve kararnameler, idari faaliyeti mahkemelerin kontrolundan kurtarmak hususundaki şiddetli arzuyu göstermektedir. (Principes dominant du contentieux administratif Jacquelin).

2 — Bu telâkki, idareye, âmme hizmetlerinin faaliyetinden doğan ihtilâfları bizzat kendisinin hal ve fasletmesi salâhiyetini bahşediyordu. Fakat biraz sonra vatandaşlara, onları, şahısları, hürriyetleri veyahut mal ve mülkleri itibarile vahim surette mütezarrır edebilecek icraî kararları cebren kabul ettirmek ve onları şikâyetlerini, ihtilâfı doğurmuş olan makamdan daha yüksek ve fakat faal idareye daha az karışmış ve binaenaleyh alâkası daha az olan bir makama bildirmekten menetmek mümkün olamayacağı anlaşılmıştır.

İdarî bir mahkemenin ilk izleri 8 senesine ait kanunu esasi ile ortaya çıkar. Birbirini müteakip devlet şurası, vilâyet idare heyetleri, divanı muhasebat, askere alınma ve müstemlikâta ait hususî meclisler ihdas edilmiştir. Fakat bütün bu heyetler az çok faal idare ile karışmışlardır. Bilhassa derecelerin başında bulunan devlet şurası, bidayette hakikî bir kazaî salâhiyete malik bulunmuyordu. İdarî davalar hususunda vermiş olduğu kararlar, istişarî mahiyette birer reyden ibaret idi. Bu kararların icraî bir mahiyeti iktisap edebilmesi için devlet reisi tarafından tasvip edilmeleri iktiza ediyordu. İkinci İmparatorluk tarafından pek çabuk feshedilmiş olan 3 mart 1849 tarihli kanun ile 24

mayıs 1872 tarihli kanun, devlet şurasını ve onunla beraber diğer bütün idari mahkemeleri tahlis ve hürriyetlerini temin eylemiştir.

Âmme hizmetlerinin inkişafı ile bu gibi idari mahkemelerin miktarı da artmıştır. İnzibat mahkemeleri (akademi meclisleri, maarifi umumiye âli meclisi, umumî ve mahallî idarelerin inzibat meclisleri) birbiri arkasına meydana gelmiş ve memur adetlerinin artması ve İçtimai hayatındaki ehemmiyetlerinin ziyadeleşmesiyle kuvvetlenmiştir. Hususî mahkemeler - mururiye resmine tâbi köprülerin mübayaası komisyonu; harp zararları mahkemeleri yeni ihtiyaçlara ve intikal devrelerine tekabül etmiştir.

Buna muvazi olarak ve münhasıran ihtiyatî, basireti ve fikri takibi ne kadar methedilse mübaleğa edilmemiş olacak olan içtihadın mesai ve gayreti sayesinde, nazırlara ve onların maiyetinden bazılarına bahşedilmiş olan bir hususî kazaî salâhiyeti batıl ve mefhumu yavaş yavaş ortadan kaybolmuş ve devlet şûrası umumî idare ile şahıslar arasında âlî ve ekseriya yegâne hakem vazifesini görmüştür.

Bu hakemlik, hâdiselere göre az veya çok mükemmel tarzda icra edilir. Bazı defa devlet şûrası, hak ve menfaati mevzu bahis şahsın değil belki âmmenin menfaati namına bir takım tasarrufları sansör etmeğe, ve idarenin kanunun metnini veya ruhunu ihlâl etmek suretile itiraz etmiş olduğu kararlarını iptal eylemeğe memur edilmiştir. İptal davaları bazı defa, kendisine tâbi olan mahkemelerle birlikte, nakdî menfaatlerin doğrudan doğruya mevzu bahis olduğu ve yalnız kanuniyet meselesinin değil, aynı zamanda birtakım akdî veyahut fevkalâde akdî mesuliyet meseleleri ileri sürüldüğü, meselâ alacak ve borç hattâ, zarar ve muhtarlar gibi hususlara müteallik davaları rüiyete memur edilir. O zaman devlet şûrası yalnız iptal ile iktifa etmez belki idarenin tasarruflarını gerek bu efali doğrudan doğruya tashih etmek ve gerek alelekser, nakdi tazminat ile bu tasarrufların zarar ve ziyana müeddi olan neticeleri telâfi eylemek suretile islâh eder. (Kazayi kâmile tâbi davalar).

Devlet şûrası hazan adli otoritenin kazaî salâhiyetine

dahil bir ihtilâfın hallinden evvel, İdarî bir tasarrufun mana ve şumulü veya kanunî kıymeti hakkında karar verir isede bu kararı alâkadar

tarafllara tatbik ve icra ettiremez, (tefsir davaları) Nihayet İdarî mahkeme, umumî emlâki daha iyi bir surette himaye etmek için bu emlâkin bazı müstemilâtının tamamîyet veya istimalini ihlâl edebilen kabahat ve cünhaları muhakeme ve istisnaen cezalarını tayin etmek vazifesini üzerine alır, (cezaî davalar).

3 — Telhis edilen sistemin başlıca müeyyedesî; salâhiyetler ihtilâfî muhakemeleri usulüdür. Bu müeyyede, idareye kendisine ait olan ve haksız olarak adli mahkemelere sevk edilmiş bulunan işleri mütalebe etmek yolunu açmak suretile salâhiyetlerin tefriki prensibine riayet edilmesini temin eder.

Prensipler namına yapılan bu mütalebe hakkında, hususî bir menfaat namına olmıyarak karar vermek üzere -kanun; yüksek bir mahkeme tesis etmiştir. Bu kanun evvelâ 1849 tarihinde, sonra kat'î olarak 1872 de bu husustaki salâhiyetler hakkında nihaî ve kat'î kararını vermek hakkım, adliye nazırının riyaseti altında müsavi miktarda adliye hâkimlerde devlet şûrası azasından mürekkep ihtilâflar mahkemesine devretmiştir.

Fransız İdarî davalar sisteminin kıymeti (V. Berthelemy, traite elem. 10 eddition) sahife 934 ve müteakip sayfeler 946 ya kadar metin ve not.

Bazı noksanlara rağmen bu sistemin kıymeti büyüktür. Bu kıymet her şeyden evvel iki hâdiseye bağlıdır. Ekseriyetle gayri mükemmel ve batî olan teşriî kuvvet, hukuku idarenin teşekkülünde ancak silik bir rol oynamış ve bunun ihzarını şûrayı devlete bırakmak ihtiyatkârlığında bulunmuştur. O suretle ki hukukun yeni ihtiyaçları bu serbest içtihatta da lâzım olan hukukî çareleri çabuk bulmuştur. Bundan sonra, hakkı ifade etmeğe memur olan âlî mahkeme, bu veçhile kanun metinleri engellerinden kurtulduktan sonra iyi bir surette tensik edilmiştir: Kanun, bu mahkeme azasından büyük bir kısmını müsabaka ile alınmasını âmir. İhtiyarlarla gençlerin feyizli bir teşriki mesaide bulunmalarını, gençlerin cür'et ve hararetlerde - ihtiyarların tedbir ve tecrübelerini mezcetmeği temin eylemiştir. Devlet şûrasına bırakılan ve hemen hemen hudut-

suz olan bu hürriyete, kendi memurlarının kıymeti, ve müessesenin sayanı dikkat olan istikrarı inzimam etmiş ve neticede yeni ve en gayrî

memul vaziyetlere kolaylıkla intiba ettirebilecek sağlam ve elastikî doktrine malik bir heyet vücude getirilmesi, ve idarî mahkemelere diğer memleketlerin ekserisinden daha geniş bir inkişaf temin edilmesi mümkün olmuştur.

İşaret edilmeye şayan olan bir nokta" İdarî davaları azaltmak idareyi, idare edilenlerin hukukî kontrolundan kurtarmak maksadile mahkemelerin idareye ait tasarruf ve muamelelerini ruiyetten menedilmeleri, bilâkis idare edilenlere idare edenlerin suiistimal ve keyfî hareketlerine karşı, her yerde olduğundan daha ziyade şumüllü ve müessir teminat teşkil etmek gibi bir netice vermiştir.

Filvaki bu memnuiyet, bizzat idareyi kendi içinde salâhiyetini reddedebileceği ve ne de kararlarını münakaşa eyleyebileceği bir kazayı kabule sevkeylemiştir. Bu kaza aza sının tam ve kâmil bir vukufu, âmme hizmetlerinin ihtiyaçlar hakkındaki adilâne bir hisse ve büyük bir nısfat kaygusuna ilâve etmelerinden ve icabında hâkimane bir surette ketum kalmakla beraber süratle büyük bir istiklâl keşfetmiş olduğundan âmme hizmetlerinin faaliyetini işkâl etmemekle beraber ferdî hukuku müessir bir tarzda temine muvaffak olmuştur.

Fransız müelliflerinin ekserisi bugün Fransanın idarî kazası lehinde bulunmaktadırlar. Ecnebi memleketlerde de hal bu merkezdedir. (Cilt I sahife IX Traite de la juridict. adm. - Laferriere -) bu mesele hakkında Amerika hukukşinaslarından Frank Goodnow'ın çok sitayişkârane bir mütaleası zikretmektedir. Profesör James W. Garner «French administrative law» (Nisan 1929 cilt 33 numara 6 Yale law journal) namındaki eserinde şöyle diyor: «Devlet şûrasının içtihadı hakkındaki oldukça etraflı tetkikatından sonra hukuku idare sisteminin, en başlıca hatalarında ittihaz etmiş olduğu kararlarla İngiliz ve Amerikan hukukşinaslarının kabul ve teslim etmiş oldukları takdirden daha fazlasına müstahak olduğunu söyleyebilirim. Bunun da sebebi, münhasıran bu sistemin hakikaten muazzam hukukî bir bina olması dolayısıyla değildir; belki son derecede müterakki ve liberal bir mahiyette olmasıdır. Bugün hiç

bir memlekette ferdî haklar, İdarî otoritenin keyfî hareketlerine, suiistimallerine ve kanunsuzluklarına karşı bu derecede himaye edilmiş

değildir. Ve fertler bu nevi suiistimallerden mütevellit zararların tazmin edileceğine Fransada olduğu kadar kanaat ve yakın sahibi değildirler. «Sahife 599) âlim müellif netice olarak şöyle diyor. «Bidayette Fransız hukuku idaresinin başlıca mevzuu, idareyi adli hâkimlerin müdahalesine karşı himaye etmek idi. Fakat gitgide inkişaf ederek başlıca mevzuu, fertleri idare otoritelerinin keyfi ve gayri kanunî hareketlerine karşı himaye etmekten ve bu otoritelerin hatası yüzünden zarar görenlerin zararlarını tazmin ve telâfi eylemekten ibaret olan bir hukuk sistemi şeklini almıştır. Bu hukukun himaye derecesi ve temin eylediği tazmin keyfiyetinin kat'iyeti diğer bütün memleketlerdekinden daha vazih bir surette görülmektedir. Bu vaziyet devlet şûrası sayesinde tahakkuk etmiştir. Uzun müddet adli mahkemelere hukuku hususiyenin muhafızları nazarile bakılmıştır. Fakat bu rolün büyük bir kısmı devlet şûrasına geçmiştir. Pek ufak bir masrafla (pullu bir istida) ve bir dava vekiline müracaata hacet kalmaksızın her vatandaş devlet şûrasına gidebilip her türlü kanunsuz tasarrufların iptalini (mühim olmıyan bazı müstesnalardan kat'ı nazar) talep edebilir. Bu tasarruf hangi İdarî otoriteden sadır olmuş olursa olsun ehemmiyeti ve reisicümhurdan sadır olmakla alelâde bir nahiye müdüründen sadır olmasında hiç bir fark yoktur. (V. Esmein, Elements de droit, beşinci tab, sahife 468).

Maamafih Fransız sistemi hakkında teferruata ait iki muahaza dermeyan edilebilir: 1 - Ekseriya birinci derecede idari kazayı teşkil eden vilâyet idare heyetleri ekseriya başaracakları iş için lâzım olan seviyede değildirler. (Hususî bir teşkilâta sahip olan Seine prefeliği, vilâyet idare heyeti müstesnadır). Bunun da sebebi, mahdut ve dolsuz bir mesleğin, bu kaza memurlarını pek o kadar cezbetmemesidir. Kıymetli adamları buralarda tutmak ise imkânsızdır. Esasen buralarda münhallere memur tayini şekli iyi tensik edilmiş değildir. Memurların adet itibarile kâfi olmaması da ekseriya mahkemenin faaliyetini güçleştirmektedir.

Bunun yegâne çaresi, vilâyet idare heyetlerini İdarî mahkeme olmaktan çıkarak, mıntakavî mahkemeler ihda-

sından ibarettir. 1926 tarihli bütçe kanununun birinci maddesinin icra ve tatbiki için neşrolunan 6 eylül 1926 tarihli kararnamesi parlamentonun

tasdikına iktiran ederek bu İslâhatı tahakkuk sahasına isal eylemiştir.

2 — İkinci muahaza, devlet şûrasında muhakeme usulünün fevkalâde batı olmasıdır. Bu yüksek mahkemede bir çok senelerdenberi insanı hayret ve dehşete düşürecek miktarda bir yığın iş birikmiştir. Birçok defalar vazii kanun ya memurinin miktarını arttırmak veya istintak ve tahkikat mahkemelerinin teşekkül tarzlarını tadil etmek için müdahalede bulunmak mecburiyetinde kalmıştır. Bütün bu muvakkat tedbirler şimdiye kadar, gayri kâfi gelmiştir. Mıntaka itibarile birinci derecede ve bazan nihaî derecede salâhiyeti haiz bir İdarî mahkeme ihdası vaziyete çaresaz olabilir.

Ferdî haklar temyiz mahkemesinden ziyade devlet şûrasınca himaye edilir. Fransadaki teşkilâta göre İdarî kazanın faideleri, ferdî hakların himayesi bahsinde devlet şûrası ile temyiz mahkemesi arasında yapılacak bir mükayese, çok vazih surette gösterir. Adlî mahkemelerin cür'etsizliği hattâ kanunun kendilerine en ziyade serbesti bahşetmiş olduğu hususlarda bile idari salâhiyetlere tecavüz etmekten korkmaları, harfiyen tatbik etmekten tehaşi eyledikleri metinler müvacehesindeki tereddütleri nazarı dikkate şayandır. «Müşterek noktalarda devlet şûrası ile temyiz mahkemesinin içtihatları» 1908 Gaston Jeze «hukuku âmme dersleri, İdarî mukaveleler» 1925) bazı misaller zikretmekle iktifa edelim.

1 — Sokak istikameti meselesinde temyiz mahkemesi birçok defalar mülkiyeti hususiye aleyhinde faidesiz birtakım şiddetler gösterdiği halde devlet şûrası, bu gibi hallerden daima tevakkî etmiştir. Meselâ uzun müddet temyiz mahkemesi umumî emlâke tecavüz etmeksizin ve bidayette bir istikamet ruhsatiyesi alınıyarak inşaatta bulunmuş- olan birtakım hususî şahısların yapmış oldukları binaları yıkmaya mecbur etmiş ve ruhsatiye aldıktan sonra aynı yer üzerinde o binayı tekrar inşa etmesine müsaade eylemiştir. (Dalloz'un repertuvarındaki kararlara bakınız, Voirie par terre 2289-2288).

Bu içtihadı temyiz mahkemesi ancak. 1846 senesine doğru değiştirmiştir. (Voirie par terre No. 943) halbuki devlet şûrası daima bu

gibi inşaat, nakdî ceza tatbikini istilzam etse de, filen umumî emlâke tecavüz teşkil etmiyen inşaatı yıkmağa bu inşaat sahibini mecbur etmek gibi bir neticeye varılmıyacağına karar vermiştir. (Daloz'un repertuvarına müracaat... ilâh).

Yine temyiz mahkemesi nizamen kesilmesi lâzımgelen bir evin cephe duvarında müsaade alınmaksızın yapılan inşaat ve tamiratın bunlar esaslı inşaat ve tamirat dahi olmasa bile hedmine karar verir. Ve hattâ bu kararı, bu kabil inşaatı ait memnuniyeti bu gibi inşaat gayri menkulün mevcudiyetini idame edemiyeceği esasına istinaden devlet şûrası fesheylemiş olduğu halde verir. Devlet şûrası ise bilâkis bu gibi hâdiselerde esaslı olmıyan işlerin hedmine emir vermekten daima imtina etmiştir. (Daloz No. 942; La ferriere juridict. Administr. Cilt 2 sahife 668-667).

2 — Her ne kadar adliye otoritesi, zabıta karar ve nizamlarına muhalif gibi cezaî maddeler hakkında karar verirken, bu idari tasarrufların kanuniye tını takdir salâhiyetine malik ve bu vazife ile mükellef ise de bunu pek ziyade cüretsizlikle yapar. Salâhiyeti saptırmayı, kanunsuzluğun sebebi olan pek güçlûkle kabul eder. Birçok ahval zikri kabildir ki bu hâdiselerde temyiz mahkemesi kararın kanuniyetini kabul etmiş olduğu halde, bilâhare devlet şûrası bu kararı kanunun tayin ettiği vazifeyi tecavüz noktasından iptal etmiştir, (bilhassa meşhur Lesbat meselesi... daha az meşhur olmıyan Laumonnieri Carriol ve Pariset meselesi.)

Yine devlet şûrası bir musiki cemiyetine; heyet halinde sokağa çıkmak müsaadesini vermeyen nahiye müdürünün bu kararını iptal eylediği halde temyiz mahkemesi kararı; bunu kanunî bularak maznun hakkındaki tebirle kararını nakzetmiştir.

3 — Muhakeme usulü meselesinde devlet şûrası, bir adlî müzaheret talebinin haklarında verilmiş olan hükmü yüksek bir idari mahkeme huzurunda itiraz etmek isteyen alâkadarlara verilmiş olan iki aylık mühlet kaydını ortadan kaldırır, halbuki adlî otorite hiç bir zaman bu yüksek

nısfat prensibini kabul etmemiştir. (Hamel 1911, Raine 1913, Laval 1914).

4 — 1918-1914 harbi esnasında ve uzun zamandanberi devlet şûrası, umumî nafia hizmetleri imtiyazlarile; resmi müesseselerin alış verişlerinde idari kaza tarafından vücade getirilmiş olan bir nazari ye yi, sık sık tatbik etmiştir. Buna gayri muntazır haller nazariyesi denir. İmtiyaz mukavelenamesi her ne kadar devamı müddetince, imtiyazı veren ile alan arasındaki münasebetleri tanzim edersede, idari kaza mücbir sebepler mahsulü olan ve mukavele rabıtasının başlangıcı anında tahmini .kabil olmıyan bir takım hâdiseler, icra şartlarında mukavelenamenin İktisadî cephesini altüst edecek derecede derin değişiklikler vücade getirdiği takdirde; bu mukavele hükümlerini hafifletebilir. Meselâ havagazı imtiyazı sahibinin, harp esnasında ve harptenberi kömür fiatının gayri tabîî artması yüzünden maruz kaldığı hal bunun bir misalidir. Bu vaziyetin meşum neticelerine karşı koymak için, devlet şûrası imtiyaz sahibinin menfaatine bir tazminat prensibi kabul etmiştir. (Bordo şehri 1916, Nis şehri 1913).

Bilhassa mukavele harici olan vaziyetin maddî neticeleri itibarile; bu tazminat muhtelif alâmetlere nazaran, imtiyaz sahibine temin edeceği menfaatin ehemmiyeti ölçülerek mukavelenin makul bir surette tefsiri; imtiyaz alanın vecibelerini ağırlaştırmıyacaktır. (Bu tazminat muhtelif alâmetlere nazaran ve bilhassa ehemmiyeti; mukavelenamenin makul bir surette tefsirinin imtiyaz sahibine tahmil edemiyeceği mukavele harici vaziyetin, ağır neticelerle ölçülerek tesbit eder.)

Kabul edilen bu tedbiri imtiyazların eski hükümlerini kolaylaştırmış ve harpten evvelki tarifelerin yeni vaziyete intibak ettirilmesine imkân hasıl olmuştur. (Ville de Lorierit 1923.)

Adlî mahkemelere gelince, bunlar bilâkis harp münasebetile mukavelenamelerin icrası noktai nazarından hasıl olan vaziyeti hesaba katmağı reddetmişlerdir. Ve birçok defalar medyunun vecibelerini ifa etmesi; mücbir sebepler dolayısıle daha masraflı daha müşkül olduğu fakat imkânsız olmadığı hallerde, muafiyet veya tazminattan istifade etmek hakkına malik olmamasına ve vecibelerini tamamilen

ifa etmesine karar vermiştir. (Sen vilâyeti hukuk mahkemesi 1915, Paris 1916 Kapitânın notu) bu nevi içtihattan doğan ve tahammüle imkân

olmıyan bu vaziyete nihayet vermek için biri 21 kânunusani 1918 ve diğeri 9 mayıs 1920 tarihli iki kanunun 1914 harbinden evvel akdedilmiş olan mukavelelerin feshine müsaade etmesi lâzım gelmiştir.

Bu meselede de devlet şûrası, hususî şahısların meşru menfaatlerini mahkemei temyizden daha iyi himaye etmeye muvaffak olmuştur.

Devlet şûrası içtihatlarının pretoriyen vasfı:

İdarî içtihadın cüret ve hürriyetini teshil eden nokta; hukuku medeniye metin ve prensiplerinin umumiyetle sultai âmme ile idare edilenlerin münasiplerine kabili tatbik olmasıdır. Uzun müddet bu hakikat bilhassa nazariyelerde ve adlî mahkemeler huzurunda kabul edilmemiştir. Âmme hukukuna has müesseselerin tarifine ve bunları gayri tabîî bir şekilde hukuku hususiye müesseseleri kadrosuna ithal etmek, ve kıyas tarikile bunlara bu hukukun prensiplerini tatbik eylemek suretile bunların tesirlerinin tayinine çalışılıyordu. Bu yanlış usul, İdarî ihtilâfların inkişafını oldukça tehir etmiş ve ancak devlet şûrasının kendisine tevdi edilen ihtilâflara, âmme hukuku kaidelerini tatbik etmesi sayesinde İdarî mahkemeler kemalini bulmuştur. Metin fıkdanı takdirinde devlet şûrası içtimaî ihtiyaçlardan ve nısfından mühim olmuştur, pretoriyen iş yapmıştır. Kanunun sakit olduğu yerlerde İdarî kaza, hakkı yer etmiştir. Çünkü dünya kanunsuz kalamaz, bunu ihdas etmenin bir sebebi de, idarenin bir cüz'î olmasından dolayı devleti alâkadar eden meselelerde devlet reisinden istiare etmiş olduğu nizam yapmak salâhiyetini bilkuvve istimal etmesidir.

Bu yüksek mahkeme; âmme hizmetlerinin işlemlerini temin ve bu faaliyete hâkim olan esaslı hükümlerle, idarei umumiye ile idare edilenler arasındaki münasebetlere hâkim olması lâzımgelen adalet kaidelerini mezcetmek suretile telâkki yaratmıştır.

Umumiyetle âmme hukukundan mütevellit hukukî vaziyetlere tatbik edilmeyen hukuku hususiye metinlerinin teşkil etmekte olduğu engellerden kurtulmuş olan devlet şûrası, bu vaziyete rağmen hizmetlerin iyi ifasile kabili

telif olacak şekilde hususî şahıslara adalet sahasında her türlü fedakârlıklarda /bulunur. Hattâ iki rakip hakka aynı zamanda riayet

edilmesini temin ile meşgul olan ve hususî şahıslar arasındaki ihtilâfları hal ile uğraşan adli mahkemelerden; bunların yapamayacağı şekilde çok daha ileri gider. İdarenin mevlûdu olan devlet şûrası adalet icap ettiği zaman salâhiyetin bazı imtiyazlarını terkettirir, ve hususî şahıslara birtakım hukuk tefvizi; onlara sarîh bir kanun metninde aransa bile bulunması kabil olmıyan birtakım tazminat temin eder. Hauriau tarafından çok iyi izah edilmiş olan (Precis de droit administratif 10 cu tab, sahife 889-892) bu pretoriyen hukuk bilhassa atideki hususlarda tezahür eder.

1 — Kanunun, hemde hiç düşünmemiş gibi, ilk taşını ancak koyabildiği kanunun tayin ettiği vazifeyi tecavüz davasını devlet şûrası ihdas etmiş ve bilhassa davanın mesmu olmaması sebeplerini ve dava ikame edecek olan mağdurun vasıflarını ve davadaki tesis noksanlarını, zamanın ihtiyaçlarına göre her gün tadil ve ikmal etmektedir.

2 — Her türlü kanun metni haricinde teressüm eden sultai âmmenin mesuliyeti nazariyesi, hergün daha mükemmel bir şekle ifrag ve teşmil olunmaktadır. (Şûrayı Devletin muhtelif kararları hakkındaki noktalarına müracaat) .

3 — İdarî meselelerde hukuku umumiye hakimi sıfatını elde etmek maksadile faal idareyi, idari kazadan ayırmak hususunda devlet şûrasının yapmış olduğu gayretler; ve bilâhare bunlar arasında mukarenet husule getirmek için sarfetmiş olduğu saburane mesai ancak mükerrer kararlarının kuvveti ile bu büyük cüdale muvaffak olmağı kendisine temin etmiştir.

4 — Kanun haricinde muhakeme usullerinin tenkisi: Meselâ devlet şûrası 22 temmuz 1889 tarihli kanundan evvel vilâyet idare heyetleri huzurunda takip edilecek muhakeme usulüne ait kaideleri de yavaş yavaş birtakım kararlar ile tesbit etmiştir.

5 — Hukukî kanunların sakıt metinlerinden hakkı çıkarmakla iktifa etmiyen devlet şûrası, sarîh olmıyan veya fena yapılmış olan bir

kanunu, teşrii bir nakıseyi, baştan başa tashih etmiştir. Meselâ 8 senesi 28 Pluviose kanununun dördüncü maddesi; kanun vazının bir maharetsizliği yüzünden, idarenin icraatından meydana gelen umumi nafia hizmetlerine ait tazminat meselelerini sarahaten vilâyet idare heyetlerinin salâhiyeti haricinde bırakmış idi. Devlet şûrası bu istisnaiyeti mütemadiyen kale almamıştır. Bunu izah için gösterilen deliller ne kadar mahirane olursa olsun devlet şûrasının bunu tamir etmek suretile «metnin maddî malûliyetini» izale etmiş olduğunu kabul etmek îcabeder. (Hauriau).

6 — Nihayet devlet şûrasının tatbiki cemiyetin esaslarını ve meselâ âmme hizmetlerinin mütemadi işlemlerini tanımamağa sevkedecek olan bir kanunu tatbik etmekten imtina eylemek suretile kanun vazına karşı cüretkârane muhalifette bulunması, grev yüzünden azil edilmiş olan memurlar hakkında 22 nisan 1905 tarihli kanunun 65 inci maddesini tatbikten imtina eylemesi bu kabildendir. Bu madde alâkadar memurun inzibatî dosyanın azlinden evvel her halde kendisine tebliğ edilmesini âmir idi. (Şûrayı Devlet 7 ağustos 1909 D. P. 1911 17-3).

Adli mahkemeler içtihadı, kendilerini adeta kanun vazı mevkiine koyarak hareket etmek istedikleri zaman ortaya koyacakları yeni prensipleri, ekseriya sun'î olarak bir kanun metnine bağlamağa çalışırlar, devlet şûrası ile bilâkis kendisini bilihtiyar metinlerden kurtarıp ve ekseriya sarahaten veya zımnen Uzaman, vaziyet ve adalet esaslarına istinat eder. Meselâ temyiz mahkemesi; otomobil şoförlerinin mesuliyeti hakkında 29 temmuz 1924 de isdar etmiş olduğu bir kararda, şoför aleyhine bir hata faraziyesi prensibi kabul etmesini ve bunu yaparken kanunu medeninin 1384 üncü maddesinin birinci fıkrasına istinat eylemiştir ki bu maddenin muhtevası altında bulunan cansız bir şeyin ika eylediği bir hasardan dolayı: bunu muhafaza ve sevkedene hata faraziyesi prensibi tatbik etmekte olduğunu teyit etmek istemiştir. Halbuki ne 1384 numaralı maddeden ve ne de aynı mealde vücade getirilmiş olan iki mu-

kaddem maddeden ve ne de içtihattan böyle birşey istimzacına imkân yoktur.

Aynı vak’ada devlet şûrası, hata faraziyesi prensibini kabul etmek için, halî hazırda otomobil münakalâtının tehlikelerini hatırlatmakla iktifa eder. Bu da zaman, vaziyet ve adalet esaslarına uygun bir sebeptir ki devlet şûrasının mütaleasile otomobil şoförüne istinat ve tahmil olunan hata faraiyesini muhik göstermeye kâfidir.

Devlet şûrası, bütün bu icraatta bulunurken, kendi menşei tahattür eder gibi davranmaktadır. 8 senesinde tesis edildiği zaman, Kanunu esasi mucibince teşriî kuvvetin vazifelerine iştirak ediyordu. Devlet şûrası filen bu vaziyetten çıkmış olmağı kabul etmemektedir. Devlet şûrası bugün kanunun icaplarını tahfif veya takviye etmek suretile kanunu ikmal etmekle kalmaz belki kanun vazınının sakit kaldığı noktalarda bunu görür ve hukuku ihdas eder.

BİRİNCİ BAHİS

Adlî ve İdarî otoritelerin tefriki Prensibi

Umumî noktai nazarlar ve tarifler. — İdarî teşkilâtın istinat etmekte olduğu kanunu esasi prensiplerinin etraflı olarak tetkiki bu kitabın çerçevesine dahil değildir. İdarî kazayı, menşei olarak âmme hukuku kaidelerine bağlamak için bunları burada münhasıran hatırlatmak kifayet edecektir. On sekizinci asır felsefesi idarei mutlakanın mahzurlarını meydana koymuştur. İtisafın tehlikelerine karşı mücadele etmek için bu felsefe, kanunu yapacak olan teşriî kuvvet ile kanunu tatbik edecek olan icraî kuvvetin yekdiğerlerinden ayrı olarak bulunacağı bir devlet teşkilâtını icap ettirmiştir. Birçok filezoflar da, hüküm vermek vazifesini yani gerek vatandaşlar arasında ve gerek vatandaş ile idare arasında zuhur edecek ihtilâfları hal ve fasletmek vazifesini diğerkuvvetten müstakil üçüncü bir kuvvete tevdi etmek istemişlerdir ki bu da adlî kuvvettir. Bu tariftten başlıca maksat, kuvvetlerin ayırt edilmemiş rejimlerde pek o kadar kabul edilmemiş olan ferdî haklara

riyeti temin etmek idi. Büyük ihtilâl adamları bu fikri Montesquieu’de buldular ve bunu hukuku beşer beyannamesine ithal ettiler:

Madde 16 — Bir cemiyetteki, kuvvetlerin tefriki temin

edilmemiştir orada kanunu esası yoktur demektir. Fransa büyük ihtilâli esnasında ikinci bir fikir daha ortaya atılmıştır: İçtimaî noktai nazarından âmme hizmetleri işleminin adli organlar tarafından işkâl edilmemesi şayanı temennidir. Bunun için adli makamların memurlar üzerinde bir nüfuzu ve onların tarifi üzerinde bir güna kontrolü olmamalıdır.

Bu, İdarî ve adli otoritelerin tefriki prensibidir.

Görülüyor ki bu prensibin tefrikinden başka bir tarihî menşei vardır. Bundan başka gayesi ayrıdır. Ferdi, devletin itisafına karşı, himaye etmek maksadile tesis edilmiş olmayıp, devleti ve âmme hizmetlerini, adli kuvvetin ihdasa kıyam edebileceği engellere karşı himaye etmeği istihdaf eder. İhtilâl adamları, bunların tefriki kabul etmek suretile kendilerinin besledikleri liberal felsefenin fikirlerini tatbik ediyorlardı. Bu adamlar idari ve adli otoritelerin tefrikini tensik ederken, mutlakîyetin merkeziyetçi işine devam ediyorlar ve yeni rejimde entandanlar ile parlamentolar arasındaki asırdide mücadeleye nihayet vermek istiyorlardı. Filhakika Fransız inkılâpçıları; merkezî kuvvetin ihdas ettiği yem müesseselerin ekserisinin önünde, eski idare zamanındaki adli heyetlerin biriktirmiş olduğu manialardan İslâhat hassasını tathir etmek lüzumunu esaslı bir surette hissediyorlardı. Bunun için hükümdar mahkemelerini ilga etmişlerdir. Yeni rejim mahkemelerinin, idarei umumiyeyi her ne hususa dair olursa olsun vazifelerini ifa etmelerine engel olmaktan meneylemişlerdir.

Fransız inkılâpçıları, âmme hizmetlerinin iyi işleminin temin için ve aynı zamanda da İslâhatın istikbalini kurtarmak maksadile bu tefrika fevkalâde ehemmiyet veriyorlardı. Onların buna atfetmiş oldukları ehemmiyet ve adli vazifelerin tefrikini bir kanunu esasi prensibi olarak derpiş ve bu prensibi kuvvetlerin tefriki fikrine bağlamağa sevkilemiştir. On sekizinci asır felsefesinin adaleti, diğer iki kuvvetten ayrı bir kuvvet olarak telâkki ettiğini söylersek; bunun böyle olmasının sebebi daha vazih surette an-

laşılır. Eski Parlamentoların gerek teşriî ve gerek İdarî sahadaki tecavüzlerine mani olmak kaygusunda bulunan inkılâp vaznı kanunu bu mahkemelerin kanun yapmalarını, kanunların icrasına engel olmalarını

ve aynı zamanda İdarî işlere müdahalede bulunmalarını menetmiştir.

Hakikati halde ise adalet, kanun esaside ayrı bir kuvvet şeklinde tensik edilmesi, icra kuvvetinin eline verildi ve Millî Müdafaa veya Maliye gibi âmme hizmetleri müesseseleri sırasına girdi. Fakat ihtilâl, icra kuvvetinin içinde tefriki vazaifî ihdas etmiş idi, zira hüküm, vermekle idare etmek birbirinden ayrı şeyler idi.

Devlet Şûrasının, ihtilâl mahkemesinin, ve temyiz mahkemesinin hukukî lisanı, ihtilâl meclislerinin doktrini mucibince İdarî ve adlî vazifelerin veyahut idari ve adlî otoritelerin (kuvvetlerin tefriki) demekte devam eylemektedir, Biz de ifadenin sadeliği itibarile bu tabiri kullanacağız. 1790 kanunu vazı, mahkemelerin muhtemel tecavüzlerine karşı idareyi ve aynı teşriî eseri müdafaa ederken gayet iyi bir ilhamın tesiri altında hareket ediyordu. Filvaki mukayeseleri kanunlar tetkikatı şu ciheti isbat ediyor ki muhakemelerin, kanunlar ve kanunların tatbikatı üzerinde kontrolü mevcut olan memleketlerde bu vaziyetleri, müesseselerin tarakkisi aleyhinde olmuştur. (Bilhassa Amerika için E. Lambert'in «Le gouvernement des juges» eserine bakınız) aynı zamanda bu mahkemelere idari ihtilâfların ruiyeti hakkı bahsedildiği takdirde, idari mahkemeler Fransada olduğu kadar serbest surette inkişaf edememiştir. (Traite de la juridiction, la ferriere. Precis de droit administratif - Hauriou,).

İdarî ve adlî otoritelerin tefrikini teyit eden metinler — Bu prensip bizim âmme hukukumuzda Fransız büyük İhtilâlinin zorla kabul ettirmiş olduğu bir yenilik değildir. Asırlardanberi merkeziyetçi saltanat idaresi bu prensibe revaç vermeğe uğraşmış idi. Loysel (Mahkemelerde taç giydirmek) hususundaki parlamentonun iddialarını şiddetle protesto ediyordu. Divanı muhasebatın ikinci derecede Divanların, maliye bürolarının birbirini müteakip ihdas edilmesi, devlet şûrasına verilen dava ruiyeti salâhiyetleri, entandanlar hakkı kazalarının inkişafı bu uzun mücadelenin muhtelif merhalelerini gösterir. İhtilâl, İdarî merkeziyet prensibi ile birlikte

tefriki vazaif prensibini de muzaffer etmek suretile bu hale hir nihayet vermek istemiştir.

Duport diyor ki: Hâkimlerin her türlü siyâsî faaliyette bulunmaları menedilmelidir. Yalnız vatandaşlar arasında çıkan ihtilâfları hal ve fasletmelidir. Hâkimlerin sırf medenî kanunları tatbik etmek için tayin edildiklerini söyledim. Medenî kanunlar, insanların aralarında mülklerinin tarifini ve tabiî haklarının istimalini tanzim için yapmış oldukları birtakım mukavelenamelerdir. (Müessisan Meclisi 24. Mart 1790 celsesi) Meclisin, adlî tensikâtı yapmağa memur komitesi namına söz söyleyen Thouret de adlî heyetlerin idare üzerindeki yeni ve eski tecavüzlerini hatırlatarak 24. Mart. 1790 tarihli celsede şöyle demişti. (Fransa- da adlî kuvvetin mahiyetini taşıyır eden suiistimallerden biri, o kuvvete has olan vazifeler ile diğer kuvayı umumiye- nin, bu kuvvet ile kabili telif olmıyan ve yalnız o kuvvetlere ait bulunan vazifeler ile karıştırılmasıdır. İdarî kuvvetin rakibi olan adlî kuvvet onun muamelelerini teşviş, hareketlerini tavik ediyor ve memurlarını endişeye düşürüyordu. Adaleti tevzie memur olan hâkimler kendilerine tevdi edilmemiş olan İdarî işlere karışmamalıdır. Komite bu prensibi, projesinin ilk faslındaki maddelere dercetmiştir. Bu maddeler adalet divanlarını tamamen teşriî kuvvete tabi kılmakta ve adlî kuvveti gayet sarıh bir surette idare etmek kuvvetinden tefrik etmektedir.)

Müessisan Meclisi İdare ile adliyenin tefrikini, kuvvetlerin tefriki esasına raptedince İdarenin, adliye vazifeleri üzerinde bir gûna hakkı ve mahkemelerin de idarenin sahasına tecavüz etmeğe salâhiyeti olamıyacağı bedihidir. İhtilâl adamları bunu böyle anlıyorlardı. Fakat her şeyden evvel adliyenin İdarî işlere tecavüz etmesinin önüne geçmek istediklerinden prensibin bu cephesinin diğer cephesinden daha ziyade tenvir edilmiş olması hayreti mucip olacak birşey değildir. Bu suretle idare adliyeye karşı daha ziyade müdafaa edilmiştir.

İşte mutavassıt devrenin prensibini ilân eden başlıca metinleri: 16-24 Ağustos. 1790 tarihli kanun, fasıl II madde 13. - Adlî vazifeler başkadır ve daima İdarî vazifeler den ayrı kalacaklardır, hâkimler her ne suretle olursa olsun, İdarî heyetlerin muamelâtını teşviş ve idare memur-

larını vazifei memurelerinden dolayı huzurlarına celp edemezler. Aksi takdirde hilafı kanun hir harekette bulunmuş olurlar.

13/14 eylül 1791 kanunu esasısı bap II Fasil V Madde 3. - Mahkemeler İdari vazifelere müteallik hususları rüyet edemedikleri gibi idare edenleri vazifei memurelerine müteallik hususlardan dolayı da huzurlarına celp dahi edemezler. 8. kânunusani 1790 tarihli adlî Talimat. - Eğer adlî kuvvet, idare işlerine karışmış ve vazifelerini ifa etmelerini işkâl ederse kanunu esasi ihlâl edilmiş olur. Mahkemelerin ve adalet divanlarının, idarenin hareketlerini işkâl veya tadile matuf olan bütün kararları, kanunu esasiye mugayir olmak dolayısıyla, mamulünbih değildir. Ve İdarî heyetini vazifelerinin ifasından alıkoyamaz.

7/14 Teşrinievvel 1790 tarihli kanun. - İdarî heyetleri hakkındaki salâhiyetsizlik talepleri hiç bir suretle mahkemelerin salâhiyeti dahiline giremez. Bu talepler Umumî İdarenin reisi olan Krala arzolanacaktır. İdare edenlerden hiç birisi memuriyet vazifesi dolayısıyla mahkemeler huzuruna çıkartılamaz, meğer ki kanunlara tevfikân daha yüksek makamlar tarafından gönderilmiş olsun.

Sene 3. Fructidor 16 kanunu. - Ne neviden olursa olsun İdarî tasarruflara ait hususları rüyet etmeleri mahkemelere mükerreren menedilmiştir. (22. kânunuevvel. 1789 tarihli kanuna da müracaat, fasıl III madde 7.)

Ceza kanunnamesi, mahkemelerin idareye tecavüzünü şiddetle tecziye etmektedir. - Madde. 127. Atideki kimseler, kanuna muhalif hareket etmiş olmakla ittiham ve hukuku medeniyeden iskat suretile tecziye edileceklerdir; Gerek İdarî işlere müteallik nizamnameler yapan ve gerek İdarî otorite tarafından verilen emirlerin icrasını menetmek suretile idareye müdahale eden veya memuriyet vazifeleri dolayısıyla idare edenleri celp ve ihzara karar veren, karar veya emirlerinin icrasında bunların, feshedilmiş olduğunu nazarı itibare almayarak ısrar eden, ihtilâf mahkemesi müracaatını dinlemiyen hâkimler, müddeiumumiler ve muavinleri zabıtaî adliye memurları, tatbikatta vazifelerin tefrikini muhakkak göstermek için en ziyade ileri sürülen iki metin, valilerin salâhiyet veya ihtilâf hakkındaki kararlarında zikrolunanlardır. Bunlar da 16-24 Ağus-

tos. 1790 tarihli kanunun II inci faslındaki 13 üncü madde ile, sene 3 Fructidor kanunudur.

Prensibin müteakabil olduğunu söylemiştik, bu esası gerek ihtilâl ve gerek İmparatorluk devirlerine ait metinlerde kat'î surette ifade edilmiştir. Ancak ihtilâle ait metinlerde daha kuvvetli olarak teyit olunmuştur.

3/14 Eylül. 1791 kanunu esasi bap II fasıl IV kısım II madde. 3 - İdare edenler, teşriî kuvvetin icraatına müdahale ve kanunların icrasını tatil edemedikleri gibi adliye memurları üzerinde hiç bir teftiş hakkına da malik değildirler.

Aynı metin bap II fasıl V madde I ve 4. - Adli kuvvet hiç bir zaman ne teşriî bir heyet ve ne de Kral tarafından istimal edilemez. Vatandaşlar, kanunun tayin etmiş olduğu mahkemeden gayrısına sevkedilmedikleri gibi bu mahkeme yerine de herhangi bir komisyon ikame edilemez. Kanunun tayin etmiş olduğu salâhiyetlerden ve davet şekillerinden başka salâhiyetler ve dava şekilleri de cari olamaz..

16-24. Ağustos. 1790 tarihli kanun, bap II madde 17. - Mahkemelerin kanunu esasi ile tasrih edilmiş olan tertibi hiç bir suretle bozulamayacağı gibi bir mahkemenin hakkı kazasına tâbi olan kimse kendi tabii hâkimleri yerine her hangi bir komisyona sevkedilemez ve haklarında kanunun tayin etmiş olduğu salâhiyetler ve dava şekillerinden başka salâhiyet ve dava şekilleri cari olamaz.

Ceza kanunu, ikinci şeklinde derpiş eden tefriki kuvva prensibine muhalefet edenleri de tecziye etmektedir. Madde. 130. - Valilerle Suprefeler, Nahiye müdürleri vesair idare edenler teşriî kuvvetin işine karıştıkları veyahut mahkemelere veya divanlara emrünehyi tazammün eden kararlar ittihaz eyledikleri takdirde medenî haklardan iskat edil inek suretiyle tecziye edileceklerdir. Madde 131. - Bu idare edenler, mahkemenin salâhiyeti dahilinde olan haklara ve hususî menfaatlara müteallik davaları rüiyete kıyam etmek suretile adliyenin vazifelerine tecavüz ettikleri takdirde asgarî 16 ve azamî 150 fran nakdî ceza ile tecziye edileceklerdir.

İdarî ve adlî vazifelerin tefriki prensibinin şumulü ve hikmeti vaz'ı. — Yukarıda zikretmiş olduğumuz metinler

yekdiğerlerine yakın ve fakat birbirlerinden farklı iki kaideye taallûk etmektedir.

1. — Mahkemelerin; İdare edenlere ait olan vazifelerine doğrudan doğruya müdahale etmeleri memnudur. Meselâ kanunların tatbiki için Nizamnameler isdar etmeleri, idare memurlarına emir göndermeleri. (Eski devirde parlamentolar bu gibi emirnameler gönderirler idi.) Mahkemeler artık evvelce olduğu veçhile faal idare ile meşgul olamazlar.

2. — Mahkemelerin, sultai âmmenin salâhiyetlerine veya âmme hizmetlerinin ifasına müteallik olan ihtilâfları yani idari davaları da rüiyete salâhiyetleri yoktur. Bu gibi davalar idareye tâbi hususî organlara tevdi olunacaktır. Yani bu suretle anlaşılan prensip, idari bir mahkemenin ihdasını intaç edecektir.

Birinci kaide kendiliğinden anlaşılıyor. Bu her şeyden evvel taksimi âmal prensibinin tatbiki demektir. Hükûmetmek vazifesi idare etmek vazifesinden ayrı bir şeydir, binaenaleyh bunlar ayrı ayrı organlara tevdi edilmeleri ve yekdiğerine tecavüz etmemeleri icap eder.

Fakat ikinci kaideyi aynı fikirle muhik göstermek mümkün değildir. İster hususî ihtilâflar, ister âmme hizmetlerini alâkadar eden ihtilâflar mevzuubahs olsun, her halde bunlar hakkında hüküm vermek vazifesi aynıdır. Şu halde âmme hizmetlerini alâkadar eden ihtilâfların adlî kuvvetten başka organlara tevdi edilmesinin hikmeni nedir?

Hakikat halde mahkemelerin İdari ihtilâfları rüiyet etmek ten memnu bulunmaları şu veçhile muhik gösterilir; Tefriti kuvva prensibi yalnız vazifevî manada alınmamalı, aynı zamanda siyasî manası da teemmül edilmelidir. (Eğer devlet dahilinde kanunen muhtariyete sahip ve diğerkuvvetlere karşı istiklâl teminatına malik bir icra kuvvetinin bulunması arzu ediliyorsa o kuvvetin kaza hakkında bir nebze hissesi olmasının bir teminat teşkil edeceğini kabul etmek icap eder. Nasılki idare kuvvetinin nizamname yapmak suretile teşriî kuvvette de biraz hissesi vardır. (Hauriou, Laferriere de buna mümasil bir fikir ileri sürmektedir.

Tefriki kuvvadan bahsedildiği zaman göz önüne mutlak ve riyazi bir tefrik getirmek doğru değildir. Kanunu esasının ihdas ettiği kuvvetler

yani sultanın muhtelif salahiyetleri birbirinden tamamilen tecrit edilemezler. Aralarında alelekser pek vasi hudut mintakaları vardır. Ve bunlar her cemiyetin temayüllerine ve o cemiyetin, devletin şu veya bu kuvvetini takviye etmek için hissettiği ihtiyaca göre şu veya bu sahada birleşmişlerdir. İcra kuvveti ile adlî kuvvet arasında ifa edilecek muhtelit bir vazife vardır. Bu da İdarî ihtilâflar hakkında karar vermektir. Bu vazife iki noktai nazardan muhtelittir. Evvelâ idare eden, birçok ahvalde filen ve hukukan bir nevi hakem vazifesini görmek mecburiyetindedir. Bu da idare etmek hâdisesinin bizzarure karar vermek hakkına malik olmasını istilzam eder. Saniyen karar vermek hakkı ve ona merbut olan icra ve tatbik etmek kuvveti, vatandaşların bunlar hakkında daha bitaraf bir makama müracaat ve şikâyetle bulunmalarına imkân bırakmadan, onlara cebren tatbik edilmemek gerektir. Bu suretle İdarî kararları kontrole davet edilecek olan otorite, bir nizam hal ve fasledeceği zaman hâkim vazifesini ve hem de idarenin bir hatasını veyahut bir kanunsuzluğunu tashih edeceği zaman mafevk bir idare e- denin vazifesini görecektir. İcra ve hem de adlî kuvvete mensup olan bir mutavassıt kuvvet bir memleketin ananelerinin, adlî ve İdarî teşkilâtının umumî şartlarının o kuvveti mahkemelerinin veya idaresinin nüfuzunu takviyeye sevketmesine göre, birbirile birleşebilir. Fransada memleketin merkezileşmiş olan teşkilâtı, idareye tevdi edilmiş olan hizmetlerin ehemmiyeti, ve icap ettiği mesuliyetler, adlî heyetlerin kontrolü ile gayri kabili telif görülmüştür.

İdarî ve adlî otoritelerin tefrik prensibinin neticeleri, zikretmiş olduğumuz metinler bütün şiddetle tatbik edildiği zaman, evvelâ iki umumî netice çıkartmak lâzımdır; 1- İdarenin tasarruf ve muameleleri adlî otoritenin nüfuzuna tâbi değildir, hatta huzurundaki bir dava dolayısıyla dahi olsa bu gibi tasarruf ve muameleleri rüiyet edemez. 2. - Memurlar tasarruflarından dolayı adlî otorite huzurunda mes'ul değildirler, meğer ki İdarî otorite dava takibine mezuniyet vermiş ola.

Görülüyor ki bu iki kaide aynı zamanda tasarruf veya

hareketi ve memuru, adlî otoritenin muhtemel olan tecavüzlerine karşı himaye eder. Her iki kaidede mühim bir tahavvüle uğramıştır. O

derecede ki ikinci kaide tamamile değişmiştir. Bu meseleyi etrafı ile ve ayrıca II inci kitabının V. inci babında tetkik edeceğiz. (Numara 122 ve müteakip) prensibin üçüncü bir neticesi de, idari bir kazanın ihdasıdır. - Filvaki sultai âmmenin istimali keyfiyetinin idare ile hususî şahıslar arasında doğurduğu ihtilâfları bitaraf bir tetkike tâbi tutmamak mümkün olamazdı. Binaenaleyh bizzat idare dahilinde, adlî otoritenin salâhiyeti dairesinden çıkarılmış olan ahvalde, icrayı adalet etmeğe memur heyetler vücade getirilmesi muktazi idi. (Berthelemy e bak Traite elemen. 10 uncu tab, sahife 943 ve müteakip sahifeler).

Prensibin bu neticelerini daha etraflı bir surette tetkik edeceğiz.

Mahkemeler idarenin yapacağı tasarrufları yapamazlar. Adlî otorite, idari otoritenin salâhiyeti dairesine dahil olan işler hakkında kararlar ittihaz edemediği gibi idarenin ittihaz etmek salâhiyetine malik olduğu tedbirleri de ittihaz edemez. Binaenaleyh adlî otoritenin idarenin salâhiyetlerine her türlü müdahalesi memnudur. İster ajanların ister meclislerin ve ister idari mahkemelerin salâhiyetleri mevzuubahs olsun.

a) Ajanların salâhiyetleri - Nizamnameler yapmak, münhasıran idari otoriteye aittir. Adlî otorite nizamî hükümler tarikile yani umumî mahiyette karar ittihaz edemez. (Kanunu medenî madde 5.)

İdare ajanlarının hususî ve ferdî kararları da böyle- dir (Bunlar asıl idari tasarruflardır.) Adlî otoritede bu mahiyette tasarruflar yapamaz. Meselâ, kendilerinin madununda bulunan idare memurlarının tasarruflarını tasvip etmek ve bilhassa kendi kontrolları altında bulunan Nahiyeler ile umumî müesseselerin medenî hayatlarına ait tasarrufları kabul etmek, idarenin mafevk ajanlarına aittir. Adlî otorite bu mafevk ajanların yerlerine kaim olamaz. (İdarî velâyet) denilen bu vazifede onlarla rekabet edemez. Şu halde kendisine tevdi edilmiş olan bir ihtilâf münasebetile valinin yerine kaim olmak salâhiyetini istimalle mezun kılınmamıştır. Meselâ idari bir şahsa veya umumî

bir müesseseye kanunî ehliyet kazandıramadığı gibi mukavelename akte demez veya herhangi hukukî bir tasarruf yapamaz.

b) Meclislerin salâhiyetleri. - Kanun tarafından her hangi bir âmme hizmetinin idaresini alâkadar edecek kararlar ittihazına memur olan bir idare meclisinin müzakereleri yerine, adlî bir kararın ikame edilmesi caiz değildir. Meselâ herhangi bir nahiye, bir miktar para tesviyesine mahkûm eden adlî bir mahkeme; kararının icrasını temine Nahiyenin bütçesine mahkûmiyet iktizası tediye edilecek meblâğı resen kaydettiremez.

c) İdarî mahkemelerin salâhiyetleri - Adlî mahkemeler kanunen İdarî mahkemelere tahsis edilmiş olan hususları rüiyet etmeğe salâhiyetli değildirler. Kuvvetlerin tefriki prensibinin neticesi olan salâhiyetsizlik umumîdir. Âmme intizamı icabıdır. Her türlü ahvalde ileri sürülebilir. Bu salâhiyetsizliğe resen mahkeme tarafından karar verilmek icap eder. Mesaili müstahareye, adlî mahkemelerin salâhiyetlerinden münferit olarak derpiş edilemeyecek olan teminat talebi gibi mesaili mütehaddiseye de şamil olduğudur.

Kaidenin jurisdiction des referes hâkimlerinin salâhiyeti kazaiyesine tatbiki - Hukuk mahkemesi reisi, mahkeme usulleri kanunu 806 ncı ve müteakip maddeleri mucibince ve ticaret mahkemesi reisi II. Mart. 1929 tarihli kanun mucibince, hakkı kazalarını müstaceliyetle kullanırlar. Her iki reis bu itibar ile esasî ihlâl etmiyecek olan birtakım tedbirler ittihaz ederler. Bunlar, tâbi oldukları kazalar gibi İdarî bir mesele hakkında karar veremezler. Ve idare otoritelerinin salâhiyetleri dahilinde olan tedbirlerin ittihazını emredemezler. Meselâ jurisdiction des referes davaları hâkimleri bir umumî nafia hizmetinin icrası sırasında vukua gelen zararı tebeyyün maksadile keşif yapılmasını emredemiyeceği gibi, İdarî otorite tarafından emredilmiş işlere muvakkaten fasıla verilmesini emredemez. İdarî kaza huzurunda devletin mesuliyetini istilzam edecek mahiyetteki hâdiseleri tesbit için bir ekisper tayin edemez... ilâh.

Bu sureti halle bazan itiraz edilmiştir. Bunun için de ya ameli menfaat sebebi ileri sürülmüştür: - bazan acil

müşahedelere lüzum vardır; bunlar olmadığı takdirde tarafeynin hakları haleldar olmuş olur. Veyahut jurisdiction des referes davası hâkimlerinin

emirnameleri, esası ihlâl etmemekte olduğundan kuvvetlerin tefriki prensibi bu meselede alâkadar görülmemiştir. Fakat birinci delilin hukukî mahiyeti yoktur. Esasen Vilâyet İdare heyetlerine ait olan bütün meseleler için 22. Temmuz. 1889 tarihli kanunun 24 üncü maddesi bu mahkeme reisine, tarafeynin talepleri üzerine her türlü müfit müşahedelere tevessül edebileceğine müsaade etmiştir. İkinci delile gelince: İhtilâl devrine ait metinler, adli otoritenin muvakkat ve kat'î tecavüzleri arasında fark gözetmemekte olması mülâhazasıle kâfi derecede ret ve cerh etmiştir.

Birçok içtihatlar, mütemudiye jurisdiction des referes davası hâkimlerinin salâhiyetsizliklerine taraftardır. (İhtilâf mahkemesi 1888, 1902 Bordo, Lyon 1920. Daloza bak No. 65, 166, 171) Maamafih burada şurasını işaret etmek icap eder ki istical davalarının mahkemesi İdarî mahiyette mesaili müteahhire ile esasın hâkimi kadar bağılı değildir. İleride göreceğimiz gibi adli otorite, kendi salâhiyeti dairesine dahil bir ihtilâfın rüyeti esnasında halli; asıl ihtilâfın halli için lâzım olan idari mahiyette bir meselei mütehaddise zuhur ettiği takdirde meselei müstahharenin halline kadar karar vermeği tecil etmesi icap eder. Meselâ müzakerat esnasında tarafeynin iddialarının istinat ettirilmesi için herhangi idari bir tasarrufun tefsiri mevzuubahs olursa.

Bu takdirde adli otorite ihtilâf hakkında karar vermeğe salâhiyettardır. Yalnız meselei müstahare bu salâhiyetin haricinde kalır. Jurisdiction des referes davası hâkimi; umumiyetle meselei müstahhareyi halletmiyerek, bilâkis talik ederek kendisinden istenilen muvakkat tedbirleri alır.

Meselâ adli otorite, tenvirat sahibi imtiyazı ile aboneler arasında zuhur edecek hususî ihtilâflar hakkında karar vermeğe salâhiyettar olduğundan jurisdiction des referes davası hâkimi, esas ihtilâf halloluncuya kadar tarifenin tezyit edilmesini kabulden imtina eder, abonelerden kesmiş olduğu elektrik cereyanını onlara vermekte devam etmesini sahibi imtiyaza emredebilir.

Jurisdiction des referes davası hâkimi bu takdirde, müd-

deialeyh tarafından ileri sürülen ve tenvirat imtiyaznamesi maddeleri manasının tefsirine müteallik bulunan talep üzerine, idari otorite

tarafından tetkikat yapılması hususunu talik edebilir. Bu tefsiri zarurî addedecek olursa bu davanın ancak esasına taallük edebilir. Ve binaenaleyh jurisdiction des referes davası hâkimi, matlûp muvakkat tedbiri emretmek için, bu tefsiri yapmak mecburiyetinde değildir.

İdarî tasarrufların icrasına engel olmaktan mahkemelerin memnu olmaları.

Umumî kaidenin tatbiki ve memnuiyeti sabıkanın istitalesi olan bu memnuiyete tevfiikan mahkemelere husutılâfları hal ve fasletmek.

1 — İdarenin tasarruf muamelelerinden mütevellit ihtilâfları hal ve fasletmek?

2 — İdarî tasarrufları, salâhiyetleri dairesine dahil bir ihtilâfa tatbik etmekten istinkâf eylemek... İdarî tasarrufları tefsir etmek bunları iptal veya kanuniyetleri derecesini takdir etmek salâhiyetine malik olamıyan mahkemeler, bul tasarrufları tatbik etmeği ve kendi huzurlarında bu tasarruflar ileri sürüldüğü zaman bunların ihdas ettikleri hukukî neticelerini reddedemezler.

3 — İdarî tasarrufları iptal veya bunların kanunî kıymetlerini takdir etmek.

4 — Kendilerine bir ihtilâf tevdi edildiği ve bu ihtilâfın halli için birtakım İdarî tasarrufların tefsiri icap eylediği zaman bu tefsiri yapmak.

5 — İdarî tasarrufları tadil, tashih ve tesirlerini tahdit etmek. Burada umumî kaideler mevzuubahs edilmiştir. Tafsilâtı ikinci kitapta verilecektir.

İdarî kaza. - Adlî mahkemeler, ne âmme hizmetlerinin ifası yüzünden çıkan ihtilâflar hakkında bir karar verebilir ve ne de birtakım İdarî tasarruflar, vatandaşları zarara sokması takdirinde bunları iptal edebilir. Vatandaşlar, kendi haklarını idareye karşı ne suretle müdafaa edebilirler? Kuvvetlerin tefriki' prensibinin ihtilâl kanunları ile neşrü ilân edilmiş olduğu Belçikada faal idarenin bizzat kendisinin dahil olduğu ihtilâflarda hakem vazifesini görmesi sistemine sadık kalmıştır. İdarî müracaatlardan olan mafevk otoriteye müracaat, orada açıktan açığa meratibi

silsile vasfını arz etmektedir. Fransada ise pek haklı olarak idari ihtilâfların idareye mensup ve mahkemelerden müstakil bir makam

tarafından halledilmesi ne derece mantıki ise bu davaların yalnız esası değil belki aynı zamanda hakikaten bitaraf ve vicahi bir tetkik olmaksızın ve hukukun hami usullerinin şekli haricinde hal ve fasledilmesi, o derece adalete muhalif olur mütaleası ileri sürülmüştür. Bu sebepten dolayı kanun vazii yavaş yavaş İdarî davalar sahasında, bidayette tamamilе istişarî mahiyette olan heyetleri onlara kendilerine has bir kuvvet ve hakikî bir istiklâl vermek suretile ihtisasa mazhar etmeğe mecbur olmuştur. O şekilde ki her türlü gayri hukukî nüfuzlardan uzak münevver bir İdarî adalet heyeti teşekkülü imkân dahiline girmiştir. (Barthelemy'e bak).

Başlıcaları devlet şûrası ile Vilâyet idare heyetleri olan bu İdarî heyetlerin bugün başlıca salâhiyetleri, idari nizalar hakkında hüküm vermek ve İdarî tasarrufların kanuni- yeti hakkında kazaî kontrol yapmaktır. İdarenin bir kısmı olan bu mahkemeler idarenin nüfuzunu kırmaksızın onu davalara dahil etmek, hatalarını tanımak ve onun namına adalet kaidelerine muvafık hal suretleri kabul ettirmek salâhiyetine malikdirler. Fakat faal idarenin diğer organlarından farklı olduklarından aynı zamanda hem hâkim hem de müddei veya müddeaaaleyh mevkiinde kalmazlar. Kâfi derecede müstakil olduklarından idare edilenlerin itimadına mazhardırlar ve kararları (bilhassa devlet şûrasının, kararları muta ve muteberdir. Mösyö Hauriou'nun dediği gibi (İdarî kaza, matlûp hukukî kaideyi bihakkin tebeyin edebilecek bir kazadır, aynı zamanda İdare hesabına ve adalet kazası namile fedakârlık yapabilecek derecede de bir idaredir.

İdarî kazanın umumî vasıfları. 1 - İdarî mahkemelerin kendilerine has bir sahası vardır: Âmme hizmetlerine müteallik tasarruf ve muameleler yüzünden ortaya çıkan ihtilâfların mahkemesi ve İdarî tasarrufların kanuniyetini kontrol... Bu hakikaten onun sahasıdır.

Bu salâhiyetlerin heyeti umumiyesi, adlî mahkemelerin rüiyet ettikleri mevattan bir kısmının alınması demek değildir. Tabiri diğerle İdarî mahkemeler fevkalâde mahkemeler değildir. Onların rüiyet ettikleri davalar bizzat ma-

hiyetleri itibarile İdarî davalardandır. Ve rüiyet etmeleri için hususî kanun metinlerine hacet yoktur.

İdarî mahkemeler kendi sahalarında Hukuku Umumiye hâkimidirler. Nasılki adlî mahkemelerde kendi sahalarında böyledirler. (Barthelemy'e bak) binaenaleyh İdarî mahkemeler ile mukayese yapıldığı zaman adlî mahkemeleri işaret etmek için (Umumî mahkemeler) veya (Umumî kaza) tâbirinin konulması yerinde değildir.

2. Adlî hususlarda olduğu gibi İdarî hususlarda da adalet, (delegue) yoksa (retenue) değildir.

(Bazı müstesnalardan kat'ı nazar) bunun manası, devlet reisi tarafından imzası altında icrayı adalet edilmediği demektir. İdarî mahkemeler, yalnız devlet reisine bir hal sureti teklif eden birtakım tahkikat heyetleri değildir. Fakat müstakil birer organdırlar. Kendi reislerinin imzası altında ve Fransız milleti namına karar ittihaz ederler.

3. İdarî hâkimlerin hiç birisi lâyenazil değildir. Yalnız divanı muhasebat azası müstesnadır. Buna ekseriya teessüf edilmiştir. Fakat tenkit amelî olmaktan ziyade nazaridir. Layenazillik hukukan mevcut değil ise de fiilen mevcuttur. Devlet şûrası azalarının istiklâlleri, adalet esaslarına müstenit terfiler ve müesseseyi teamüller ile her hangi bir lâyenazillik, kanunun temin edeceğinden daha iyi bir şekilde temin edilmiştir.

4. Birçok adlî mahkemelerde olduğu gibi idare mahkemeler nezdinde de hükümet namına şifahî veya tahrirî mütalea şeklinde reyini beyan etmeğe memur bir müddeiumumi bulunur. Maamafih cezaî hususlarda (Büyük yollar kabahat ve cünhaları ve seyrüsefer zabıtası cürümleri) Hukuku umumiye namına hareket edemez. Bu gibi hususlarda Hukuku umumiye namına faal idare memurları olan Vali veya Nazır hareket eder.

5 — İdarî mahkemeler, iki derece dava rüyet ederler. Fakat istinaf hakkı daima umumî bir kaide değildir. Birçok davalar hakkında ilk ve son derecede devlet şûrasınca karar verilir. (İptal davaları, Vilâyet Umumî meclisleri intihabatı aleyhindeki müracaatlar sultai âmmenin fevkalâde akdî mesuliyetleri bahsi, devlet alım ve satımları... ilâh) fakat istinaf hakkı mevcut olur ise bu hak, ihtilâfın kıymetinden müstakil olarak mevcut olur. Mevzuu-

bahs nakdî menfaat nekadar asgarî olursa olsun istinaf hakkı mevcuttur.

6 — Ne İdarî mahkemeler, ne de adlî mahkemeler umumî

hükümler ve nizamlar vazetmek tarikini iltizam ve bu yolda karar ita edemezler, (kanunu medenî 5).

7 — Bu mahkemelerin kararları kanunu medeninin, kazaiyyei muhkemenin nisbî netayicine dair olan 1351 inci maddesi hükümlerine tâbidir. Maamafih devlet şûrası kanununun tayin ettiği vazifeyi tecavüz dolayısıyla vukubulan müracaat üzerine idari bir tasarrufu iptal eylediği takdirde iş böyle değildir. Bu takdirde mevzuubahs tasarruf herkes için mefsuh olur.

8 — İdarî mahkemeler, adlî mahkemeler gibi müddeabihden fazlasına hakem suretile karar veremezler.

9 — İdarî mahkemeler faal veya rey ita eden idareden mütemayizdirler, bugün faal idare memurlarının asla idari hâkim olmadıkları söylenebilir. Ne Nahiye Müdürü ne Vali ve ne de Nazır ihtilâflar hakkında hüküm veremezler. Maamafih bugün faal veya rey ita eden idare ile idari kaza arasındaki eski karışıklığın bazı izleri mevcuttur.

Devlet şûrası yüksek bir idari mahkeme olmakla beraber aynı zamanda faal idarenin istişarî bir heyetidir. Vilâyet İdare heyeti de Vilâyet veya Nahiye sahasında istişarî salâhiyetlere malikdir. Bundan başka hiç olmazsa nazarî olarak valinin riyaseti altındadır.

İdarî kazanın faal idare üzerine bir nevi nazarî olması onun ihtiyaçları ile usulleri ve noksanlarıyla istinas kesbetmesi fena birşey değildir.

Bu suretle faal idare memurlarında, kendi haklarında yabancılar tarafından hüküm ve karar verilmediği intibai hasıl olur. Esasen idari bir rey vermiş veyahut bir kararname ihzar etmiş olan devlet şûrası âzasının bu suretle ihzar etmiş oldukları bir kararnameden tekevvün eden davaları rüyet edememeleri için icap eden kanunî tedbirler alınmıştır. Vilâyet İdare heyetlerine gelince; bunların kararları daima istinaf edilebilir. 6 Eylül 1926 tarihli reformdan beri valî, bu mahkemeye hattâ nazarî olarak dahi riyaset etmemektedir.

Esasen ne adlî mahkemeler ve ne de idari mahkemeler, faal idarenin sahasına tecavüz edemezler. Nitekim devlet şûrası idari bir tasarrufu iptal ettiği zaman faal idare o ta-

sarrufu dilediği şekilde tekrar yapmakta veya hiç yapmamakta muhtar kalır.

Hatta herhangi bir ihtilâf, kazayı kâmile tâbi hir da- veya mevzu olsa, yani İdarî mahkemeler yalnız bir tasarrufu iptal etmekle kalmıyarak aynı zamanda idare aleyhinde mahkûmiyet kararı verseler yine bu ihtilâfın mahiyeti ancak nakdî olabilir. İdare, ne bir tasarrufu yapmağa ne şu veya bu işi icraya şu veya bu şekilde hareketten memnuiyete, ne de bilvasıta cezaî bir mecburiyet yolile herhangi bir mecburiyete mahkûm edilemez. İdarî mahkeme yalnız prensip itibarile, akdi borçları miktarını tesbit, ika edilen zararların tazminat miktarını tayin ve idareyi muayyen bir para ödemiye mahkûm edebilir.

Nihayet şurası da nazarı dikkati celbe şayandır ki devlete karşı icra yolları mevcut olmadığından mahkûmiyetlerin icra mevkiine vaz'ı onun ihtiyarına bağlıdır.

10 - İdarî mahkemelerin üçüncü şahıslar aleyhindeki kararlarının icrası, adlî mahkemeler kararlarının icrası vasıtalarının aynı ile temin olunur. İdarî bir mahkemeden lehine bir karar istihsal etmiş olan kimse bu icraî karara istinaden, bununla muhtelif, surette haciz muamelelerine tevessül edebilir, Adlî ipotekten istifade edebilir. (1889 kanunu).

İdarî ihtilâfların muhtelif gurupları - Yukarıda görüldüğü gibi (methal numara 3) İdarî kazanın vazifesi oldukça mütenevvidir. Bu tenevvü, İdarî ihtilâfların dört kısma ayrılmasını intaç etmiştir; Kazayı kâmile tâbi ihtilâflar, iptal ihtilâfları, Tefsir ihtilâfları, Cezaî ihtilâflar. Aşağıda bu dört kısmın her birinin mümeyyiz vasıflarını tesbit edeceğiz.

Kazayı kâmile tâbi ihtilâflar ile iptal ihtilâfları, bunların en mühim olanlarıdır. Birinci hâdisede İdarî kazanın hakemliği, gerek hukuken ve gerek filen vaziyet üzerinde tam bir surette icrayı tesir eder. Tazminatlar tahsis eder. (Umumî nafia hizmetleri ihtilâfları) hattâ faal idarenin kararlarını bozar. (Bilâ vasıta ergiler, tehlikeli uygunsuz ve sıhhate muzır müesseseler ihtilâfları). İkinci hâdisede ise bilâkis idari kaza, kontrolünün hâdiseler ve tarafeynin müteakıl hakları üzerinde değil bizzat tasarruf üzerinde icra eder. Tasarrufun icrasından doğabilecek hukuk veya zarardan müstakil olarak tasarrufa merbut kalır. Hukuka mûna-

fi olduğu halde onu sansür eder, bunun için de tasarrufun, bir şahsın hukukunu ihlâl etmiş olması zarurî değildir. Yalnız tasarrufu iptal

etmekle iktifa eder. Onu islâh veya onun iptali keyfiyetinden, nakdî neticeler istihraç edemez. Hiç şüphesiz bir tasarrufun icrası, bir şahsın kanuna muhalif olarak zararını mucip olursa bu zararın tazmini zaruridir. Bu da kazayı kâmile tâbi bir ihtilâfın işidir. Ve bu ihtilâf ancak bu şekilde faaliyete geçer.

Bu iki şeklin kendilerine hasolan sahaları nedir? Ne gibi ahvalde kazayı kâmile tâbi davaya ve ne gibi ahvalde bir iptal davasına müracaat edilir? Umumî bir tarzda da iptal davasının idari tasarrufları, bu tasarrufların icrasından müstakil olarak kontrol etmekte olduğu söylenilebilir.

Halbuki, kazayı kâmile tâbi ihtilâflar, âmme hizmetlerinin işlemlerinden tahaddüs eden tasarruf muamele ve hareketlerin icrasının hukukî neticelerini tanzim eder. Mösyö Hauriou'nun dediği gibi «İptal müracaatı, esas icraî bir karar olup sihhat ve makbuliyeti dahilinde derpiş edilmiştir. Kazayı kâmile tâbi müracaat, esas ise icra ve idare hâdiseleri ve bunların doğurduğu enfüsî tazmin haklarıdır.» Meselâ bir taahhüdün bakiyei hesabının tesviyesi talebi, bir mükellefin kendisine tarholunan vergi miktarına karşı itirazı, İdarî bir kaza dolayısıyla devlete karşı tevcih olunan mesuliyet davası, İdarî bir muamelenin icrası ya bir âmme hizmetinin ifası sırasında hususî bir şahsın menfaatlerinin ihlâl edilmiş olması esasına istinat eder. Bunlar kazayı kâmile tâbi ihtilâfları harekete getirir. Bilâkis bir zabıta nizamnamesinin tanzim ve neşir ve ilâmı, bir tevakkuf ruhsatnamesinin verilmesi veya geri alınması, her türlü icradan müstakil olarak, iptal tarikile itiraz edilecek olan İdarî tasarruflardır. Alâkadar her şahıs kanunun tayin ettiği vazifeyi tecavüz iddiası ile usule muhalif olan zabıta nizamnamesini, bu nizamnamenin cibrî tedbirlerle veya cürüm zabıt varakalarda icra mevkiine konulmasını beklemeksizin devlet şûrasına müracaat edebilir. Her alâkadar şahıs bir imtiyazın veya bir ruhsatın gayri kanunî surette istirdadını natık olan İdarî bir tasarrufun iptalini bu karar hükmünün icra edilmesini beklemeksizin talep edebilir. Bu o kadar doğrudur ki bugün metruk eski devlet şûrası içtihadı, bazı ahvalde bu kabil

bir tasarrufun icra edilmesini iptal müracaatının mesmu- iyetine mani teşkil etmekte bulunduğu karar veriyordu. Kazayı kâmile tâbi

davalarda, mütakabil haklarını müdafaa eden iki taraf bulunur. İdare edilen kendisine, şahsi hukukuna yapılmış olan bir haksızlığa karşı itirazlarını iddialarını dermeyan eder. İptal davasında müddei, kendi şahsî hukukunun izrar edilmiş olmasından ziyade umumi noktai nazardan bir hakkın ihlâl edilmiş olmasından şikâyet eder. Onun borçlu olarak takip ettiği idarenin kendisi değil, belki hukuka mugayir telakki eylediği için hukukan iptalini istemekte olduğu tasarrufun kendisidir. Müracaat iki taraf arasında mevcut ihtilâfa değildir. Hizmetin islâhı için gayri kanuniliğe karşı yapılan gayri şahsî bir cıdaldır. Kazayı kâmile tâbi davalar enfüsî, iptal davaları afakîdir. Bu sebepten dolayı bunlardan birincisi yalnız bir hakkı ihkak etmek isteyeneye açık olduğu halde, İkincisi gerek halkın ve gerek idarenin menfaati, âmme hizmetlerinin dürüst bir şekilde işleminde olduğundan, bunlardan laâlettayin menfaati olan herhangi biri tarafından tahrik edilebilir.

Âfakî bir surette derpiş edilmiş olan bir İdarî tasarrufun sıhhati meselesi, enfüsî hakların mündemiç bulunduğu filî birtakım hâdiselere ekseriya sıkı sılaya merbut bulunur. Bu takdirde iptal davasının kazayı kâmile tâbi bir dava ile karıştığı ve binaenaleyh birinden evvel diğerrinin tahrik edilemeyeceği uzun müddet müdafaa edilmiştir. İşte buna (müvazî müracaat) meselesi derler. Meselâ bazı vasıtasız resimler tahsilini temin eden İdarî tarifelerinin sıhhati davası, harem şu veya bu mükellefe tatbik edilmesi münasebetile doğan kazayı kâmile tâbi davalardan tefrik edilemezdi. Mükellef kanunun tayin ettiği vazifeyi tecavüz tariki ile yalnız tarife aleyhinde dava ikame edemez idi. Onun kanuniyetini ancak tatbiki münasebetile ve cibayet maksadile tanzim edilmiş olan ödeme emrine karşı münakaşa zemini ittihaz edebilirdi. Fakat bugün devlet şûrası böyle bir halde bu iki meselenin birbirinden gayri kabili tefrik olması esasını oldukça güçlûkle kabul ediyor ve umumiyetle hukukî ve aynı zamanda amelî olan birtakım sebepler dolayısıyla (Bilhassa masraflarda tasarrufu...) idare edilenlerin kazayı kâmile tâbi davadan tasarrufun, âfakî sıhhatine ait ihtilâfî tefrik etmelerine müsaade ediyor.

Kazayı kâmile tâbi davalar — Buraya kadar verilmiş olan izahat idari mahkemelerin şeklinin, mahiyetinin ne olduğunu anlatmıştır.

Barthelemy'nin tâbiri veçhile (Kazayı kâmile tâbi davalar dolayısıyla idari mahkemeler hukuk mahkemelerini andırırlar. Bunlar filen ve hukuken hâkimdirler. Bir davanın esası hakkında karar verirler, kararları bir hakkın ilânını mütazammındır. medyun olunan şeyi tebyin, iade veya tediye mahkûm ederler, kararları bizzat vacibülicradır. İpoteke yol açarlar ilâh...) Vaktile bu gibi müracaatlara, tasarrufun iptalinden başka bir netice vermiyen ve muhakkak surette ihlâl edilmiş bir hakkın mevcudiyetini farz ve istilzam etmiyen kanunun tayin ettiği vazifeyi tecavüz müracaatına mukabil olarak «asıl ihtilâf müracaatları» deniliyordu. Bu son müracaat, asıl müracaatlarla meratibi silsileye riayet suretile yapılan müracaatlar arasında bir nevi intikal köprüsü halinde idi. Bundan evvelki numarada kazayı kâmile tâbi davalar ile iptal davaları arasındaki mahiyet farkından bahsettik, tatbikatta idarenin muamele ve hareketlerinden inbias eden davaların kazayı kâmile tâbi davalar olduğu, halbuki idari tasarruflar ihtilâfları, umumiyetle bir iptal davasına mevzu olurlar. Şüphesiz idari tasarruflar gayri kanunî oldukları zaman, bir hukuku ihlâl ve bir menfaati izrar etmişler ise kazayı kâmile tâbi bir davaya mevzu teşkil ederler. Fakat bu takdirde ilk evvel kanunun tayin ettiği vazifeyi tecavüzle şaibedar olan tasarrufun iptal ettirilmesi icap eder. Bu cihet yapıldıktan sonra ötede tazmini kabil bir hareket kalır ki, kazayı kâmile tâbi bir dava şekli ile bunun hakkında bir tazminat talebinde bulunmak mümkündür. Meselâ bir memur kanunsuz bir surette azledildiği takdirde evvelâ kanunun tayin ettiği vazifeyi tecavüz tarikile gayri kanunî olan azil tasarrufunu iptal ettirmek üzere iptal davasını tahrir eder. Bilâhare icap ederse kazayı kâmile tâbi dava vasıtasile kendisine tazminat verdirir.

Esasen devlet şûrası, usuldaki bu güçlüklerin önüne geçmek için çok enteresan birtakım mesai sarf etmiştir. Bu gün kazayı kâmile tâbi dava şeklinde bir müracaat (mese-

lâ bir tazminat talebi) vuku bulduğu zaman müddeinin istidanamesine tenkit edilen tasarrufun iptaline matuf mülâhazaların ilâve etmesini

kabul eylemektedir. Belediye memurlarının azli meselesinde 'bu suretle karar verilmiştir. (Devlet şûrası kararı 31 mart 1911) Görülüyor ki kazayı kâmile tâbi davalarda, idari kazanın ihlâl edilmiş bir hak mevcut olduğunu tanınması ve buna sebebiyet vermiş olan tasarrufun az çok islâh suretile bu haksızlığın tamiri mevzuubahistir. (Berthelemy, Laferriere) kazayı kâmile tâbi davaları üç sınıfa ayırır.

1 — Amme hizmetlerinin seyrini alâkadar eden muhtelif mukaveleler dolayisile idare ile hususî şahıslar arasında zuhur eden ihtilâflar.

2 — Devletin diğer vecibe menbalarından doğan nakdî vecibeleri (mukavele, şibih mukavele, kanun) hakkındaki ihtilâflar.

3 — İdarî muamelelerin intaç ettiği vecibeler ve haklara, umumî muhasebe, vergiler, askere alınma, intihap muamelelerine müteallik ihtilâflar.

Misal vermek için, kazayı kâmile tâbi davaları şu suretle sıralarız.

a) İdarei umumiye aleyhine zarar ve hata dolayisile açılan mesuliyet davaları. Meselâ umumî nafia hizmetlerinin icrası yüzünden vukua getirilen zararlar için tazminat talebi İdarî (kazalar - accident veya âmme hizmetlerine müteallik hatalar dolayisile Devlet veya emsali aleyhine açılan mesuliyet davaları.

b) Umumî nafia hizmetleri pazarlıkları, Devlet levazımı pazarlıkları, âmme hizmetlerinin idaresi için aktedilmiş olan imtiyaz muahedeleri (verilen malzeme bedelinin, görülen iş ücretinin, sair matlûbatın tediyesi talebi, pazarlıkların veya mukavelelerin feshi talebi, idare tarafından verilen fesih, iskat kararları üzerine açılan davalar) gibi İdarî mukavelelerden doğan davalar.

c) Vasıtasız vergilerle buna mümasil rûsum davaları (vergiler miktarının tenzili veya terkini... ilâh).

d) Umumî muhasebeye müteallik davalar (Mirî mallar muhasebecileri tarafından verilen hesaplar hakkında - ki hükümler, muhasebelerin kazaî kontrolü).

e) İdarî intihabata müteallik muameleler davaları. (Vilâyet umumî meclisleri, Arondisman meclisleri, nahiye meclisleri, inerler veya

muavinleri intihapları ilâh.) Bunlar kazayı kâmile tâbi davalardır. Zira intihap hâkimi yalnız intihabı feshetmekle kalmaz ekseriya hatalı veya muharref neticeleri islâh eder ve faal idare organları tarafından müntehip ilân edilmemiş olan namzetleri intihap e- dilmiş ilân eder.

f) Memurlarla mümasillerinin maaş, ücret, tekaüdiye davaları.

g) Tehlikeli, uygunsuz ve sıhhate mugayir müesseselere ait davalar... Müstesna olarak, sınıflandırılmış olan müesseselerin açılmasına ruhsat veren veya mani olan vilâyet kararlarına karşı itiraz tarikile açılan bu nevi davalar, akla gelebileceği veçhile, alelade bir iptal davası değildir. İdarî kaza yalnız vilâyet kararlarını iptal etmekle kalmaz, onu islâh, yeni hükümler istar ve idarenin talep etmiş olduğu bazı tedbirlerini faydasız veya ifrata varmış addile iktifa eder. (Barthelemy).

İhtilâf davası ikame etmek için, müddeinin dava ikamesinde bir menfaati olması kâfi değildir. (Gerçi daima lâzım olan bir şarttır.) Aynı zamanda tanınmamış veya ihlâl edilmiş bir hakkı da ileri sürmesi icap eder.

Alâkadar, iptal talebi haricinde (çünkü iptal davası idarenin muamele ve hareketleri üzerinde değil, bizzat İdarî tasarrufları hakkında açılabilir.) Başkaca bir hak talep etmiyecek olursa idare edilen ancak meratibî silsile veya lütfü atifet tarikile müracaatta bulunabilir.

Kazayı kâmile tâbi davalar daima bir İdarî karar aleyhinde vukubulur, ki bu şekilde sık sık tesadüf edilir, bu müracaat istisnâ olarak bu kararın tarihinden itibaren veya ekseriya bu karara alâkadarca husul ittilâi tarihinden itibaren iki ay zarfında yapılmak icap eder. (Vaziyete göre kararın neşri veya tebliği).

İptal davaları. - İptal davası şimdi bahsetmiş olduğumuz kazayı kâmile tâbi davalardan şu noktadan ayrılır... İptal davası hukukî bir tasarrufun iptalini istihdaf eder, onu islâh etmekle veya idareyi nakdî bir mahkûmiyete çarpmakla meşgul olmaz. İptal davası bir tasarruf, bir karar aleyhine müteveccihdir; hattâ bir mütalebeyeye karşı ida-

rece sükût edilmesine karşı da müracaatta bulunulur. Bu takdirde sükût, zımnen ret veya ademi kabul kararı mahiyetinde telâkki olunur.

İhtilâfların bu kısmı butlan kaidelerde alâkadardır. Bir idari tasarrufun hukukî neticeleri olabilmek için, bu tasarrufun umumî bir otorite tarafından salâhiyetlerin hududu dahilinde ve kanunun talep ettiği şekiller altında, (ve en mühim nokta olmak üzere) kendisine tevdi edilen vazifesinin ruh ve maksadı dahilinde yapılmış olması lâzımdır. Tasarrufun malûliyeti alelusul kabul ' edilince hukukî neticeleri de sukut eder. Bu malûliyet, bazı defa def tarikile bizzat adli otorite huzurunda ileri sürülebilir. (Meselâ cezaî meselelerde alelâde polis nizamnamelerinin tatbiki veyahut bilvasıta vergiler meselelerinde resimleri veya tarifeleri vücade getirmiş elan İdarî tasarrufların kanuniyeti mevzuubahs olduğu zaman).

Adli otorite, bir ihtilâfa vaziyet ettiği takdirde tarafeynin ileri sürmüş olduğu bir tasarrufun sıhhat iddiasını evvelbeevvel takdir etmesi için İdarî otoriteye göndermesi- le de malûliyet meselesi ileri sürülebilir. Fakat bilhassa İdarî bir tasarrufun butlanı, ademi sıhhati, kanunun tayin ettiği vazifeyi tecavüz müracaatına yol açar.

Bu müracaat ile idare edilenler, Devlet şûrasına kanunun metnine veya ruhuna muhalif olan idari otoritenin her nevi icraî kararlarını tevdi ederek feshettirir. Hattâ bugün birçok ahvalde, filî hata hukukî bir tasarruf tevlit etmek şartile kanunun tayin ettiği vazifeyi tecavüz müracaatı yolunu açar, denilebilir.

Kanunun tayin ettiği vazifeyi tecavüz müracaatı, Fransa hukuku idaresinin en şayanı dikkat ve aynı zamanda en orijinal nazariyesine vücut vermiştir. O nazariye sayesinde tasarrufların kazaî sansürü hiç bir millette görülmemiş şekilde bir inkişaf ve şumül peyda etmiştir. Bir teessüste, sultan âmmenin en mühim ve mahiyetleri itibarile en takdirî kararlarının sıhhatini kontrol vazifesini hakikî bir kazaya tevdi etmekteki cüreti göz önünde tutmak lâzımdır. Bu sebepten dolayı uzun müddet bu mahkemeyi meratibî silsile vasıflarından tecrit eylemiye cesaret edilmemiş midir? Evvelce yalnız başına devlet reisi, sonra devlet şûrasile kendilerine tevdi edilen tasarrufları iptal e-

derdi. 1848 de bir müddet terkedilmiş olan bu sistem, ancak kat'î olarak 1872 de ortadan kaldırıldı. O tarihte devlet şûrası karar verme

salâhiyetini iktisap etti. Kanun, kanunun tayin ettiği vazifeyi tecavüz ihtilâfında bu yüksek kararı ittihaz etme salâhiyetini vermiştir.

Fakat bu, devlet şûrasının doğrudan doğruya iptal davasını rüyet ettiği yegâne hâdise değildir. İdarî kazanın kararları bu kazanın huzurunda tasarrufların islâhı, yolunu açmadığı takdirde temyiz tarikile devlet şûrasına sevkolunabilir. Bu müracaatta, devlet şûrasına meselenin esası değil, bu esasta mündemiç olan hukukî meseleleri arz olunur; işte bu suretledir ki devlet şûrası Divanı muhasebatın kararlarını temyizen rüyet eder (19/Eylül/1807 tarihli kanunun 7 inci maddesi).

Keza askere alınma meselelerinde karar veren ahzıasker meclisleri, inzibatî bir mahkeme gibi karar veren maarifi umumiye âli meclisinin (Lafferriere), harp temettülerinden alınan fevkalâde vergi meselelerinde meşgul olan âli komisyonların kararları da devlet şûrası tarafından temyizen rüyet olunur. (1 temmuz 1916 tarihli kanunun II inci madde)... ilâh.

Tefsir ihtilâfları. — İdarî tasarrufların ne fesih ne de icrasını tavik edebilen adliye mahkemeleri, bu tasarrufların manası muzlim veya müphem olduğu takdirde bunları tefsir, ihtilâf zuhurunda da bunların sıhhat veya ademi sıhhatini takdir edemezler. Tabiri diğerle Lafferriere'in dediği gibi «ihtilâflı olan İdarî tasarrufların tefsiri, bu tasarrufların tâbi olduğu mahkemelere aittir. Binaenaleyh bu hak, İdarî kazanındır. Hattâ hususî şahıslar arasında veya adli mahkemeler huzurunda çıkan ihtilâf yüzünden münakaşa mevzuu teşkil etse bile».

Adli mahkeme huzurundaki bir dava münasebetile ileri sürülen İdarî bir tasarrufun manası veya sıhhati hakkında bir ihtilâf zuhuru halinde ve bu ihtilâfin esasının hallinden evvel halledilmesi zarurî olduğu takdirde takdimen halli icap eden bir mesele zuhur etmiş olur. Ve bu müstahhar meselenin İdarî makam tarafından hallüfasıl edilmesi icap eder. Adli mahkeme bu müşkülü halledilinceye kadar esas hakkında vereceği kararı tehir etmek mecburiyetindedir.

İdarî otoritenin bu baptaki salâhiyetinin, idari davaların diğer başlıca iki kısmında (kazayı kâmile tâbi ve iptal davalarında) olduğu

kadar muhik ve yerinde olup olmadığı cayı sual görülmüştür. Müzakerelere birtakım mesaili müstahare yükletmek suretile boş yere iğlak etmek ve bu suretle bunları mühim surette tehir etmek, batıleştirmek doğru olabilir mi? Burada fer'in asla tabiyeti kaidesini tatbik etmek, ve rüviyet edilmek üzere tamamilen idari mahkemelere tevdi edilmiş olan müstahar meseleleri bir davaya ait müzakeratın bir unsurundan başka birşey olmadığı takdirde, bu idari tasarrufların mana ve sıhhati hakkında adli mahkemelerin tefsirlerde bulunmasına müsaade etmek doğru olmaz mı? (Michoud, vilâyet idare heyetleri Revue politique et parlementaire XII sahife 267).

Mösyö Hauriou, idari otoritenin meselei müstahharedeki salâhiyetini müdafaa eder ve bunun, idari davaların bu şubesinin hukuku idarenin terakkisini temine medar olmuş olduğunu ileri sürer. (Hauriou'nun hukukî olmaktan ziyade amelî olan bu noktai nazar pek ikna edici değildir.) Laferriere daha doğru olarak idari tasarrufların mana ve sıhhatini tefsir, meselesi müstahhare ihtilâflarının tamamen adli mahkemelere terki takdirinde, bu mahkemeler huzurlarına çıkanların ellerinde birer senet makamında olan bir çok idari tasarrufları iptal etmekte tamamilen serbest ve hâkim olurlar. Meselâ imtiyaz işlerinde vaziyet böyledir. Bu tasarruflar imtiyaz sahiplerini halk ile karşılaştırır. Halka karşı istimal edilmek üzere onlara birtakım haklar bahşeder. Bunlar ile imtiyaz sahipleri arasındaki ihtilâfların mercii, adli mahkemelerdir. Eğer bu mahkemelere idari tasarrufların mana ve sıhhatini tefsir etmek hakkı bahşedilmiş olsaydı, idarenin imtiyaz sahiplerine temin etmiş olduğu hakları bilâmel yıkabilirdi. İmtiyaz sahiplerinin hakikaten himaye edilebilmeleri, ancak idarenin kendi düşüncesini kendisinin tefsir etmesi veya ittihaz etmiş olduğu tasarrufların sıhhatini kendisinin takdir eylemesi ile mümkündür.

Bu mülâhaza doğrudur. Fakat şu veya bu vatandaş lehinde bir hüccet teşkil etmeyen ve nizamî tasarruflardan çıkan müstahhar meselelerin adli mahkemeler tarafından tefsir veya sıhhatinin takdiri mevzuubahs olduğu zaman böyle değildir. Zira bunların adli otorite tarafından takdiri,

idarenin salâhiyetine, mahkemelere bırakılmış olan kanunların tefsiri keyfiyetindeki kanun vaziinin salâhiyetlerine müdahaleden daha fazla

bir tecavüz teşkil etmez, sebepten dolayı ileride göreceğimiz gibi içtihat, nizamî tasarruflar meselesinde tefsir ihtilâflarının umumî kaidelerinin şiddetini tadil etmiştir.

İdarî davaların bu kısmı hakkında ileride etraflı tafsilât verilecektir, yalnız şunu söyleyelim ki adlî mahkemelerin kararlarını tehire mecbur olmaları için I - mesele, halli adlî mahkemelerin salâhiyeti haricinde kalan ve İdarî bir tasarruf dolayısıyla ileri sürülmüş olmalı. 2 - Tasarrufun manası hakikaten muzlim veya müphem veyahut sıhhatı hakkında ciddî bir itiraz mevcut olmalı, İdarî tasarrufların tefsir veya sıhhatlarına ait hususlardaki güçlükleri rüiyet hususunda salâhiyeti olmıyan mahkemeler, bilâkis bu tasarrufların manası vazih olmadığı ve sıhhatları muhtelifünfih olduğu takdirde bunları tatbik etmek vazifesile mükelleftirler. 3 - Mesele yeni doğmuş ve halen mevzuu- bahs bir ihtilâfa dair olmalı. Bazen İdarî olan kazaî bir kararın tefsiri zarureti hasıl olur, Bu takdirde bunun tefsirini bu kararı ittihaz etmiş olan mahkemeden talep etmek lâzımdır.

Cezaî ihtilâflar. — Bu tabir pek o kadar iyi intihap e- dilmiş değildir. «İhtilâf» tabiri birtakım hakların müzakere edildiği, birtakım menfaatlarm ileri sürüldüğü ve birtakım salâhiyetlerin münakaşa edildiği bir ihtilâfın veya bir çok ihtilâfların heyeti umumiyesini istilzam eder. Burada «cezaî ihtilâflar» denildiği zaman idarenin istisnaî olarak birtakım cezaî salâhiyetleri olduğu ve idarenin bu itibar ile bazı suçların faillerini tecziyeye memur olduğu kastedilir. Meselâ anayollar hakkındaki suçlarda bu vaziyet mevcuttur. Vilâyet idare heyetleri bu gibi suçların failleri hakkında nakdî ceza tatbik etmekle mükelleftirler.

Birçok defalar bunuda adaletin parçalanmış olduğu söylenmiş ve bundan İdarî kazanın, bu istisnaî salâhiyetinin adlî mahkemelere tevdi edilmesi muktazi olduğu netice sine varılmıştır. Bize göre bu noktai nazara itiraz olunabilir. İdarî kaza bu salâhiyeti almıştır. Sebebi de bu cezaî salâhiyetinin (bilhassa anayollar hakkında) sıkı sıkıya inzibata ve devletin umumî emlâkinin muhafazası keyfiyetine

merbut olmasıdır. Gayesi bu emlâkin tamamiyetini kanunun tayin etmiş olduğu hususlara tahsisini ve buralarda vukua gelecek zararların tamirini

temin etmektir. Suçlulara cezalar tertip etmek suretile kanuna muhalif hareketleri tenkil etmek cümlei vezaifinden olan kanunu ceza hilâfına olarak, anayollara ait hüküm ve nizamlar herşeyden evvel kanun hilâfına hareketin maddî neticelerini ortadan kaldırmayı ve bilhassa gaspedilmiş olan umumî emlâki iade ettirmeyi ve vukua getirinmiş olan hasarları tazmin ettirmeyi istihdaf eder.

Hakikat halde anayollara ait hüküm ve nizamlara muhalif hareketler, nakdî cezalar tertip edilmesine sebebiyet verir. Bu cezayı idare mahkemelerinin tertip etmesinin sebebi, bu mahkemeleri bir meselenin muhtelif safhalarına hakim kılmanın mantıki görülmüş olmasıdır.

(Umumî devlet emlâkine müdahale ve gasp) esas mesele umumî devlet emlâkinin tamamîyetini temin etmektir. Cezaların tatbikiki fer'idir - esasî rüiyet eden hâkimlere tevdi edilmek icap eder. Mösyö Hauriou, bundan başka miktarı mütemadiyen artan inzibat meclislerine ait olan ve memurların (ve bazan hususî muallimler gibi hususî şahısların) meslekî suçlarını tecziye eden inzibatî icraatın da cezaî ihtilâflara ait olduğunu beyan eder. Akademi, Darülfünun, Maarif meclisleri ile muhtelif nezaretlerin meclislerine, nahiye memurları meclislerine sevkolunan meseleler bu kabildendir. Fakat bu meclisler tarafından veya bu meclislerin reyleri ile ittihaz olunan kararlar, asıl manasile birer ceza değildirler. Bunlar, gayesi hizmetlerin intizamını hâkim kılacak olan İdarî mahiyette birtakım otorite tasarruflarıdır. Bir memurun işten el çektilmesi, başka bir yere nakli, azli, maaşından tevkifat icrası gibi şeyler, bir nahiye müdüründen bir validen veya bir nazırdan sadır olduğu zaman tam manasile birtakım İdarî tasarruflardır. İstışarî bir heyetin reyi ile veya bir İdarî meclis tarafından ittihaz edilmiş olmakla mahiyetlerini tebdil etmezler. Burada pek hususî bir ihtilâf mevcut ve cezaî davalara ancak kıyas tarikile raptolunabilir.

Lütfü atıfet ve meratibî silsileye müracaatlar. — İdarî tasarrufların cümlesi bir ihtilâf müracaatına mevzu teşkil etmez, bahuşus bir kararın islâhına müncer olacak her

mesele bir kazayı kâmile tâbi dava mevzuu olamaz, Hatta, böyle bir müracaat kabul edilse dahi hususî şahıslar evvelâ hakikî bir dava ikame

etmekten ise bizzat faal idareden kendilerini izrar eden tasarrufları ilga veya tadil etmesini istemeyi tercih ederler. Nihayet birçok ahvalde faal idare nezdindeki bu mütekaddim teşebbüs asıl dava müzakeresinin mecburî bir mukaddimesi olur. Bu sebepten dolayı ihtilâf müracaatları şekilleri yanında lütfü atifet ve meratibî silsileye müracaat şekli vardır. Bu iki nevi müracaat nazariye itibarile yekdiğerinden farklıdır: Meratibî silsileye müracaat şeklinde alâkadar şahıs, madunun bir hareket veya tasarrufunu mafevkine bildirir, ondan, madunun tasarrufunu mafevkin emrine tâbi tutan meratibî silsile salâhiyetini istimal etmek suretile kendisinin maruz kalmış olduğu şikâyet sebeplerinin iptalini veya tadilini ister. Bir kelime ile meratibî silsile kontrolünü harekete getirir.

Lütfü atifet müracaatında ise bilâkis alâkadar şahıs bizzat tasarrufun failine müracaat eder. Bu şekilde «kontrol» ve «meratibî silsile» fikrinin yeri yoktur. Müracaat e- den bir memurdan bizzat o memurun faili olduğu bir tasarrufun geri alınmasını veya tadilini ister. Buna müracaat- ten ziyade teşebbüs ve istida etmek demek daha muvafık olur. (Hauriou) Tatbikatta her iki müracaat birbirine karıştırılmıştır: Gerek birincisi ve gerek İkincisi kaza huzurunda yapılmamak ve idari adaletin şekil ve mühletlerine tâbi olmamak itibarile alelâde ihtilâf müracaatından farklıdır. Lütfü atifete müracaatta verilen karar, müstediye tatmin etmediği takdirde meratibi silsileye müracaat şekline inkılâp eder ve mafevk memur huzurunda istinaf edilir.

Bir taraftan lütfü atifete müracaat ile meratibi silsileye müracaat ve diğer taraftan ihtilâf müracaatları arasındaki farklar çok mühimdir. Bu farklar şuna istinat eder: Bu sonuncuların esası daima bir hakkın ihlâl edilmiş olması keyfiyettir. Halbuki birinciler münasip olmamak, uygun bulunmamak ve alelâde nısfet kaidelerine muvafık olmamak mülâhazalarına istinat edebilir. Bu esaslı farktan aşağıdaki neticeler tevellüt eder:

1 — İhtilâf müracaatları İdarî mahkemeler nezdinde yapılır, lütfü atifet ve meratibi silsileye müracaatlar ise ya

tasarrufun faili veya onun faal idaredaki mafevki nezdinde yapılır. Bu suretle bir nahiye müdürünün tasarrufu valiye ve sonra nazıra tevcih

olunur. 2 - İdarî mahkemelerin ihtilâf müracaatları hakkında vermiş oldukları kararlar bir kaziyeyi muhkeme kuvvetindedir, iki taraf için bir müktesep hak teşkil ederler. Halbuki lütfü atifet ve meratibî silsileye müracaatlarında kararı veren o kararı her zaman geri alabilir. (Yalnız müktesep bir hakkı ihlâl etmeksizin tadili imkânı mevcut olmadığı hal müstesnadır.) 3 - İhtilâf müracaatlarının ikamet ve takibi birtakım mühletlere ve şekillere tâbidir, halbuki lütfü atifet müracaatları şekil ve mühlet kayıtlarından azadedir. 4 - Lütfü atifet ve meratibî silsile müracaatları alelâde hareketler üzerine yapılabilir. Halbuki istisnâî ahvalden katı nazar, ihtilâf müracaatları ancak icraî mahiyetindeki kararlar aleyhine tevcih olunabilir.

Misal olarak şunu zikredelim: Vasıtasız vergiler meselesinde verginin tenzili talebi - ki ihtilâf müracaatıdır - Mükellef kendisini verginin tarhı tevziinin tamamından veya bir kısmından kurtulmak için malik olduğu zannında bulunduğu hakka istinat eder.

Bu suretle bir kazaya, vilâyet idare heyetine sevk edilir, ve hususî mühletlere ve kanun tarafından tayin edilmiş birtakım şekillere tâbidir.

Bilâkis tehir ve tadil taleplerinde, mükellef, tarhının sıhhatına itiraz etmeyip yalnız idareden âdilâne bir vergi teklifi istediğinden bu talepler, evvelce tesbit edilmiş bir mühlete ve hususî hiç bir şekle tâbî olmaksızın faal idare memuru olan valiye yapılır.

Mabaat: Lütfü atifet ve meratibî silsile müracaatlarının tarihçesi, usulü ve neticeleri - 1790 kanun vaznı İdarî ve adlî otoritelerin tefrikini ilân ederken, İdarî kazayı tensik etmiş değildi. İhtilâf müracaatları lütfü atifet ve meratibî silsile müracaatlarıyla karışmakta idi. 8 senesi kanunu ile devlet şûrası ve yine aynı senenin kanunile vilâyet idare heyetleri ihdas edilince ve gitgide bu büyük heyetlerle faal idarenin organları arasındaki farklar artınca ihtilâf müracaatları lütfü atifet ve meratibî silsile müracaatlarından farklı olduğu tebarüz etmiştir. Bu sonuncuların tâbî olacakları birtakım kaideler vasfına lüzum görülmüştür. Bu da İdarî ademi merkeziyet kararnameleri

denilen 25 mart 185 (Madde 6) ve 13 nisan 1861 (Madde 7) kararnamelerde yapılmış ve bunlar 2 teşrinisani 1864 tarih li

kararnamenin 7 inci maddesi ile ikmal edilmiştir.

Meratibî silsile müracaatları, meratibî silsile dahilinde bulunan nahiye müdürü, süprefe, vali, nazır gibi memurların tasarruf muamele ve hareketlerine taalluk eder ise kabul olunur. (Belediye meclisleri, Vilâyet umumî meclisleri) gibi ademi merkezi otoritelerin tasarrufları dolayısıyla meratibî silsileye müracaat imkânı yoktur. Zira doğrusunu söylemek lâzımgelirse valiler, nazırlar bu intihap edilmiş olan heyetlerin mafevkleri değildirler. Maamafih devlet reisi, hal ve zamana uygun olmaması hasebile bazı, meseleler hakkında vilâyet umumî meclisleri tarafından ittihaz edilmiş olan bir kararın icrasını tehir hakkına malikdir. (Kanun 10 ağustos 1871 madde 49).

Lütfü atifete müracaat, bizzat tasarruf failine yapılır, fakat müstedi tercih ettiği takdirde tasarruf failinin bir derece yüksek olan mafevkine müracaat edebilir. Meselâ, nahiye müdüründen veya superfeden valiye müracaat ve bilâhare nazıra tevcih edebilir. Fakat hiç bir merhaleti atla maması lâzımdır. (Devlet şûrası 1903) bu müracaatlar hiç bir müddet kaydına tâbi değildir. Yukarıda söylenildiği gibi yirminci asrın bir valisi 8 senesi valilerinden biri tarafından ittihaz edilmiş olan bir tasarrufu islâh edebilir.

Müstediler usule ait hiç bir şekle riayet etmeğe mecbur değildirler, yalnız istidalarının pullu kâğıda yazılmış olması icap eder. Kendisine müracaat edilen otorite esas itibarile müstediye verilen bir makbuz ile tebyin edilen istidanın kabulü tarihinden itibaren dört ay zarfında karar vermek mecburiyetindedir. 4 ay hitamında müstedi müracaatını reddedilmiş telâkki ve zımnen ret demek olan bu karar aleyhinde idari mahkemeye müracaat edebilir (17 temmuz 1900 kanunu)

Lütfü atifet ve meratibî silsileye müracaat ihtilâf müracaatından müstakildir. İhtilâf müracaatından evvel lütfü atifet ve meratibî silsileye müracaat etmek mecburiyeti yoktur. Mütakabilen lütfü atifete ve meratibî silsileye müracaat edildikten ve bir netice alınamadıktan sonra da ihtilâf müracaatı ikame olunabilir.

Maamafih lütfü atifete veyahut meratibî silsileye müracaatlarda bulunmak keyfiyetinin, ihtilâf müracaatının

mesmuiyeti üzerinde hiç bir tesiri yoktur manasına gelmez, idari tasarruftan dolayı ihtilâf müracaatı yapmazdan evvel gerek tasarrufun

failine ve gerek mafevkine lütfü atifet veya meratibî silsile müracaatı yapıldığı zaman ihtilâf müracaatı için muayyen olan müddet (umumiyetle iki ay) cereyan etmez ve müstediye mafevk makamın kendi müracaatını reddylediği tebliğ edildikten sonra yeni bir iki aylık müddet cereyan eder ve bu esnada müstedi ihtilâf müracaatı ikamesi için İdarî mahkemeye müracaat edebilir.

Metinlerin sarahaten derpiş etmemekte olduğu bu netice, 2 teşrinnisani 1864 tarihli kararnamenin 7 inci maddesinden istihraç olunur. Bu madde hükmüne nazaran eğer meratibî silsile müracaatına vaziyet eden otorite dört ay cevap vermiyecek olursa uzatılan bu cevap bir ret kararı telâkki olunur ve alâkadarlara ihtilâf müracaatı yolunu açar. Bu da meratibî silsile müracaatının ihtilâf müracaatı için konulmuş olan müddetin cereyanını durdurmakta olduğunu isbat eder. Çünkü prensip itibarile iki aydan ibaret olan bu müddetlerin hitama ermesi, itirazın ret manasını icap ettirecek olan 4 ayın hitamından çok evvel bitmiş olurdu. (Barthelmy) mamafih bu netice ihtilâf müracaatları için icap eden müddet zarfında meratibî silsileye müracaat vukubulduğu takdirde tahakkuk eder. Bu müddet bir kerre hitam buldu mu, müddetlerinin hakkı sakıt olur ve bu hak zayi olduktan sonra meratibî silsileye müracaat şekli onu tekrar sun'î bir surette canlandıramaz, Evvelâ bunun aksi düşünülmüştü. (Şûrayı Devlet şubat 1365) fakat Şûra meşhur Bansais kararnamesile eski içtihadından rucu etmiştir; o zamandanberi bunda ısrar eylemiştir (14 kânunusani 1887, Union des gaz meselesi, 14 mart 1390 Constantine şehir meselesi).

Eğer mafevk, otorite, kendi huzurunda itiraz olunan kararı tasdik edecek yerde, ya sukutu ile zımnen veya bir ret kararile sarahaten bu kararı islâh edecek olursa ortaya yeni bir karar çıkmış olur ki alâkadarlar bu yeni karara karşı muayyen müddet zarfında İdarî mahkemeye müracaat edebilirler. Hattâ meratibi silsile müracaatı, ihtilâf müracaatı için muayyen müddetlerden sonra yapılmış olsa bile mafevk meratibi otoritenin kararı, madun otoritenin kararını ağırlaştırmak suretile tadil edici bir şekilde ise, keyfiyet hususî bir ehemmiyet arzeder.

İktisadî İşletmecilik esasat ve prensipleri

83 üncü sayıdan mabaat

Meselâ: Toprak küreklemek nasıl olmalıdır? Bu yukarıdanberi yazdığımız şeyleri dikkatle okuyarak anlayan kari bunun da tekniğini bulmakta gecikmez.

Fakat kalûbelâdan kalma usul ve zihniyetler halâ fen ve ilim yollarım tıkamıştır. Bunun için hiç bir köylü veya çiftlik sahibi bile küreklemenin de fennî olacağına inanmaz. Bununla beraber bu fen o kadar basittir ki, izah olununca tabii görülür.

Birinci sınıf bir kürekçinin azamî kudret göstermesi için, kürekliyeceği azamî bir ağırlık (toprak ve emsali) vardır. Bu kaç kilodan ibarettir?

Amele; bir kürekte 2, 3, 5, 10, 15, 20 kiloluk bir miktardan hangisini küreklediği zaman en çok toprak küreklemiş olur? Bu ancak teferrüatına kadar tetkiki icap ettiren fennî bir meseledir.

Bunun için evvelâ birinci sınıf telâkki olunan 2 ilâ 3 kürekçi aradık. Ve bunlara, itimat edebileceğimiz ve namuslu tarzda çalışabilmeleri için hususî bir yevmiye verdik. Zaman zaman küreğin attığı toprak miktarı tezyit olundu ve tecrübeye icrayı tesir edebilecek herhangi başka sebebler nazârı dikkate alınarak tecrübeye birkaç hafta devam olundu. Ve amelenin harekâtı, bu gibi tecrübeleri tetkik kudretinde olan ikimseler tarafından kontrol ve tesbit edildi. Nihayet birinci sınıf bir amelenin her defasında 9,5 kilo atan kürekle, azamî miktar toprak küreklemiş oldu. Bittabi her defasında 9,5 kilo toprak atamaz. Fakat 1 ilâ 2 kilo eksik veya fazlanın tesiri yoktur. Yeter ki beher küreğe vasatı 9,5 kilo isabet etsin.

Fakat bu misal ile bütün küreklemenin fennî mündemiç olduğunu söylemek istemiyorum. Bununla beraber bir çok faktörler kürekleme fennini teşkil eder.

Bu esaslara göre, çelik fabrikasında muhtelif malzeme için o malzemeden ancak 9,5 kilo alabilecek hususî kürekler yapıldı.

Küreklerle beraber, kanca, manivela, takoz vesaire de yapıldı. Meselâ: Bu küreklerden maden cevheri için olanlar, kömür küreğinden daha ufaktı. Mezkûr çelik fabrikasında kalûbelâdan kalma usul ile, bir amele aynı kürekle bazan kömür bazan maden cevheri bazan toprak atardı. Bu miktar maden cevheri için 15 kilo ve kömür için 2 kilo kadardı. Birincisinde, azamî istihsal ve yükleme kudreti yoktu, İkincisinde de ağırlığı gülünecek kadar az kömürle hiç de randıman vermiyordu.

Bütün küreklemenin ilmini teşkil eden daha binlerce elemanları ve vasatı anlatmak için arzedelim ki, saniyeleri ölçen kronometre saati ile binlerce dakik zamanlar ölçüldü. Metodik ve amelî surette çalışan bir amelenin ne kadar sür'atle küreği malzeme yığınınına sapladığı ve ne kadar sür'atle çektiği tesbit olundu. İlk zamanlar amele, küreği yığının ortasına, sonraları yığının kenarına sapliyerek kürekliyordu. Sonra tahta üstünden daha sonra demir saç üzerinden kürekledi. Bütün bunlara derin ve ehemmiyetle dikkat olundu. Aynı zamanda, küreğin yığından geri çekilmesi, şu veya bu yükseklığe atılması için lâzımgelen zaman tesbit olundu. Ve muhtelif yükseldik ve mesafeler nazarı dikkate alınarak çıkan neticeye göre zamanlar tesbit olundu.

Yukarıda, ham demir yüklemede kullanılan işçinin yorgunluğu grafıklere tatbik ile nazarı itibare alan bir memur, kürekliyecek ameleye en az kuvvet sarfını istilzam eden esas usulleri tatbik ettirmekle beraber, kendi kendine hiç bir zaman kazanamayacağı yüksek bir gündelik alması temin olundu.

O zaman Betlehm çelik fabrikalarında yükleme ve boşaltma işlerinde takriben 600 amele vardı. Bunlar 3000 metre uzunluğunda ve 100 metre genişliğinde bir saha üzerinde çalışırlardı. Burada her amelenin çalışacağı işe mütabık doğru ve iyi takımları alabilmesi için, kısımlara ayrılmış ve ameleye vazife veren ve alan bir teşekkül vardı. Evvelce bu amele guruplara ayrılır, her gurupa bir âmir bakardı. Sabahleyin işe gelen her amele, kendisine ait göz-

den iki kart alır, birinde hangi takımları alarak hangi işe başlayacağı ve diğerinde, bir gün evvelki işinin neticesi ve kazancı yazılırdı. Bunların

bir çoğu ecnebi olup ne okumak ne de yazmak bilmezlerdi. Buna rağmen ilk nazarda bu kartların, ne demek istediğini pek âlâ anarlardı.

Fakat her ameleği ayrı ayrı muamele etmek için, ayrı bir büro lâzımdı. Burada, o işin ehli olan âmir ve asistanları bulunmak gerekti. İşte ilmi esaslarla kürekleme için böyle hususî bir büro tesis olundu. Buradan, her ameleğe muayyen bir iş verilerek, amelenin her hareketi, bir mahalden diğer mahalle işi götürünciye kadar meselâ demir yollarından geçmesi, anbar mahalline gitmesi atölyelerden geçmesi için lâzımgelen zamanlar asistanlar tarafından tesbit olunarak büro tarafından tayin edilmiş olurdu. Bu iş dama taşlarının ileri geri gitmesini temin eden bir damacının yaptığı gibi mükemmel cereyan ederdi. Bu maksat için telefon ve hademe hizmeti tesis olundu. Bu suretle, birçok amelenin az işi olan bir mahalde, az amelenin çok iş mahallinde toplanmasına ve bu suretle zaman kaybedilmesine mâni olundu. Bu suretle bir siparişin ve bir işin neticesini bekleyip ondan sonra diğerini vermek ve amele için de sipariş beklemek mesaili kendiliğinden hallolundu, kalktı. Halbuki eski usulde, yeni usule nisbeten büyük guruplar vardı, ki bunlar, kendilerine verilen işi ferah ve rahat yapmak için, şefleri ve âmirleri tarafından kâfi miktar büyük tutulurlardı.

İşte bu gurup şeklindeki tarzı muamele ve usul değişmek ve her ameleğe yapması lâzımgelen iş sade verilmek değil öğretilmek lâzım geliyordu. Eğer bir amele, hesap olunan tarzda işini yapamıyorsa, onun yanına bir muallim usta gönderilir, öğretilir ve ona cesaret verilir ve aynı zamanda başka hangi işlere istidadı olduğu tetkik olunurdu.

Bu fennî ve her ameleği istidadına göre muamele eden usul insafsızca işinden kovmak, zalimane yevmiye indirmek yerine, onun fazla yevmiye kazanmasını, kudreti ile mütenasip bir işte tavzifini, gaye olarak takip ediyordu.

Bu gayeye erişmek için, bütün şeflerin sıkı ve İnsanî bir tarzda çalışması lâzım gelirdi. Bundan mada bittabi bütün teşkilât buna göre tekemmül ettirilerek, ameleği bir

sürü koyun gibi muamele eden zihniyet ve usullerin yerine yepyeni bir teşkilât vazetmek lâzımgelir.

Bizim misalimizdeki bu teşkilât muayyen ve yetişmiş küçük bir zümreden müteşekkil vazifeleri ve mevcut işlerin ilmini ve kolaylığını yukarıda tarif olunduğu gibi tesbit etmekten ibarettir. Bundan maada, kendi kendine yetişen amele de, diğerlerine muallimlik ediyordu. Üçüncü bir gurup da, takımhane olup ameleye en iyi vesait mihaniki ve en elverişli mükemmel, kırksız ve uygun takım ihzar ve tevzi etmekle mükellefti.

Bürodaki memurların vazifesi, yapılacak işleri vaktinde tevzi etmek amelenin, bu iş mahallinden şu iş mahalline büroya uğramaksızın gitmesini temin etmek ve her amelenin kazanabileceği para miktarını tesbit etmektir.

Şimdi şu sual varit olabilir ki, acaba böyle mükemmel bir teşkilât masrafını koruyacak derecede rentabl olur mu? Yoksa, müessesenin masarifatı umumiyesini beyhude yere arttırmaz mı?

Bu suallere, bu sistemin vaz'ından sonraki üçüncü sene hasılatını eski usulün hasılatı ile mukayese eden aşağıdaki cetvel mükemmel cevap verir:

	Eski usulde	Yeni usulde
Amele miktarı	400 ilâ 600	140
Beher amelenin yevmi istihsalâtı ton olarak.	16 Ton	59 Ton.
Amelenin vasatı yevmi kazancı	230 Kr.	376 Kr.
Bir tonun nakil ve yükleme maliyeti (amele ve memur masrafları dahil)	144 »	66 »

Yeni usulün vazolunduğu birinci sene tasarruf edilen para miktarı 36.417 Dolar ve ikinci senede bu usul bütün guruplara ve ameleye tatbik edilince, yarım senede tasarruf edilen para miktarı 40.000 yani bütün bir senede 80.000 Dolara balığ örmüştür.

Bu usulün tatbiki en çok amelenin lehine olmak üzere tesir etmiştir. Yapılan tetkikatta, iyi amele olmak üzere seçilen 140 ameleden yalnız ikisinin içkiye düşkün olduğu görülmüştür. Bu netice içki düşkünlerinin bu gibi işlere

hiçde elverişli olmadığını isbat etmiştir. Amelenin hayatı eskisine nazaran çok refahlı olmuş, amele para biriktirmeğe ve daha iyi

yaşamağa vakit ve tasarruf imkânı bulmuştur. Seçilen amele, gündelikçi amelenin en iyileri ve en seçiyelileri idi. Onlar, âmirlerine, ustalarına ve muallimlerine tamamen itaat eder, onları kendilerini düşünür birer dost telâkki ederler, yevmiyelerine göz 'dikmiş değil, bilâkis fazla yevmiye kazanmaları için yapmaları lâzımgelen şeyi dostane öğreten iyi insanlar olarak tanınırlardı. İşte bu sebebden bu amele ile efendileri arasında hiç bir zaman anlamamazlık ve grev hasıl olmamıştır.

Bu da, amele ve patron arasındaki teşriki mesaiyi vücuda getiren bir usulün, ehemmiyetini ve lüzumunu meydana koyar, ki bu da ancak iyi bir teşkilât ve bu teşkilâta göre yetiştirilmiş idarecilerle kabildir.

Fennî işletmecilik için yapılan İlmî tetkikat şunu da isbat etmişti ki, amele eski usulde ve gurup halinde muamele görürse, tedricen kirlenmekte ve istidadını kaybetmekte olup, yeni usul ile her amelenin mevcut kudret ve istidadından azamî istifade edildiği gibi onun yeni istidatları keşf ve bunlar işletilmek suretile amele, daha fazla yevmiye kazanmağa ve daha insanî yaşamağa sevk edilmektedir.

Ariz ve amik tetkikat meydana çıkarmıştır ki, gurup halinde çalışan amelenin vasati kudreti verimi, içlerinde en fena çalışan amele kadar, hatta askeri ahvalde ondan daha azdır. İşte bunun neticesi çelik fabrikalarında, umum müdürlüğün hususî ve tahrirî emri olmadıkça, hiç bir işte dörtten fazla amelenin gurup halinde çalıştırılması men edildi.

Nihayet işte bu eski usul tamamen kalkınca, yüksek kudretli olan ameleden, maden küreklemek için bir kaç amele seçildi ve dikkatle ihtimamla yetiştirildi. Her ameleye, her gün boşaltmak veya doldurmakla meşgul olacağı muayyen bir vagon verildi. Kazancı yükliyeceği madenle mütenasıpti. En çok maden yükleyen en çok para alacaktı. Muhtelif nıkatin tesadüfen tetabuku, şu suretle, her ameleyi ayrı ayrı muamele etmenin faidesini gösterdi. Madenler vagonlar içinde, doğrudan doğruya gelir, bir kısım Bethelm ve bir kısmı Pitsburg çelik fabrikalarına teslim edilirdi. Pitsburg da, o zaman az amele vardı. Bu fabrika Bethelm den amele tedarik için, bir memuru

gönderdi. Bu memur beher ton madenin yüklenmesi veya boşalması için, bizim yetiştirdiğimiz ameleye bizim verdiğimiz paradan % 50 fazla

veriyordu. Bu vaziyet karşısında biz de, amelemizin zaten normal yevmiyeden % 60 nisbetinde (11.15 Dolar yerine 1-85 Dolar) fazla almasına rağmen kazancını yine arttırmağı düşündük.

Bir çok esaslı tecrübeler ve tetkiklerden sonra, vardığımız dikkate şayan netice şudur ki, ameleden normal yevmiyeden % 60 şına fazla kazananlar, iyi yaşıyor, muntazam yaşıyor ve para biriktiriyorlar. Amelenin kazancı bundan fazla olunca vazifeye muntazam gelmiyor, muntazam iş yapamıyorlar, zevke ve eğlenceye dalıyorlar. İşte çabuk zengin olmanın mahzurları, .amele için de vardı.

Bu neticeden sonra, maden yükleyen amelemizin kazancının 1,85 Dolardan fazla olmamasına karar verdik. Ve ameleyi .birer birer büromuza çağırarak şunları söyledik:

«Siz, vazifenizde oldukça çalışkansınız. Her gün 1,85 Dolar kadar kazanıyorsunuz, biz de sizden memnunuz, Pitsburg çelik fabrikasından memur gelmiş, bizim size kazandırdığımızdan % 50 fazla kazanç vermek istiyor. Bunun için biz kazancınıza mani olmak istemeyiz ve isterseniz ona gidebileceğinizi tavsiye ederiz. Biz sizi istemiyerek bırakıyoruz. Siz her zaman isterseniz bize geri gelebilirsiniz. Sizin gibi ameleye verilecek daima işimiz vardır.»

Hemen hemen hepsi nasihatlerimizi kabul ve Pitsburg fabrikasına gittiler. Fakat altı hafta geçmeden ekserisi geri döndü. Bunların avdetinden sonra birisile aramızda şu suretle mükâleme cereyan etti:

- Siz, yine bizemi avdet ettiniz. Biz sizi bir daha göreceğimizi zan etmiyorduk?.

- Evet bu bir meseledir, anlatayım.

«Biz JİMMİ ile beraber oraya varınca, bize bir vagon verdiler. Biz burada çalıştığımız gibi çalışmağa başladık. Yarım saat sonra yanımda ufak ve beceriksiz bir kerata gördüm, ki hemen hemen hiç bir iş yapmıyordu. Ona dedim, ki:

Neye çalışmıyorsun?. Eğer vagonu boşaltamazsak,
Yevmiyemizi tam alamayız,

O yüzünü bana döndü, aramızda şöyle muhavere cereyan etti.

- Sen kim oluyorsun?.

- Bu seni alâkadar etmez.

- Sen kendi işlerinde alâkadar ol, başkasının işine karışma. Yoksa seni vagondan aşağı atarım ha..

Ben bu mel'unu hiddetten boğup öldürebilirdim. Diğer yerli amele de, çalışmalarını bıraktılar ve ona yardım edecek gibi bir vaziyet aldılar. Bunun için Jimminin yanına gittim, diğerleri işidecek surette:

- Jimmi, biz her ikimiz de, şu keratanın küreklediği kadar kürekleyeceğiz, bir kürek fazla küreklemeyeceğiz.

Ve böyle yaptık.

Nihayet yevmiyelerin tevzi günü geldi. Gördük, ki burada kazandığımızdan daha az para elimize geçti. Bunun üzerine usta başıya müracaat ederek Bethelm de olduğu, gibi, bize Jimmi ile beraber bir vagon vermesini rica ettik. Ricamız kabul edilmedi. Ertesi hafta yine az kazandık.

Diğer arkadaşlarımızda aynı vaziyette olduklarından, hepsini topladık beraber, aldık, geldik.

Petsburg Fabrikasının bu işte muvaffak olamaması, bu işe lâzım gelen fennî teşkilâtı kurmak ve masrafı göze almak istememesindendir. Çünkü bizim teşkilâtımızı bittabi aynen biliyorduk.

Tuğla ile duvar örmek, el işçiliklerinin dünyada en eskisidir. Fakat değil 500 senedenberi belki daha evveldenberi, buna ait ne takımları ve malzemesi ve ne de duvarcılık san'atı kat'iiyen ilerlememiştir. Milyonlarca insan bu san'atla meşgul olmuş olmakla beraber, bir nesilden diğerine mühim bir yenilik miras bırakılmamıştır.

Şu halde bu işte de, fennî tetkikden pek az bahs ve tatbik olunabilir zan edilir. Bizim cemiyetimizden ve bizimle beraber çalışan F. GİLBERT, gençliğinde stajyer olarak duvarcılıkla çalışmıştı. Bu sebebdan, usulümüzü bu

sahaya da tatbik için büyük bir alâka ve gayret gösterdi. Bunun için duvarcılığın en ufak teferruatına kadar derin tetkikatta bulundu ve

zaman zaman lüzumsuz harekâtı ve uzun zamanı icap ettiren el emeklerini azaltmağa muvaffak oldu. Duvarcıyı taciz edecek veya yorgunluğuna sebep olacak en ufak bir hareket ve arıza bile alıcı gözle tesbit olundu. Her defasında duvarcının tuğlalara ve harca olan mevki ve hareketini tanzim etti. Bu suretle fazla adımla boş yere eğilmek gibi lüzumsuz hareketlere mani olundu. Harç ve tuğlasının, duvarcının ne kadar yüksekinde hazır olması lâzım geldiğini, aradı ve buldu. Ve imal ettirdi kalasları kabili ayar bir sehpa ile, tuğla ve harcın duvarcıya en münasip vaziyette olmasını te'min etti. Buna bir amele mütemadiyen bakarak bu suretle işçilerin enerjilerinden çok tasarruf edildi.

Bundan başka yapılan tetkikatta, iş ve duvar önüne getirilerek atılan tuğlalar da bir şahıs tarafından, en iyi yüzü ön ve üst tarafta olmak üzere âdi kenarlı bir tahtanın üzerine sıra ile duvarcının tuğlayı gayretsiz ve gözü kapalı, sırasile alabilmesi için dizdirildi. Bu suretle duvarcının eline alacağı tuğlayı duvara koymadan evvel evirip çevirerek en iyi sathı ve köşesini buluncaya kadar kaybedeceği bir çok zamandan tasarruf edildi. Bu tuğlaları havi tahta sandıklar, çıraklar tarafından duvarcı ustasının işlediği sehpa üzerine ve harem yanına kolaylıkla konurdu.

Hepimiz, duvarcının tuğlayı harem içine gömdükten sonra mala ile vurarak onu yerine iyice alıştıranak oturması için harem kâfi kalınlıkta olmasını görmeğe alıştık.

GİLBERT ise, elin tuğlayı harem üstüne koyması ile bu lüzumsuz ve mala ile tık tık vurmağa da hacet kalmayacağı usulünü buldu.

Bunun için de harç yapanların, harem tam kıvamında olmasını te'min edecek surette ve usulile çalışmasını temin etti.

Duvarcılığın bu üç safhasında GİLBERT beher tuğlaya ait olan el ve vücut hareketlerini 18 den 5 şe hatta bir defasında 2 ye indirdi ve bu tetkikatından kendi kitabında mufassalan bahsetti.

Bu 18 hareketi 5 şe indirmek için kullandığı vasıtalar 3 kısımdır.

1 - O, duvarcının kendi kendine vaz geçemeyeceği lüzumsuz ve

iş için mutlaka lüzumu olmayan hareketleri ortadan kaldırdı.

2 - Gayet basit, ayarlı bir sehpa imâl ettirdi, ve tuğlaların sıra ile, oluklu bir tahta içine dizilmesi hususunu tanzim etti.

3 - Duvarcıya ,her iki elile çalışabilecek surette basit harekât öğretti ki evvelce, meselâ sağ eli çalışırken sol eli iş yapmazdı. Meselâ sol el ile tuğlayı tutarken sağ el ile de mala vasıtasile kolaylıkla harç almasını gösterdi. Bu da bittabi (harem evvelce yayvan olmasına mukabil derin bir kapta hazır bulunmasile kabildir. Aksi takdirde duvarcı ayrıca lüzumsuz bir iki adım atmağa mecbur kalır.) Bundan başka tuğlaların ve harcın duvarcıya en münasip yerde hazır olması da bir çok zaman sarfının önünü almıştır.

İş hususunda bu İslah ve vakit kaybedilmesine mani olan derin tetkik ve tahlilin her el işinde kabili tatbik olduğunu GİLBERT dahi bu suretle isbat etmiş oluyor.

Fakat ekseri, el işçilerinin, mevcut işçilik usullerini terk etmemek hususundaki muhafazakârlıklarını yakinen bilenler bu metodik yeni usullerin vaz'ında muvaffakiyet için şüphe edebilirler.

«GİLBERT» in anlattığına göre, geçende kendi emrile yapılacak 12 İngiliz parmaklık bir duvar tuğlaların yüzleri iyice temizlenmiş 2 cins tuğladan örülecekti. Duvarcı teşkilâtını kendi yapmakla beraber saatte adam başına 350 tuğla konmasını temin etti. Halbuki şimdiye kadar her amele saatte vasatı 120 tuğla koyuyordu. Bu yeni usulde çalışmak kudreti olmayan duvarcılara yol verildi. Muvaffak olanlara da fazla yevmiye te'min olundu.

Bu usulümüz, cebrî ve tazyik suretile yaptırılmak istenen iş tarzlarile mukayese edilirse, eski usullerin ne kadar zaman ve para israfını mucip olduğu meydana çıkar. Niçin ta hazreti İsanın doğumundan evvelki takım ve tertibatla çalışma gelmekte olan duvarcılar, işlerini basitleştirmegi ve kolaylaştıрмаğı düşünmediler..

Belki o zamandanberi, şurada burada bir kaç akıllı amele, kendisine kolaylık bulmuştur. Fakat bunu çalıştığı arkadaşları üzerinde icrayı te'sir

etmeğe kudreti olmadığından, umumiyetle tatbik edememiştir. Çünkü bir duvarcı seri diğeri yavaş çalışmakla duvar işi yürüyemez. İşte bu sebebdan ancak metodik ve amele ile patronu, işçi ile âmiri el ele çalıştıracak iyi bir teşkilât lâzımdır.

İşin şefi, daima bir veya bir kaç usta amele-yi yetiştirecek ve bunlar vasıtasile çırakları ve yenileri yeni usule alıştıracaktır. Yavaş çalışan da hızlı çalışmağa alışınca-yı kadar yardım edilmeli, işe yetişemiyenler ya çıkarılmalı veya başka yapabileceği bir işte kullanılmalıdır. Fakat bu şefler de, bu sıkı ve metodik sert çalışmada, amele gündeliğinden ayrı fazla bir kazanç almazsa işinde severek çalışmıyacağını bilmeli ve göz önünde tutmalıdırlar.

Bütün bunlar ve bu işte muvaffakiyet, her işin esaslı tahlil ve tetkikine ve her işçinin şahsında gizli kudretin işletmesine bağlıdır.

Bu işleri idare edecek şahsın dikkat edeceği bir nokta da; tuğlaları getirecek harcı karıştıracak, sehpaları tanzim edecek amelenin işlerde kâfi ve işini vaktinde yaparak, hakikî duvarcıyı işinden alıkoymamasını ve taciz etmemesini te'mindir. Bunların hepsi el ele çalışarak bir kül teşkil etmelidir.

Amele zaman zaman ne kadar ve nasıl iş yaptığını bilmeli ki, bilmiyerek işinde sabit kalmasın hatta geri değil daima ileri gidebilsin.

Bu izahatımızdan, şeflerin ve âmirlerin, şimdiye kadar amele-yi bıraktıkları işleri ve vazifeleri kendi ellerine almadıkça terakki ve tasarruf imkânı olamayacağı anlaşılır. Şefin ve âmirin daimi yardımı olmaksızın, bu usulü iyi bilen bir amele bile lâzımgelen randumanı veremez.

Her ne kadar, bu ilmin kurulması, fennî işletmeciliğin dört esas noktasından birisini teşkil ederse de, amelenin sistemli bir surette; çalışacağı iş için seçilmesi, en mühim bir mesele teşkil eder. Buna bisiklet bilyelerinin sertliğini tecrübe eden işçilerin halleri uygun bir misaldir:

Bir kaç sene evvel bisiklet ihtiyacı ve satışı fazlalaşınca, her sene bisiklet bilyeli yatakları için milyonlarca çelik bilyenin imâli lâzım

gelmişti. 20 den fazla iş operasyonunu (ameliyatı) icap ettiren böyle bir imalâtta, en güç olan iş bilyelerin parlatılması idi. Bunun için de çatlamış ve işe yaramaz bilyelerin seçilmesi çıkarılması lâzım geliyordu.

Bana böyle bir fabrikanın teşkilâtının İslahı vazifesi verildi. Fabrika 8 ilâ 10 senedenberi mevcut olup amelesi normal gündelikle çalışıyorlardı. Bilyeleri kontrol eden 120 kadar kız ameşe de vardı.

Eski usulden yeni bir usule, hatta en basit bir işte bile, ansızın geçmek gayrı kabildir.

Yeni misalimizdeki; bu bilye kontrolcuları her gün 10,5 saat çalışıyor ve Cumartesi günleri tatil yapıyorlardı. İşleri ve vazifeleri; aynı zamanda bir kaç bilyeyi sol el üstünde ve parmakları arasına alarak sağa sola ve ileri geri çevirmek suretile dikkatle muayeneden ibaretti. Her kızın sağ elinde hatalı olanları tefrik için bir mıknaş vardı. Bu bilyelerden fenaları dört kısma ayrılıyordu:

Dişil olanlar, çizilmiş olanlar, yumuşaklar, sertleştirilmek için sularken kırılanlar. Bu gibi hatalar o kadar az farklı idi ki, alışkan olmayan bir gözden çabukça kaçabilirdi. Şu halde iş büyük bir dikkati mecburi kılıyordu. Bu sebebden bu iş; her ne kadar kızlar rahat oturuyor ve yorulmuyorsa da, sinir gerginliğini mucip bir işti.

Hiç belli etmeden yapılan bir tetkik, derhal isbat ettiki, kızların bir çok zamanı hakikat halde hiç bir iş yapmadan boş geçiyordu.

Aklı selimin yeni Rasyonel çalışmanın istediği şey; iş zamanında yalnız çalışmasını ve paydos zamanında yalnız istirahat edilmesini, yani her ikisi arasında kat'i bir hudud bulunacak surette iş gününü taksim etmektir.

Bunun üzerine iş zamanını kısaltmağa karar verdim. Senelerdenberi bu kontrol şubesinin ustası olan ustaya çağırarak, sırasile işçi kızlarını münasip surette 10,5 saate yapacakları işi 10 saatte de yapabileceklerine ikna etmesini rica ettim. 10 saat çalışmalarına rağmen ka-

zanclarına dokunulmayacaktı. İki hafta sonra usta, bütün kızların bunu yapabileceklerini ve çalışma müddetinin 10 saate indirilebileceğini

beyan etti.

Fakat ben, henüz, günü kısaltmak ile kat'i bir şey elde edileceğine kani olamadığımdan, kızların bu fikirden vaz geçmelerini te'min ettim.

Bir kaç ay sonra bütün hissiyatımı bir tarafa bırakarak yavaş yavaş gündelik çalışma zamanı 9,5 , 9 ve nihayet 8 saate indirdim. Buna rağmen yevmiye hep aynı kaldı. İstihsalat azalacağına çoğaldı. Eski usulden yeni usule geçiş Mösyö TOMSON ve «GANT» m nezaret ve direktifleri ile vuku buldu.

Bizim Darülfünunumuzun Psikoteknik şubesinde; insanların şahsî kudretlerini tesbit için daimî. tecrübeler yapılmakta idi. Bu da şu suretle oluyordu:

Meselâ, imtihan edilecek bir şahsın karşısına A veya B harfi gelince şu veya bu elektrik düğmesine basacaktır. Harfin gözüne geldiği zaman ile düğmeye basması arasındaki geçen zaman hususî bir aletle aynen çiziliyordu. Bu tecrübeler her şahsın kudretinin başka başka olduğunu gösteriyordu. Bazılarının anlayış kudreti pek yüksek olup, harfi görmekle düğmeyi basmaları arasında pek az zaman geçiyordu.

TOMPSON; böyle çelik bilye kontrolü yapan işçi kızların anlayış kudretinin fazla olması lâzımgüleceğini tesbit etti. Fakat buna mukabil mukavemet ve çalışkanlık gibi normal vasıfların da eksik olmaması lâzımdı. Bu sebebden maatteessüf çalışkan, zeki, namuslu bir çok kızları, bu hassaya malik olmadıkları için işten çıkarmağa mecbur kaldık. Çünkü kendilerinde sür'ati intikal yoktu.

Umumî olarak diyebilirizki, yevmiye, iş adedile beraber artarsa, işin keyfiyetine yani mükemmeliyetine menfi bir te'sir yapar.

Bunun için her şeyden evvel, imâlatın bozulması ihtimâlî önüne geçilmelidir.

Kızlara her şeyden evvel, serseri çalışmayı yasak etmek lâzımdı. Bu iş de bir baş müfettiş ile te'min olundu.

Her gün seçilen dört işçi kıza, bir gün evvel vazifedar

kontrol memurları tarafından seçilen bilyeler tekrar muayene ettiriliyordu. Burada en iyi ve seçilmiş bir kız oturuyordu. Bu kızın

ciddiyetle muayene edip etmediği, her iki veya üç günde bir, şu suretle kontrol ediliyordu:

Muayene kızının önüne bu kontrol günlerinde, diğer sandıklarla beraber, içinde muayyen bir miktarı doğru ve diğerleri hatalı olan bilyeler dolu bir sandık muayene ettiriliyordu. Ne ilk kontrol kızları ne de bu sonuncusu, bu sandığı diğerlerinden tefrik edecek bir fırsata malik değil idiler. Bu suretle işin zayıf yani temyiz kudretinden aciz bir şahsa verilmiş olmasına imkân bırakılmamış oldu.

İmalâtın bu suretle keyfiyetinin bozukluğu önüne geçildikten sonra, mamulât miktarını fazlaştırmak çareleri düşünülebildi. Her gün imâlât miktarı ve doğru olanlarla hatalıları hakkında rapor istenerek, ustanın şahsi veya hangi bir nüfuz tahtı te'sirinde lehte veya alehte karar vermesinin de önüne geçildi. Raporların neticesi olarak vücuda getirilen cetvellerde, hem fazla ve hem de hatasız imâlât teslim edenlerin yevmiyeleri artırılmak ve orta kudrette çalışanların yevmiyeleri indirilmek ve yavaş ve lakaydî ile çalışanların da fabrikadan çıkarılmaları imkânı hasıl oldu.

Bundan sonra, her kızın iş vaktini nasıl geçirdiği şu suretle kontrol altına alındı.

Kronometre ve matbu bir kâğıt vasıtasile, her kızın bilyeleri birer birer alış ve kontrol ediş zamanları tesbit ve bu suretle hangi şartlar dahilinde hangi hareketlerin en çabuk suretle yapılmasına imkân olduğu tesbit edildi. Bu suretle de işçi kızların fazla ve kendini yorucu surette çalışarak, kısa bir zamanda körlenmelerinin neye mütevakıf olduğu da anlaşılmış oluyordu.

Bu kronometre ile yapılan tetkik ile şimdiye kadar olan hasılat nisbeti neticesinden anlaşıldı ki kızlar, iş zamanlarının hemen hemen büyük bir kısmını ya lafla geçirmişler veya hakikatte hiç bir şey yapmamışlardır.

İş müddeti 10,5 saatten 8,5 saate indirildiği halde, iyi bir tetkik neticesi, kızların işe başladıktan 1 1/2 saat kadar sonra sinirlenmeğe başladıklarını gösterdi. Görü-

nüşe nazaran daha fazla istirahat ihtiyaçları vardı. Benim kanaatim, haddinden fazlayı geçen bir gayret veya yorgunlukta derhal durmalı ve

istirahat etmelidir.

Bu sebebdan kızların 5/4 (yani 1 1/2) saat iş yaptık- dan sonra 10 dakika istirahat etmelerini karar altına aldık. Öğleden evvel ve öğleden sonra ikişer def'a yapılan bu istirahat zamanlarında kızların hiç bir şeyle meşgul olmaması da tenbih edildi ve şart konuldu. Her birine bu istirahat zamanlarını kalkıp gezmek, dışarı çıkmak, konuşmak suretile geçirmeleri tatlılıkla anlatıldı. Çünkü işçi kızlar pek de zalimane olarak bir birinden konuşamayacak derecede uzak mevkilerde çalıştırılıyorlardı. Bizim bu son teşkilât ve kararımız mucibince, istirahat zamanlarında konuşarak, eskisi gibi iş zamanında çalışır gözükerek muhabbet etmeğe fırsat bulamadılar.

Teşkilât tekâmül ettikten, yani işe en elverişli olan işçi kızlar seçildikten ve alınan tedbirler ile bir taraftan işçinin ifrat derecede yorulmasının ve işe kayıtsızlığının önü alındıktan; hülâsa bir kelime ile, en iyi çalışma hali te'sis edildikten sonra, en son adım, yani amelenin gözlediği yüksek yevmiye verilmesi düşünüldü. Bu da patrona azamî miktarı veren ve temiz bir işçinin mevcudiyeti şartile mümkündü.

Bu sonuncu adım, her gün her işçi kıza ufak bir pirim veya mükâfat tarzında verilebilirdir. Bu her günlük faal çalışmanın, iyi doğru ve temiz neticesi böyle bir mükâfatı olmalıdır. Bu mükâfat bizim misalimizde «diferansiyel» yevmiye sistemi ile veriliyordu. İşçi kızlarının kazancı evvelâ teslim ettikleri iş miktarı ile saniyen bunların doğrulduğu nisbetinde artıyordu. İleride gösterileceği üzere; bu yevmiye sistemi, gerek iş miktarını ve gerek işin keyfiyetini, yani doğruluğunu, azamî surette te'min eden bir usuldi.

İşçi kızlarının kendi kudretlerini en iyi ve münhasıran işe hasredek kadar alıştırmalarına ve yetiştirilmeleri zamanına kadar, her saat başında imâlat kudretleri kontrol ve yalnız yolda veya yalnız çalıştığı görülenlerin yanma, işçiye iyi usulü öğretecek, onu alıştırarak ve arkadaşları derecesine çıkaracak bir muallim tayin olunur idi.

Bu tedbirler, yalnız misalimizde geçen iş için tatbiki lâzım olan değil, bilâkis umumî ve şumullü bir mahiyeti haiz olup, insanları idare

ve muamele edecek tarzlara a- lâkası olan herkesi alâkadar etmelidir.

Bir Prim veya mükâfatın, kudret göstermiş olanları vaktinde memnun edebilmesi için bu, mümkün olduğu kadar iş biter bitmez para veya mükâfat işçiye verilmelidir. Çünkü, maatteesüf bir çokları bu mükâfatı önündeki hafta veya aya atmakta olup, işçilerin de uzun bir zaman sonra alacakları mükâfat için peşinen gayret göstermeleri imkânsız bir hale gelebilir.

Vasat derecede olan bir amele, kudretinin ve yaptığı işin ne kadar mükâfat veya pirim getireceğini bilmeli ve bunu mümkün olursa her iş gününün akşamı alabilmelidir. Daha basit ve daha az inkişaf etmiş bir usulde; bisiklet yatakları bilyelerini muayene eden kızlar veya çocuklar âmirleri tarafından ciddî ve fakat güler yüzle müşfik bir surette muamele görmeleri veya, her iyi surette çalışacak iş saati için muayyen bir mükâfat verilmelidir

İşte bu izahatimizden; amelenin, fabrikanın kazancına hissedar olması veya kendisine hisse senetleri satılması veya yevmiyeleri nisbetinde bir temettü alması gibi en iyi şartların mevcut olduğu hallerdeki vakitlerde bile bu tedbirlerin ameleye hüsnü tedbir icra etmediğinin sebebi anlaşılabilir.

Bir işçinin beyhude yere çabalamadığı iyi günlerin derhal alınan mükâfatı, daimî ve sert bir surette çalışarak belki de yarım sene sonra, arkadaşları ile taksim edeceği primden, elbette çok daha cazibelidir. Bu umumî temettü tevziinin bir mahzuru da, her amelenin kudretine, sâyiine ve gayretine göre bir hisse alabilmesi imkânının henüz bulunmadığıdır. Buna sebep umumî menfaatin ötedenberi şahsî menfaate feda edilmiş olması ve edileceğindendir. Fakat hiç bir şey yapmadan, çalışmadan, yorulmadan temettüden hisse almak isteyen işçiler kadar, çalışanların kudretini gittikçe normalden bile aşağı düşüren fena bir hareket olamaz.

Ameleyi temettü tevzi suretile memnun etmenin güç-

lüklerinden biri de, amelenin hakikatte yalnız kâra girmek ve zarardan hiç bir şey bilmemek arzu etmesidir. Amelenin mecburî veya arzusile bu

ziyana iştirak ettirildiği halleri istisna etsek bile, bu zararın ekseriya onların şahsî tefsirlerinden ve kudretlerinden mütevellit olmadığı da aşikârdır.

Nihayet bir def'a daha bahsimize, bilye kontrolcılarına dönelim: Bütün teşkilâtın değişmesi ve tedabirin alınması neticesi olarak, evvelce 120 işçi kızın teslim ettiği iş miktarı 35 kız tarafından verilmeğe muvaffakiyet hasıl olmasındır. Bununla beraber, işlerin nefaseti eskisinin 2/3 (üçte ikisi) nisbetinde artmıştır.

İşçi kızlarının bu yeni vaziyet karşısındaki kazançları aşağıdaki gibi idi:

- 1 - Şimdi eskisine nazaran % 80 ilâ % 100 fazla kazanıyorlardı
- 2 - Mesai saati müddeti 10 1/2 saatten 8 1/2 saate indirilmişti.

Cumartesi günü öğleden sonra serbest idiler. Bundan başka her gün dört def'a ayrıca istirahatleri vardı.

3 - Her işçi kızın; şefinin kendisile ve ihtiyacile yakinen alâkadar olduğuna kanaati vardı. Bu suretle şeflerinin müşküllerini her an giderecek yardımcı ve itimat edilebilir iyi bir muallim olduğuna inanıyorlardı.

4 - Bütün genç kızlar, haftanın iki istedikleri gününü, arka arkaya tatil günü olarak istimâl edebilirler ve fakat yine diğer günler gibi yevmiyelerini tam alırlardı.

Bu serbestiden tamamen istifade edip etmediklerini bilmem. Fakat bunu lehlerinde olarak kabul ediyorum. Diğer cihetten, bu tebeddülattan ve teşkilâtın müessesesinin de kazancı şöyle idi:

- 1 - İmâlatın keyfiyeti (nefaseti) oldukça yükselmişti.

2 - Büyük büro te'sisi, muallimler, zaman ölçücüler, baş müfettişler ve yevmiyelerin yükselmesine rağmen kontrol masrafları azalmıştı.

3 - İdare ve işletme ile amele arasında iyi bir anlaşma neticesi, iş güçlükleri veya grev ve tehlikesi tamamen bertaraf edilmişti.

Bu iyi neticeler, münhasıran, elverişli olmayan iş usullerinin, elverişli olan yeni iş usullerinde değişmesinden, doğdu. Bu usulün en

mühimmini; işçi kızlarından en kudretli ve en uygun olanlarının seçilerek ciğerlerinin çıkarılması suretile, ilmi bir seçme ve tarama ameliyesinin yapılmasıdır.

Şimdiye kadar mahsus yalnız, basit işlere ait misaller gösterdik. Pek haklı olarak şu sual varit olabilir ki, acaba bu tarzda bir çalışma, daha zeki ve akıllı ameleye de, yani görüşü daha vasi olan ve kendi kendine bir şeye karar verebilen ve kendi görüşlerine göre daha iyi bir usul gösterebileceklerle de tatbiki kabilmidir.

Aşağıdaki misaller, yüksek ve muğlak işlerde nazarî kaideler o kadar karışık olduğunu, birinci sınıf bir amele (usta) ve bunlardan daha ziyade adı yevmiyeci amelelerin, mutlaka fennî bir şahsın yanında talim etmeleri lâzım geldiğini işbat için gösterilmiştir. Yeterki yapılacak işler için iyi kaideler bulunmuş, iyi amele seçilerek bu kaidelere göre yetiştirilmiş olsun.

Bu misaller, başlangıçtaki fikirlerimizi tamamen izah edeceklerdir. Amelenin tam çalışmasını esas ittihaz eden ilim ve fen o kadar büyüktür ki, tabiaten o işe elverişli olan bir amele bile, tahsilinin veya umumî tahsil istidadının olmaması dolayısıyla bu ilmi kafiye anlayamaz.

Misal olarak, bir fabrikanın senelerdenberi hep aynı tarzda tezgâh ve makine imâlatını yapmakta olduğunu ve her amele, işini yaparken hep aynı ameliyatı ve el hareketlerini tekrar ededurduğunu farz edelim. Bir çok okuyucularım, bu meselede, her amelenin kudretinin, ustasının yardımı ile kendisinden yüksek verimli bir dereceye çıkacağını sistematik bir kaidenin burada tatbik edilemeyeceğini zan ederler.

Bir kaç zaman evvel 300 amelesi olan ve 10 ilâ 15 senedenberi hep aynı tezgâhı imâl eden bir sanayi müessesesi bize müracaat ederek, İlmî ve fennî idare ve işletme usullerinin tatbiki ile bir kâr yapmak imkânı olup olmadığını sordu. Müessesenin bütün fabrikaları senelerdenberi iyi bir işletme şefinin emrinde olup, iyi ustaları, seçilmiş ameleleri parça götürüsile iş yapıyorlardı. Bu müessese-

nin vasatı ve umumî vaziyeti Amerikadaki emsalinden hiç de geri değildi.

İşletme şefi, ilmi ve fennî usulün tatbik ile aynı amele ve aynı tezgâhlarla, bugünkü imâlatın en aşağı iki misli çoğaltılabileceğini duyduğu zaman pek aşikâr surette müteessir oldu. O yalnız havaî ve kuru ve kendini meth eden sözlerle şimdiye kadar olan çalışma tarzının doğruluğunu isbata çalıştı. Buna rağmen, fabrikanın imâlat tezgâhlarından vasatî kudrette olan bir tezgâhı ayırmak; teklifimizi memnuniyetle kabul etti. Biz bu tezgâhta, ilmi ve fennî usulle aynı imâlatı iki mislinden fazlaya çıkarmağı garanti ettik. Bu seçilen tezgâh son 10 ilâ 11 sene zarfında birinci sınıf bir amele tarafından işletilmekte olup bu amele umum amelenin vasatî kudretinden yüksek bir kudrette idi. Böyle her zaman ve her sene aynı tezgâh tipinin imâl edildiği bir müessesede işler tasnif edilmiş olup, bir amele hemen bütün bir sene aynı işi veya pek az tenevvü eden işleri yapmakta idi.

Nihayet, müessese ile memurlarımız hep birlikte, muayyen işleri yapmak için lâzım olan zamanı tesbit ettiler. Bulunan sür'at ve talâş kalınlığı, işi tezgâha bağlama zamanı, işi tezgâhtan indirme zamanı bir listeye yazıldı. Bu suretle fabrikanın vasatî istihsal kudreti tesbit olunduktan sonra, bu tezgâhın üstünde ilmi işletmeciliği tatbika başladık.

Maden işleme işlerine ait dört hususî sürgülü hesap cetveli ile, mevcut tezgâhla yapılması lâzım gelen iş nis- beti ölçüldü: Tezgâhın başka başka sür'atlerde çekebileceği azamî talâş kalınlığı ve bunlara ait devir adetleri sürgülü hesap cetvellerde tayin edildi. Bundan sonra kasnaklar ve dişliler, tezgâhtan en çok verim alacak surette, tebdil edildi. Tezgâhlarda kullanılacak «ser'i çelik» den mamul çelik kalemler, bizim istediğimiz şekilde ve en verimli bir keski zaviyesile hazırlattırıldı, (dövdürüldü, sulandı ve bilendi.) Bu çelik, fabrikanın ötedenberi kullanmakta olduğu çeliktir. Bundan sonra bu tezgâh için hususî büyük bir sürgülü hesap cetveli imâl ettirildi. Bu cetvelde, muayyen bir işin en kısa bir zamanda bu torna tezgâhında imâli için ne gibi bir sür'at ve kaç milimetre talâş kesme kudreti ile çalışılması lâzımgeldiği gösteriliyordu.

Yeni ilmi işletme usulü ile yapılan bu hazırlıklardan sonra torna, tezgâhının ötedenberi yaptığı işler bir biri arkası sıra imâl ettirilmeğe

başlandı. Bu ilmi işletmecilik usulile yapılan işlere sarf olunan zaman; ötedenberi mevcut olan usule nisbetle en fena şartlarla 2,5 ve iyi hallerde 9 da biri gibi ufak bir zamandan ibaretti.

Fakat, kalûbelâdan kalma alaylı usulünden ilmi ve fennî işletmeciliğe geçmek için, sadece işlerin kaç dakikada yapılabileceğini ve ona göre takımların ve tertibatın ihzarını değil, bilâkis amelenin işlere ve âmirlerine, patrona karşı olan vaziyetinin de değişmesi şarttır.

Büyük bir kâr elde etmeğe esas olan tezgâhın iyi bir randuman vermesi hususu bir kronometre saati ile te'min olunabilir. Fakat 300 veya daha fazla olan işçinin zihniyet ve itiyatları ancak zaman ile değişebilir. Bunun için de, umumî bir çok misallerin gösterilmesini icap ettiren ve amelenin, patronla veya şefle namuskârane ve samimî çalışacağı uzun bir zaman ister. Buna rağmen misalimizdeki sanayi müessesesinde, adam başına olan imâlat, üç sene zarfında iki mislinden fazlaya çıkarıldı. İşçiler, basit ve kıymetsiz işlerden bir muallim usta vasıtasile, daha fazla yevmiye kazanacakları yüksek iktidara ve güç işlere alıştırılıyordu. Amelenin vasati yevmiyesi % 35 artmakla beraber, yapılan beher parçaya eskisinden daha pek çok az bir para isabet ediyordu. İş hızının artırılması tabiidirki eski usullerin yerine konacak kuvvetli usuller istiyordu. Bunun için de her amelenin melekesine bağlı olan el işleri sistemli bir surette ölçülüyor ve mukabil olarak kolay ve kısa bir zamanı icap ettiren usuller gösteriliyordu. Bu İlmî ve fennî el işi tetkik usulî ile, kazanılan zaman, bir çok hallerde, makine işine nazaran daha yüksekti

Burada, bir sürgülü hesap cetveli ve ilmî usulleri bilen bir kimsenin yanında yapacağı işleri öğrenen ve bunları evvelce hiç yapmamış olmasına rağmen, 10 ilâ 12 senedenberi aynı işi yapmakta olan bir ameleye aynı işi 2,5 ilâ 9 def'a çabuk yapmakla tefevvuk eden yeni işi ve işçi usulünü izah etmek faydeli olacaktır.

Bu çabukluk ve bundan doğan iktisat, hiç de ehemmiyeti inkâr olunamayan ve hakikî bir ilme karışık bir fen-

ne istinat eden ve hiç bir zaman senelerdenberi bir tornada çalışa çalışa, kendi kendine göre bir usul bulan amelî işçinin; bu işleri dakik bir

surette tettebbü eden şahısların işini anlayamayacağı ve bu kaidelere göre kendi kendine çalışamayacağı ameleler tarafından yapılmasına imkân yoktur.

Fabrika işleri umumî olarak anlamayan bir kimse, her parçanın imalini belli başına ve diğer işlerle alâkası olmayan bir iş zan eder: Meselâ buhar makinesi akşamı bir çok hayatları müddetince değilse de, bir çok mütehassıs mühendisleri yetiştirmeye kâfi gelirken, bir torna veya pulanya tezgâhı akşamı imâl ederken bu mesele tamamen başkadır. Hakikaten yalnız, iş tezgâhları veya torna tezgâhı akşamı imâline yarayan malzemenin ilmi, bu malzemeyi İlmi ve fennî esaslarla en kısa bir zamanda işleme ve imâl etme ilmi ve fenni yanında ikinci derecede kalır.

O halde bütün mesele; en kısa bir zamanda bir dökme demirin veya dövme demirin talaşını keserek, sathını düz ve eb'adına uygun olarak nasıl yapılabileceğini bulmaktır. Bu meselede imâl olunacak parçanın buhar makinesine, pres tezgâhına veya bir otomobile ait olmasının ehemmiyeti yoktur. İşte bu işin bütün sırrı bunun içindedir.

Bir müessesenin terrakki ve tealisi için kendini mes'ul gören veya o mevkide olan her kes, ufak bir tetkikten sonra, şimdiye kadar mevcut olan kalûbelâdan (alaylı) usulünün yerine İlmi ve fennî bir usul ikamesi için bir plân konması zaruretini duyacaktır. Hayatın (sanayiî) her şubesinde umumileşebilecek tecrübe ve buldukları kaide ve usullerle kök salacak yetişmiş insanlar çoğaldıkça ve bunlar bütün bir teknik sahasında mevcut olan ve bir birine zahiren benzeyen bir çok mesail ile kaçınılması kabil olmayacak surette karşı karşıya gelince, bu mesaili guruplara ayırarak hepsini hal edecek umumî kaideler bulmağa çalışacakları tabiidir.

Ben evvelce de, işçinin tevarüs ettiği iptidai zihniyet ve kaidelere istinaden idaresini kuran müesseselerde bu meselelerin halli cihetinin ameleye terk olduğunu fakat İlmi ve fennî esaslar üzerine kurulmuş olan idarelerde, meselelerin hallinin bizzat şef elinde olduğuna işaret et-

miştim. Bütün gün zamanını, ellerile meşgul olduğu işlere vakf için işçinin fevkalade olarak kendi meşgul olduğu, işten gayrı, umuma ait

olan işlere objektif bir nazar atabilmeğe vakit bulunduğunu fark etsek bile, tetkik, bilgi, ve tecrübelerini kullanmak şöyle dursun, bu bilgi ve tecrübeleri tamik ve mezç etmeğe bile vakti olmayacaktır. Çünkü en basit bu nazariyyenin meselâ «zaman tetkiki» usulünün üstünde işlenmesi için iki şahsa lüzum vardır.. Biri matlup işi usulile icra etmek, diğeri bu işin her bir teferruatının yapılmasına sarf olunan zamanı bir kronometre saati ile tesbit etmekle mükelleftir. Buna mukabili işçi ötedenberi alıştığı uydurma usulleri yerine buna benzer kaideler bulmuş olsa bile, kendi menfaati onu, bu keşfi gizli tutmağa mecbur kılar. Çünkü o bulacağı usul ile, diğerlerinden fazla istihsâl veya imâlat yaparak onlardan fazla kazanabilir.

Fennî ve İlmî çalışma usulünün gayesi ve bu esasa müstenit bir idare kuran şeflerin vazifesi de sadece muayyen usul ve kaideler bulmak değil, hiç bir işçiyi ayırt etmeksizin bu çabuk çalışma usullerini derhal onlara öğretmektir. Böyle kaideleri bulup tatbik etmekten o kadar büyük kazanç te'min olunur ki, hiç bir şirket ve idare ve işleri lüzumu olan İlmî ve fennî araştırmaların icap ettireceği masraftan kaçınmaz. Bu suretle yeni sistem sayesinde fenne ve ilme istinat eden bilgiler er veya geç yumruk kaideleri yerini tutacaktır.

Teknik terakkiyatının artması neticesi, madenleri makine ile işleme mevzuu bahis olduğu bir devirdeki şu vak'a bu hususta iyi bir misaldir:

1880 senesi sonbaharında - takriben yukarıda bahsi geçen, işçinin en yüksek kudretini tesbit zamanı - tecrübeler başlarken MİDVALE STEEL Co. reisinden (Mitval çelik fabrikası umum müdürü) madeni imâlatı işleyecek çelik kalemlerine verilmesi lâzımgelen en muvafık zaviyenin bittecrübe tesbit müsaadesini de aldım.

Bu tecrübeler başladığım zaman, umum müdür bu tecrübenin yarım seneden fazla süreceğini görerek hayret etti ve tecrübenin bu kadar uzun bir zaman süreceği evvelce bilinse idi müsaade olunmayacağı hissini verdi.

İlk tecrübede masanın kutru 66 İngiliz parmağı olan

bir şakulî makap tezgâhı istimal olundu. Bu tezgâh üstünde lokomotif tekerlekleri bandajları işlenerek günlerce talaş çıkarıldı. Ve işte neticede

çelik kesme kalemlerinin ne şekilde ve hangi zaviye tahtında muayyen bir zamanda en çok talaş çıkardığı tesbit olundu. Ve nihayet 6 aylık tecrübeden çıkan neticede vücut bulan usul ile çalışma sayesinde, bu zamanda sarf olunan meblağın her sene bir kaç misli kâr bıraktığı görüldü. Bizim bu nisbeden ufak olan tecrübe neticesinde edindiğimiz kanaat ise; bizim daha iyi çalışmaları için amele ve işçiye öğretmeğe mecbur olduğumuz şeylerin yanında bu öğrettiğimiz şeyin pek ufak bir kısmı olduğudur.

Ben bu sahadaki tecrübelerimi, mecburi inkitalar istisna edilirse, 26 sene mütemadiyen arttırdım. Ve bu devre esnasında tecrübelerimi yapabilmek için 10 muhtelif tezgâh imâl ettirdim. 30.000 ilâ 50.000 kadar protokole alınan tecrübeler yaptım. Bu zaman zarfında 400 bin kilo gramdan fazla çelik, talaş halinde geldi ve cem'an 200,000 dolar kadar bir meblağ bu tecrübeler sarf olundu.

Bu fennî tetkiklere meraklı olan herkes için böyle bir hadise oldukça enteresandır. Beni senelerce böyle bir sahada tecrübeler yapmağa sevk eden şey, bir ilmin nazarî cihetlerini tamik etmek gayesi değil, yukarıda işaret ettiğim gibi, amelemize yapmağa mecbur oldukları işlerin en çabuk hangi tarzda yapılacağını öğretmek endişesinden ileri gelmiştir.

Bütün bu tecrübelerden maksat;

1 - Amelenin her gün eline alacağı muhtelif işleri ne suretle muamele edeceği hakkında kendine soracağı şu suallerin halli içindir:

1 - Tezgâhımı hangi sür'atle işletmeliyim?

2 - İşimi en çabuk bitirmek için talaşı ne derinlikte vereyim?

Bu suallerin cevabı zahiren pek basit görünür ve bunların halli için muktedir bir ustanın göstermesi kâfidir. Hakikatte ise, 26 senelik tecrübeden sonra bu iki سوالin cevabı için her birinin üstünde müessir olan 12 muhtelif sebebin riyazi bir usul ile nazarı dikkate alınması lâzım gelmiştir.

Aşağıda birer birer tasrih olunan 12 hal bu سوالin cevabına müessirdir. Bu 12 maddeye ilâve olunan rak- kamlar bu tesirin

derecesini gösterir. Meselâ aşağıda A maddesinde 1 rakkamı yarım sulanmış (çelik su alma dereceyi hararetinden az bir derece sulama) çelik için olup bu miktar, yumuşak çelik, yani karbonu en az çeliğe kadar yükselir ve 100 olur. Bu da, yumuşak çeliğin sert çelikten 100 defa daha kolay işlenme kabiliyeti olduğunu gösterir.

Her maddenin sonuna yazılan rakkamlar, evvelce her amelenin kendi keyfine göre işlediği madenin çalıştığı tezgâhta hangi sür'at ve hangi talaş kalınlığı intihap etmesi lâzımgüleceğı hakkında bir fikir verir.

A - İşlenecek madenin cins ve keyfiyeti (sertliğı ve dahili bünyesi vesaire). Yarım sert çelikte ve tasfiye görmüş çelikte mukayese rakkamı 1 ve yumuşak çelikte 100' dür.

B - Madeni işleyecek olan çelik kalemin kimyevî evsafı ve sulanması lâzımgelen derece hararetin mukayese rakkamı âdî takım çeliğinde 1 en iyi cins ser'i çelikte (rapit kalemleri) 7 dir.

C - İşlenen madenin talaş kalınlığı. Mukayese rakkamı 4.7 Mm. kalınlıkta olan talaş için 1,0.39 Mm. talaş kalınlığı için de 3.5 dir.

D - Madeni işleyecek kalemin dış sathı ve keski tarafı ile zaviyesi. Mukayese rakkamı vida açma kalemler! için 1, geniş burunlu talaş kalemleri için «6» dir.

E - Madeni işleyecek kalemin iş esnasında su veya benzerleri ile soğutulma mes'elesi. Madeni kuru kesen kalem için mukayese rakkamı 1 olup kâfi derece soğutulan kalemlerde 1,41 dir.

F - Talaş derinliğı. Mukayese rakkamı 12.7 Mm. talaş, derinlikte 1 olup 3.17 Mm. derinlikte 6.36 dir.

G - Madeni işleyen kalemin kesme kuvvetini muhafaza zamanı. Bu müddet kalemin tekrar bilenmeden kesme kudretini muhafaza edeceğı zamandır. Kalem 1,5 saat sonra bilenmeğe lüzum gösterilirse mukayese rakkamı 1 olup her 20 dakikada bilenmeğe lüzum hasıl olursa bu rakkam 1.20 dir.

H - Madeni işleyen kalemin kesme zaviyesi. Bu zaviye 68 derece olduğu zaman mukayese rakkamı 1 olup 69 derecede 1,023 dir.

İ - Keski kaleminin alestikiyeti meselesi. Mütemadiyen ihtizaz eden alastikî bir keski kaleminde mukayese rakkamı 1 olup tamamen sakın olan bir kalemde bu rakkam 1.15 olur.

K - İşin (işlenecek madenin) kutru.

L - Çeliğin (işlenecek madenin) takım çeliğine gösterdiği mukavemet (aksi tazyik) tazyiktir.

M - Tezgâhın işi kaldırma yani çekme kabiliyeti, sür'at ve talaş payının tebeddül etmesi hali.

Belki bir çok kimseler bu 12 halin madenlerin işlenme kabiliyeti üzerine olan te'sirini tetkik ve tesbit için 26 sene sarf edilmesini lüzumsuz bulacaklardır.. Fakat böyle tecrübelelere girişmiş veya icra etmiş olan her kes takdir eder ki her defasında 11 müessir hali sabit tutarak diğer birinin te'sir derecesini tesbit etmek ancak pek büyük müşkilâtla kabildir. Bütün bu tecrübelerin hitamından sonra da, tecrübe netayicinin birer riyazi düstur halinde ifadesi cihetine gidildi. İstihsal edilen 12 düstura, aşağıdaki üçünü misal olarak yazıyoruz:

$$P = 45.000 \times D^{\frac{14}{15}} \times F^{\frac{3}{4}}$$

$$N = \frac{90}{T^{\frac{1}{8}}}$$

$$11,9$$

$$N = \frac{0,665}{F = + \left(\frac{48}{3} \times D \right) + \frac{0,2373}{18+24 D}} + \frac{2,4}{18+24 D}$$

Nihayet bütün düsturlar iyice tetkik edildikten sonra bu halli müşkil karışık düsturların basitleştirilmesi ve her günkü ihtiyaç zamanında derhal kullanılabilmesini te'min için tanıdığımız riyaziyecilere her hangi bir para mukabilinde halli için müracaat olundu. Bunların bir kısmı düsturlarla şöyle bir bakıştan sonra ve diğer bir kısmı, da-

ha nazik davranmak için, bir iki hafta sonra düsturları iade ettiler. Bunlardan her hangi birinin halli için 2 ilâ 6 saat lâzımgelmekte olup

amele ise düsturun hal edeceği işi esasen bu müddetten çok evvel bitirmiş bile bulunacaktır. Riyaziyecilerin verdikleri cevaplarda her hangi bir düsturun dört veya beş meçhulü olmasına rağmen halli nisbeten kolay görülmekte fakat 12 muhtelif şarta bağlı düsturların halline bağlı olan bir neticenin tesbiti ise oldukça müşkil olduğunu söylediler.

Fakat amirliğinde bulunduğumuz atelyelerde böyle meselelerin halli için mutlaka basit ve çabuk hal edilir bir kaide bir usul bulmak lâzımgeliyordu. Bunun için, riyaziyecilerin hiç de cesaret vermeyen sözlerine rağmen 15 sene, vakit buldukça, basit bir kaide bulmağa muhtelif zaman sarf ettik. Arkadaşlardan dört veya beşi daima muhtelif zamanlarda bu mes'ele ile meşgul olurlar. Nihayet BETLHEM çelik fabrikasında kullanmak üzere bir hesap cetveli tertip ettik ki bu benim «Madenleri işleme san'atı» atlı kitabımın 11 inci cetveli olarak dere edilmiştir. Bu hesap cetveli vasıtasile her yetmiş işçi tarafından yukardaki düsturlardan her hangi birini riyazi bilsin bilmesin yarım dakika içinde hal etmesi imkânı hasıl olmuştu. Nihayet işte bu suretle uzun seneler üzerinde mütemadiyen işlenmek, çalışmak neticesinde elde edilen düsturlar her gün ve her kes tarafından kullanabilir hale getirilmişti.

Diğer taraftan bu buluş; ilmin ve fennin en karışık ve az tahsilli işçi ve amelenin bilgi hududlarını aşan, çözülmez sanılan kanun ve maddelerin her günlük ihtiyaç anında kolaylıkla kullanılacak basit bir hale getirebileceğine iyi bir misal teşkil eder. Bu hesap cetvelleri senelerdenberi, hiç de hesap ve riyaziyeden anlamayan san'atkâr ve işçi elinde muvaffakiyetle kullanılmaktadır.

Yukardaki düsturlara tekrar bakılmak zahmetine girilirse: Bir maden işleme işçinin bütün tecrübelerine rağmen bu düsturların yardımı olmaksızın aşağıdaki iki suale doğru cevap veremeyeceği kolayca anlaşılır:

Her hangi bir çeliği keserken, tezgâha hangi sür'ati vereyim?

Her hangi madeni işlerken, tezgâha hangi talaş derinliği vereyim?

10, 12 senedenberi hep aynı işi yapmakta olan bir amelenin

muhtelif iş ameliyatının gelişi güzel icra edilenlerinden, en tekâmül etmiş olanını seçerek doğru çalışması pek az bir ihtimal içindedir. Karakteristik hakikatten bahsederken, hatırlamak isterim ki Fabrikatorların hepsi de, tezgâhlarını keyfî olarak seçmişler olup, yalnız İlmî ve fennî esaslar üzerinde tesbit olunabilecek tezgâh sür'ati ve tezgâhın kesim kâbiliyetini anlayamamışlardır. Hiç olmazsa benim çalıştığım fabrikalarda hiç bir tezgâh, verebileceği sür'ati fabrikatordan (idare ve işletme âmirinden) alamamış ve amele ise aramamıştır. İlmî ve fennî olarak bulunan neticeleri ameleye tezgâhlarda tatbik için tezgâha yeniden kasnak ilâvesi ve kayış değiştirmesi icap etmiş ve ekseriya takımların imâl tarzında da değişiklikler yapmak lüzumu hasıl olmuştur.

Okuyucumuza nihayet, niçin her gün aynı işi yapan bir makine amelesinin parmak hesabı bilgisinin, makinede maden işleme için lüzumu olan ilim ve fen ile mukayese edilemeyeceği aşîkâr olmuştur. Aynile her hangi bir amelenin bir gün şu işi, diğer bir gün başka işi, hatta her saat veya dakikada değişen başka başka işleri en muvafık surette İşleyemeyeceği de meydana çıkar.

Ümit olunurki, anlatılan misallerden, ilmi ve fennî işletmeciliğin iş veren patron kadar ameleye de mükâfatlı çalıştırma usulüne nazaran her iki taraf için ne kadar kârlı olacağı meydana çıkar. Ben ayrıca bu misallerden çıkan neticenin; te'sisatının mükemmeliyeti dolayısıyla bir fabrika veya atelyenin diğerine faikiyetinden çıkan tabii bir netice değil, şimdiye kadar fabrikalarda adet olan bazı çalışma usullerinin tamamen ve yep yenilerde değiştirilmelerinden hasıl olduğunu da göstermek istedim.

Bütün bu birer birer gösterilen misallerden müesseselerde faydalı bir neticenin elde edilmesinin

1 - Şahsî tahmin ve kararın yerine İlmî ve fennî bir usul ikamesine

2 - Her amelenin sistematik surette, her işçinin istihtâm olunabileceği işler üzerinde birer birer tecrübe

edilerek kabiliyeti tetkik edildikten sonra nazârî ve amelî surette yetiştirilerek elverişli olduğu işte tavzifine.

3 - Amelenin yapmağa mecbur olduğu işlerin bunların keyfine ve geri bilgilerine bırakılmayarak, işletme şefi veya âmiri ile mütemadiyen temasta bulunması temin olunarak işlerini ilmi ve fennî esaslar dahilinde yapmasına bağlı olduğuna okurlarımız kanaat getirmiş olacaklardır.

Şimdi bu yeni usuller amelenin şevki tabiisine göre çalışması yerine geçince, patron da işçi de yapılan işlerle müsavaten alâkadar olmuş ve beraber çalışmış olurlar.. Bu suretle atelye şefliği, kendi kudret ve şerefile mütenasip işin mühim kısmını, amele de hissesine düşeni yapmış olurlar.

III üncü Kısım

Yeni sistemin unsurları (esas maddesi)

İzah ettiğimiz bu felsefe, bizim mevzuumuzun icabı idi. Fakat ben yine bu izahatınızda temas ettiğimiz bir iki noktayı tavzih etmek, açmak isterim.

Bir ilim yapmak, inkişaf ettirmek. Bu cümle çok acayip görünür. Hakikaten bir ilmin öğretilmesi de bir maden işleme san'atının öğretilmesi gibi uzun senelere mühtaçdır. Filhakika maden işleme ilmi, karışıklığı ve kurulması için lâzımgelen büyük bir zaman sarfı itibarile, bütün bir teknik için istisnai bir hal teşkil eder. Buna rağmen bir kaç ay içinde bu karışık ilimden istifade ile yapılan tecrübelerin neticesi bununla meşgul olmanın bir değeri olduğunu göstermiştir. Umumiyetle, makine inşaatının her hangi bir şubesinde hatta bütün teknik sahasında da böyle bir ilim kurulması düşüncesi hâkim olmalıdır.

Makine inşaatı için ilk evvel meydana kanan kaideler belki tam ve olgun bir kıymeti haiz değildi. Fakat hakiki ilmin ufak bir parçası olan bu kaideler elbette her hangi bir usulün mevcut olmamasından veya parmak hesabı gibi usullerden daha iyidir.

Meselâ; vaktinde, yeni bir tip olarak tesbit olunan fakat sonraları bulunanlarla karşılaşma kabiliyeti bile olma-

yan tezgâh takımları ve avadanlıkları o vakte kadar mevcut olan takımların cinsinden ve şekillerinden iyi idi. Bu takımlar zamanında

normal olarak kabul edildi. Ve her amele tarafından kullanılabilirerek bir evvelkinden daha çabuk çalışmalarını te'min etti. Zaman zaman bu normaller İslah edildikçe eskileri kullanılmaktan men edildi.

Makine inşaatının bir çok şubelerini ihtiva eden bir ilim sahası, malzeme işlemek fenninden çok daha basittir. Çünkü usul ve kaideleri o kadar kolaydır ki, insanın buna bir ilim demeğe bile dili varmaz. Bir çok hallerde bu ilim, muayyen bir işin icrasına mahsus hareketleri bir kronometre ile çizgili bir deftere kayt etmekle teessüs edebilir. Bugün yüzlerce ve binlerce kişi eski parmak usullerinin yerine geçirmek için bu ilmin teessüsü ile meşguldurlar. «Gilbert» in duvar örme işinde ise bundan daha fazla zaman sarf edilir. Ben aşağıda böyle bir fennî kaidenin vaz'ı için atılacak adımların hülâsasını tekrar ediyorum:

1 - Muhtelif fabrikalardan, hatta iyisi memleketin başka başka taraflardan tecrübe edilecek işe en elverişli ve alışmış olan 10-15 işçi seçilir.

2 - Bu şahısların aynı işi icra ederken yapacakları hareketlere ve kullandıkları takımlara dikkat olunur.

3 - Kronometre vasıtasile her bir ameliyata giden zaman not edilerek, aynı operasyonun ne suretle en kısa zamanda bitirildiği tesbit olunur.

4 - Bütün yalınış ve fazla zaman tutan hareketlerin yapılmasına mani olunur.

5 - Bu suretle her işin bitirildiği en kısa zaman, en iyi hareketler ve en iyi takımlar bir cetvel halinde sıra ile not edilirler.

Böylece belli olacak en çabuk ve en elverişli hareketler o ana kadar mevcut olan ve bunlara nazaran elverişli olmadığı aşikâr olan el ile çalışma hareketleri yerine geçirilir. Bu suretle tatbik sahasına giren usuller, daha iyileri, basitleri bulununcaya kadar tatbikte devam olunur. Şimdi bulunan bu çabuk metot, bu maksatla ötedenberi yetiştirilmiş olan ustalara anlatılarak bunlar vasıtasile da işçilere öğretilir.

Yine bu usul dahilinde atelyedeki bütün iş vasıtaları da (takımlar ve avadanlıklar) aynile sistemli bir tetkike çekilirler. İşin «götürü»

verilmesi ameleyi o işi en seri surette bitirmeğe gayretlendirir. Böyle hallerde her amelenin kendi tecrübe ve zekâsına göre aynı gayeyi elde etmek için muhtelif şekil ve kudrette takım ihzar etmeleri sebebi bundandır. Fakat ilmi ve fennî esaslar üzerinde çalışmak isteyen bir İdarede evvelâ muayyen bir işin bitirilmesi için kullanılacak takımların o güne kadar tekemmül etmiş olan en iyi şekillerini seçerek, yine diğer bütün amiller ve şartlar sabit kalmak şartile, bir kronometre ile en iyi kesme kudreti (talaş miktarı, kalenin aşınmağa karşı mukavemeti, az bilenme hassası, kırılmamak, eğrilmemek gibi hassaları) veren hususat bir cetvele yazılarak, çıkan neticeye göre her cihetce mükemmel yeni bir takım yapılmasını ister. İşte ancak her hangi bir amele, bu usulde meydana gelecek takım ile, o güne kadar çalıştığı şekilden daha rahat, daha muvaffakiyetli iş yapmak imkânını elde eder. Bulunan bu takımlar bundan daha iyi evsafı verecek yeni avadanlık (takım) şekli yine yukarıki İlmî ve fennî şekilde tesbit olununcıya kadar bütün atelye ve bütün amele tarafından kullanılmasında devam olunur.

Bütün bu izahatimizden kolayca anlaşılırki, alaylı usulleri yerine bir fennî çalışma usulü konması işi hiç de korkulacak bir teşebbüs değildir. Vasat derecede bir insan,, hiç bilim ve fen idmanı olmaksızın bu işi başarabilir.

Bundan başka bir İlmî araştırma noktası daha kalıyor- ki kitabımızda bahsi geçen meselelerden biri de budur. Bu dişçinin mesaisi esnasında te'siri altında kaldığı hususatin derinden tetkikidir. İlk bakışta böyle bir tetkikin hiç de İlmî ve fennî bir netice verecek mahiyette ve değerde olmadığı zan edilir. Filvaki bu cins tecrübelerin istinat ettiği kaideler, maddî meselelere, ve işlere dayanan nazariyyelere göre daha istisnai haller göstermektedirler. Bunun sebebi de tecrübenin üstünde yapıldığı maddenin karışık, yani muğlak bir insan mekanizması olduğundandır. Bu tecrübelerden çıkan neticeler iyi tasnif edilerek mahallinde tatbik edilirlerse, insanların bir birile olan münasebetinde ve muamelâtında şaşmaz bir esas olur. Bizim bu

yolda da uzun seneler süren tecrübelerimizden sonra tesbit olunmuş kaidelerimiz vardır. Ve kanaatimizce bu noktai nazardan tetkik ile

bulduğumuz kaidelerin her şeyden ziyade işçinin kudreti ile alâkası olan hususat teşkil eder.

İşçinin, kendisinin bile tanımadığı kudretinden istifade etmeği gaye bilen böyle bir mecburi vazife ifası işi, hayatımızda, ta küçüklüğümüzden beri tesadüf ettiğimiz bir çok vak'alarla her kes pek iyi hatırlar ki, hiç bir iyi muallim, talebesine gayrı muayyen bir vazife vermez. Her talebe hergün hocalarından muayyen dersler alırlar. Bu vazifeyi ifa ettikçe talebe her gün bir az daha ilerler. Fakat buna mukabil talebeye hergün öğrenebileceği kadar öğrenmesi talep edilse idi. Vasati kudrette olanlar hiç de ilerleyemezdi. Biz hepimiz büyük çocuklarız. Aynı şey bizim için de varittir. Bir işçi de hem patronunu ve hem de kendisini memnun edecek suretle çalışmayı, ancak kendisinin takdirde değil, ilmin takdirde yapacağı işi vazife olarak alırsa, yapar. Bu suretle işçi, işinde ne dereceye kadar ilerlediğini ölçmeğe vesile bulur.

Bundan evvelki fasıllarda, ameleye yaptığımız tecrübelerden bahsetmiştim. Bunlardan anlaşılacağı gibi bir işçiyi, kendisine fazla bir kazanç te'min etmeden, uzun zaman için arkadaşlarından daha sıkı surette çalışmağa icbar etmenin imkânı yoktur. Diğer cihetten tecrübelerimiz göstermişti ki, bir çok işçiler, kazançlarının mutedilâne arttırılmasına mukabil çalışmalarını hızlandırmayı kabul etmişlerdir. Yalnız amele artan yevmiyesinin bu seviyede kalacağından emin olmalıdır. Tecrübelerimiz, amelenin işinde hızlanması için yevmiyesinin ne kadar arttırılması lâzımgeleceğinin işin nev'ine bağlı olduğunu da göstermiştir.

Şu halde her gün amelenin yapacağı iş miktarının tesbit edilmesi kâfi değildir. Aynile işçinin kendisine bırakılan bir zamandan daha evvel işini bitireceği zaman alacağı fazla yevmiye de önceden tayin edilmiş olmalıdır. Bu suretle çalışmağa başlayan bir amelenin, eski usullere dönmek için ne kadar çok gayret sarf ettiğini, bu gibi tecrübelerle uzun seneler meşgul olmamış olanlar pek takdir edemeseler gerektir.

«Pansum» ve «Bonus» faktürleri, evvelki fasıllarda

yazdığımız gibi bir kaç türlü tatbik olunabilir. Bu ikisi yeni, modern teşkilâtın em mühim unsurunu teşkil ederler. Çünkü bunların

muvaffakiyetle tatbiki, bu yeni teşkilâtın diğer çarhlarının da meselâ: iş tevzi bürosu, ihtimamlı iş zaman tetkiki, iş usullerinin ve takımların normalize edilmesi, her işin teferruatına ayrılması, ameleye iş gösterecek ustaların yetiştirilmesi, iş hakkında resimli talimatlar, hesap cetveli vesairenin mevcudiyetine bağlıdır.

İşçilerin tebartüz eden çalışma usullerine plânlı surette alıştırımları lüzumuna evvelce de işaret etmiştik. Bu usul öğretilmesinin nasıl yapılması lâzımgeldiği hakkında bazı mâlumat verilmesi faideli görüldü.

Meselâ: İlmî ve fennî usullerle idare edilen ve çalıştırılan bir fabrikada; iş bürosu fen memurları tarafından her iş ve her ameliyatın (operasyonun) nasıl yapılacağı hakkın da tahriri mâlumat verilir. Bu mâlumat bu bürodaki başka başka kısımların topladıkları neticelerin bir arada verilmesidir. Meselâ bu kısımlardan biri yalnız doğru sür'atlerin hesabı ve tutulması ile işte kullanılacak kalem ve aletleri tayin eder. Bir diğeri, işçinin işi hangi kesdirmeye hareketlerle tezgâha bağlayacağını ve çıkaracağını gösterir. Bir üçüncü kısım, Kronometre ile evvelce yapılmış olan tecrübelerle göre, işin ne kadar zamanda bitmesi lâzımgeldiğini tesbit eder.

En mühim şahıslar, vakitlerini bu büroda geçirerek kendilerine lâzım olan malûmatı toplarlar. Fakat insanların umumî tabiatları neticesi olarak işçilerde kendilerine verilen talimat ve mâlumata pek az dikkat ve ehemmiyet sarf ederler, Bunun için bunların başında mütehassıs ustalar (posta basılar) bir muallim gibi öğretmek ile mükellef tutulurlar. Vazifeleri işçinin aldığı emir ve talimat anlayacak kadar izah ve tatbikini te'min etmektir.

Böyle fennî işletmecilikle bir işletme bürosuna malik olan müdürlüğün emrinde eski bir usuldeki baş ustanın yerine altı muhtelif mütehassıs usta bulunur, ki her birinin kendine mahsus bir vazifesi vardır. İşletme bürosunun ajanı veya icra memuru vaziyetinde olan bu ustaların hepsi de, vakitlerini atelyede geçirerek ameleye iş gösteren birer mütehassısdırlar. Bu suretle ameleye sade yapar-

cağı işi söylemek ile değil, lüzumunda o işi bizzat yaparak ameleye göstermekle mükelleftirler.

Bu ustalardan müfettiş (nezaretçi) sıfatını haiz olan birisi daima bütün amelenin resim ve tarifnameleri anlayıp anlamadıklarını kontrol eder. Hangi işlerde ve nerelerinin fazla düz ve mücellâ olması lâzımgeldiğini nerelerde buna lüzum olmadığını zaman zaman izah eder. Kalem, avadanlık ve takımların en elverişli şekilde nasıl kullanılacağını gösterir.

İkinci usta aynı uyanıklıkla işçilere, işleri tezgâha nasıl suhuletle bağlayacaklarını ve bağlama işini en çabuk nasıl bitireceklerini gösterir.

Üçüncü yani sür'at ustasının vazifesi de tezgâhların lâzım olan ve en münasip adet devirle dönüp dönmediğini ve tezgâhın işi en kısa zamanda bitirmesi hususunu kontrol ve tatbik etmektir. İşçiler bu ustaların mütemadi yardımlarından başka, tamirci ustasından da, tezgâhının bakımı, iyi kullanılması hakkında mâlumat alırlar. Diğer taraftan kronometre ile zaman ölçen ustadan da işe sarf olunan zamanın ne suretle doğru olarak yazılacağını ve iş tevzi (silik) yapılacağı sıra ile biten işlerin hangi atelye veya şubelere sevk olunacağı hususunda talimat alırlar. Eğer bir işçi, ustalarından her hangi birile anlaşılmazsa baş nezaretçi memur (şube memuru) meseleyi hal eder

Pek tabiidirki bütün ameleler bütün ustaları aynı nisbet ve derecede meşgul etmezler.

Şimdi bütün bu öğretilere, kolaylıklara ve talimata göre işlerin zahmetsizce bitirildiği görülünce, insan; işçiden otomatik bir makine yapıp yapılmamış olduğunu bir lahza zihninden geçirir. Diğer cihetten, işçilerin böyle bir sistem ile çalışmaları lâzımgelen hallerde, çok defa olduğu gibi, şöyle bir itiraz duyudur: «Ben, bu işi başkası namına yapmadan nasıl olur da düşünmem ve düşündüğüm gibi hareket edemem.» Bu aynı itiraz ve tenkit, bütün modern işlerde de yürütülebilir.

Amelenin böyle ustasız ve onların yardımı olmaksızın kendi işinde bir mütehassıs olacak derecede muvaffak ol-

ması imkân dahilinde olsaydı, bir gencin de mektebe gitmeden ve bir kaç muallimden ders almadan riyazi, fizik, lisan derslerini kendi kendine

öğrenmesi lâzımgelirdi. Bu iki karşılaştırma misalindeki bir tek fark; talebenin muallimine gelmesi, işçiye ise (ustanın) muallimin gitmesidir. Hakikat şudur: Kusursuz bir surette kurulan bir işletme ilmî ve ustaların tarifi ile her işçi, eskisinden daha çok ve en güç yapabileceği işleri sırasıyla ve muvaffakiyetle bitirmeğe bir kudret kazanır. Evvelce bir toprak kürekleyicisi veya imâl edilmiş işleri bir taraftan diğer tarafa götüren bir hamal olan işçiler bu yeni usul ile öğretilerek, o güne kadar daha büyük iş yapabilecek kudrette olupta sadece bir makineye kumanda eden işçilerin yerlerine geçirilebilirler.

Evvelce basit bir makinede çalışan işçiler de, daha karışık ve büyük tezgâhlarda çalışmasını öğrenerek fazla yevmiye almağa imkân bulurlar, Bu büyük tezgâhlarda çalışan ustalar da, posta başı ve kısım ustası olurlar. Hasılı her kes böyle kademe kademe terakki eder.

Şimdi; bu yeni usulde çalışan amele için, daya iyi ve daha yeni çalışma usulü veya eski usulde olduğu gibi yeni takımlar bulmak için fikrini yormak suretile zekâsını işletip işletmeyeceği sorulabilir. Filhakika yeni usulde hiç bir amele her hangi bir takımı veya usulî kendi keyfine göre bir işe tatbik edemez. Fakat işçiler, usullerin ve iş vasıtası olan takımların İslahında teklif yapmaları için teşvikten geri tutulmamalıdır. Fabrikanın âmirlik veya müdürlüğü (şefliği) her hangi bir amelenin yapacağı İslahat tekliflerini dikkat ve itina ile tetkik nazarından geçirmeği, hatta mühim görülen hallerde bir sıra tecrübe yaparak mevcut ve form edilmiş usule nazaran faydelerini kat'iyetle tesbit etmeği, her zaman için kendine bir kaide ittihaz etmelidir. Nihayet amelenin teklifi cidden mevcut usule faik ise bu usul yeni form halinde bütün fabrikada derhal tatbik edilmeli ve bu amele de teklifinin derecesile mütenasip tam bir surette taltif edilmelidir. Bu taltif peşin ve aleni verilen bir para şeklinde olmalıdır. İşte ancak bu suretle amelenin iyi kudretleri eski usule nazaran, hem

kendisi ve hem de fabrika için faydalandırılmış, daha sür'atle tatbik sahasına çıkarılmağa bir saik teşkil eder.

IV. üçüncü KISIM

Son Söz

Bu İlmî ve fennî işletmeciliğin bu güne kadar olan inkişaf tarihine her halde bir «teyakkuz» kelimesini ilâve etmek lâzımdır: İdare mekanizması hakkında umumî söylenen şeyler hiç bir zaman usulün esası ile ve bu esasın istinat ettiği felsefe ile bir birine karıştırılmamalıdır. Çünkü aynı mekanizma; bir defasında bozucu bir defasında en muvaffakiyetli neticelere götürebilir. İlmî ve fennî esaslara tamamen uydurulan bir işletme muvaffakiyetle ilerler fakat bu İlmî ve fennî esaslar yalnız surette tatbik olunursa aynı işletme uçuruma yuvarlanır.

Gantt, Barth ve müellif gibi şahıslar, Amerika mühendisler cemiyeti birliğinde, tekrar tekrar İlmî ve metodik (fennî ve programlı) çalışma şartlarını izah ve işletmede tatbik olunan usuller mufassalan anlatılmıştır.

İçlerinden en mühimleri aşağıda gösterilmiştir:

- 1 - İş zamanı tetkiki: Lüzumu olan alet ve usullerle yalnız iş zamanı tesbiti.
- 2 - Hiç de elverişli olmayan eski ve alaylı bilgili münferit ustalar yerine her bir işte mütehasıs ustanın kullanılması.
- 3 - Bütün âlat ve edevadın normalleştirilmesi: Bunun muhtelif sanayide ve işçilerin yaptığı her işte yaptıkları el hareketlerine tatbiki.
- 4 - Matluba muvafık bir teşkilât: Bir iş tevzi bürosu veya iş verme kalemi.
- 5 - Şeflikte istisnai prensipler. (*)

(*) Bir şef; hiç bir zaman umumî ve muayyen bir çerçeve içinde tekrar edip giden iş ve muamelelere mütemadiyen nezaret ve kontrol etmekle vaktini zayi etmemelidir. Yalnız işletmede değişen vaziyetler hakkında mukayeseli istatistikler yaptırmalı ve istatistikleri normal vaziyetle karşılaştırarak iyi ve fena halleri görebilmeli yani kısa bir zamanda hali hazır vaziyetini tetkik etmeli ve tedbir almak için kendisine vakit bırakmalıdır.

- 6 - Vakit kazanmak için hesap cetveli ve benzeri aletlerin kullanılması.

7 - Amelenin yapacağı iş hakkında kendisine tahriri talimat verilmesi.

8 - Bir işin muvaffakiyetle ve memnun eder şekilde bitirilmesi halinde, amelenin kâfi derece mükâfatlandırılması.

9 - Diferensiyal yevmiye sistemi.

10 - Alat, edevat ve takımlarda olduğu gibi, istihsal ve âlatın da muayyen sınıflar ve tiplere ayrılması için fennî usuller.

11 - Siparişlerin muhteviyatı kısımlara yapılacağı şubelere tevzii (Routingsystem.)

12 - Asrı maliyet hesabı tatbiki.

İşte bunlar iyi bir işletme makinesinin belli başlı parçalarıdır.

İlmi metodlara istinat eden bir idare demek esas itibarile, yukarıda söylendiği gibi, dört büyük idare prensipi (*) temellerine dayanan bir felsefe demektir.

Fakat işletmenin iç felsefesi dikkat nazarına alınmaz da yalnız muayyen vasıtalar maksat için kullanılır. Yani yalnız, zaman tetkiki, mütehasıs ustaların tanzifi gibi hususattan ibaret dış şekli tatbik olunursa neticenin ekseriya korkunç bir şekil alacağı tabiidir. İlmi ve fennî usullü işletmecilik ile amelî olarak alâkadar olan öyle tesadüf ettim ki, hiç mütehasıs ve vasıtaya ihtiyaç göstermeksizin eski usullerinden yeni sisteme geçmek istemişler ve senelerdenberi böyle işletmelerde mütehasıs olarak sistem değiştirme işini muvaffakiyetle başarmış olanların sözünü dinlememişler felâkete ve iflâsa sürüklenmişlerdir.

Her hangi bir işletmede esaslı ve İlmi bir değişiklik yapmak için lüzumu olan; zaman tetkiki işi, imâlat ve imâl

(*) İş için,

- 1 — Hakikî bir ilim şubesinin kurulması.
- 2 — İşçilerin iyi bir sistem ile seçilmesi.
- 3 — İşçilerin İlmi ve fennî esaslarla yetiştirilmeleri.
- 4 — Şef ve işçinin el ele çalışmasının temini.

vasıtalarını normalleştirme, her tezgâhı ayrı ve esaslı tetkik gibi haller hep zamana mütevakkıftır. Fakat bu kısımlar ne kadar çabuk ve doğru

tetkik ve tanzim edilirse, hey'eti mecmuası için o nisbette isabetli olarak işe girilmiş olur. Diğer cihetten; eski alaylı usulünden ilmi işletmeciliğe geçmenin dönüm noktasında gerek amelenin gerek memurların fikir, yaşayış ve çalışma tarzlarının da tamamen çalışması ve yeni usule uygun olması lâzımdır. Fakat bu da ancak adım adım yapılabilir. İşçiye yeni vaziyet hakkında evvelâ mukayeseli resimlerle izahat vermeli bu suretle yeni sistemin faidelerine iyice kanaat getirmelerine yardım etmelidir. İşçinin bunu düşünmesi ve his etmesi için mutlaka vakit lâzımdır. Bu iş muayyen bir hızı aşamaz.

Mevcut bir müesseseyi alaylı usulden İlmî işletme usulüne geçirmek için işin cinsine göre, 2 ilâ 5 sene bir zamanı göze almalıdır.

Bilhassa işçiye tatbik olunacak yeniliklerde pek dikkatli ve ihtiyatlı olmalı ve bu yenilik yavaş yavaş tatbik olunmalıdır. Başlangıçta evvelâ bir tek amele ile meşgul olmalıdır. Bu amelenin yeni usulden kendisi de faidelendiğine inanı olmadıkça bir adım ilerlememelidir. Bundan sonra yeni usulu bir işçiden sonra diğerine tatbik ve devam etmelidir. Nihayet bütün ameleden dördte biri veya üçte biri yetiştirildikten sonra diğerlerini daha çabuk yetiştirmek kabil olur. Çünkü amelenin arasında bundan sonra yeni yeni usulün faydalarından bir an evvel usule karşı temayül uyanır ve usul bilmeyenler de, pay almak isterler.

Ben şahsen çokdanberi bu yeni sistem tatbikatile çalışmadığım ve hiç olmazsa bu iş benim varidat menbaim olmadığından, kat'iyetle diyebilirim ki, bu yeni iş sistemini kendisine meslek edinmiş pratik tecrübeli olan mütehassıs kimseleri tavzif edebilen şirketler bahtiyardırlar. Böyle bir vazifeye alınacak şahsın, yeni iş sistemi ile işleyen bir müessesede müdür veya baş olmuş olması kâfi değildir. Eski usulden yeni usule geçmek için lâzım olan adımları atmayı gösterecek şahsı (bilhassa, muhtelif işler yapan müesse-

seterde) tekerrür eden muayyen meselelerin müşkilâtını yenecek kadar ihtisas sahibi de olmalıdır.

İşte ben bu sebebdan hayatımın geri kalan kısmını, bu yeni sistemi meslek yapmak isteyenlere, bu yeni ilmî işletmeciliğe geçmeğe mecbur olan şirket müdür ve sahiplerini atacakları adımlar hakkında tenvir için hasretmek istiyorum.

İşletme ve iş usullerini ilmi ve fennî esaslar dahilinde tatbik etmek isteyenlerin dikkat nazarına aşağıdaki misali vaz ederim:

Amelenin grev tehlikesine ve müessesenin menfaatlerinin tehlikeye girmesine karşı koyacak hemen hiç bir tecrübesi olmayan bir kaç şahıs, 3000 - 4000 amelesi olan bir fabrikada eski usulden yeni usule geçmek suretile imâlatı tezyit etmek havesine düşdüler. Hepsi de oldukça muktedir ve bilhassa yeni usule heveskâr ve ameleye karşı - benim zan ettiğim - gibi muhabbet besliyorlardı. Fakat ben kendilerini bu işin 3-5 sene zarfında tedricen yapılabileceği hususunda ikaza çalıştım. Fakat onlar bu ikazıma ehemmiyet vermediler ve anlaşıldığına göre; yeni sistemin dış mekanizmasını eski sistemin prensipleri üstüne (yeni sistemin prensipleri yerine) tatbik etmekle, şimdiye kadar iki misli zaman sarf ile tatbik edilen bu işi 1 ilâ 2 sene içinde yola koyacakları kanaatinde idiler. Dikkatli yapılan bir «zaman tetkiki» usulü ile elde edilen bir bilgi kuvvet dolu bir takımdır. Bu bilgi, bu suretle yeni sisteme ve daha iyi çalışmağa şevki esnasında işçinin müessese idaresi ile hüsnü suretle çalışmasına da yarar. Diğer cihetten, yeni usule geçerken amelenin fazla istihsaline mukabil yine amelenin eski yevmiesile kalması ve hiç bir suretle alıştırmadan birdenbire yeni usule geçilmesi, yeni sistemin esasına ve gayesine muhalıftır. Fakat acınırki, yukarıda bahsettiğim şahıslar; ne ameleği tedricen yetiştirecek mütehassıs ustalar ve ne de muallim ustaların yetişmesine vakit ayırmadılar. Kendi fikrince, alaylı ustalar yeni sistemin silâhlarla, ameleği yetiştirmeden, işçinin fazla istihsalatı mukabilinde yevmiyeleri artırılmadan, bunların arzusu hilafına, birdenbire sert işe koşabilecektir,. Fakat yukarıki kaidelere riayet edilmemiş olduğu cihetle tahmin olunacağı gibi işçilerin

mukavemeti ve grevi ile karşılaştılar. İlmî ve yeni fikirleri tatbik etmek isteyen bu şahıslar karşılaştıkları vaziyet karşısında derin surette meyus

oldular ve bu işten el çektiler ve nihayet bütün fabrikanın işleri; bu muvaffakiyetsizlikle neticelenen acı tecrübeden evvelki halin beterine döndü.

Bu vak'a; yeni usulün iç manası ve esas prensipleri gözedilmeksizin, yalnız dış şeklini tatbik kalkışmanın ve şimdiye kadar edinilen tecrübelerin aksine olarak böyle ameliyat zamanını kısaltmağa çalışmanın ne kadar yanlış bir hareket olacağını isbat eden iyi bir misal teşkil eder. Bir defa daha tekrar edelim ki, yukarıki İslah teşebbüsüne giren şahısların kâfi derece istidatları ve ciddiyetleri vardı. Muvaffakiyetsizliğin sebebi kendilerinde değildir, bu imkânsız bir işe girişmelerindendir. Tabiidir ki bundan sonra böyle sakat işlere girmeyeceklerdir. Onların bu acı tecrübesinin diğer müteşebbisleri uyanık tutması temenni olunur.

Söylediğimiz gibi, İlmî ve fennî çalışma usulünü tatbik çalıştığımız 30 senedenberi, bu usulde çalıştığımız kimselerin hiç bir itirazı ve grevi hatta eski usulden yeni usule geçilen ilk devirlerde bile görülmedi. Eğer doğru usuller; tecrübeli şahıslar (fen memurları) ustalar ve ameleri tarafından tatbik olunursa, grev veya başka bir tehlike imkânı vücut bulamaz.

Büyük Fabrikaların müdürleri mürakaba meclisi (meclisi idare) veya sahipleri yeni sistemi tamamen anlamadan ve yeni teşkilâtın icap ettireceği şeyleri, bilhassa vakit meselesini gözlerine almadan, hiç bir zaman eski usulden yeni usule geçmeğe kalkmamalıdır. Şüphesiz ki, okuyucularım arasında amele menfaatlerini müdafaayı sevenler; yeni usulü öğrenen ve eski usule nazaran en az bir misli iş çıkaran işçilerin niçin eski yevmiyelerinin iki mislini almadıklarını sormak isteyeceklerdir. Diğer cihetten sermayedar da, yeni usulü kendisi tatbik ettiği için, fazla kârın da kendisine ait olması ve amelenin eskisinden fazla yevmiye almaması lâzımgereceği iddiasını görecektir..

Filhakika, çalışkan bir ham demir yükleyici hamalın,

yeni usulü öğrendikten sonra eskisine nazaran 3,6 def'a fazla demir yüklemesine mükabil % 60 nisbetinde fazla yevmiye aldığı hakkındaki

çıplak iddayı dinlersek hakikaten haksızlık yapılmış olduğuna inanırız.

Fakat vaziyet hakkında kat'i bir karar vermeden bu iş ile bütün münasebeti olan noktaları tetkik edelim: İlk bakışta iki kısım mevzuu bahis olur zan edilir; İş alıcı işçi, iş verici (patron). Böyle düşünülünce, üçüncü kısım; bütün halk, yani imâlat ve istihsalatı satın alarak amelenin yevmiyesini te'min eden, patronların sermayesi faizini ödeyen bütün müstehlik halk unutulmuş olur.

Halkın hakları, işcininkinden ve sermayedarinkinden daha büyüktür. Bunun içindir ki, çok kimsenin hatırına gelmeyen bu üçüncü kısım da, terakkiyat ile mütenasiben hissesine düşeni almalıdır. Filhakika, sanayie şöyle umumî bir bakışla, terakkiyatı fenniyeinin beraber getirdiği faidelerden daha ziyade umum halkın müstefit olduğu görülür.

Meselâ son 100 sene zarfında, el işleri yerini tutan makinelerin her tarafı doldurması, ve işleri basitleştirmesi bütün dünyanın menfaatine hadim olmuştur.

Yeni usul ile yeni makineler cücuda getirenler, beratlarını almak suretile, kısa bir zaman için olsa dahi, pek fazla kazanç te'min ederler. İşçiler de, maateessüf her zaman değilse de, ekseriya daha iyi çalışma şartları içine girmekle beraber daha yüksek yevmiye almakta, daha az çalışmaktadırlar.

Fakat biz bundan bir netice çıkarırsak husule gelen kazançların en büyüğü yine milletin ve halkın olduğunu görürüz.

Aynı neticeler, ilmî ve fennî idare ve çalışma usullerinin tatbiki ile de hasıl olmaktadır.

İşte bu sebeblerdendir ki; ham demir yükletme işinde de, hasıl olan kazanç ve faydaların da, bütün halka daha ucuza demir satılması suretile, tevzi edilmiş olduğunu itiraf etmemiz lâzımgelir. Şimdi, biz kazançtan arta kalan kısmın işçi ve sermayedar arasında birincisinin hünerli çalışması mükâfatı olarak ve ikincisine kazanç şeklinde, nasıl hakkaniyet dairesinde tevzi edebileceğimizi tetkik

etmeden evvel meseleyi her taraftan bir defa aydınlatalım :

1 - Yukarıda anlatıldığı gibi, ham demir hamalı hiç de fevkalade

bir adam değildir. O az çok «Hergul» e benzetilebilir. Zekâsı kıt fakat yüksek beden kuvveti vardır.

2 - Bu hamal, normal surette çalışan, sağlam bir işçiden fazla yorulmaz. (Eğer yorulursa, gündelik vazifesi kendisine tamamen öğretilmemiş demektir. İşte yeni fennî çalışma usulü bütün gayretile böyle bir yorgunluğa mani olmağa çalışır.)

3 - Yaptığı fazla istihsalat; amelenin ne şevki tabiisi ve ne de kendi keskin zekâsı ve ne de hüsnü tellâkisi neticesi olmayıp bu işteki bütün «sır» ilmin, ham demir yükleme işindeki tekniği bulunarak onu işleyip ameleye öğretmiş olmasıdır.

4 - Evvelce () inci sahifada yazıldığı gibi, hame demir hamalının yevmiyesinin % 60 arttırılması, bir ustanın veya atelye şefinin (şube memurunun) keyfi bir takdiri neticesi değildir. Bilâkis bu nisbet; büyük bir bitaraflıkla yapılan ve bu işte mevcut bütün faktürlerin nazarı dikkate alınarak amelenin menfaatine en uygun şekilde uzun tecrübeler sonunda meydana gelmiştir.

Şu halde derhal takdir ederiz ki, ham demir hamalı % 60 artan yevmiyesile teessüf olunacak bir halde değil, şükre şayan ve tebrik olunacak bir vaziyettir. Her halde; her yerde hadiseler, karışık nazariyelerden daha ziyade insanlara kanaat verirler. Bunun için geçmiş 30 sene zarfında bu yeni fennî çalışma usulile vazifelerini ve işlerini gören amelelerde kazançları gittikçe artan patronları kadar, yevmiyelerinin artmalarile memnun kalmışlardır. Ben de, üçüncü parti olan halkın bu hakikatleri öğreneceği nisbette, her üç kısmın da hakkaniyetle hisselerini almalarını şiddetle talep edeceğine inananlardı. Gerek ameleden gerek patrondan azami randuman istenecek, her ikisinin de kuvvet ve malzemesinden en çok istifade edilmesi talep olunacaktır. Halk; ne yalnız kendi kazancını düşünen ve bundan amelesine hisse ayırmamak sadece onların başından kamçısını şaklatan patronlar ve ne de amelenin iş

müddetlerinin azalmasına, günden güne, kudreti istihsaliyelerini arttıracak yerde azaltmalarına mukabil, mütemadiyen yevmiye

arttırılması talebinde bulunacak amelelere, artık tahammül etmeyecektir.

Ben; müşterek çalışmaları neticesi hasıl olan kazançlarını adilâne tevzi için amele ve patronun, kudreti istihsaliyelerini arttırmak maksadile İktisadî idare tasarruflu çalışma usullerinin ergeç İlmî ve fennî esaslarını kabul edecekleri kanaatindeyim.

Fennî işletmecilik, hiç birtarafı tercih etmeyen bitaraf tecrübeler ile bütün noktaları tetkik ile meydana gelmiş olup gayesi her üç partinin de haklarını almasını te'minden ibarettir.

Epi bir müddet birinci ve ikinci partiler âsi kalacaklardır. Ameleler her eski alaylı usullerinin değişme tecrübesini fena karşılayacaklar ve patronlarla fabrika müdür ve reisleri üstlerine yeni vazifeler almak istemeyeceklerdir. Fakat nihayet ve neticede halk, yeni vaziyetin icaplarını amele ve patronların ifa etmelerini mecbur kılacaktır.

Şüphesiz denebilir ki, şimdiye kadar söylenen şeylerin hiç birisi yeni ve kimseye de yabancı değildir. Bu da pek ihtimal dahilindedir. İlmî ve fennî esaslara istinat eden İktisadî işletme ve tasarruflu çalışma usulleri hiç de büyük icatları ve fevkalâdelikleri icap ettirmez. Bu yeni usul, eskiden hiç yapılmayan birşeyi, yani tevarüs eden bilgilerin toplanarak tahlil edildikten sonra guruplara ayrılmasını ve kaide ve usullere bağlanmasını ve bu suretle ciddi bir ilmin ve fennin yapılması demektir. Bu sistem; amele ve patronların iş ve mes'uliyet hususundaki telâkkilerinin değişmesini, yani vazifelerin amele ve patron arasında, onları el ele çalıştıracak surette tevziini ve eski usullerden büsbütün başka şekilde çalışmasını ister. Bu da bir çok hallerde, tedricen inkişaf bulan mihanik fenninin yardımı olmaksızın vücut bulamaz,

İşte, muhtelif faktör ve elemanlar değil, daha ziyade bunların hepsi birden yeni sistemi teşkil etmektedir ki bunu atideki kısa kelimelerle ifade kabildir:

Bu bir ilimdir, alaylı usuli değil!

Bu bir ahenkli ve imtizaçlı çalışmadır. Anlaşmamazlık ve kördöğüşü değil.

Bu bir iş taksimidir, el ele çalışmadır, her kesin istediği gibi keyfi çalışması değildir.

Bu usul, mahdut bir istihsali değil azamî istihsali te'min eder.

Bu usul, her şahsın (amele memur ve patronun) en çok verimli olması için yetiştirilmesini ve kuvayı umumiyyenin mahalline sarf edilmesini ister.

Bir def'a daha tekrar ederim ki, «Şahsı kudrette bağlı olan ve diğer hiç bir kimsenin ihtiyacına lüzum göstermeden yapılan işler, bu gün artık nihayet bulmuştur. Artık, yapılacak büyük işlerin, her kesin kendine en uygun ve mutabık düşdüğü vazifeleri diğerlerde el ele çalışmakla başarılaacağı zamandır.»

Yukarıdaki misal, imâlat ve istihsalatın yeni usul ile artırılması suretile, elde edilecek faide hakkında bir fikir verir. Bunlar; anlatılabilecek binlerce misallerden tesadüfi ikisini teşkil eden ve hiç bir fevkalâdelik bulunmayan misallerdir.

Şimdi herkesin bu yeni usulü ve esasları kabul ettiği takdirde, ne gibi faideler hasıl olacağını aşağıda tetkik edelim:

Yeni sistemin tatbiki ile çıkacak en büyük kazanç, bilâ kaydüşart, bütün dünyaya şamil olacaktır. Bu günkü neslin, geçen nesillere karşı olan üstünlüğünün sebebi, geçen nesillere karşı, insanlığa lâzım olan şeyleri iki, üç hatta dört misli fazlasile istihsal edebilmek kudretinde olmasıdır. İnsanların artmış olan bu istihsal kudreti iş çıkarma kabiliyetlerinin çoğalmasından başka daha bir çok sebepleri vardır. İlk sebeplerden bir kaçı, buhar makinesinin icadı, elektrik terakkiyatının günden güne artması, yeni yeni iş makinelerinin kullanılmağa başlanması, yeni icatlar ve ilmin bütün sahalarda fennin terakkisine yardımındır. Fakat insanların kudretini ne yükseltmiş olursa olsun, bütün halk kendi refahını her şahsın ve her mevcudun istihsal kuvvetin çoğalmasına borçludur, müteşekkirdir.

Fakat; istihsalatın çoğalmasıyla bir 'kısmın işçilerin ekmeksiz kalacağını zan edenler göz önünde tutulmalıdırlarki, bu mesele - yani

fertlerinin diğer millet fertlerine nazaran dört beş misli kudreti istihsalıyeyi haiz olması bütün dünyanın yüksek milletlerini ve zengin halkını; az inkişafa nail olmuş milletlerden ve fakirlerinden ayıran bir vasıftır. İngilterede işsizlerin çok olmasının birisi de, İngiliz amelesinin diğer medenileşmiş milletlerin işçilerine nazaran, her biri ne kadar az çalışırsa, diğerlerine o nisbette iş bulunur vehmile daha az verimli çalışmalarındandır.

Yeni sistemde çalışma, idare ve işletme usullerinin her kes tarafından kabul edilmesi, ilmi ve fennî esaslar dahilinde düşünülerek hareket edilmesi, istikbâlde; istihsalât ile maddî ve manevî alâkası olan insanların verimlerini iki misli yapacaktır. Bunun bütün memleket için ne demek olacağı bir kere düşünülürse, bu suretle artacak zarurî ve lüks ihtiyaçlarımızı karşılayacak maddelerin nasıl çoğalacağı kendiliğinden anlaşılır.

Düşünülmelidirki, bu suretle, arzu edilirse iş zamanları azaltılarak insanların kendilerini yetiştirmelerine ve medeniyete hizmetlerine de ve kâfi derece istirahatlerine vakit ve imkân te'min edilebilir. Fakat istihsalâtın artmasından bütün dünya istifade ederken, fabrika sahiplerde amelesi de daha ziyade, kendilerine ve bulundukları memleketin halkına düşecek kazanç hissesi ile alâkadar olmaları lâzımdır. İlmî ve programlı, usullü bir idare ve işletme demek; iş veren ve iş alanlar arasındaki bütün münakaşa ve anlaşmazlıkların ye sebeplerinin ortadan kalkması demektir.

Gündelik istihsalâtın ne miktar olması lâzımgereceği meselesi İlmî araştırmalar neticesinde belli olabilir. Bu suretle artık hiç bir sebep kalmayacağından «işten sıvışmak» veya işten geri kalmak meselesi de ortadan kalkar. Patronla amele arasında anlaşmazlığa en mühim sebep teşkil eden gündeliklerin az olması meselesi de bu yeni idare ve işletme usulü sayesinde kökünden hal edilmiş olacaktır. Bu yeni sistem icabı patron ve işçilerin daha sıkı, daha yakın ve el ele çalışmalarını te'min edecek

şahsî temasların neticesinde bütün anlaşmazlık ve memnuniyetsizlikleri azaltır. Çünkü, aynı gayeye müteveccih ve yan

yana giden iki insan kolay kolay uzun zaman kavgalı kalamazlar.

İstihsalât en az iki misline çıkararak az bir maliyet fiyatı bu yeni sisteme geçen şirketlerle, bu yeni sistemi tatbik etmek isteyen müesseseleri, eskisinden daha iyi rekabet edecek bir mevkie koyacaktır.

Bu vaziyet onlara ticaret sahasını o kadar genişletecektir ki işçileri, hatta buhran zamanlarında bile iş bulacaklar ve bütün müessese daima kazançlı işleyeceklerdir.

Yani PROSPERİTÖT refahın artması ve fakirliğin azalması çalışanlara değil, bilâkis bütün şehre ve civar halkına da ait olacaktır.

Fakat alâkadarların bu kazançlarından başka amele; bu yeni usul ile en yüksek kudrette çalışmağa ve kuvvetini faydalı surette sarf etmeğe alıştırmış ve yetiştirilmiş olur. Bugün işçi daha güç ve daha yüksek kıymette işleri yapabilir hale gelmiştir. Amele eski zamanda iş vaktini dedikodu, kavgâ ve münakaşalarla doldurulmasına mukabil, şimdi patronlarına, âmirlerine ve bunların iş ve çalışma usullerine sevgi ve alâka ile bakmağa başlamışlardır. Hasılı bu yeni sistemle çalışanların kazançları, bilâ vasıta edindikleri istifade şüphesiz ki izah olunan sistemin en mühim kısmıdır.

Şimdi sorarız ki:

Bütün dünyanın birçok boş meselelerin halli ile uğraşması yerine bu yeni sistemi tatbik etmesi insaniyet için daha büyük bir kıymeti haiz değil midir? Bu hakikatleri bilenlerin de bütün kuvvetlerde bunları ve ehemmiyetlerini dünyanın gözü önüne koymaları lâzım değil midir?

22 - 5 - 934.

Son